

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATINDAN ANNAN PLANINA
TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN KIBRIS POLİTİKASI VE
TÜRKİYE AB İLİŞKİLERİNDE KIBRIS’IN ETKİSİ (1974-2004)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İlker ÇELEBİ

DANIŞMAN
Dr. Öğretim Üyesi Vasfiye ÇELİK

KIRIKKALE

Aralık-2020

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATINDAN ANNAN PLANINA
TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN KIBRIS POLİTİKASI VE
TÜRKİYE AB İLİŞKİLERİNDE KIBRIS’IN ETKİSİ (1974-2004)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

İlker ÇELEBİ

DANIŞMAN

Dr. Öğretim Üyesi Vasfiye ÇELİK

KIRIKKALE

Aralık-2020

KABUL-ONAY SAYFASI

DR. Öğretim Üyesi Vasfiye Çelik danışmanlığında, İlker Çelebi tarafından hazırlanan “1974 Kıbrıs Barış Harekatından Annan Planına Türkiye Cumhuriyeti’nin Kıbrıs Politikası Ve Türkiye AB İlişkilerinde Kıbrıs’ın Etkisi (1974-2004)” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Ana Bilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20..

(İmza)

Başkan

(İmza)

(İmza)

(İmza)

(İmza)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “1974 Kıbrıs Barış Harekatından Annan Planına Türkiye Cumhuriyeti’nin Kıbrıs Politikası Ve Türkiye AB İlişkilerinde Kıbrıs’ın Etkisi (1974-2004)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../20..

İlker ÇELEBİ

İmza

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye Cumhuriyeti dış politikasının 70 yıldır ana konularından biri olan Kıbrıs'ta yaşananlara tarihsel perspektiften bakmak ve de Türkiye'nin hem kara topraklarının hem de mavi vatanının sınırlarının güvenliği için çok önemli olan Kıbrıs'ta ki gelişmelerin tarihsel arka planına bakarak konunun anlaşılmasını sağlamak ve akademik dünyaya bir katkı sunmaktır. Bir meselenin tarihsel arka planını bilmeden ve anlamadan o konuyla ilgili bir kavrayış ve çözüm önerisi geliştiremezsiniz. Bu çalışma ile Kıbrıs ile ilgili oluşturulan politikaların anlaşılması ve ilerde oluşturulacak politikalar açısından da konunun kavranmasının sağlanacağı öngörülmektedir.

Tez çalışmam süresince yaşadığım sıkıntılarda bana akademik olarak yol gösteren ve manevi desteğini biran bile esirgemeyen yaptığı değerlendirmeler ve katkılarla bu çalışmanın hazırlanmasında emeği bulunan danışman hocam sayın DR. Vasfiye Çelik'e çok teşekkür ederim. Bu tez, umudumu yitirdiğimde bana her daim umut olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a ithaf edilmiştir.

İLKER ÇELEBİ

1844361013

ÖZET

Çelebi, İlker, “1974 Kıbrıs Barış Harekatından Annan Planına Türkiye Cumhuriyeti’nin Kıbrıs Politikası Ve Türkiye AB İlişkilerinde Kıbrıs’ın Etkisi (1974-2004)”, Kırıkkale, 2020

Kıbrıs, çevresinde bulunduğu alandaki jeostratejik konumu nedeniyle dünya siyasetinde daima önemli bir yer tutmuştur. Çok eski çağlardan beri ada üzerinde siyasi rekabet yaşanmıştır. 1571 yılında Osmanlı Devleti’nin egemenliğine geçen ada 1878 yılından itibaren geçici, 1914 yılından itibaren de tek yanlı ilhak nedeniyle 82 yıl İngiltere’nin idaresinde kalmıştır. 1960 yılında Kıbrıs Türkleri ve Rumlarının ortak kurucu olarak kurduğu Kıbrıs Cumhuriyeti ile İngiltere’nin egemenliği de son bulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti kendine has özel bir yapıdadır. 1960’lı yıllarda Kıbrıslı Rumların anlaşmalara aykırı hareket etmesi ile siyasi sorunlarda belirginliğini artırmaya başlamıştır. 1974 yılında Garanti Antlaşmasına dayanan hakkını kullanan Türkiye, Kıbrıs Barış Harekatını icra etmiştir ve adada ki Türklerin can ve mal güvenliğini sağlama almıştır. Daha sonra yapılan görüşmelerde bir sonuç alınamayınca Kıbrıslı Türkler Self Determinasyon hakkını kullanarak KKTC’yi ilan etmişlerdir. Bundan sonra yapılan toplumlararası görüşmeler ve BM planları da hiçbir netice vermemiştir. 1990 yılından sonra AB’nin de Kıbrıs meselesine müdahil olmasıyla mesele çok boyutlu bir hal almıştır.

Bu tezde 1974 Kıbrıs Barış Harekatından 2004 Annan Planına kadar yaşanan süreç öncesi ve sonrası ile birlikte detaylıca incelenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Kıbrıs politikası anlatılmıştır. Bu çalışma da amaç Kıbrıs’ta yaşananlara tarihsel perspektiften bakarak konuyu geniş açıdan ele almak ve meselenin çıkış noktası ve özünü kavramaktır. Tezde birincil kaynaklardan, dönemin siyasilerinin, büyükelçilerinin, diplomatların, gazetecilerin, danışmanların ve akademisyenlerin kitapları ile makalelerinden faydalanılarak konu detaylıca incelenmiş ve sonuç bölümünde de yeni bir politika izlenmesi üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kıbrıs, KKTC, AB, Diplomasi, Müzakere

ABSTRACT

Celebi, Ilker, “Cyprus Policy Of The Republic Of Turkey From The 1974 Cyprus Peace Operation To The Annan Plan And The Impact Of Cyprus On Turkey's EU Relations (1974-2004)”, Kırıkkale, 2020

Cyprus has always held an important place in world politics due to its geostrategic position in the area around it. There has been political rivalry on the island since very ancient times. The island, which came under the rule of the Ottoman Empire in 1571, remained under the direction of Britain for 82 years due to temporary annexation from 1878 and unilateral annexation from 1914. In 1960, with the Republic of Cyprus, founded by the Turkish Cypriots and Greek Cypriots as a co-founder the sovereignty of Britain also ended. The Republic of Cyprus has its own special structure. In the 1960s the Republic of Cyprus began to increase their prominence in political problems with the violation of the agreements by Greek Cypriots. In 1974, Turkey, exercising its right based on the guarantee Treaty, carried out the Cyprus peace operation and ensured the security of the lives and property of Turks on the island. Later, when no results were obtained in the negotiations, the Turkish Cypriots declared the TRNC using the right to self-determination. The inter-communal negotiations which held later and the UN plans also did not yield any results. After 1990, the issue became multidimensional with the EU's involvement in the Cyprus issue.

In this thesis, the Cyprus policy of the Republic of Turkey has been examined in detail together with the process before and after the Cyprus peace operation of 1974 until the Annan Plan of 2004. The aim of this study is to look at the events in Cyprus from a historical perspective and to look at the issue from a wide perspective and to understand the origin point and essence of the issue. In the thesis, the books and articles of the politicians, ambassadors, diplomats, journalists, consultants and academics of the period has been examined in detail and an assessment of the follow-up of a new policy has been made in the results section.

Keywords: Turkey, Cyprus, TRNC, EU, Diplomacy, Negotiation

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	: Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Konseyi
AGSP	: Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası
AKÇT	: Avrupa Kömür Ve Çelik Topluluğu
AKEL	: Anorthotikon Komma tu Ergazomenu Lau: Çalışan Halkın İlerici Partisi
AK PARTİ	: Adalet Ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Avrupa Parlamentosu
AT	: Avrupa Topluluğu
ATS	: Avrupa Tek Senedi
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Partisi
DTP	: Demokrat Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
EOKA	: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston: Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü

EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GB	: Gümrük Birliği
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
ICAO	: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MSP	: Milli Selamet Partisi
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
NATO	: North Atlantic Treaty Organization: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
RMMO	: Rum Milli Muhafız Ordusu
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAS	: Tek Avrupa Senedi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THY	: Türk Hava Yolları
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	IV
İÇİNDEKİLER	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATIN'DAN ÖNCE KIBRIS ADASININ TARİHİ

1.1.OSMANLI DEVLETİ YÖNETİMİNDEN ÖNCE KIBRIS	5
1.2. KIBRIS'IN OSMANLI DEVLETİNE GEÇİŞİ VE OSMANLI YÖNETİMİNDE KIBRIS.....	8
1.3. KIBRIS'IN İNGİLTERE'YE GEÇİŞİ VE İNGİLİZ İDARESİ ALTINDA KIBRIS.....	17
1.3.1. Kıbrıs'ta İngiliz İdaresi (1878- 1923).....	25
1.3.2. Kıbrıs'ta İngiliz İdaresi (1923-1960)	32
1.3.2.1. 1931 İsyanı.....	33
1.3.2.2. 1931-1950 Arası Dönem.....	35
1.3.2.3. 1950-1955 Arası Dönem.....	37
1.3.2.4. 1955 Londra Konferansı	40
1.3.2.5. 1955-1959 Arası Gelişmeler	43
1.3.2.6. 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması	47
1.4. KIBRIS CUMHURİYETİ	55
1.4.1. 1960-1963 Arası Yaşanan Olaylar	55
1.4.2. 1964 Krizi ve Johnson Mektubu	59
1.4.3. Keşan Dedeagaç Görüşmeleri, 1967 Krizi ve Cyrus Vance Girişimi.....	68

İKİNCİ BÖLÜM

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKAT'INDAN ANNAN PLANINA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KIBRIS POLİTİKASI

2.1. 1968-1974 TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER VE HAREKAT'TAN ÖNCE YAŞANAN GELİŞMELER	72
2.2. 1974 BİRİNCİ KIBRIS BARIŞ HAREKATI.....	74
2.3. BİRİNCİ VE İKİNCİ CENEVRE KONFERANSLARI	81
2.4. 1974 İKİNCİ KIBRIS BARIŞ HAREKATI.....	86

2.5. 1975 KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ	88
2.6. 1977 DENKTAŞ-MAKARİOS GÖRÜŞMESİ VE DÖRT NOKTA ANTLAŞMASI	91
2.7. 1979 DENKTAŞ-KYPRİANOU GÖRÜŞMESİ VE ON NOKTA ANTLAŞMASI	95
2.8. 1980-1983 TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER VE KKTC’NİN KURULUŞU	98
2.9. TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER VE PEREZ DE CUELLAR ANLAŞMA TASARILARI (1984-1986)	105
2.10. 1988-1990 DENKTAŞ-VASİLİU GÖRÜŞMELERİ	109
2.11. 1992 GALİ FİKİRLER DİZİSİ	112
2.12. 1993 GÜVEN ARTIRICI ÖNLEMLER PAKETİ	116
2.13. 1994-1997 ARASINDA KIBRIS'TA YAŞANAN GELİŞMELER VE 1997 DENKTAŞ-KLERİDES TROUTBECK VE GLİON GÖRÜŞMELERİ	120
2.14. 1999-2000 DENKTAŞ İLE KLERİDES DOLAYLI GÖRÜŞMELERİ	125
2.15. 2002-2004 ANNAN PLANI	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE KIBRIS ETKİSİ

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ TARİHİ	144
3.2. AVRUPA BİRLİĞİ - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	149
3.3. AVRUPA BİRLİĞİ - GKRY İLİŞKİLERİ	152
3.4. 1995 GÜMRÜK BİRLİĞİ.....	159
3.5. 1997 LÜKSEMBURG ZİRVESİ	163
3.6. 1998 CARDİFF ZİRVESİ VE VİYANA ZİRVESİ	167
3.7. 1999 HELSİNKİ ZİRVESİ	167
3.8. KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ, 2000 NİCE ZİRVESİ VE 2001 LAEKEN ZİRVESİ	173
3.9. 2002 SEVİLLA VE KOPENHAG ZİRVELERİ	175
3.10. 2004 BRÜKSEL ZİRVESİ	178
SONUÇ	182
KAYNAKÇA	188

GİRİŞ

Kıbrıs adası, Doğu Akdeniz'de yer alan stratejik konumu itibarıyla birçok medeniyete ve ülkeye ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ın önemini anlaması üzerine ada 1571 yılında Osmanlı Devleti'nin egemenliğine geçerek Türk yurdu haline gelmiştir. Kıbrıs'ta ki yerli halkta Osmanlı Devleti'nin adaya gelmesini sevinçle karşılamıştır. Kıbrıs, 300 yıldan uzun süre Osmanlı Devleti idaresinde kalmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ertesinde oluşan yeni siyasi konjonktürde Osmanlı Devleti'nin sıkışıklığından faydalanan İngiltere, Sultan Abdulhamid'den Kıbrıs'ın idaresini, Osmanlı Devletini Rusların saldırısına karşı korumak için istedi. 1878 yılının Haziran ayında Osmanlı Devleti belirli şartlarla ve geçici olarak Kıbrıs'ın idaresini İngiltere'ye devretti.

İngiltere için Kıbrıs önemliydi çünkü hem Akdeniz ve Ortadoğu'daki stratejik konumu hem de 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın da yapılması ile birlikte Kıbrıs'ın önemi kat be kat artmıştı. 1878 yılından itibaren geçici olarak da olsa Kıbrıs'ın idaresi artık İngiltere'deydi. İngiltere Kıbrıs'ı 36 yıl 1914'e kadar bu şekliyle yönetti. 1914 yılında, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında yer almasını fırsat bilen İngiltere, Kıbrıs'ı tek yanlı ilhak etti. Birinci Dünya Savaşı sonrası Türk Milleti Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Ulusal Kurtuluş mücadelesi verdi ve Türkiye Cumhuriyeti devleti kuruldu. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile İngiltere'nin bu tek yanlı ilhak'ı belli şartlarla tanındı ancak Türkiye Cumhuriyeti her zaman adada ki Kıbrıs Türk'ünün destekçisi oldu ve bağıni koparmadı.

Kıbrıs'ın uluslararası arenaya çıkışı İkinci Dünya Savaşı'nın ertesine rastlar. Adadaki Rumlar enosis taleplerini daima dillendirmişlerdir ancak İkinci Dünya Savaşından sonra Yunanistan'ın, İngiltere'nin yanında savaştığını öne sürerek bu taleplerini tekrarlamışlardır. İngiltere zaten İkinci Dünya Savaşından sonra sömürgelerinden yavaş yavaş çekilmeye başlayacaktı ama Kıbrıs bırakılıp gidilemeyecek kadar önemliydi. Bu yüzden Kıbrıs ile ilgili birkaç muhtariyet denemeleri olduysa da bu girişimler bir sonuca bağlanamadı. Bunun üzerine Adadaki Rumlar Yunanistan ile birlikte tedhiş hareketlerine başladılar. Bu tedhiş hareketlerine karşı İngiltere 1955 yılında Londra'da Doğu Akdeniz ve Kıbrıs üzerine bir konferans düzenledi. Konferansa Türkiye ve Yunanistan'da davet edildi. Bu konferansa kadar Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki politikası mevcut statükonun korunması üzerineydi. Konferansta

söz alan Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu Kıbrıs'ın Türkiye için ne kadar kritik önemde olduğunu belirtti ve Türkiye'nin resmi tezini açıkladı. Bu konferansta hiçbir netice elde edilemeden dağıldı.

1959-1960 yıllarına gelindiğinde Kıbrıs'ta işler iyice karışmıştı. Adada ki Rumlar tedhiş hareketlerini artırmıştı. Türkiye ise adanın taksim edilmesini istiyordu. İlgili ülkeler sonunda önce Zürih'te ardından Londra'da antlaşmalar yaparak Kıbrıs Türkleri ve Kıbrıs Rumlarının ortak kurucu olarak oluşturacakları Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurdular. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere bu yeni devlete garantör oldular. Ayrıca İngiltere'nin Kıbrıs'ta iki de egemen üssü bulunacaktı. Anlaşmaya göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı ise Türk olacaktı. İlk Cumhurbaşkanı Makarios, Yardımcısı ise Fazıl Küçük olmuştur. Böylelikle 82 yıllık İngiliz egemenliği adada son buluyordu.

Kıbrıs'ta artık kendine has özellikleri olan bir devlet vardı. İlk yıllardan itibaren Rumlar rahat durmadılar ve Antlaşmalarla Türklere verilen hakları gasp etmeye başladılar. 1963 yılına gelindiğinde Makarios Anayasayı değiştirerek Türklere verilen hakları da elinden almak istedi. Türkiye ve Kıbrıs Türkleri bu olaya karşı çıkınca Rumlar Akritas Planını devreye sokarak adadaki Türklere saldırmaya başladı. Sonuçta araya Türkiye'nin girmesi ve müdahale edeceği sinyali vermesi üzerine Rumlar bir süre geri adım attı. Daha sonra 4 Mart 1964 tarihinde BM'nin almış olduğu yanlış karara sırtını dayayan Rum yönetimi adanın tek temsilcisiymiş gibi davranmaya başladı.

Kıbrıs'ta yönetimde artık Türkler kalmamıştı. Türklerden boşalan koltuklara da Rumlar yerleştirilmişti. Adada ki Türklere zorluk çıkaran Rumlar 1967 yılına gelindiğinde tekrar saldırıya geçti. Bunun üzerine Türkiye adaya müdahale kararı aldı ve hazırlıklara başladı. Araya ABD'nin girmesi ile Türkiye'nin istekleri diplomasi aracılığıyla gerçekleşti. Rum saldırıları durdu ve adaya gayri hukuki yolla gelen Yunan askerleri ve teröristler çekildi. 1968'den itibaren adada toplumlararası görüşmeler başlasa da bir neticeye varamamıştır. 1974 yılında Yunanistan destekli cunta Kıbrıs'ta darbe yaparak Makarios'u devirdi ve yerine eski eoka militanlarından Nikos Sampson geçerek Kıbrıs Helen Cumhuriyetini ilan etti. Bu gelişmeler üzerine Türkiye, Garanti Antlaşmasına dayanarak ve uluslararası hukuktan doğan hakkını kullanarak Kıbrıs Barış Harekatı'nı düzenledi ve adadaki Türklerin can ve mal

güvenliğini sağladı. Harekat iki aşamadan meydana geldi ilk aşamada belirli bir alan kontrol edildi. Daha sonra artarda Cenevre de gerçekleşen iki konferansta da Rumlar hiçbir anlaşmaya yanaşmayınca ikinci harekat gerçekleşti ve adanın kuzeyi fiilen Kıbrıs Türklerinin denetiminde olmaya başladı böylelikle Kıbrıs Türkleri de kendilerini güvende hissedecek bir alana sahip oldular.

Bundan sonra 1977 yılında Denктаş ve Makarios arasında 4 maddelik bir anlaşma sağlandı. 1979 yılında da Denктаş-Makarios anlaşmasına uygun olarak bu sefer Denктаş ve Kyprianou arasında bir anlaşma sağlandı ancak bunlarda bir neticeye varmadı. 1983 yılına geldiğimizde Kıbrıs Türkleri *Self Determinasyon* hakkını kullanarak KKTC'yi kurdular. Bu yeni kurulan devleti sadece Türkiye Cumhuriyeti tanıdı. Diğer birkaç devletinde tanıma girişimleri ABD ve BM'nin engellemeleri ile gerçekleşemedi.

Artık adada KKTC adında yeni bir devlet vardı. Ancak Rumlar hala adadaki tek temsilciymiş gibi davranmaya devam ediyordu. 1984 yılından itibaren BM denetiminde görüşmeler başladı. BM gözetiminde başlayan 1984 yılındaki toplumlararası görüşmeler sonucu Cuellar tasarıları ortaya çıktı ama bundan da bir sonuç alınamadı. Daha sonra devam eden görüşmeler sonucu birkaç BM planı da ortaya atıldı ancak Rumlar uzlaşmazlık politikası izlediklerinden bir sonuç alınamıyordu.

1990'lar boyunca görüşmeler devam etti. 1992 de Gali Fikirler Dizisi, 1993 Güven Artırıcı Önlemler Paketi adı altında BM planları sunuldu ancak sonuç yine aynıydı. 1990 dan itibaren Kıbrıs Meselesine Avrupa Birliği de müdahil oldu ve GKRY yanlısı politika izledi. Böylelikle bu etkende çözümü zorlaştıran unsurlardan biri oldu. Böyle devam eden gelişmeler sonucunda 2004 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın ismiyle anılan Annan Planı ortaya çıktı. Bu planı da referandumda GKRY'nin reddetmesine rağmen Rumlar ödüllendirilerek AB'ye üye olarak alındılar.

Bu çalışmamda Cumhurbaşkanlarının, Başbakanların, Bakanların, Büyükelçilerin, Diplomatların, Danışmanların, Gazetecilerin ve konunun uzmanı akademisyenlerin kitapları, makaleleri, röportajları ile belgesellerinden yararlanılarak mesele birincil kaynaklardan aktararak detaylıca incelenmiştir. Çalışma hazırlanırken sadece Türkiye değil ilgili diğer ülkelerin tutumları da tezde anlatılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde Kıbrıs'ın çok eski tarihinde yaşanan olaylardan başlanarak konuya giriş yapılmıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı egemenliğine geçişi ve 300 yıldan fazla süre adaletli bir şekilde nasıl yönettiği detaylandırılmıştır. Ardından adanın idaresinin İngiltere'ye nasıl geçtiği, İngiltere'nin 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana kadar adayı nasıl yönettiği ve hangi olayların yaşandığı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş aşaması, kuruluşu, yıkılması ve daha sonra yaşanan olaylar ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs politikası 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'na kadar detaylı bir şekilde incelenmektedir.

İkinci bölümde ise 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve sonrasında yaşanan olaylar, Kıbrıs Türk ve Rum liderlerinin görüşmeleri, KKTC'nin ilanı ve sonrasında yaşanan gelişmeler, toplumlararası görüşmeler, adada yaşanan olaylar, Birleşmiş Milletlerin konuya dair çözüm planları ile 2004'de ki son BM girişimi Annan planına kadar olan süreç Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs üzerine izlediği politika ile birlikte değerlendirilmektedir.

Üçüncü ve son bölümde ise Kıbrıs'ta yaşanan olayların Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine etkileri, GKRY'nin AB'ye adaylık ve üyeliğinin neden hukuka aykırı olduğu ile AB zirvelerinde alınan kararlar ekseninde izlenen politikalar anlatılmıştır. Ve ayrıca sonuç kısmında da yeni dönemde Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC'nin izlemesi gereken politika üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATIN'DAN ÖNCE KIBRIS ADASININ TARİHİ

1.1.OSMANLI DEVLETİ YÖNETİMİNDEN ÖNCE KIBRIS

Kıbrıs adası geçmişten günümüze stratejik konumuyla, Akdeniz'in tam kalbinde yer alması ile ve de Ortadoğu'ya yakınlığı nedeniyle tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kıbrıs Akdeniz de ki 3. en büyük adadır. Tarihin her evresinde Akdeniz'de egemenlik kurmaya çalışan her medeniyet her ülke Kıbrıs'ı kendi topraklarına katmaya çalışmıştır. Kıbrıs'a yerleşecek her yabancı kuvvet' in Türkiye Cumhuriyetinin Akdeniz sahillerini kontrolü altına alacağı gerçeği Türkiye tarafından her daim göz önünde tutulmuştur.

Kıbrıs adasının görünümüne bakıldığında bazen bir ceylan postuna, bazen yunus balığına benzetilmektedir. Adanın isminin kökeni ile ilgili çeşitli iddialar vardır. Eski Mısır ve Hitit kaynaklarında Kıbrıs'a *Alaşya*, bazı Mısır kaynaklarında ise *Alaşya* yerine *Asi*'de denmektedir. Asur belgelerinde *Yatnana*, İbrani kaynaklarında *Kittim*, kimilerine göre de dışı tanrılar arasında Kibele en önde gelmekte ve ada da bu tanrıçaya *Kipris* denilmekte ve adanın isminin buradan geldiği söylenmektedir. Ancak adanın ismi en çok kabul gören görüşe göre Latin dilinde bakır anlamına gelen *aes cuprium* dan gelmektedir (Hakeri, 1993: 7).

Kıbrıs'ta çok eski tarihlerden beri insan topluluklarının yaşamış olduğu arkeolojik kazılardan tespit edilmiştir. M.Ö. 1450 yılında eski Mısırlıların egemenliği altına giren Kıbrıs, sonrasında ise Hititler 'in denetimi altına girmiştir. M.Ö. 350 yılında Pers hâkimiyetine girmiş olan ada Finikeliler ve Asurluların da işgaline uğramıştır. M.Ö. 58 yılında Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına giren Kıbrıs'ta bu tarihten sonra bir istikrar dönemi başlamıştır. M.S. 45 yılında Hz. İsa'nın havarilerinden Aziz Paulus Ve Aziz Barnabas Hristiyanlığı yaymak için adaya gelmişlerdir. Roma imparatorluğunun M.S. 395 yılında parçalanmasıyla ada Bizans hâkimiyetine girmiştir. Kıbrıs 647 yılında ilk kez Arap hâkimiyetine girmiş ve Bizanslılar, Bizans İmparatoru İkinci Nikofer Fokas'ın 965 yılında adada yeniden hâkimiyet kurmasına kadar Emevi ve Abbasi halifelerine vergi ödemek durumunda kalmışlardır (Önalp, 2010: 31-33). Kıbrıs'ta oluşan halk adada egemenlik kurmuş

milletlerin karışımıyla ortaya çıkmış melez bir topluluktur. Ancak adada ki Bizans Kilisesi'nin etkisiyle Ortodoksluğu ve Rum dilini benimsemişlerdir.

İngilizlerin Kıbrıs adasına ilk gelişi 1191 yılına tekabül eder. 1187 yılında kutsal kent Kudüs Selahaddin Eyyubi tarafından ele geçirildi. Bunun üzerine Avrupa'nın Hristiyan ülkeleri birleşerek bu kutsal kenti almak için Haçlı Seferleri adıyla anılan savaşlar serisini başlattı. 3. Haçlı Seferleri sırasında İngiliz Kralı Aslan Yürekli Riçard Sicilya adasında Navarro prensesi Berengarya ile nişanlandı. Daha sonra nişanlısı ile birlikte 1191 yılında Akka'ya doğru yola çıktı. Bu sırada Riçard'ın annesi ve nişanlısını taşıyan gemiler büyük bir fırtınaya tutuldu ve gemiler Kıbrıs'a doğru sürüklendi. Ancak Kıbrıs İmparatoru İsak Komnenus gemilere el koydu ve Riçard'ın annesi ve nişanlısına kötü muamelede bulundu. Riçard, İsak'a haber göndererek gemileri ve eşyaları geri vermesini istedi ancak İsak bunu reddetti. Bunun üzerine Riçard savaş kararı aldı ve karaya asker çıkardı. İsak bu savaşta yenilir ve Riçard'a teslim olur ve ada İngiliz egemenliğine geçer. Riçard burada nişanlısı Berengarya ile evlenir. Bu evlenme sonucu Kıbrıs, bir İngiliz Kralı'nın İngiltere dışında evlendiği ve taç giydiği ilk ve tek yabancı ülke olur (Gazioğlu, 2000a: 1-2).

Haçlı Seferleri sırasında işler Riçard'ın istediği gibi gitmez ve paraya ihtiyaç duyar. Bunun üzerine Kıbrıs'ı, Templar Şövalyelerine 100.000 Bezan(Altın Dinar)'a satar. Üstelik adadan hem yiyecek hem ikmal üssü olarak yararlanır ve Kudüs'e doğru yola çıkar. Ancak Templar Şövalyeleri adayı almak için yüklü miktarda para ödediklerinden bu parayı çıkarabilmek için adadaki insanlara ağır vergiler yüklerler. Şövalyeler adadaki halka kötü davranmış, ağır vergiler koymuş ama yine de Riçard'a olan borçlarını tam olarak ödeyememişlerdir. Bunun üzerine Riçard'da Templar Şövalyelerinden Kıbrıs'ı geri alarak kalan borcu ödemesi koşuluyla adayı Guy De Lusignan'a devretti. Böylece 1192 yılından itibaren Kıbrıs'ta Lüsignan Dönemi başlamış oldu. Lusignanlar Fransız asıllı idiler bu nedenle 1192 ile 1489 yılları arası Lüsignan yönetimine *Frank Dönemi* de denilmektedir (Gazioğlu, 2000a: 2-3).

Lüsignanlılar döneminde Kıbrıs'ta sanat ve medeniyet hayli gelişti. Birçok binalar inşa edildi. Bu dönemde Kıbrıs'taki Ortodoks Kilisesi türlü baskılar altında tutulurken Latin Kilisesi özgür bırakıldı. Ve birçok Latin Kilisesi'nin inşası birbirini izledi. 1426 yılında Mısırlı Memlûk sultanlarından Baypars, Kıbrıs'a asker

göndererek Lusignan Kralı Janus'u yendi ve esir etti. Adanın Mısır himayesine geçmesi ile birlikte vergileri de Mısır toplamaya başladı (Zia, 1975: 5)

Bu tarihten sonra ada, Memlûklüler ile İtalyan şehir devletlerinden Ceneviz ve Venedikliler arasında bir çekişmeye neden oldu. Venedikliler çeşitli entrikalarla 1484 senesinde Kıbrıs'ı ele geçirdi. Kıbrıs kralı 2. Jacques 1468'de krallığını Venedik'in gücüne veren bir adım attı ve eski bir Venedik soylusunun kızı olan Katerina Kornaro'ya talip oldu. Uzun süredir Kıbrıs adasını himayesi altına almak isteyen Venedikliler amacına ulaşmak için bu talepten faydalandılar. Katerina Kornaro Kral 2. Jacquesle evlendirildi. Ertesi yıl kral 2. Jacques ölünce Katerina Kornaro Kral'ın çocuğunu doğurana kadar kraliçe ilan edildi. 1473'te doğan kralın çocuğu uzun süre yaşamadı. Kraliçe gençti ve eğer evlenirse Kıbrıs'ın yönetimi başka bir devlete geçebilirdi ya da kraliçe Venedik ile birleşmeye de karşı gelebilirdi. Bu nedenle Venedik yönetimi Kraliçe Katerina'nın kardeşini, ablasını tahttan uzaklaşması ve yönetimi Venedik'e bırakması yolunda ikna etmesi için Kıbrıs'a yolladılar. Katerina Kornaro neredeyse 15 yıl Kıbrıs Kraliçesi olarak kaldıysa da yönetimde asıl güç Venediklilerin elinde olduğundan 1489 yılında kraliçe hükümlerlik haklarını resmen Venedik Doğu Agostino Berberigo'ya devrederek çekildi. Yeni kral Mısır sultanına elçi göndererek Venedik Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'ı baskısız ve kraliçenin onayıyla aldığını ve Mısır'la iyi geçinme niyetinde olduğunu bildirdi (Hakeri, 1993: 124-128).

Venedikliler 1489 yılından 1570 yılına kadar adayı kendi idarelerinde tuttular. Bu dönemde yerli halk çok kötü şartlar da yaşamaktaydı. Yerli halkın büyük bir kısmı köle haline getirilmişti. Köylü sınıfı haftanın belli günlerinde ücretsiz çalıştırılıyordu. Bu dönemde sanat, medeniyet ve refah çok geriledi. Ayrıca Ortodokslar, Latin Kilisesi tarafından baskı altında tutulmaktaydılar ve halk zorla Katolikleştirilmeye çalışılıyordu. Adada vergiler artırılıyor bu vergilerin artırılması sonucu da yolsuzluklar artmaya başlamıştı. Sosyal düzen bozulmaya başlamış işsizlik ve yiyecek bulma sıkıntısı baş göstermişti. Venedikliler resmi dil olarak kabul edilen Rumcanın yerine İtalyancayı resmi dil ilan etmişlerdi. Kanunların dili de İtalyancaya çevrilmişti (Hakeri, 1993: 132-135).

Bu dönemde önemli bir diğer sorun ise Kıbrıs'taki Venedik yönetiminin Kıbrıs adasını korsanların saldırılarına karşı koruyamamasıdır. Korumak şöyle dursun

yönetim birde korsanları teşvik edecek ve onlara sığınma hakkı verecek kadar ileri gitmiştir. Bu korsanlar adayı yağmalamışlar, köyleri evleri yakmış, halkın nesi var nesi yoksa alıp götürmüşlerdir. Bu korsanlar Batı Akdeniz ülkelerinden İspanya, Portekiz, Malta, Venedik, Ceneviz gibi yerlerden gelmekteydi ve Kıbrıs sularında oldukça aktiftiler. Bir Venedikli tüccar olan Sarracin de Castello bu korsan yağmaları nedeniyle Kıbrıs kralından tazminat talebinde bulundu. Ayrıca korsanlar, kralın adamlarının da teşvikiyle yakın bölge ülkelere de saldırı düzenleyerek sahil kentlerini yakıp yıkmışlar ne var ne yoksa talan etmişlerdi (Gazioğlu, 2000a: 10-11)

Kıbrıs'taki Venedik yönetiminin son yıllarında halka baskı daha da artmıştır. Neredeyse bir askeri işgali andıran bu duruma artık daha fazla dayanamayan halk Osmanlı Devleti'nin adaletli yönetimini bildiğinden İstanbul'a sürekli elçiler göndererek kendilerinin bu zulümden kurtarılmasını istemişlerdir (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 13)

1.2. KIBRIS'IN OSMANLI DEVLETİNE GEÇİŞİ VE OSMANLI YÖNETİMİNDE KIBRIS

Osmanlı Devleti Yavuz Sultan Selim döneminde, 1516 yılında Mısır ve Suriye'yi 1517 yılında ise Kudüs'ü fethetmişti. 1522 yılında Rodos adasının alınmasıyla birlikte Osmanlı Devleti Kıbrıs dışında tüm doğu Akdeniz de egemenliğini kurmuştu. Anadolu topraklarına sadece 70 km uzaklıkta olan Kıbrıs, Osmanlı Devleti için stratejik bir öneme sahipti ve ada alınmalıydı. Bu ada yabancı bir gücün eline geçerse Anadolu topraklarının güney kısmı saldırılara açık hale gelebilirdi. Ve diğer devletler bu adayı bir üs olarak kullanabilirdi. Ayrıca Venedik yönetimi korsan saldırılarına müdahale etmiyor bu korsanlar bölgeden geçen Osmanlı gemileri içinde tehlike oluşturmuyordu.

Halil İnalcık'a göre *“1559 Cateau – Cambresis Antlaşması, Avrupa da büyük mücadeleye İspanya lehine son verdi, İspanya Kralı II. Philip Avrupa'nın hâkim'i görünüyordu. Böylece, Batı'da Osmanlılar için siyasi koşullar değişti. Malta önünden Osmanlı'nın geri çekilişi ve Kanuni'nin son Macaristan seferi (1566) Batı'da her iki cephede Osmanlı girişimlerinin durduğunu gösteriyordu. Bunun arkasından Kıbrıs seferiyle (1570 baharı) açılan bunalım ise, Osmanlı Devleti için olduğu kadar Avrupa politikası için de bir dönüm noktası olmuştur”* (İnalcık, 2009: 166).

Yavuz Sultan Selim 1516-1517 yıllarında Memlûk ordularını yenip Memlûk devletine son verince Venedikliler Osmanlı Devletiyle yapılan anlaşma gereğince daha önceden Mısır'a verdikleri 8.000 dükalık vergiyi artık Osmanlı Devletine vermeyi kabul ettiler. Bu antlaşmadan ötürü Osmanlı Devleti Kıbrıs'a kendi topraklarının bir parçası diye baktı ve Venediklilerde bunu sessiz bir biçimde onayladılar. Sultan I. Selim'in vefatından sonra tahta geçen Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan ikinci bir antlaşmayla vergi 10.000 duka' ya çıkarıldı. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin Girit ve Kıbrıs adalarına karşı artan ilgileri karşısında Venedikliler Osmanlı'yla iyi geçinme politikası izler gibi görünürken bir yandan da Avrupa'da destek arayışı içindeydiler. Ayrıca ada civarındaki korsanları kışkırtarak Osmanlı donanmasına ve ticaret gemilerine sürekli zarar vermekteydiler. Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra tahta çıkan II. Selim ile Kıbrıs'a müdahale olasılığı iyice artmıştı. Bunun farkında olan Venedikliler Kıbrıs'taki kaleleri sağlamlaştırmaya önem verdiler ve bir yandan da kaleler sağlamlaştırılıp Avrupa'dan destek bulunana kadar Osmanlıyla iyi geçinmeye çalıştılar (Hakeri, 1993: 137-139).

Osmanlı Devleti' de bu sırada Kıbrıs Seferi sırasında bir sorun çıkmasın diye 1568'de Avusturya ile, 1569'da Fransa ile ve 1570'te de Rusya ile birtakım anlaşmalar imzalamıştır. Ayrıca Kilis ve Hersek sınırlarında da önlem alınmış ve donanmanın güçlendirilmesi için girişimler hızlandırılmıştır (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 14). Diğer taraftan İran Şah'ı ile de barış yaparak doğu sınırlarını da güvence altına almıştı.

Kıbrıs civarındaki korsanlar Mısır'a ve Hicaz'a gitmek için Kıbrıs'tan geçen Osmanlı gemilerine saldırıyorlar içindeki insanların canlarına ve mallarına zarar veriyorlardı. O sıra da Venedik yönetiminden de bıkmış olan adadaki halk padişaha iki kere başvurup Osmanlı Devleti'nin gelip kendilerini kurtarmalarını istemişlerdi. Sonunda bir olay Osmanlılara adayı ele geçirmek için bir fırsat sundu. 1569 yılında Osmanlı Defterdarını Mısır'a götürmekte olan bir gemi korsanlar tarafından saldırıya uğradı ve geminin içindeki mallar yağma edildi. (Zia, 1975: 6).

II. Selim için bu olay artık bardağı taşıran son damla oldu ve adanın fethine karar verdi. Veziri Azam Sokullu Mehmed Paşa Kıbrıs'ın hemen fethine karşıydı. Sadrazam'a göre Venediklilerle savaşa girmek Venedik ile olan durumu daha da kötü

bir hale getirecekti. Venediklilerle bir savaşın Hristiyan birliğine yol açabileceğine ve bunda Osmanlı Devleti için bir tehlike yaratabileceğine dikkat çekiyordu. Sokullu Kıbrıs yerine kaynakların İspanya egemenliğinde bulunan Endülüs Müslümanlarına yardım amacıyla kullanılmasını istiyordu. Veziriazama göre Endülüs Müslümanlarına yardım edilirse Hristiyan kuvvetler güçsüzleşecek ve Tunus'un Osmanlı Devleti tarafından fethi kolaylaşacaktı (Önalp, 2010: 37). Ancak Veziriazama muhalif olan Lala Mustafa Paşa ve II. Selim'in Yahudi danışmanı Yasef Nasi'nin teşvikleri ve Müftü Ebu Suud efendinin fetvası üzerine Kıbrıs'ın alınmasına karar verildi (Uzunçarşılı, 1995: 11). Öte yandan Gazioğlu'nun İtalyan tarihçi Antonio Maria Graziani'den aktardığına göre Yasef Nasi'nin, II. Selim'i etkilediği ve onu Venediklilerle savaş yapmak için teşvik ettiği söylenmektedir ¹. (Gazioğlu, 2000a: 19). Yasef Nasi'nin bu çabaları bilinmekle beraber, II. Selim'in bu telkinlerden çok önce Akdeniz'de ki korsanların Osmanlı gemilerinin yollarını kesip onlara saldırması nedeniyle babası Kanuni Sultan Süleyman'ı Kıbrıs'ın fethi için ikna etmeye çalıştığı da tarihi bir gerçektir. Bir keresinde Selim veliaht iken Mısırdan kendisine gönderilen hediyelerle dolu geminin Venedikliler tarafından el konulması üzerine durumu babasına bildirmişti. Padişah Sultan Süleyman ise Kıbrıs'ı almaya karar vermiş buna ömrü yetmez ise oğlu Selim'den bu görevi tamamlamasını istemişti. Ve en sonunda da Osmanlı defterdarlarını taşıyan geminin saldırıya uğraması II. Selim'e artık imparatorluğun deniz ulaşım yollarının güvenlik altına alınmasının zorunlu olduğunu göstermiştir (Gazioğlu, 2000a: 21).

Kıbrıs seferi hemen başlamamıştır. İstanbul'daki Venedik elçisi Antonio Barbaro, durumu fark edip Venedik Senatosuna önlem alınması için bilgi vermiştir. Diğer yandan ise Sokullu Mehmed Paşa ile görüşme yapıp durumu protesto etmiştir. Bu görüşmede Mehmed Paşa adanın Osmanlı Devletine bırakılmasını istemiştir. 1570 yılının şubat ayında Sokullu Mehmed Paşa meseleye barışçıl bir çözüm bulabilmek amacıyla diplomatik girişimde bulunarak doğrudan Venedik Senatosuna Kubad Çavuş'u elçi olarak yolladı. Elçi 18 Mart 1570'de Ültimatoma niteliği taşıyan Nota'yı Venedik Senatosuna sundu. Bu Nota 'da *“Kıbrıs adasının Venedik'e 2.000 mil uzaklıkta olduğu, Dalmaçya bölgesinde Venediklilerin Osmanlı Sınırlarına saldırdığı, Akdeniz'de tüccar ve hac gemilerine saldıran korsanların Kıbrıs'a*

¹ Ünlü Tarihçi J. Von Hammer'da Yasef Nasi'nin Sultan II. Selim'i etkilediğini dile getirmektedir. Bkz: J. Von Hammer, Osmanlı Tarihi, 2.Cilt, s. 263

sığındığı ve Venedikliler için gereksiz olan bu adanın ellerinde tutulmasının dostluğa sığmayacağı. Bu gibi olayların önlenmesi ve barışın korunması için teminat olmak üzere adanın Türklere terkedilmesi istenmekte. Aksi halde savaşın kaçınılmaz olacağı” Senatoya bildirilmekteydi. Senato ise bu notayı reddederek Kıbrıs’ı savunacak güçte olduklarını açıkladı. Osmanlı elçisi Kubad Çavuş bu olumsuz cevabı 5 Mayıs 1570’de İstanbul’a getirdi (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 15).

Diplomatik girişimlerde sonuç vermeyince artık savaş kaçınılmaz olmuştu. II. Selim Kıbrıs seferinin komutasını Lala Mustafa Paşa ve Piyale Paşa’ya verdi. Lala Mustafa Paşa adaya çıkacak askerlerin serdarlığına, Piyale Paşa ise donanmanın komutanlığına atandı. Eski Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali, Piyale Paşanın emri altına atandı. Donanma üç kısma ayrılmış ve bunlar arka arkaya hareket etmişlerdi. Mart ayında Murat Reis 25 kadirga ile Rodos’a yöneldi. Nisan ayında Piyale Paşa 65 kadirga ve 30 kalyon ile üçüncü ve donanmanın en büyük kısmı ise Mayıs ayında Müezzinzade Ali Paşa komutasında 36 kadirga, 12 çektiri, 8 mavna ve 40 gemi ile yola çıktı. Bu üç donanma toplam 160 çeşitli gemiden oluşmaktaydı (Hammer, 2008: 265-266).

Padişah II. Selim’de ordusunun başında sefere katılmak istiyordu. Ancak Veziri Sokullu Mehmed Paşa bu duruma karşı çıktı çünkü Padişah da sefere katılırsa o dönemde Yunanistan, Arnavutluk ve Bosna da ki durum zayıflayabilirdi.

Venedikliler de Hazırlık içerisindeydi. İstanbul da ki elçisinden haber alan Venedik, Papa V. Pius’a başvurarak bir ittifak anlaşması yapmak istediklerini bildirdiler. Bu girişim sonucunda İspanya, Papa ve Malta Şövalyeleri ile Venedik arasında bir ittifak oluştu. Ancak bu tam bir ittifak değildi İspanya Papa’nın Hristiyan İttifak’ı teklifine yanıt vermedi. 50 gemi göndereceğini söyledi onu da vaktinde yerine getirmedi (Gazioğlu, 2000a: 26) Müttefik donanması Girit’in suda limanın da bir araya geleceklerdi. Mayıs 1570 senesinde Venedikliler geldiyse de müttefik kuvvetler geç kalmışlardı. Bu sırada zaten Osmanlılar çoktan Kıbrıs’a taarruz etmişlerdi (Uzunçarşılı, 1995: 12).

Müttefiklerin donanmasında 206 gemi, 1300 top, 36 bin gemici ve 16 bin asker bulunmaktaydı. Bunlar 22 Eylül 1570’de Meis adası önüne kadar geldiklerinde orada fırtına ’ya tutuldular. Bu sırada zaten Kıbrıs’ın merkezi Lefkoşa fethedilmişti. Bunun üzerine müttefik kuvvetler donanmanın hasara uğraması ve mevsiminde uygun

olmaması nedeniyle savaşmayı göze alamadılar ve harbi seneye bıraktılar (Uzunçarşılı, 1995: 13).

Osmanlı Donanması Kıbrıs'taki Larnaka körfezine demir attı. Savaş olmadan barış içinde adanın Osmanlı Devleti'ne teslim edilmesini Venediklilere önerdiler. Venedikliler bu öneriyi reddettiler çünkü Papalık, Venedik ve İspanyol müttefik donanmasının yetişeceğine inanıyorlardı. Bunun üzerine 23 Temmuz 1570 günü Osmanlı Ordusu Lefkoşa'ya doğru hareket etti. 27 Temmuz'da Lefkoşe önüne gelindi. Osmanlı Ordusu Ağustos'un ilk haftası sonunda taarruza geçti yaklaşık bir ay süren savaşın sonunda 9 Eylül 1570 yılında Lefkoşa Osmanlı Devleti'nin eline geçti. Girne ve Baf savaşıyla teslim olmuşlardı. Magosa dışında Kıbrıs'ta Osmanlı yönetimi kuruldu (Özakman, 2012: 12-14). Kıbrıs'taki halk Osmanlı Devleti'nin gelişine çok sevindi. Osmanlı Devleti'nin adayı adalet içerisinde yöneteceklerini ve Venedikliler gibi halka eziyet etmeyeceklerini biliyorlardı.

Kıbrıs'ta Magosa dışında her yer Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına geçmişti. Geriye Magosa'nın fethi kalmıştı. Osmanlı Devleti bunun içinde hazırlıklara başladı. Hazırlıklar 1571'in Mayıs ayına kadar sürdü. Osmanlı Devleti Magosa'yı savaş olmadan teslim etmesi için Kıbrıs'ta ki Venedikli komutan Bragadino'ya mesaj yolladı ama müttefik kuvvetlerin yardıma geleceğine düşünen Bragadino bu teklifi reddetti (Gazioğlu, 2000a:73-75).

Magosa'nın ele geçirilmesi çok zor oldu. Venedikliler baya direndi. Ancak 1 Ağustos 1571 yılında çok çetin geçen mücadele sonucu Magosa kalesinde Osmanlı Bayrağı dalgalanmaya başladı ve ada fethedildi. Kale kumandanı Bragadino 4 Ağustos da beş maddelik bir anlaşmadan sonra Magosa'yı teslim etti ve böylece Kıbrıs tamamen Osmanlı Devleti'nin egemenliğine geçti²² (Uzunçarşılı, 1995: 14).

Kıbrıs'ın kaybedilmesi Avrupa'da bir endişe yaratmıştı. Venediklilerin de korkusu Kıbrıs'ı fetheden Türklerin bu zaferle birlikte Kandiye'yi de ele geçirmek isteyeceği ve bir anlaşma olursa kendi şartlarını dikte ettireceği yönündeydi (Gazioğlu, 2000a: 64).

²² Bazı tarihçiler neden önce Magosa'nın fethiyle başlanmadığını sürekli tartışır. Gazioğlu'nun Graziani'den aktardığına göre Venedikliler de ilk saldırının Magosa'ya yapılacağını düşünmekteydi. İstanbul dan ayrılmadan önce Lala Mustafa Paşa da ilk Magosa'nın ele geçirilmesiyle başlanmasını istemiş ancak aldığı bir istihbaratla Lefkoşa da düşmanın daha güçsüz bir durumda olduğunu öğrenmiş (Gazioğlu, 2000a:44)

Kıbrıs'ın fethiyle birlikte adada ki Katolik yönetiminin sona ermesi Papa V. Pius'u oldukça endişelendirmişti. Bu nedenle Osmanlı Devletine karşı Kutsal Birlik'i yeniden canlandırmak için harekete geçildi. Ancak İspanya, Fransa ve Venedik arasındaki siyasi çekişme nedeniyle birliğin oluşması ancak 25 Mayıs 1571 yılında gerçekleşti. Kıbrıs'ın geri alınması için Venedik, Papa ve İspanya 3 sene için bir *Mukaddes Liga* imzaladılar. Bu Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan 14. Haçlı İttifakı idi. Magosa'nın düşmesinden sonra ise Kutsal İttifak'ın donanması oluşturulabildi. Yaklaşık 200 gemiden oluşturulan bu geminin komutanlığı İspanya'ya verildi. Bu gemiler Eylül 1571 yılında Messina da toplandı. Türk donanması ise Lepanto (İnebahtı) körfezinde bulunmaktaydı (İnalcık, 2009: 168; Başbuğ, 2016: 17).

Osmanlı Devleti bu İttifak'ı dikkatli bir şekilde izliyordu. Osmanlı donanması Haçlılarla karşılaşmak niyetiyle İnebahtı'da demirlemişti. Ancak komutanlar arasında fikir ayrılıkları baş gösteriyordu. Uluç Ali Paşa ve diğer tecrübeli komutanlar hemen harp edilmeyip kışın geçmesinin beklenilmesini, cephanelerin eksik olduğunu, askerlerin bir kısmının Kıbrıs seferinden sonra terhis edildiğini savaştan önce eksikliği olduğunu bu nedenle donanmanın yeterli durumda olmadığını dile getiriyorlardı. Asker sayısının azlığı yüzünden açık denizde bir savaşın donanmayı tehlikeye atacağını dile getiriyorlardı. II. Selim tarafından Yeniçerilikten Kaptan-ı Deryalığa atanan Müezzinzade Ali Paşa tecrübeli ve cesur bir kara kumandanı olmasına rağmen deniz tecrübesi azdı. Üstelik II. Selim tarafından düşman donanmasını takip edip nerede olursa olsun savaşa girmesi yönünde kesin emir almıştı. Bu nedenle Müezzinzade Ali Paşa, diğer tecrübeli donanma komutanlarını dinlemeyip savaş için hazırlıklara başlanmasını istedi (Önalp, 2010: 45).

Deniz savaşı İnebahtı körfezinde gerçekleşti. Türk donanması toplam 224, müttefik donanması ise 278 gemiden oluşmaktaydı. 7 Ekim 1571 tarihinde Lepanto açıklarında savaş başladı. Müttefik başkomutanı kendi gemisine saldıran geminin Kaptan-ı Derya Ali paşa olduğunu anlamıştı³ ve bütün kuvvetini müttefik birliği bu gemiye sevk etti. Şiddetli çatışmalardan sonra Kaptan-ı Derya Ali Paşa ve birçok

³ Kaptan-ı Derya'nın gemisinde 3 fener vardı. Ali Paşa bir yanlışlık yapıp kendisini bu suretle tanıtmıştı. Deniz tecrübesi olan sağ kanadın komutanı Uluç Ali Paşa ise kendi fenerini gemiye takmamıştı.

önemli komutan şehit oldu. Ali Paşa'nın iki oğlu da esir edildi. Bu çatışma akşama kadar devam etti yaklaşık 190 Türk gemisi ya battı ya da düşman tarafından ele geçirildi. Karşı tarafın gemi kaybı azdı. Ancak sağ cenahın komutanı Uluç Ali Paşa tarafında düşman Malta Şövalyeleri gemisi ele geçirilmiş olmasına rağmen Osmanlı donanmasının merkez kuvvetinin yenildiğini gören Uluç Ali Paşa harp sahasından çekilmek zorunda kaldı. Uluç Paşanın gemisini takip eden İspanya ve Venedik donanmasının aralarındaki anlaşmazlık ve Uluç Ali Paşa'nın tecrübesi sayesinde gemi kurtuldu (Uzunçarşılı, 1995: 19-20).

Usta bir manevrayla gemilerini kurtaran Uluç Ali Paşa İnebahtı yenilgisini Edirne de bulunan II. Selim'e ilette. Padişah Kaptan-ı Deryalığa Uluç Ali Paşa'yı getirdi. İnebahtı galibiyeti Avrupa'da büyük şenliklerle kutlandı⁴ İnebahtı mağlubiyeti Osmanlı devleti donanmasını mahvetmişti. Ancak mevsimin elverişli olmaması nedeniyle müttefik kuvvetler Kıbrıs'ın alınması için çok geç kalmışlardı. Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa bu yenilgi sonrası kısa zaman içerisinde donanmayı yeniden topladı ve eskisinden daha güçlü bir hale getirdi (Zia, 1975:7; Uzunçarşılı, 1995: 20).

İnebahtı savaşından sonra İstanbul da ki Venedik elçisi Barbaro Osmanlı Devleti'nin savaşa devam mı edeceğini yoksa barış mı istediğini öğrenmek için Veziriazam Sokullu Mehmed Paşayı ziyaret etmişti. Sokullu Mehmed Paşa durumu anlamış ve ona şu sözü söylemişti: *“Son olaylardan sonra cesaretimizin ne derecede bulunduğunu kuşkusuz ki görüyorsun, ancak sizin kayıplarınızla bizimkiler arasında büyük bir fark vardır. Sizden bir krallık kadar yer almakla (Kıbrıs Adası) sizin kolunuzu kestik. Siz ise donanmamızı yenmekle sadece sakalımızı tıraş etmiş oldunuz. Kesilen bir kol yeniden yerine gelmez. Ancak tıraş edilen sakal, eskisinden daha gür çıkar.”* (Hammer, 2008: 275). Sokullu bu sözleri gayet bilinçli söylemişti. Bu sırada Osmanlı donanmasını çok hızlı bir şekilde toplamaya çalışıyordu.

Veziriazam Sokullu Mehmet Paşa 1572 yılının yaz ayına kadar yaklaşık 250 gemiden oluşan güçlü bir donanma meydana getirdi. Bu yeni donanma Kaptan-ı Derya Uluç Ali Paşa önderliğinde tekrar Akdeniz'in doğusunda üstünlük sağladı. Bu müthiş donanmayı gören müttefik kuvvetler küçük çapta çatışmalar olsa da savaşmayı göze alamadılar.

⁴ Meşhur Don Kişot Kitabı'nın yazarı Cervantes de bu savaşa katılmış ve sol kolunu kaybetmiştir.

Kıbrıs adası tamamen ele geçirildiği halde hala Venedik ile bir barış antlaşması imzalanmamıştı. Venedikliler ve müttefik kuvvetler adayı tekrar alma ümidinde olmalarına rağmen yeniden toparlanan Osmanlı Donanmasını görünce barış yapmaktan başka bir seçeneklerinin olmadığını anladılar. Venedik, İstanbul da ki Fransız elçisi Noailles aracılığıyla barış müzakerelerine başladı. 3 ay süren Osmanlı-Venedik görüşmeleri 1573 yılının Mart ayında barış antlaşmasının imzalanmasıyla son buldu (Hakeri, 1993: 234).

Antlaşmanın içeriği şu şekildeydi:

“Madde 1- Devlet-i Aliye’nin Kıbrıs seferi için yaptığı tahmin edilen 300.000 duka altını Venedik hükümeti 3 yılda 3 taksitte ödeyecek;

Madde 2- Bu sefer sırasında Venedik’in işgal ettiği Dalmaçya’daki Sapota Kalesi bütün toplarıyla tam olarak Türklere verilecek. Burada kalmak istemeyen reaya diledikleri yerlere serbestçe gidebilecek. Buradaki kamengırad madeni de Türklere bırakılacak;

Madde 3- Venedik’in Zanta adasına karşılık o zamana kadar verdikleri yıllık vergi 500 dukadan 1500 duka altına çıkarılacak;

Madde 4- Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri Venediklilere tanınan haklar, II. Selim döneminde de devam edecek;

Madde 5- Kıbrıs Türk toprağı olarak kabul edilecek. Kıbrıs fiilen ve hukuken Türklere geçtiğinden Venedik’in Kıbrıs için Türklere vermekte olduğu yıllık 8000 duka altın bundan böyle verilmeyecek;

Madde 6- Arnavutluk ve Bosna vilayetlerindeki kaleler ve sınır üzerindeki yerler ve köyler, savaştan önceki antlaşmaya göre geri verilecek;

Madde 7- Savaş sırasında el konulmuş bulunan tacir malları ve gemileri, karşılıklı olarak geri verilecek, kaybolmuş eşya için taraflar dokuncaları ödeyecektir” (Hakeri, 1993: 235).

Antlaşma maddelerinde de görüldüğü gibi yeniden toparlanan Osmanlı Devleti sanki İnebahtı da hiç yenilmemiş gibi kendi koşullarını Venediklilere kabul ettirmiş. Fiilen ele geçirdiği Kıbrıs’ı hukuken de Türk toprakları olarak tescil ettirmiştir.

Kıbrıs adası Osmanlı fetih siyasetine göre bir yapıya kavuşturuldu. Adada hâkim sınıf olarak bulunan feodal Katolik Latinler bertaraf edildi. Katolik egemenliğine karşı olan Ortodoks kilisesine vakıfları ve eski imtiyazları geri verildi. Yerli halkın Osmanlı Devleti'ne bağlılığını artırmak ve ekonomik olarak ada halkını refaha kavuşturmak maksadıyla önlemler alındı. Özellikle yerli halkın Latinler için bedava iki gün çalışma uygulaması kaldırıldı (İnalçık, 2009: 166-167).

Osmanlı Devleti ilk olarak Anadolu topraklarından yaklaşık 30.000 kişiyi getirdi. Adaya yerleştirilenler meslek gruplarına göre getiriliyordu. Terziler, kuyumcular, çiftçi, taş ustaları, hayvan yetiştiricileri, zanaatkârlar ve daha çok çeşit meslek sınıfından insan adaya getirildi (Manisalı, 2003: 16). Adaya Anadolu'dan insan getirmekteki amaç hem Venedik baskısından dolayı hem de savaş nedeniyle adada insan sayısının azalmasıdır.

Kıbrıs Osmanlı Devleti tarafından alındıktan sonra buraya bir Beylerbeyi atandı. Lefkoşa'da ki bu Beylerbeyine bağlı iki beylikte Magosa ve Baf'ta kuruldu (Yolak, 1989: 17). Kıbrıs alındıktan 9 ay sonra 7 Mayıs 1572 tarihinde Padişah II. Selim Kıbrıs beylerbeyine ve kadiya bir fermanla şu emirleri gönderdi: *"Kıbrıs, aslanlar gibi dövüşen ordularım tarafından yeni fethedilmiş bir yer olduğundan yerli halk harp icabı maddi ve manevi zarara uğrayıp ızdırap çekmektedir. Onlara adaletle muamele ediniz. Az zamanda kalkınarak refah ve saadete ermeleri için mahkemelerde, vergilerin alınmasında, velhasıl her türlü Devlet işinde koruyunuz, onlar bize Tanrı'nın bir emanetidir. Devletin şanına onları korumak ve kollamak yaraşır. Her birisi ırzından, canından, malından emin olarak gönül rahatlığı içinde yaşasın, iş ve güçlerine sahip olup kazançlarına baksınlar. Benim adaletim bunu icap ettirir. Bu emrimin yerine getirilmesi için her biriniz uyanık ve dikkatli olunuz. Aksini duyarsam hiçbir şekilde mazeret kabul etmeyeceğimi bilerek gaflet göstermeyiniz"* (Önalp, 2010: 50). Padişah'ın buyruğundan da görüleceği üzere Osmanlı Devleti yönetimi adada adaletli ve halkın çıkarlarını koruyan bir yönetim sergilemek istemiştir.

Venedik döneminde zulüm gören adanın Rum halkı Osmanlı yönetiminde huzura kavuştular. Osmanlı devleti Venedik döneminden kalan vergileri yarı yarıya indirdi. Adadaki feodal sistem kaldırılarak halk Lord eziyetinden kurtarıldı. Latin döneminde alınan dini özgürlükler geri verildi. Sürgüne gönderilen Ortodoks başpiskoposunun

adaya dönmesine izin verildi. Ortodoks kilisesine yardım toplama yetkisi verildi. Limanlar korsanlardan temizlendi. İmar faaliyetleri başlatıldı. Yollar, camiler, hanlar, kütüphaneler yapıldı. Rum köyleri yanında Türk ve karma köylerde oluşturuldu. Adada azınlık olarak yaklaşık yüzde 1 oranında Maronit, Ermeniler ve Katoliklerde vardı. Onlarında huzur içinde yaşaması için hak ve menfaatleri korundu (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 19; Özakman, 2012: 14-15). 307 yıl Osmanlı İdaresinde kalan Kıbrıs adası en huzurlu ve adaletli günlerini bu dönemde yaşamıştır. Ufak tefek her ülkede olan sorunlar çıksa da Osmanlı Devleti adayı çok güzel bir şekilde uzun yıllar idare etmiştir.

1.3. KIBRIS'IN İNGİLTERE'YE GEÇİŞİ VE İNGİLİZ İDARESİ ALTINDA KIBRIS

1571 yılından 1878 yılına kadar 307 yıl Osmanlı egemenliğinde Kıbrıs adası adaletli ve düzenli bir şekilde yönetilmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin yenilmesi üzerine Ayastefenos Antlaşması imzalanmıştır. Çok ağır şartlar içeren bu antlaşma ne Osmanlı Devleti tarafından ne de diğer devletler tarafından benimsenmemiştir. Bu antlaşma uygulanma olanağı bulmamış bunun yerine büyük devletlerin de katılımıyla Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Ayastefenos Antlaşmasından Berlin Antlaşmasına kadar olan süreçte Osmanlı Devleti'nin Berlin de ki konferansta güçlü bir devletin desteğine ihtiyacı vardı. Bunu çok iyi bilen İngiliz diplomasisi bu durumdan yararlanarak Kıbrıs adasının yönetimini diplomatik bir oyun ile Osmanlı Devleti'nden almıştır.

1853-1856 yılları arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti İngiltere, İtalya ve Fransa ile işbirliği yaparak Rusya'yı yenmişti. Savaş bittikten sonra 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşmasıyla Osmanlı Devletinin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü garanti altına alındı. Bu da bir süreliğine Osmanlı Devleti'ni Rus baskısından kurtardı. 19. Yüzyılın sonlarına doğru 2 büyük devlet İngiltere ve Rusya'nın Ortadoğu da ki menfaatleri birbirleriyle çatışmaya başlamıştı. Rusya İstanbul'u ele geçirip boğazları kontrol etmek istemesinin yanı sıra Kafkaslar üzerinden İskenderun ve Basra'yı da ele geçirmek istiyordu. Rusya'nın bu istekleri Osmanlı Devleti'nin güney bölgesini stratejik bir konum olarak gören İngiltere'nin menfaatlerine ters düşmekteydi (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 20).

19. yüzyılda gerçekleşen ve Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarının büyük bir kısmının elden çıkmasına sebep olan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın nedenleri arasında, Rusya'nın Panslavist⁵ bir politika izlemesi ve 1875 yılında Hersek halkının bir vergi sorunu nedeniyle isyan etmesi ağır basmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bu savaşta yenilmesinin sebebi Rusya, Almanya ve Avusturya'nın birlikte hareket etmeleridir. Rusya'nın 1870'lerden sonra Panslav bir politika izlemesinin nedeni ise Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunan Sırp azınlığı sayesinde Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını hızlandırmak ve de 1871 yılında Alman ulusal birliğinin kurulmasıyla Avrupa'nın ortasında ortaya çıkan ve Balkanlara doğru genişleme olasılığı olan Pancermen bloğa karşı bir Panslav bloğu ile bir denge kurmak yatmaktadır (Sander, 2008: 313).

Bosna ve Hersek'te başlayan olaylar Osmanlı Rus savaşına giden yolu açmıştır. 1875 yılında Hersek'te meydana gelen isyan girişimine karşı Osmanlı Devleti çeşitli tedbirler alsa da ayaklanmayı bastıramamıştır. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan bir tasarı hazırlayarak büyük devletlere sundu. Ancak bu sefer Bosna da ayaklanmıştı. İstanbul'da da siyasi durum pek iç açıcı değildi. Bosna ve Hersek'in yanında birde Bulgaristan'da da ayaklanmalar başlayınca öğrenciler Rus dostu sadrazam Mahmut Nedim Paşa aleyhine gösteriler yapmışlar bu da sadrazamın görevden alınmasına neden olmuştur. Ayrıca 30 Mayıs 1876'da Sultan Abdülaziz tahttan indirilmiş ve yerine V. Murat getirilmişti. Temmuz'un 2'sinde ayaklanmalar Sırbistan ve Karadağ'a da sıçradı. Neredeyse tüm Balkanlar kaynıyordu. Bu ayaklanmaları Osmanlı Devleti bastırmaya çalışırken Rusya Osmanlı İmparatorluğunu ateşkese zorladı (Ateş, 1997: 391).

Bu sırada V. Murat rahatsızlığından dolayı tahttan alınmış ve onun yerine 31 Ağustos 1876 yılında II. Abdülhamit getirilmişti. 12 Aralık 1876 tarihinde Balkan sorununu çözmek amacıyla Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya İstanbul'da bir konferans düzenlediler. Bu konferans sonrası hazırlanan tasarı çok ağır maddeler içermesi nedeniyle Osmanlı Devleti tarafından reddedildi. Biraz yumuşatılarak hazırlanan ikinci tasarı da reddedilince Ocak 1877'de konferans dağıldı ve bu devletlerin büyükelçileri İstanbul'dan ayrıldılar. Osmanlı Devleti Sırbistan ve Karadağ ile yalnız başına görüşmeler yürütürken bu sefer saydığımız devletler

⁵ Rusya'nın Slav ırkından olan insanları kendi hakimiyeti altında bulunan devlette bir araya getirme siyaseti

Londra’da bir araya geldiler ve Londra Protokolü adı altında bir metni ulti­matom şeklinde Babı­alı’ye sundular. Bu protokolde de Osmanlı Devleti’nin silahlarını azaltmasını, ıslahat vaatlerinin yerine getirilmesini ve bunun denetlenmesine izin verilmesini isteyen çok ağır şartlar içeren maddeler bulunuyordu. Bu protokolü de Osmanlı Devleti kabul etmedi ve artık savaş kaçınılmaz bir noktaya geldi (Ateş, 1997: 392).

Londra Protokolünün kabul edilmemesi Rusya’nın savaş ilan etmesi için bir bahane oluşturdu. Rusya protokolün reddinden bir gün sonra genel seferberlik ilan etti. Rus Prensi Korçakof 19 Nisan 1877 tarihinde Rusya’nın Osmanlı Devleti’ne karşı savaş kararı aldığını Avrupa’ya bildirdi. 23 Nisanda İstanbul da ki Rus elçiliği Dışışleri Bakanlığına bir nota vererek Rus Devleti’nin Osmanlı Devleti ile olan siyasi ve diplomatik ilişkilerini kestiğini haber verdi. Aynı gün ilerleyen saatlerde Prens Korçakof Rus başkentindeki Osmanlı elçisine Rus Devleti’nin savaş kararını bildirdi (Karal, 2000: 41).

Uzun süren şiddetli çarpışmalardan sonra Rus Devleti’nin galibiyetiyle savaş son buldu. Ruslar işi Balkanlar üzerinden bitirmeyi planlıyordu. Osman Paşa’nın Plevne’de azimle direnmesine rağmen bu cephenin de düşmesi Balkanların çözülmesine neden oldu ve Ruslar Balkanları da aşarak Edirne’ye kadar gelince Osmanlı Devleti ateşkes istedi (Hakeri, 1993:295; Sander, 2008: 314).

Rusların İstanbul önüne kadar gelmeleri bu sırada İngiliz donanmasının da İstanbul önlerine gemilerini göndermesi Avrupa’nın diğer devletlerini endişelendirdi. İngilizlerin işin içine girmesi ve savaşı göze alması, Bismarck’ın Avusturya’yı da ikna ederek Rusya’ya direnilmesini sağlaması, Osmanlı Devleti’nin donanmayı teslim etmemek için direnmesi bir barış antlaşması yapılması için ortamı hazırladı. 19 Şubat 1878 tarihinde Rus Çar’ı Osmanlı Sultanı Abdülhamid’e bir telgraf yollayarak İstanbul’u şimdilik işgalden vazgeçtiklerini bildirdi. Bunun üzerine barış antlaşması imzalanmasının yolu açıldı (Gazioğlu, 2000b: 10).

3 Mart 1878 tarihinde Osmanlı Devleti Rus Devleti ile Ayastefanos’ta bir barış antlaşması imzaladı. Çok ağır şartlar içeren ve uygulanmayacak olan bu antlaşmada ilk olarak Sırbistan, Romanya ve Karadağ’a bağımsızlık hakkı tanındı. Osmanlı Devleti’ne bağlı bir Bulgaristan Prensligi kurulacak. Bulgaristan Prenslığının başına Bulgar bir prens seçilecek. Bulgar Meclisi oluşuncaya kadar Rusların denetiminde

ülkenin idaresi tespit olunacak. Osmanlı askerleri Bulgaristan'dan çekilecek ve bu sırada Rus askeri prenslikte kalacak. Büyük bir sınıra sahip olan prenslik Avrupa da ki Osmanlı topraklarını ikiye ayırmıştır. Diğer bir maddede ise Osmanlı Devleti tazminat yerine Ardahan, Kars, Batum ve Beyazıt'ı Rusya'ya verecek ve Osmanlı Devleti ülkesindeki Hristiyanlar için reform yapmayı Rus Devleti'ne taahhüt edecekti. Özellikle bu madde Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışılmasının yolunu açmaktadır (İnalcık, 2015: 285).

Bu ağır maddelere sahip antlaşma Rusya dışında, başta İngiltere olmak üzere hiçbir devleti memnun etmemişti. Rus nüfuzu Balkanlarda yerleşmiş ama Sırbistan ve Romanya gibi Balkan devletlerinin istekleri son bulmamıştı. Bu devletler tek başına bu antlaşmayı değiştirme koşullarına da sahip değildi. 1815'ten itibaren Avrupa da Osmanlı Devleti'nin geleceğinin bir bütün olarak Avrupa Konferansı tarafından belirleneceği anlayışı hâkimdi. Avrupalılar Osmanlı topraklarının paylaşımını bir ülkeye özellikle bu ülkede Rusya olunca ona bırakmak istemiyorlardı. Ayastefanos Antlaşması Rusya'nın Boğazlar üzerinde hâkimiyet kurmasını sağlıyordu ve bununla birlikte antlaşma Rusya'nın Balkanlardaki Slavları kontrol altına almasını sağlıyordu. Bu İngiltere ve Avusturya-Macaristan'ın çıkarlarına ters düşüyordu. Bunun üzerine bu iki devlet de antlaşmanın kabul edilemez olduğunu ilan ettiler (Karal, 2000: 68, Kissinger, 2006: 146).

Rus devleti de zaten Ayastefanos Antlaşmasına Avrupa da ki devletlerin itirazda bulunacağını biliyordu. Bu yüzden Ayastefanos Antlaşmasını kesin bir anlaşma olarak değil barış için bir ön şart olduğunu Osmanlı Devleti'ne söylemişti. Kesin barış antlaşmasının Sen-Petersburg da olacağını ifade etmişti. Rusya toplanacak kongrede Paris Antlaşması şartlarının esas alınarak müzakere edilmesine baştan karşı çıkmaktaydı. Rus devletinin bu kararı da ilgili devletlerarasında gizli antlaşmaların yapılmasına sebep oldu (Karal, 2000: 69).

İngiliz İmparatorluğu Asya da ki topraklarının güvenliğinin Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan topraklardan geçtiğini biliyordu. Rusların Ayastefanos Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti'ni köşeye sıkıştırması ve İngiltere, Osmanlı Devletinin toplanacak Berlin Kongresinde de tek başına kaldığını görmesi üzerine kendisi için stratejik konuma sahip olan özellikle 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Hindistan

yolunun güvenliği içinde çok önemli bir konumda olan Kıbrıs Adasını, Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin yanında olacağım diyerek Osmanlı Devleti'nden talep etmiştir

1876 yılından itibaren İngiltere için Ortadoğu'ya Malta adasından daha yakın olacak bir yer işgal etme fikrinin iki nedeni vardı. Bunlardan biri İngiltere eğer Çanakkale veya İstanbul da askeri bir harekât yaparsa gemileri için bir kömür ikmal merkezi oluşturmak, ikinci olarak da Osmanlı Devleti bölünürse Hindistan da ki topraklarına giden yolu güvenlik altına almaktır. Burada İngiltere'nin yapmak istediği Akdeniz'de önemli bir konum elde etmek ve konjonktürel siyasi olaylara karşı doğuda ki topraklarının güvenliğini sağlamak. İngiliz İmparatorluğu menfaatlerinin Avrupa da ki Osmanlı Topraklarında değil de Asya da ki Osmanlı topraklarında olduğunu düşünüyordu. İngiltere için önemli olan Küçük Asya'nın anahtarlarını kendilerine teslim edecek bir yerin bulunması idi. Bu öyle bir yer olmalıydı ki hem Basra körfezi hem de Süveyş Kanalı'nı kontrol etmeli hem de Kafkaslardan gelebilecek tehlikeler için önceden önlem alınabilecek bir üs olmalıydı (Zia, 1975: 15).

İngiltere buna uygun yer aramaya başlamıştı. Kıbrıs, İskenderun, Girit ve İskenderiye İngiliz çıkarlarına uygun düşmekteydi. İskenderun limanı sığ olduğu için büyük iskelelerin kurulması gerekiyordu. Girit adası ise fazla masraflı olacağı için elendi. İskenderiye'den de Fransa'yı küstürmemek amacıyla vazgeçildi. Ve Kıbrıs adası seçildi. Kıbrıs'ın bulunduğu yer İngilizlerin ihtiyacını tamamen karşılayabilirdi. Kıbrıs konumu itibariyle Süveyş Kanalı'ndan Hindistan'a giden yolun üzerindedir ve İstanbul'a Malta'dan daha yakındır. Kıbrıs İngilizler için Atlantik'ten Hint Okyanusu'na uzanan deniz yolu üzerinde üçüncü bir iskele olabilirdi. Kıbrıs'ı almakla İngiliz İmparatorluğu Akdeniz'de güçlü bir nüfuza sahip olacak ve bu bölgenin geleceğinde söz sahibi olabilecekti (Zia, 1975: 16-20).

Berlin Konferansından önce 24'ünü 25 Mayıs gecesine bağlayan gece İngiliz Büyükelçisi Layard'a Londra'dan bir telgraf geldi. Telgrafta Layard'a Osmanlı Padişahına Asya da ki Türk topraklarının güvenliğini sağlamak amacıyla gizli bir savunma anlaşması önerisinde bulunması için direktif veriliyordu. İngiliz önerisi şu şekildedir:

“Eğer Ruslar Kars, Ardahan ve Batum’u geri vermezlerse veya Türklerden daha başka yerler almak girişiminde bulunurlarsa, İngiltere bu yerlerin silahla korunmasında Osmanlı Devleti’ne katılacak ve buna karşılık olarak Padişah,

ülkesinde reformlar yapmayı vadedecek. İngiltere'nin bu anlaşma çerçevesindeki sorumluluklarını yerine getirebilmesi için padişah Kıbrıs Adasını belirli bir icar karşılığında İngiltere'ye devredecek.” (Gazioğlu, 2000b: 12).

İngiliz elçisi Layard'ın Padişah'a götüreceği teklifi, 26 Mayıs'a kadar yazılı bir şekilde kabul etmemesi halinde İngilizler Rus devleti ile müzakereleri sona erdirecek İstanbul düşecek ve Osmanlı İmparatorluğu parçalanacak diye uyarıda da bulundular (Hill, 2016: 237).

İngiliz Büyükelçisi Layard bu direktifi aldıktan sonra Kıbrıs'la ilgili bir anlaşma yapmak ve İngiliz teklifini Osmanlı Padişahı Abdülhamid'e iletmek için diplomatik girişimlere başladı. Padişah, Layard'ı kabul etti. Bir süre dinledikten sonra odadan ayrıldı. Layard teklifi odada bulunan Başvezir Sadık ve Dışişleri Bakanı Saffet Paşa'ya anlattı. Layard bu iki devlet adamına İngiliz İmparatorluğu ile yapılacak savunma anlaşmasına karşılık olarak Kıbrıs'ın İngilizlere devredilmesini teklif etti. Müzakereler çok çetin geçti iki bakan durumu Padişah'a bildirip geri döneceklerini söyledi. Ertesi gün devam eden görüşmeler de anlaşma metni saptandı (Gazioğlu, 2000b: 13).

II. Abdülhamid teklifi kesin olarak kabul etmeden önce eski sadrazamı Mehmet Paşa ile Namık Paşa'nın da görüşlerini öğrenmek istedi. Onlar teklifin aleyhinde görüş bildirdiler. Teklif imzalanması için Dışişleri Bakanı Saffet Paşa'ya sunuldu. Saffet Paşa imzalamak istemediyse de Elçi Layard eğer anlaşmayı imzalamazsa Berlin Konferansın da İngiliz İmparatorluğu barış şartlarını değiştirmeye çalışmayacak ayrıca İngilizler donanma kuvvetiyle zorla Kıbrıs'ı işgal edecektir deyince Saffet Paşa anlaşmayı imzaladı. II. Abdülhamit *“Hukuku şahaneme asla halel gelmemek şartıyla muahedenameyi tasdik ederim”* şartı ile anlaşmayı imzaladıktan sonra İngiliz elçisi Layard'dan da bu doğrultuda bir senet istemekle işi sağlama bağladı (Karal, 2000: 73).

4 Haziran 1878 de imzalanan *“Asya'daki Osmanlı topraklarına dair Büyük Britanya ve Osmanlı Devleti arasında 4 Haziran 1878 'de İstanbul'da imzalanan savunma ittifakı konvansiyonu”* 2 maddeden oluşmaktadır:

“Madde 1 – Rusya'nın Batum, Ardahan ve Kars'ı geri vermemesi veya majesteleri sultanın son barış anlaşmasıyla belirlenmiş olan Asya topraklarını ele geçirmeye

çalışması halinde, İngiltere bu toprakların silahlı savunması için majesteleri sultanla birleşeceğine dair söz vermektedir. Karşılık olarak, majesteleri sultan daha sonra iki devlet arasında kararlaştırılacak olan ve Babiali'nin Asya topraklarındaki Hristiyan ve diğer tebaayı gözetim idari reformlar yapmaya söz vermektedir. Dahası, majesteleri sultan İngiltere'nin verdiği sözü yerine getirebilmesini sağlayacak koşulların oluşturulabilmesi amacıyla İngiltere'nin Kıbrıs adasını kullanmasına ve idare etmesine izin vermektedir.

Madde 2 – Bu konvansiyon tasdik edilecek ve tasdiknameler bir ay içinde veya mümkünse daha evvel karşılıklı değiş tokuş edilecektir.

Tanık olarak her iki tarafın temsilcileri aynı metni imzalamış ve mühür basmışlardır.

1878 yılının 4 Haziranın da İstanbul'da yapılmıştır.

(Mühür) A.H.LAYARD

(Mühür) SAFFET” (Hill, 2016: 254-255).

İlk maddeden görüleceğe üzere Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı İngilizlere vermemiştir. Bir süreliğine kullanması için idaresini vermiştir. Bu da şartlara bağlanmıştır. Zaten II. Abdülhamid'de anlaşmayı hukuki şahaneme hanel gelmemesi şartıyla imzalamıştır. 1 Temmuz 1878 tarihinde de bu savunma anlaşmasına ek olarak bir anlaşma daha imzalanmıştır.

II. Konvansiyona ek 1 Temmuz 1878 de imzalanan anlaşmanın içeriği şöyledir:

“Saygıdeğer Sir A.H. Layard, ve şu anda majesteleri sultanın sadrazamı olan Saffet Paşa hazretleri, 4 Haziran 1878'de kendi devletlerini temsilen imzaladıkları konvansiyon için aşağıdaki eki kabul etmiştir:

İngiltere'nin Kıbrıs adasının kullanımı ve idaresine dair aşağıdaki şartlara uymayı kabul ettiği taraflarca idrak edilmiştir:

1- Yalnızca İslami konularda yargı yetkisine sahip olan bir şeri mahkeme Kıbrıs'ta işlev görmeyi sürdürecektir.

2- Evkaf Nezaretinin adadaki Müslümanlar arasından seçeceği bir memur ile Britanya yönetiminin seçeceği bir memur, Kıbrıs'taki camilere, mezarlıklara, Müslüman mekteplerine ve diğer dini tesislere ait emlak ve arazinin idaresinden sorumlu olacaktır.

3- İngiltere, ada gelirlerinden idari masraflar çıkarıldıktan sonra geride kalan miktarı her yıl Babiali'ye ödeyecektir. Son beş yılda satılan veya iltizama verilen miri arazi ve emlak-ı hümayunun dâhil olmadığı bu miktar son beş yılın ortalaması alınarak 22.936 kese olarak hesaplanmıştır ve ileride de usulüne uygun olarak tahkik edilecektir.

4- Babiali, Kıbrıs'taki miri arazi ile emlak-ı hümayunu satma ve iltizama verme hakkına sahiptir; buralardan elde edilecek olan gelir üçüncü maddede sözü edilen ada gelirleri içinde sayılmayacaktır.

5- İngiltere devleti, kamu hizmeti için kullanılacak olan arazileri ve ekili olmayan arazileri yetkili memurları vasıtasıyla uygun fiyatlara satın alma hakkına sahiptir.

6- Rusya'nın Kars'ı veya son savaş esnasında Ermenistan'da ele geçirdiği diğer yerleri Osmanlı'ya iade etmesi halinde, İngiltere Kıbrıs'ı boşaltacak ve 4 Haziran tarihli konvansiyon hükümsüz kalacaktır.

A.H. Layard

SAFFET “(Hill, 2016: 255-256).

Anlaşmanın ekinden de anlaşılacağı üzere Kıbrıs adasının egemenliği hala Osmanlı Devletindedir. Ek anlaşmanın 6. Maddesinde de belirtildiği üzere Rusya Osmanlı topraklarını iade ederse İngilizler de Kıbrıs'ı boşaltacak ve 4 Haziran 1878 tarihli anlaşmada hükümsüz kalacaktır. Ancak İngiliz diplomasisi oyun oynayarak ele geçirdiği adayı hukuksuz bir şekilde 1914 yılında ilhak etmiştir.

Berlin Kongresi'nin 13 Haziran 1878 tarihinde toplanmasına karar verildi. Berlin Kongresi toplanmadan önce 30 Mayıs 1878'de İngilizler ve Ruslar gizli bir anlaşma ile önemli konuları kendi aralarında çözmüşlerdi. Bu anlaşma ile Ayastefanos Antlaşmasıyla oluşan büyük Bulgaristan'ın yerini 3 birim aldı. Bunlar, küçük bağımsız bir Bulgar devleti, teknik olarak bir Türk valinin idaresinde olan ancak Avrupa'nın gözetimi altında kalan otonom Doğu Rumeli Devleti⁶ ve Bulgaristan'ın geri kalan kısmı da Osmanlı Devletine bırakılıyordu. Büyük Britanya, iki ayrı gizli anlaşma ile Avusturya'ya Bosna Hersek için söz verdi. Osmanlı'ya da Asya bölümünde kalan toprakları için güvence verdi. Padişah da İngilizlere Kıbrıs'ı donanma üssü olarak kullanmasına izin verdi (Kissinger, 2006: 147).

⁶ BM Barış Gücü Projesinin öncü örneği

Berlin Antlaşması, Rusya ile imzalanan Ayastefanos Antlaşmasının koşullarını birazda olsa hafifletmiştir. Romanya, Sırbistan ve Karadağ yine bağımsız olmuşlar ancak Ayastefanos Antlaşmasına göre toprak kazançları küçültülmüştü. Ayastefanos Antlaşması ile meydana gelen büyük Bulgaristan küçültülmüş, Avusturya, Bosna Hersek'i, İngiltere ise Kıbrıs'ı almıştır (Zürcher, 2016: 119).

1.3.1. Kıbrıs'ta İngiliz İdaresi (1878- 1923)

İngilizler Osmanlı devleti ile yaptıkları adanın sadece idare hakkını veren anlaşma gereği 12 Temmuz 1878 tarihinde başkent Lefkoşa'ya ayakbastılar. İngilizlerin adaya atadığı ilk yüksek komiser *Sir Garnet Wolseley* adayı vali olarak değil yüksek komiser olarak yönetecekti. Çünkü ada hukuken hala Osmanlı toprağı idi. İngilizler adanın idaresini aldıklarında nüfusun 3/2'si Rumlardan 3/1'i ise Türklerden oluşuyordu. Adada az sayıda Ermeni, Marunî ve Latin asıllı Hristiyan olan azınlıklarda bulunuyordu. 12 Temmuzdaki devir teslim töreni Valilik konağında Kıbrıs'ın son Türk valisi *Besim Paşa*'nın İngiliz Amiral *Lord John Hay* 'e görevini teslim etmesiyle başladı (Önalp, 2010: 68; Gazioğlu, 2000b: 29). İngiliz imparatorluğu tarafından Yüksek Komiser olarak atanan Wolseley ise ayın 23'ünde gelerek görevine başladı.

Sir Garnet Wolseley adaya adımını atar atmaz Rumların büyük coşkusuyla karşılandı. Rum Piskopos Kiprianos, Wolseley'e şöyle dedi: *"Biz adanın idaresinin değişmesinden memnunuz Kıbrıs'ın milli bakımdan bağlı bulunduğu Yunanistan'a katılmasına İngiliz hükümetinin yardımcı olacağına inanıyoruz."* (Özakman, 2012: 22). Rumlar adanın İngiliz idaresine geçişini Yunanistan ile birleşeceklerini sanarak sevinçle karşıladılar. Ve bu tarihten sonra adada ki Türklerle mücadele etmeye başladılar.

İngilizler Osmanlı döneminde uygulanan idari ayrımı bir süre devam ettirdi. Ada Lefkoşa, Girne, Limasol, Baf, Larnaka ve Magusa olmak üzere 6 kazaya ayrılmıştı. Bu 6 kazadaki Türk kaymakamların yerine İngiliz memurlar geçirildi. Her nahiye bir müdür atanması uygulanması 1940 yılına kadar devam ettirildi. Köylerdeki muhtarlık sistemi de aynen devam etti. Türk köylerinde Türk muhtarlar, Rum köylerinde Rum muhtarlar görev yaptı. Karma köylerde ise hem Türk hem Rum muhtarlar vardı (Yolak, 1989: 28).

İngilizler 14 Eylül 1878 yılında bir konsey emirnamesi yayınladılar. Bu emirnamede yüksek komiserin yanında yarısı devlet görevlisi yarısı da halktan olmak üzere 4 ile 8 üyeden oluşan *Kavanin Meclisi* adında bir meclis kurulacaktı. Bu üyeler Kraliçe tarafından seçilecekti. Yüksek komiserin geçici olarak belirlediği üyeler ise daha sonra kraliçenin onayına sunulacaktı. Bu meclis adanın iyi yönetilmesi için çıkacak yasa ve emirnamelerde yüksek komisere tavsiyeler verebilecekti. Çıkan bu yasa ve emirnameler kraliçe tarafından onaylanacak ya da iptal edilebilecekti. Yüksek komiser istediği meclis üyesini üyelikten atabilir, yargıç ve sulh hâkimi gibi görevlileri atayabilirdi. Ayrıca bu emirnamede yine yüksek komisere tavsiyede bulunacak bir yürütme meclisi kurulması yazıyordu. İlk Kavanin meclisinde 6 üye vardı. Devlet görevlisi olmayan ilk 3 üye bir Türk Mustafa Fuat Efendi, bir Rum George Glykys ve de İtalyan asıllı Kıbrıslı Richard Mattei'ydi. Oluşturulan bu yapı İngiliz idare sisteminde görülen bir yapıydı (Hill, 2016: 355-356). Görüldüğü gibi bu meclisin bir işlevi yoktu sadece tavsiye niteliğinde kararlar veriyordu. Yüksek komiserin bunlara uyma zorunluluğu yoktu. Aslında her şey Londra'dan idare ediliyordu.

Birde oluşturulan yargı sistemine bakarsak Osmanlı devleti ile yapılan anlaşma gereği Müslüman halkın evlenme, boşanma, miras gibi adli konularda yetkili Şeri mahkemeler vardı. Ayrıca bir de her türlü davaya bakma yetkisi olan iki İngiliz hâkimden oluşan bir yüksek mahkeme kuruldu. Kazalarda başkanı İngiliz olmak üzere kaza mahkemeleri kuruldu. Bu mahkemelerin bir Türk ve bir Rum olmak üzere iki üyesi de bulunmaktaydı (Yolak, 1989: 28).

İngilizlerin adanın yönetimini ele geçirmesi adadaki Rum halkını çok sevindirdi. Onlara göre İngiliz yönetiminde ada Yunanistan'a bağlanabilirdi. Bu duruma da Enosis⁷ diyorlardı. İngilizlerin yönetimi devralması bu yüzden Rumları sevindirmişti. Bu tarihten sonra bu hedeflerine ulaşabilmek için buldukları her fırsatı değerlendirdiler ve Türklere saldırıya kadar varacak eylemler yaptılar.

İngiliz yönetiminin ilk günlerinde vergilerin toplanması yüzünden başpiskoposlukla anlaşmazlık çıktı. Osmanlı döneminde kilise Hristiyan Rumlardan özel vergiler toplayabiliyordu. Hatta vergiler toplanırken Osmanlı yönetimi memur üyeleriyle yardımcı dahi oluyordu. İngilizler bu uygulamayı kaldırınca kilise mali açıdan zor

⁷ Kelime anlamı olarak İlhak olan enosis Yunanistan ile birleşmek demektir.

duruma düştü. Rum kilisesi itiraz için yüksek komisere başvurdu. Rum liderler bir taraftan Osmanlı dönemindeki haklarının geri verilmesi için çaba harcıyorlar bir yandan da adanın Yunanistan'a devredileceği söylentileri yayıyorlardı (Önalp, 2010: 68-69).

Yüksek komiser tarafından istekleri reddedilen kilise bu sefer doğrudan Londra'ya bir dizi şikâyet de bulundular. Bu şikâyetler 1879 yılında İngiliz Paramentosunda görüşüldü. Bu isteklerin araştırılması için yüksek komiser bir araştırma komisyonu kurmak zorunda kaldı. Sonuçta bu iddiaların gerçek dışı olduğu adaya dışardan gelen Rumların bu söylentileri yaydığı anlaşıldı. Ancak İngiliz paramentosu bir karar olarak Wolseley'in yerine yüksek komiser olarak *Sir Robert Biddulph*'u atadı. Rumlar bu değişikliği kendi isteklerinin kabul edilmesi olarak algıladı. 1880 yılında da Kıbrıs'ın yönetimi Dışışleri Bakanlığından alınarak Sömürgeler Bakanlığına bağlanınca Rumlar iyice umutlandılar (Önalp, 2010: 70).

Rumlar ilk yıllardan itibaren adayı ele geçirmek amacıyla planlarını devreye sokmaya başladılar. İlk şekliyle oluşturulan Kavanin Meclisi'nin yapısına itiraz etmeye başladılar. Onlara göre bu meclis nüfusa oranla oluşturulmalıydı. Bu amaçlarına 1882 yılında değiştirilen anayasa değişiklikleriyle kavuştular. 23 Mart 1882 tarihinde kraliyet konseyi emri ile bu değişikler yasalaştı. Bu yeni oluşan meclise halkında katılımı sağlanıyordu. Bu yeni meclisin toplam üye sayısı 18'di. Bu üyelere 6'sı atanmış İngiliz, diğer kalan 12 üyenin de 9'u Rum 3'üde Türk üyeden oluşacaktı (Zia, 1975: 109). Rumlar bu değişikliğe çok sevindi ve Başpiskopos, Sömürgeler Bakanı Kimberley'e bir teşekkür telgrafı yolladı. Kıbrıs Türkleri adanın Osmanlı toprağı olduğunu unutup böyle bir değişiklik yapan İngiliz yönetimine bir yazı gönderdi. Bu yazıda yeni oluşturulan mecliste 9 Rum üyeye karşı 3 Türk üyenin olmasının haksızlığa neden olacağı belirtiliyordu. Hâlbuki Osmanlı devletinin oluşturduğu sistemde mecliste eşit sayıda üye vardı. Burada Türkleri ezmek ve Kıbrıs'ı Yunanistan ile birleştirmek isteyen Rumlara çoğunluğu vermektensiniz diye sitemde bulunuyorlardı (Gazioğlu, 2000b: 44-45). Türkler Kısaca eşitlik talebinde bulundular ancak bu istekleri bir değişikliğe neden olmadı ve yeni meclis çalışmaya başladı.

Aslında burada da bir İngiliz taktiği vardır. 6 İngiliz üye 3 Türk üye toplamı 9 Rum üyeye eşit oluyordu. Ayrıca Meclise başkanlık eden İngiliz üyenin eşitlik durumunda

oyu 2 sayılacağı için İngilizler mecliste de çoğunluğu ele geçiriyordu. Nasıl olsa Türk üyeler Rumlarla aynı oyu kullanmazdı. Aslında Türk üyeler ellerindeki bu kozu kullanabilirlerdi. Ancak Rumların enosis merakı birde üzerine Rumlarla aynı tarafta oy kullanmak İngilizleri sinirlendirebilir ve Rumların her yıl meclis açılışında getirdiği enosis tasarıları kabul edilebilirdi. Bu yüzden istisna olarak 1931 yılındaki oylama dışında Türk üyeler böyle bir şey yapmadılar (Gazioğlu, 2000b: 52).

Kıbrıs Türkleri ile Rumlar arasındaki ilk kitlesel kavga 1895 yılında Tahtakale, Vitsala ve Vadili’de yaşandı. Bir Rum gazetesinde çıkan haberde tek arzularının Yunanistan ile birleşmek olduğunu ve ilhakı gerçekleştirmek için artık beklenilmeyeceği yazıyordu. Bunun üzerine adada ki Rumlar tüm şehirlerde enosis mitingleri yapmaya başladılar. Bu mitinglerde kabul edilen enosis muhtıraları Londra’ya ve Avrupa’nın diğer başkentlerine yollandı. Bu mitinglerde Türkleri tahrik edecek olaylar yaşanıyor. Türk şehirlerine ve köylerine saldırılar düzenleniyordu (İsmail, 2000: 34-35).

1897 yılındaki Türk-Yunan savaşından sonra Girit adasına 4 koruyucu devlet tarafından Yunan bir yüksek komiser atandığı haberi Kıbrıs’a ulaşınca Rumların enosis ümitleri iyice arttı. 1898 yılında Atina’da kurulan bir cemiyet Girit’te yaşanan olayların Kıbrıs’ta da gerçekleştirme hedefini kendine benimsemişti. Ve adada bu yönde mitingler yapmıştı. İyonya, Epir ve Girit adaları Osmanlıdan koparılıp tek tek Yunanistan’a bağlanırken Megali ideanın adım adım gerçekleştiğini sanan Kıbrıs kilisesi ve Rum liderler Kıbrıs’ın da bir gün ilhak edilip Yunanistan’a bağlanacağı hayaline kapıldılar. Rumlar kiliselerinde okullarında hep bu Helenizm ülküsünü gerçekleştirmek uğruna çocuklarını yetiştirmekteydi. 1913 yılında Balkan savaşlarında da yenilince Osmanlı Devleti Girit üzerindeki tüm haklarından anlaşmayla vazgeçti (Hill, 2016: 432; Gazioğlu, 2000b: 88).

Bu Girit olayları Rumların aklında hep önemli bir yer tuttu. Sandılar ki Girit’te ki gibi tedhiş olaylarına başvurulursa bir gün Kıbrıs adası da Yunanistan’a bağlanabilirdi. Bu yüzden hep Türklere saldırılar düzenleyip tahrik ettiler. İlerde bahsedeceğimiz gibi 1960 anlaşmalarıyla kurulan özerk Kıbrıs Cumhuriyeti’ni de Yunanistan’a bağlamak için bir basamak olarak gördüler. Çünkü Girit’te bir süre özerklik yaşamıştı. Ayrı parası, ayrı bayrağı, ayrı marşı vardı tıpkı 1960 antlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti gibi (Gazioğlu, 2000b: 94-95).

1900'lü yıllara girerken Rumların tahrikleri iyice artmıştı. Bu tahriklerin birkaç nedeni vardı. Kıbrıs'taki Yunan Konsolosu Philemon'un kışkırtıcı faaliyetleri ve adanın yeni yüksek komiseri Sir Walter Sendall'ın Rum Helenizm emellerine hayranlık duyan davranışları, Limasol'de ki spor etkinliklerinde ve okullarda yapılan Yunan propagandası, Yasama meclisinde bir Türk üyenin yokluğundan faydalanıp alınan enosis kararı sayılabilir. Ayrıca Sömürgeler Bakanı Chamberlain'ın parlamentoda yaptığı Kıbrıs adasının statüsünün hiçbir şekilde değişmeyeceğini açıklaması adadaki gerginliği iyice artırdı (Gazioglu, 2000b: 71). Bundan sonra adadaki tahrik olayları her geçen yıl daha da artmaya devam etti. Rumlar buldukları her fırsatta Türkleri tahrik etti ve saldırılar düzenleyerek kavga çıkmasına sebep oldu.

1907 yılında İngiliz Sömürgeler Bakanlığı müsteşarı *Winston Churchill* adayı ziyaret etmişti. Bu ziyaret sırasında mecliste konuşma yapan Rum vekiller adanın Yunan adası olduğunu ve Yunanistan'a ilhakının yapılması gerektiğini Churchill'e söylediler. Churchill ise bu beyanat'a şu şekilde cevap vermiştir:

“Ada ile Yunanistan arasında ne tarihi ne de coğrafi bir bağılılık vardır. Adanın tarihi devirlerde Mısır, İran, Asur, Roma, Venedik, Ceneviz ve Osmanlı devletlerine bağlı olduğunu görürüz. Hiçbir zaman Yunanistan'a bağlı olduğunu tarih kaydetmiyor. Kıbrıs en geniş bir hayal ile bile coğrafi bakımdan Yunanistan'ın bir parçasını teşkil edemez. Kıbrıs'ta şimdi yaşayan insanlar Yunanlı değildir. Bunlar buraya göç eden Mısırlılar ile Yunanlıların karışmasından meydana gelen melez bir tiptir. Yalnız Yunan dili bunların Yunan geleneklerine bağlı kalmalarını sağlamıştır. Yoksa bunlar filozof, kahraman ve heykeltıraş Yunanlıların torunları değildir.” (Zia, 1975: 118).

1912 yılına doğru girerken Rumların tacizleri iyice artmıştı. 1911 yılında Trablusgarp'ta, 1912-1913 Balkan savaşlarında Osmanlı devletinin yenilmesi enosis için ümitlenen Rumların saldırılarını artırmaya neden oldu. Meclisteki Rum üyeler ve kilise ilhak yönündeki isteklerini İngiliz yöneticilere ve Sömürgeler Bakanlığına bildirme kararı aldılar. Bu sırada da adada mitingler yapmaya devam ettiler. Bu mitingler Türk toplumunu çok endişelendiriyordu. İngiliz yöneticiler ise Rumların taleplerine hep aynı cevabı veriyordu “*Kıbrıs hala Osmanlı toprağıdır*” başka devlete verilemez. 27 Mayıs 1912 tarihinde iki toplum arasında yaralanma ve

ölümlerle sonuçlanan büyük çatışmalar yaşandı. Türklerin yolculuk ettiği iki araba Rumlar tarafından saldırıya uğradı. Polis müdahale edene kadar Türklerden yaralanan ve ölenler vardı. Bu saldırılar hiçbir neden yokken yapılmıştı. Kilise ise bu saldırganları yüreklendiriyordu (Önalp, 2010: 79-80).

Birinci Dünya Savaşına kadar olaylar bu şekilde devam etti. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devletinin Almanya'nın yanında yer alması İngiltere için istediği fırsatı yarattı. 28 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı devleti Rus limanlarını bombalayarak Birinci Dünya Savaşına katıldı ve Almanya'nın yanında yer aldı. 5 Kasım 1914 tarihinde ise İngiltere bir Krallık Konseyi Emirnamesi ile Kıbrıs'ı ülkesine kattığını ilan etti. Bu açıklama ile İngiltere, Osmanlı Devleti ile ülkesi arasında yaşanan savaş durumuna bağlı olarak 1878 Kıbrıs Antlaşması ile buna bağlı diğer uluslararası antlaşmaları feshettiğini ve Kıbrıs'ı İngiliz Kralı'nın mülküne kattığını açıklıyordu. Kıbrıs'taki Rumlar buna çok sevinmişti bu olayı enosis giden son engeline kalktığı şeklinde yorumladılar. Çünkü Rumların isteklerini İngilizler hep 1878 tarihinde Osmanlı devleti ile yaptıkları anlaşmayı göstererek reddediyorlardı (Gürel, 2020: 75-78). İngilizlerin aldığı bu tek yanlı ilhak kararı uluslararası hukuka ve antlaşmalara aykırıydı.

İngiltere Yunanistan'ı kendi yanında savaşa girmesi için ikna etmeye çalışıyordu. Eğer Yunanistan savaşa İngilizlerin safında katılırsa onlara ödül olarak Kıbrıs verilecekti ve yüzyıllık enosis hayalleri gerçekleşecekti. İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi teklifini resmi olarak 16 Ekim 1915 tarihinde yaptı. İngilizler bu teklife 1 hafta içinde cevap verilmesini istiyordu aksi takdirde teklif geçersiz hale gelecekti. Ancak Yunanistan iç siyaseti karışık. Yunan Kralı I. Konstantin Alman asıllıydı ayrıca da Alman İmparatoru II. Wilhelm'in kuzeniydi. Bu yüzden Almanya'ya savaş açması kolay değildi. Yunan yöneticiler o bir hafta içinde savaşa girme kararı veremedi ve teklif geçersiz hale geldi. Daha sonra 1917 yılında iktidara gelen Venizelos savaşa girdiyse de İngiltere bir daha Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyi teklif etmedi (Öymen, 2017a: 412).

Birinci Dünya Savaşı bitmiş Osmanlı devleti yenilmiş ve devletin parçalanmasına varacak ağır şartlar içeren Sevr Antlaşması imzalanmıştır. Ancak bu antlaşmayı kabul etmeyen ve Anadolu'da ulusal milli mücadeleyi başlatan Mustafa Kemal ve arkadaşları kurtuluş mücadelesinin sonunda düşmanı yenerek Türkiye devletini

kurmuştur. Ulusal mücadele sonunda Lozan'da toplanan konferansta barış şartları görüşülmüştür. 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma da Kıbrıs ile ilgili de maddeler vardır. Antlaşmanın 16, 20 ve 21. Maddeleri Kıbrıs ile ilgilidir. Bu maddelerle Kıbrıs'ın ilhakı belli şartlarla yeni kurulan Türkiye tarafından resmi olarak tanınmıştır. Uzun yıllardır savaşan Türk milleti savaş yorgunudur. Tek amaçları yeni kurulan devletin tanınmasıdır. O sırada İngilizler dünyanın en güçlü donanmasına sahiptir. Deniz aşırı bir operasyon yapacak teçhizat o dönemde Türkiye'de yoktur. Bu yüzden istemeyerek de olsa bu ilhakı tanımak durumunda kalmışlardır.

Lozan Antlaşmasının Kıbrıs ile ilgili olan hükümleri şu şekildedir:

“Madde 16 - Türkiye işbu Andlaşmada belirlenen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup gene bu Andlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki Adalarda – ki bu toprak ve Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır- her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden vazgeçtiğini açıklar.

İşbu Maddenin hükümleri komşuluk nedeniyle Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmaz.

Madde 20 - Türkiye, Britanya Hükümetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir.

Madde 21 – 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adasında yerleşmiş olan Türk uyrukları, yerel yasanın belirlediği koşullara göre, İngiltere uyrukluğuna geçecek ve böylece Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, bu Türkler, isterlerse, bu Andlaşmanın yürürlüğe konulmasından bağlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçebileceklerdir. Bu durumda, seçme haklarını kullandıkları günü izleyen on iki ay içinde Kıbrıs Adasından ayrılmak zorunda kalacaklardır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konulması günü Kıbrıs Adasında yerleşmiş bulunup da, yerel yasanın belirlediği koşullara uyularak yapılan işlem üzerine, o gün İngiltere uyrukluğunu edinmiş ya da edinmek üzere bulunmuş olan Türk uyrukları da bu nedenle Türk uyrukluğunu yitireceklerdir.

Şurası da kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümetinin izni olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluğa edinmiş olan kimselere İngiltere uyrukluğunu tanımayı reddetmek yetkisine sahip olacaktır.” (<http://www.ismetinonu.org.tr/lozan-baris-antlasmasi-tam-metni/> erişim tarihi: 19.03.2020).

Dikkat edilmesi gereken bir nokta Türkiye şartlı olarak bu ilhakı tanımıştır. Lozan Antlaşmasının 20. Maddesine göre Türkiye, İngiltere’nin ilhak kararını tanıırken egemenliği devretmesi durumunda ise antlaşmanın 16. Maddesi uyarınca Kıbrıs’ın geleceği üzerinde söz hakkı olacağını hükme bağlamıştır (Bilgin, 2014:5).

1.3.2. Kıbrıs’ta İngiliz İdaresi (1923-1960)

Lozan antlaşması ile birlikte adanın artık yasal olarak İngiliz imparatorluğuna bağlandığı belirlenmişti. İngilizler Lozan’ı 6 Ağustos 1924 tarihinde onayladı. 10 Mart 1925 tarihinde Kral V. George, Kıbrıs adasını İngiliz Taç Kolonisi olarak ilan etti. Bu beratla birlikte artık yüksek komiserlik makamı Valiliğe dönüştürüldü. 1920 yılından beri adada yüksek komiser olarak görev yapan Sir Malcolm Stevenson ise adanın ilk valisi oldu. İngilizler yasal olarak adaya sahip olduktan sonra Rumların enosis taleplerine daha kesin tavır almaya başladılar. İngilizler yasama meclisindeki 9 Rum üye sayısını 12 ye çıkarmalarına karşın atanmış İngiliz üye sayısını da 6’dan 9’a çıkararak eski dengeyi korumaya devam ettiler. 6 Şubat 1925 tarihli Kraliyet Emirnamesiyle de meclisin anayasayı değiştirmeye hakkı olmadığı ilan edildi (Gazioğlu, 2000b: 193).

Kıbrıs stratejik konumu sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti içinde önemliydi. Türkiye çok geçmeden Kıbrıs’a bir başkonsolosluk açmak için talepte bulundu. Görüşmeler sonucunda 1925’te Lefkoşa’da Türk Başkonsolosluğu açıldı ve Türk Bayrağı törenle göndere çekildi (Özakman, 2012: 45). 1926 yılında adanın valisi değişti. Yeni vali Ronald Storss oldu. Storss, yönetimi boyunca adadaki Türklerin milli benliğini geliştirmesine karşı oldu. Mustafa Kemal’in fikirlerinin yayılmasını önlemeye çalıştı ama Kıbrıs Türk halkı buna direndi ve benliğini korumaya çalıştı. Storss 1928 yılında protokolde müftünün başpiskopostan önce gelme geleneğini değiştirdiyse de yine de geleneksel İngiliz politikasının değişmediğini gören Rumlar şikayet etmeye devam etti (Önalp, 2010: 86). 1931 yılına kadar adada önemli bir çekişme yaşanmadı.

1.3.2.1. 1931 İsyarı

Rumların enosis propagandası 1931 yılına geldiğinde artık artmaya başlamıştı. Bu artışın her an bir ateşe dönüşeceği belliydi. İngiliz yönetimi 11 Ağustos 1931 yılında yeni bir gümrük vergisi yasası çıkardı. Bu yasa daha önce Türk vekil Necati Özkan'ın da desteğiyle reddedilmişti. Bu yasanın çıkmasını fırsat bilen enosis yanlısı piskopos Nikodemos halkı tahrik edici mitingler yapmaya başladı (İsmail, 2000: 277).

1931 olaylarını sadece vergi yasası yüzünden diye değerlendirmek konuya yüzeysel bir bakış olur. Adada ki Rumlar Kıbrıs'ın İngiliz yönetimince resmen ele geçirilmesiyle enosis hayallerine kavuşmak için artık bir engelin kalmadığını düşündüler. Ancak İngilizler bunu reddedince bu seferde anayasal haklarını artırıp yönetime daha etkin bir şekilde katılmak istediler. Bu istekleri de gerçekleşmeyince eyleme geçme kararı aldılar. Diğer nedenlere de adadaki ekonomik sıkıntı ile 1929 yılındaki eğitim düzenlemesi gösterilebilir. Bu düzenleme Rum çevrelerinde tepkiyle karşılandı. Çünkü müfredat ve öğretmenler artık İngiliz yönetimi denetiminde çalışacaktı. Bu da Rumların okullarda enosis propagandası yapmasını engelleyecekti. Ve en sonda Kavanin Meclisi tarafından reddedilen yasanın İngiliz Kraliyet kararı ile çıkması üzerine Kitium piskoposunun kışkırtıcı söylevleri Rumların ayaklanmasına neden oldu (Gürel, 2020: 135-154).

Enosis talebi 1931' deki karışıklıkların asıl sebebi olmasa da olayların arkasındaki sebeplerden biriydi. Bunu Piskopos Nikodemos'un söylemlerinde de görüyoruz. 17 Ekim tarihli bir manifestosunda *“biricik kurtuluşumuz her anlamda, milli istiklalimizdedir ve bu istiklal anavatanımız Yunanistan'la birleşmekten geçmektedir”* diye ilan etmiştir. Yine 20 Ekimde Limasol de bir spor sahasında gerçekleşen konuşmasında *“ Milli hassasiyetleri olan eğitimli bir halk olduğumuzu yabancı hükümdarlara göstermenin vakti gelmişti. Kahrolsun adi ve rezil rejim! Yaşasın Enosis!”* diye demeçlerde bulunup halkı ayaklanmaya davet etmiştir (Hill, 2016: 467).

İşte Limasol deki bu toplantının ertesi günü Piskopos'un konuşmaları çoğaltılarak Rum ulusal kulüplerine dağıtıldı. Haberin yayılması üzerine meclisteki Rum üyeler istifa kararı aldı. Bu sırada 2 gün önce kurulan *“Ulusal Birlik”* üyeleri kilise çanlarının çalınması ve halkın meydanlarda toplanması için harekete geçtiler.

Yaklaşık 300 kişiyle başlayan gösteri saatler geçtikçe 3000 kişiyi aştı. Meclisten istifa edip gelen Rum vekillerde halka hitap ettiler. Bu vekiller Valinin tatil için adadan ayrılıp İngiltere'ye gideceğini duyurdu. Bu konuşmanın üzerine meydanda toplanan kalabalık “*Vali konağına, Vali Konağına*” diye sloganlar atmaya başladı. Lefkoşa da ki kilisenin başpiskoposu elinde Yunan bayrağıyla en öne fırladı ve vali konağına doğru yürüyüşe geçtiler (Gazioğlu, 2000b: 258).

Vali konağının önüne akşamüzeri saat 20.00 gibi gelen kalabalık sürekli enosis diye bağırıyordu. Kalabalık, konağın önündeki polisler saldırdı. Daha sonra Lefkoşa kaymakamı ve diğer İngiliz yöneticiler ayaklanmacıların elebaşlarıyla görüşüp yatıştırmaya çalıştılsa da bir sonuca ulaşamadılar. Sonunda kalabalık, vali konağını taşlamaya başladı. Göstericilerden birkaçı konağın damına çıkarak oraya Yunan bayrağını astılar. Takviye ekip de olayları durduramayınca görevliler içeri çekildi. Göstericiler bu sırada İngiliz yöneticilerin araçlarını yakmaya başladılar. Kalabalığın iyice gözü dönmüştü ve ellerindeki yanıcı maddeleri konağın içine atmaya başladılar. Kaymakam öne geçip gösteri yasasını okuyup ateş açılacağını bildirmesine rağmen içeriye ateşli çubukları atmaya devam ettiler. Polis göstericilere ateş açmaya başladı ama artık Valilik konağı yanıp tutuşmaya başlamıştı bile. Kısa sürede bina kül oldu (Gazioğlu, 2000b: 259-260).

İngiltere'nin Kıbrıs da ki Valisi Storss kaçarak Müsteşar vekilinin evine yerleşti. Eve varınca ilk iş olarak Mısır'daki İngiliz askeri komutanından yardım istedi. Akdeniz de ki donanma komutanlığından da bir uçak gemisi istedi. Daha sonra İngiltere Sömürge Bakanlığına adadaki olayları haber etti. Adadaki İngiliz kamu görevlilerine silah dağıtıldı. Storss ayrıca bakanlıktan *1928 Savunma Kraliyet Emirnamesi*' ni uygulamak için izin istedi ve hemen kendisine izin verildi. Meclis kapatıldı ve iş hayatı geçici olarak durduruldu, hükümet binaları koruma altına alındı, diğer şehirlere giriş çıkışlar durduruldu. Lefkoşa da ki ayaklanmalar diğer şehirlere de sıçradı ve genel bir isyan haline dönüştü. Savaş gemileri Kıbrıs'a ulaşmıştı ancak olaylar yatışmıyordu. Vali bakanlıktan onay aldıktan sonra olayları çıkaranları tutuklamaya başladı (Gazioğlu, 2000b: 260-262).

Yaklaşık 10-12 gün süren ayaklanma sonucu Kitium ve Girne piskoposları İngiltere'ye sürgüne gönderildi. Çıkan olaylarda 10 kişi yaşamını yitirdi. 68 kişi yaralandı ki bu yaralılardan 38'i polisti. Yargılamalar sonucu 2000 kişi mahkum

edildi. Yunanistan konsolosu Kiru “*persona non grata*” yani diplomasi diliyle istenmeyen adam ilan edildi (Önalp, 2010: 87).

1931 olaylarının gerçek yüzünün ortaya çıkması için 2032 yılına kadar beklemek gerekecektir. Çünkü 1931 olaylarına ilişkin belgelerin pek çoğu olay tarihinden yüz yıl sonra açılmak üzere gizli tutulmaktadır. Eski Dışişleri Bakanı Şükrü Sina Gürel bu gizli belgelerin kayıt defterlerine bakmayı denemiştir. Bu defterlerde 2032’de açılacak belgelerin çok kısa özetleri bulunmaktadır. Her ne kadar bu kısa özetler ile gizlilik şartı bulunan pek çok belgenin içeriği ile ilgili sağlıklı sonuca ulaşmak sınırlı olsa da özetlerde bulunan iki bilgiye değinmek yararlı olacaktır. Belgelerden birinin özetinde ayaklanmanın Mısır’dan yönetildiği yazıyor. Diğer belgenin özetinde ise Yunanistan’ın olayları başlatanlara destek olduğu yazıyor. Zaten bu ikinci bilgi pek çok açıklanmış arşiv belgesinde de bulunuyor (CO 512/17, (Register of Correspondence), f. 41397 (Closed Until 2032); CO 512/17, f. 41397/ D; CO 512/17, f. 41397/K, “Attitude of Greece” akt Gürel, 2020: 156-157).

1.3.2.2. 1931-1950 Arası Dönem

1931 isyanından İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar adada bir baskı dönemi başlar. İngiltere isyandan sonra aldığı tedbirleri çok sıkı bir şekilde uyguladı. İşin tuhaf yanı bu tedbirlerin enosisine karşı olan, isyana destek vermeyen Türk toplumuna da uygulanmasıdır. İngilizlerin amacı Türk toplumu içindeki milliyetçi hareketi de engellemektir. 1933 yılında adaya vali olarak atanan Stubbs Sömürgeler Bakanlığına sunduğu raporda enosisin önlenmesi için öncelikle kilisenin etkisiz hale getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (İsmail, 2000: 285-286).

Atatürk döneminde Türkiye ile Kıbrıs’ ta ki Türkler arasında başlatılan ilişki gelişerek devam etmiştir. Ankara, Kıbrıs’ta ki Türk toplumunun özellikle eğitim, dil ve kültür konularıyla yakından ilgilenmiş ve Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs’ta da yaygınlaşması için uğraşmıştır. Özellikle Hatay’ın anavatana katılması için diplomatik çabalar sürerken Kıbrıs’ a karşı olan ilgide daha somut bir biçimde gözlemlenmiştir (Gazioğlu, 2000b: 289).

İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar İngilizler adada ki önlemleri sıkı tutmuştur. Rumların adadaki tedhiş hareketleri devam etmesine rağmen alınan sıkı önlemlerle bu isyanlar bastırılmıştır. İkinci Dünya savaşının başlamasıyla Kıbrıs konusu bir süre

ertelendiye de savaş sonunda oluşan yeni konjonktür ile Kıbrıs dünya gündeminde daha sık gündeme gelen bir hal almaya başlayacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra yeni bir süper güç olarak ortaya çıkan SSCB Ortadoğu' ya stratejik çıkarları için daha da önem vermeye başlamıştır. Bu nedenle Doğu Akdeniz de Kıbrıs'ta İngiltere'nin olması Rusların işine gelmiyordu. İngiltere'nin adadaki yönetimine son vermek Sovyetler Birliğinin güneye doğru yayılmasını daha da kolaylaştıracaktı. Bu sebeple Ruslar Moskova da yetiştirdikleri Rumları adaya gönderdiler ve Rum halkının enosis isteklerini sürekli kışkırttılar. İşte enosis yolunda önemli bir rol oynayan Rusların Kıbrıs'ta kurdurduğu AKEL partisi bundan sonra Rusların adadaki gelişmelere müdahale etmesini daha da kolaylaştırmıştır (Çeçen, 2005: 39).

İkinci Dünya Savaşından sonra İngilizlerin Kıbrıs politikasının 2 bölüme ayrıldığı görölmektedir. 1960 yılına kadar devam eden ve politikasını kendi belirlediği dönem ve 1960 sonrası dönem. 1960 sonrası dönemde işin içine Türkiye ve ABD'nin de başat güç olarak girdiği görölmektedir. İngiltere'nin genel Kıbrıs politikası incelendiğinde yerel gelişmeler, Rumların enosis talebi ve buna karşı Türkiye'nin tutumu ve Ortadoğu'da meydana gelen bir dizi gelişmelerin bu politikayı şekillendirdiği görölmektedir. İngilizlerin 1947 yılında Hindistan'dan çekilmesinden sonra İngiltere'nin stratejik ağırlık merkezi Ortadoğu'ya kaymış. İngiltere'nin süper güç olarak vasfını devam ettirebilmesi için Akdeniz'deki stratejik konuma sahip Kıbrıs daha da önem kazanmaya başlamıştır (Bilgin, 2014: 6). Ayrıca 1947'de 12 Adanın İtalyanlardan alınıp Yunanistan'a verilmesi Kıbrıs konusunda Rumların iştahını kabartmış ve enosis hayallerini canlandırmıştır.

İngiltere adada muhtariyet tarzı bir yönetim kurmak amacıyla 1947 yılında yeni vali olarak Lord Winster' i tayin etti. Ancak Lord Winster'in hazırladığı anayasa Türkler ve Rumlar tarafından benimsenmeyince uygulamaya konulamadı. Vali Winster de seçtiği bir istişare meclisi eliyle adayı yönetti (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 30).

Bundan sonra ve 1950'ler de konunun Yunanistan tarafından uluslararası alana çıkartılmasına kadar Türkiye Kıbrıs ile siyasal açıdan ilgili görölmedi ancak adadaki Türklerle her zaman yakından ilgilendi ve onlara destek verdi (Gürel, 2018: 92).

1.3.2.3. 1950-1955 Arası Dönem

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada artık pek çok şeyin değişeceği sömürgeciliğin yavaş yavaş ortadan kalkacağı belli olmuştu. Tam bu esnada Türk kamuoyu da Kıbrıs ile daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Özellikle 1950 sonrasında ki Türk hükümetlerinin temel dış politika amacı Soğuk Savaş koşullarına ülkenin çıkarlarını uyarlamak ve batı ittifakı içinde kalmaktır. Bu yüzden İngiltere ile sorun çıksın istenmemiş ve Türk yönetimi, Türk kamuoyunun gerisinde kalmıştır. Yunan hükümeti ise 1950 yılından itibaren Kıbrıs ile ilgileneceğini belli etmiş ve ABD'nin desteğini bu konuda hep hissetmiştir. Bunun temel nedeni Ortadoğu' da ABD ve İngiltere'nin politikalarının birbirleriyle çatışmasıdır. Hindistan ve Filistin'i 1947' de elden çıkaran İngiltere, 1952 sonrasında da Mısırda zor duruma düşünce Kıbrıs'ın önemi önceki döneme göre daha çok artmıştır. Ne kadar batının genel çıkarları için ABD ile uyumlu gözükse de Ortadoğu da İngiltere'nin kendine özel çıkarları vardır (Gürel, 2018: 93).

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle Türkiye ve Yunanistan arasında bir görünmez ortaklık belirmişti. Savaş sonrası her iki ülkede Sovyetler tarafından tehdit ediliyordu. Sovyet tehdidi dışında bir de Yunanistan da kışkırtmalarla bir iç savaş çıkmıştı. Bu Sovyet tehdidine karşı her iki ülkede ABD'nin dostluğunda güven aramışlardı. Böylece daha önce 1934 Balkan Antlaşmasıyla oluşan dostluk bu dönemde başka faktörlerin etkisiyle yeniden oluşmuştu. 1952 yılında her iki ülkenin NATO'ya üye olmasıyla aradıkları güvenliği bulmuş oluyorlardı. Türkiye 1952-1954 arası NATO'nun daha da genişlemesi için çabalıyordu. İşte bu gelişmeler Türkiye'nin Kıbrıs sorunundaki durgunluğunun ana sebepleridir (Çeçen, 2005: 38-39).

İngiltere 1950'li yılların başlarında Kıbrıs adasının statüsünde bir değişikliğe gitmeyeceğini sık sık Yunanistan hükümetine bildiriyordu. İngiltere'nin bu söylemleri Plastiras ve Venizelos'un başbakanlık dönemlerinde az çok etkili oluyordu. Yunan hükümeti tarafından yapılan açıklamalarda İngiltere kızdırılmamaya çalışılıyor ancak yine de enosis dileği sürekli dile getiriliyordu. 21 Kasım 1949 tarihinde solcu Rumlar BM'ye başvurarak ilk kez enosis için plebisit istiyordu. Bu plebisit başvurusu AKEL ile Kilise arasındaki enosis rekabetini hayli kızıştırmıştı. AKEL'in bu girişimi Kiliseyi ciddi adımlar atmaya sevk etti. Çünkü kilise bu mücadeleyi kendi liderliğinde yürütmek istiyordu. 8-9 ay sonra Başpiskopos

seçilecek olan Kitium Piskoposu Makarios başkanlığındaki *Sen Sinod* Meclisi 15 Ocak 1950 tarihinde bir enosis plebisiti düzenleme kararı aldı. AKEL 5 Aralık 1949 tarihinde öne geçmek için imza toplamaya başlayınca Kilise bir açıklama yaparak 15 Ocak 1950 tarihinde düzenlenecek olan plebisitin tek başına Kilise tarafından düzenleneceğini ve enosis'in tüm dünyaya ilan edileceğini duyurdu (Gazioğlu, 2000b: 443-446).

15 Ocak 1950 günü her ne kadar İngiliz ve Türk yöneticilerin oylamaya karşı çıkmalarına rağmen plebisit kiliselere konan defterlere imza atma şeklinde yapıldı. Enosis isteyenler "*Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini istiyoruz*" yazan yere, karşı olanlar ise "*Yunanistan ile birleşmeye karşıyız*" yazan yeri imzalıyorlardı. Bir hafta süren plebisit sonucunda Rumların %96'sı enosis için evet demişti. Başpiskopos bu sonuçları 4 Şubat 1950'de İngiliz yönetimine resmen bildirdi. İngiliz vali devletin görüşünü bir kez daha yineledi: "*İngiltere Kıbrıs sorununa bitmiş gözüyle bakmaktadır. Adanın statüsünde bir değişiklik öngörülmemektedir.*" İngiliz yönetimi böylelikle sonuçları tanımadığını açıklıyordu (Önalp, 2010: 91; İsmail, 2000: 328-329).

Kıbrıs'ta bu gelişmeler olurken Türkiye de kamuoyu acaba ada Yunanlılara mı verilecek diye endişe içerisindeydi. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak 23 Ocak 1950 tarihinde mecliste yaptığı açıklamada:

"Muhterem arkadaşlar, Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Bunu bir müddet evvel gazetecilerin bir sualine cevaben de söylemiştim. Kıbrıs diye bir mesele yoktur, Çünkü Kıbrıs İngiltere'nin hâkimiyeti ve idaresi altındadır. İngiltere'nin bu adayı başka bir devlete devretmek hususunda en küçük bir niyeti, bir temayülü olmadığını biliyoruz. Bu hususta tam kanaatimiz vardır. Kıbrıs'ta yapılan şu veya bu hareket, bu vaziyeti değiştiremez, değiştiremeyecektir. Böyle olunca, miting tertip eden nümayişler yapan gençlerimiz beyhude heyecana kapılıyorlar boşuna yoruluyorlar." (TBMM Zabıt Ceridesi, 1950: 288). Bu açıklamadan da görüldüğü üzere Türk hükümeti Kıbrıs ile ilgili fazla aktif bir politika izlemiyordu.

Kitium Piskoposu Makarios'un 8 Ekim 1950 tarihinde III. Makarios olarak Başpiskopos seçilmesi ile Kıbrıs sorunu bambaşka bir boyut kazanmaya başlamıştır. Makarios bu görevi devralırken "*Ölünceye dek Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için savaşıacağım*" diyerek yemin etmiştir. Yaklaşık bir ay sonraki bildirisinde ise

İngilizlerin enosisi reddetmesini eleştirerek halkın seçimlere katılmamasını söylüyor ve tek hedefinin enosis olduğunu bildiriyordu. Bu amaç ile Makarios Atina'yı sık sık ziyaret ediyordu. 1951 yılında Makarios girişimleri sonucu kendi isteklerine uygun ortamı sağladı ve Yunanistan resmen Kıbrıs ile ilgilenmeye başladı (Tuna, 2016: 85; İsmail, 2000: 331-332).

16 Şubat 1950 tarihinde Yunanistan Başbakanı Venizelos Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için resmen İngiltere'den talepte bulunuyordu. İngiltere adayı vermeyi kabul ederse karşılığında kendilerine Yunanistan da 4 yerde 99 yıllığına üsler verilecekti. İngiltere bu teklifi reddetti. Venizelos'un bu talebi Türk kamuoyunda ve özellikle basında büyük tepkilere yol açtı. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü 24 Şubat ve 24 Nisan tarihinde yaptığı iki açıklamayla ilk kez resmi olarak Türkiye'nin görüşlerini açıkladı. Bu demeçlerinde *“Adanın hukuki statüsünde bir değişiklik yapılmasına neden görülmediğini, şayet bir değişiklik şart ise bunun ancak Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesi ile gerçekleşebileceğini”* söyledi (Öymen, 2017a: 416; Olgun, 1991: 10).

İngiltere'nin Kıbrıs konusunda taviz vermeyeceğini anlayan Yunanistan 16 Ağustos 1954 tarihinde Birleşmiş Milletlere Kıbrıs halkına Self Determinasyon hakkının uygulanması için başvuruda bulundu. Bu başvuru Türk hükümeti için beklenmedik bir olaydı. Daha 9 Ağustos da Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan Paktını resmiyete kavuşturan antlaşma⁸ imzalanmıştı. Yunanistan'ın isteğini inceleyen BM 8 çekimser oya karşılık 50 olumlu oy ile Kıbrıs sorununun genel kurulda görüşülmesine gerek olmadığı kararına vardı. Kıbrıs'ta bundan sonra şiddet eylemleri arttı. Yunanistan için bundan sonra iki yol kalmıştı ya enosis sevdasından vazgeçecek ya da Girit de yaptığı gibi yerli Rum halkla anlaşıp tedhiş eylemlerine başvurarak enosisi gerçekleştirecekti (Olgun, 1991: 10; Mütercimler, 2007:119).

Birleşmiş Milletlerden eli boş dönen Yunanistan adaya gizlice asker, silah ve cephane sokmaya başladı. Yunanistan daha önce Girit de yaparak başarı sağladığı taktiği şimdi Kıbrıs'ta denemek istiyordu. Kıbrıs doğumlu olan emekli albay Grivas Kilise yetkilileriyle görüşmek için gizlice adaya geldi. Grivas daha önce 1951 yılında da adaya Kilise yetkilileriyle görüşmek için gelmişti. Grivas'ın yeni görevi İngilizlerin 1953 yılında yasadışı ilan ettiği PEON adlı hareketi örgütlemektir.

⁸ Bled Antlaşması

Makarios ve Grivas birlikte 10 Ocak 1955 tarihinde EOKA adlı terörist teşkilatın temellerini attılar. Makarios EOKA'nın gerçekleştireceği ilk terör eylemi için Yunanistan'ın bağımsızlık günü olan 25 Mart'ı teklif etmişti. Ancak gönderilen silahların İngilizlerin eline geçmesi üzerine Grivas 1 Nisan 1955 tarihini eylem için uygun buldu. Grivas'ın elinde sabote edilecek yerlerin listesi vardı. Kamu binaları, radyo istasyonları, adliye binası, polis merkezi, vilayet konağı, elektrik santrali ve daha bir sürü yer eylem için seçilmişti (Önalp, 2010: 95).

1 Nisan da EOKA teröristleri eyleme geçti. Aynı anda birçok yerdeki İngiliz binasına saldırdılar, arabaları havaya uçurdular ve karşı koymaya çalışan İngilizleri de öldürdüler. Ayrıca halka birde bildiri dağıtıldı. Bildiride: *“Haklı davamıza olan inancımız, Tanrının yardımı ve tüm Yunanlıların desteği ile biz Kıbrıslılar; İngiliz boyunduruğundan kurtulmak için mücadele etmeyi üzerimize alıyoruz. Kıbrıs'ımızın hürriyeti için hep birlikte ileri!”* diyerek insanlar eyleme davet ediliyordu (Özakman, 2012: 69). Başlarda sadece İngilizleri hedef alan EOKA teröristleri bir süre sonra Türklere de saldırmaya başladı. İşler iyice önlenemez boyutlara geliyordu. Rumlar burada İsrail devleti kurulmadan önceki olayları kendilerine örnek almışlardır. Bilindiği gibi İsrail devleti kurulmadan önce de İsrailliler bir süre İngilizlerle ve Araplarla çatışmıştı.

1.3.2.4. 1955 Londra Konferansı

Kıbrıs'ta işler iyice karışırken Yunanistan'ın şiddet eylemlerini artırarak İngilizler üzerinde baskı kurma taktiği nihayet başarılı olmuştu. Adadaki huzursuzluğun gitgide artması üzerine meseleye bir çözüm arayan İngiltere 30 Haziran 1955 tarihinde Avam Kamarasında aldığı bir kararla Türkiye ile Yunanistan'ın da katılımı ile Londra da bir konferans düzenlemeye karar verdi. Konferansın amacının *“Kıbrıs da dahil olmak üzere Doğu Akdeniz'e ilişkin siyasi ve askeri meselelerin müzakeresi”* olarak açıklanması da düşündürücüdür. Bu şekilde sadece Kıbrıs'ın statüsü değil ondan daha geniş kapsamlı olarak Doğu Akdeniz' in askeri ve siyasi durumunun görüşüleceği belirtiliyordu. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise konferansa Türkiye'nin de çağrılmasıydı. Böylelikle İngiltere tarafından Türkiye resmen anlaşmazlığın bir tarafı olarak kabul ediliyordu. Yunanistan'ın iddiası ise Türkiye'nin Lozan Antlaşması ile Kıbrıs'taki haklarından feragat ettiği şeklindeydi. İngiltere'nin buradaki amacı Yunanistan'ın karşısına Türkiye'yi de çıkartmak idi (Armaoğlu, 1959: 67).

Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu göreve gelir gelmez Kıbrıs ile ilgili bir komite kurmuştu. Londra Konferansına katılma kararı alınınca hemen bu komite üyelerine hazırlanması için emir verildi. Kıbrıs'ta Türkiye'nin de söz hakkı olduğunu adada 100 bin Türk olduğunu, Yunanistan'ın amacının adayı ilhak etmek olduğunu vurgulamak ve Türk tezini hukuki bir zemine oturtmak gerekiyordu. Bu komite Kıbrıslı Türk liderlerden de görüş aldı. Komitede bulunan deneyimli diplomatlar her türlü olasılığı gözden geçiriyordu. Başbakan Adnan Menderes, Türk kuruluna Londra'ya hareket etmeden önce 24 Ağustos günü bir akşam yemeği tertip etti. Bu yemekte Bakanlar ve gazetecilerde vardı. Yemekte bir konuşma yapan Başbakan Türkiye'nin Kıbrıs konusunda kesin bir taraf olduğunu adadaki Türklerin can ve mal güvenliğini sağlamayan hiçbir çözümün kabul edilmeyeceğini belirtti. Türkiye şimdiye kadar hiç böyle konuşmamıştı. Londra'ya gidecek kurul 25 Ağustos günü İstanbul'dan hareket etti (Özakman, 2012: 72-73).

Londra da Kıbrıs ile ilgili bir konferans tertip edileceğini öğrenen Makarios bunu protesto etmiş ve konunun Birleşmiş Milletlerde müzakere edilmesi gerektiğini söylemiştir. Makarios' a rağmen Yunanistan Türkiye'nin katılma kararı almasından 5 gün sonra konferansa katılacağını bildirmiştir. Yunanistan'ın bu kararına rağmen Yunan siyaseti ve kamuoyunda bir çözüm beklentisi oluşmamıştır. Atina radyosuna konuşan bir Başbakanlık Müsteşarına göre Londra Konferansı Yunanistan için bir tuzaktır. İngiltere'nin asıl amacının Yunanistan'ın konuyu Birleşmiş Milletlere götürmesini engellemek olduğunu dile getirmiştir (Babaoğlu, 2018: 329).

Konferansın 29 Ağustos günü Lancaster House'ta yapılmasına karar verildi. Türk Heyetinde şu isimler yer almaktaydı: Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Savunma Bakanı Ethem Menderes, Genelkurmay İkinci Başkanı Rüştü Erdelhun, Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. Nuri Birgi, Bonn Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü, Atina Konsolosu M. Settar İlksel, Dışışleri Bakanlığı İkinci Sekreteri M. Orhan Eralp, yine Bakanlık Müdürlerinden M. Mahmut Dikerdem, Londra Maslahatgüzarı M. Berkel (The National Archive (TNA) Foreign Office (FO), 371/117681, From Ankara to Foreign Office, August 19, 1955, aktaran Babaoğlu, 2018: 332-333).

Londra Konferansı 29 Ağustosta *Lancaster House* da başladı. İngiltere taraflar arasında derin görüş ayrılıklarının olduğunun kamuoyuna yansımaları ve bu yolla

özümün sadece kendi ellerinde olmadığını göstermek ve Kıbrıs da bulunan iki üssünü korumak istiyordu. İlk gün sadece İngiltere Dışışleri Bakanı konuştu. Genel bir konuşmayla başladı ve bu konferansın 3 müttefik ülke arasında dostça bir çözüm oluşturması için düzenlendiğini dile getirdi. İkinci gün konuşan Yunan Dışışleri Bakanı Kıbrıs için kendi kaderini tayin hakkı istedi. Adadaki Türklere de azınlık hakları verileceğini söyledi (Özakman, 2012: 74).

Sıra Türkiye'ye geldiğinde Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu işi ilk önce hukuki çerçeveye oturtmaya çalıştı. 28 Sayfadan oluşan Türk tezinin ana noktaları şöyleydi:

“Lozan Antlaşmasının 20 ve 21. Maddeleri 16. Maddeden ayrı olarak Kıbrıs adasına özel statü tanımıştır. Gerçekten de 16. Maddenin genel hükmüne karşılık, 20. Madde ile Türkiye Kıbrıs adası üzerinde egemenlik haklarını yalnız İngiltere' ye devrettiğini belirtmiştir. 21. Madde ile de adada yaşayan halklara, antlaşmanın imzalanmasından başlayarak iki yıllık süre içinde, Türk ya da İngiliz uyrukluğ arasında tercih hakkı tanınmıştır. Lozan antlaşmasının tutanakları incelenince görülür ki bu hükümler anlaşmaya rasgele değil, uzun tartışmalar sonucunda konulmuştur. Türkiye'nin Kıbrıs adasının geleceği üzerinde titizlikle durmasının nedeni tarihi, coğrafi, etnik stratejik verilere dayanmaktadır. Ada dört yüz yıla yakın bir süre Türklerin elinde bulunmuş, tarihin hiçbir devrinde Yunan yönetimine geçmemiştir. Kıbrıs Anadolu kıyılarına kırk, Yunanistan' a ise 1000 mil uzaklıktadır. Birinci Dünya Savaşına kadar ada halkının çoğunluğunu Türkler oluşturmuştur. Ve şu anda da tapulu toprakların %60' ı Türklerin elindedir. Güvenlik bakımından da Kıbrıs Adası'nın önemi Türkiye için çok büyüktür. Bütün bu nedenlerle, İngiltere Kıbrıs üzerindeki egemenlik hakkından vazgeçmek niyetinde ise Kıbrıs adası asıl sahibine geri döner. Çünkü çağdaş devletler hukuku, şahıs hukuku gibi toprak parçaları üzerinde devletlere salt kullanım hakkı tanımamıştır. İngiltere Türkiye den aldığı bir toprağı Yunanistan' a devredemez. Şu halde Yunanistan, Kıbrıs meselesinde Türkiye için muhatap bile değildir. Stratejik sebeplerle de Kıbrıs adası Türkiye için zaruridir. Bir savaş halinde Türkiye'nin savunma gücünün dışardan beslenmesi ancak Akdeniz'deki batı ve güney limanları vasıtası ile olabilir. Türkiye'nin batı limanları düşmanın kuvvetli etki sahasına dahil bulunmaktadır. Türkiye bir savaş halinde ancak güney limanları aracılığıyla beslenebilir. Eğer bu adanın hakimi aynı zamanda batıdaki adalarında hakimi olursa, Türkiye'yi fiilen kuşatmış olacaktır. Hiçbir ülke bütün emniyetini ne kadar dost ve müttefik olursa

olsun, tek bir devlete bağlayamaz” (Mütercimler, 2007: 124-125; Armaoğlu, 1959: 76-77).

Londra Konferansı hiçbir sonuç alınamadan dağıldı. Ancak Konferans sırasında Dışışleri Bakanı Zorlu ve İngiltere Dışışleri Bakanı MacMillan bir dizi özel görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmelerde İngiliz Bakan, Türkiye’ ye eğer İngiltere çekilirse Kıbrıs’a özerklik verilebileceği ancak Türklerinde haklarının korunacağı mesajını verdi. Zorlu bu mesajı Başbakan Menderes’e iletti. Menderes ise Kıbrıs konusunda hiçbir şekilde taviz vermeyeceğimizi muhataplarınıza söyleyin diyerek Dışışleri Bakanına emrini verdi. Zorlu bu talimat üzerine İngiltere Başbakanı Eden’e *“İngiltere isterse adadan ayrılınsın ancak Türkiye ayrılmayacaktır”* dedi. İngiltere Zorlu’ya adanın stratejik değerine verdikleri önemi anlatıyordu. Kıbrıs’ın Ortadoğu ve Akdeniz’de çok önemli stratejik bir konumu vardı. Bölge dünya petrol rezervlerinin %65’ine sahipti ve İngiltere petrol ihtiyacının yarısından fazlasını bu bölgeden sağlıyordu. İngiliz Dışışleri Bakanı İngiltere’nin Mısırdan çekilmesinden sonra Kıbrıs’ın alternatif bir üs oluşturduğunu söylüyordu. MacMillan’ın şu sözleri çok dikkat çekicidir *“Az kişi Kıbrıs’ın gerek bizim gerekse Türkiye için taşıdığı önemin farkında. Gerçek şudur ki, Kıbrıs Adasını kim elinde bulundurursa İskenderun Limanını ve Türkiye’nin arka kapısını kontrol altına alır”* (Öymen, 2017a:421). Her ne kadar konferans hiçbir sonuç alınamadan dağıldıysa da ilk kez dünya kamuoyuna Türkiye’nin resmi tezi detaylı bir şekilde anlatılmış oldu.

1.3.2.5. 1955-1959 Arası Gelişmeler

Londra Konferansı sonuç alınamadan dağılınca İngiltere 1955 yılı sonundan itibaren adaya muhtariyet vermek üzere planlar yapmaya başladı. Bu ise Türkiye’nin savunduğu tezlere aykırı bir durumdu. İngiltere’nin planını anlayan Türkiye 1956 yılından itibaren her ne kadar mevcut statükonun korunması yönünde girişimlerde bulunsa da İngiltere’nin muhtariyet konusundaki kesin kararı üzerine adada ki Türklerin haklarını koruyacak şekilde hazırladığı kendi planını İngiltere’ye iletti. Diplomasi dünyasında bunlar olurken Kıbrıs’ ta da Rum tedhişçiliği her geçen gün şiddetini artırmaktaydı. İngiltere’yi adaya muhtariyet vermeye götüren sebeplerden biri de bu terör eylemleri ve bu eylemleri Yunanistan’ın desteklemesiydi (Armaoğlu, 2019).

Adada olaylar devam ederken Kıbrıs Rum Başpiskoposu Makarios'un EOKA terör örgütüyle ilişkisinin saptanması üzerine İngiltere yönetimi 9 Mart 1956 tarihinde Makarios'u sürgüne Şeyssel Adalarına yolladı. Yunanistan bu olay sonrası tepki olarak Londra'daki Büyükelçisini çekti. EOKA, Türklere de saldırmaya devam ediyordu. Olaylar devam ederken iki Rum teröristin idam edilmesi hem olayları artırdı hem de Yunanistan'da karışıklıklara sebep oldu. Bunun sonucunda Yunanistan Dışişleri Bakanı değişti. Theotokis istifa etti yerine Averof atandı (Sevinç, 2017: 189-190).

1956 sonrası İngiltere'nin politikalarının Türkiye'ye yakınlaşması Ortadoğu da yaşanan Süveyş krizinden de kaynaklıdır. Mısır devlet başkanı Nasır Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı alınca ABD baraj yapımı için Mısır'a verdiği krediyi kesti ve çözüm için arayışlara başladı. Bu sırada kendi başlarına hareket eden İngiltere ve Fransa önlerine İsrail'i katarak Mısır'a savaş açtılar. Süveyş krizinde Yunanistan da Mısır'ı desteklemiştir. ABD ve SSCB de bu 3 ülkeye baskı yaparak derhal savaşı durdurmalarını söylemiş ve çatışmayı sonlandırmışlardır. Böylelikle ABD, İngiltere'ye bölgede kendinden bağımsız bir politika izleyemeyeceğini göstermiştir. Bu sırada Yunanistan'ın enosis teklifini de kabul etmeyen ABD bölgede İngiltere'ye üsler verilmesi karşılığı bağımsızlığı savunmuştur. Amerika, İngiltere'yi de denklemden çıkarmak istemiyor çünkü Süveyş Kanalı'nın güvenliği hala önemli. İngiltere'nin bundan sonra ki politikaları da bu yönde olacaktır.

1956 yılından itibaren İngiltere Kıbrıs konusunda politika değişikliğine gidince Türkiye'de "*adanın taksimi*" tezini savunmaya başlamıştır. Adada terör eylemleri nedeniyle yavaş yavaş kontrolü kaybeden İngiltere çözüm arayışlarına girmiştir. Bu nedenle liberal bir anayasa hazırlanması için çalışmalara başlamıştır. Lord Radcliffe mutlak bir İngiliz hâkimiyetini içeren Anayasa taslağını hazırlamıştır (Tuna, 2016: 91). Bu anayasada tek meclisli bir sistem düşünülmektedir. Mecliste 24 Rum, 6 Türk vekil ayrıca 6 vekilde dışardan tayinle gelecektir. Hükümette ise Türklere bir bakanlık verilecekti o da sadece Türklerin işlerine bakacaktı. İçişleri, Dışişleri ve Savunma İngiliz valinin yetkisi altında olacaktı. Bu anayasa Hem Türkiye'ye hem Yunanistan'a sunulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes ile İngiliz Bakan arasında geçen görüşmelerde İngiltere bazı tavizlerde vermiştir. Atanacak 6 vekilinde Türkler arasından seçileceğini söylemiş. Yasa çıkarılırken de Türk milletvekillerinin 3/2'sinin oyu gerekecekti. Yüksek mahkemede Rumlarla

Türkler eşit sayıda olacaktı. İlerde de Self Determinasyon olursa Türkler de bu haktan yararlanabilecekti (Öymen, 2017a: 423-424). Ancak Yunanistan anayasa taslağını reddetmiştir. İngiltere hem Yunanistan'ın anayasayı kabul etmesi için hem de adada ateşkesi sağlamak amacıyla Makarios'u Kıbrıs'a dönmemesi şartıyla serbest bırakmıştır. İngiltere'nin adada iki toplumun varlığını kabul etmesi bundan sonrası için Türkiye'nin politikasını taksim tezi üzerine kurmasını sağlamıştır (Tuna, 2016: 91).

Anayasa görüşmeleri sürerken bir ilginç gelişmede Atina da gerçekleşmiştir. Yunan Dışişleri Bakanı Averof Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Settar İlksel ile görüşme talebinde bulunmuş ve bu görüşmede taksim tezinden bahsedilmiştir. Görüşme gizli şartlarda Atina'daki Belçika Büyükelçiliğinde gerçekleşti. Yunan Bakan Kıbrıs'ın bağımsızlığından bahsetti. Türk Büyükelçi Settar İlksel ise adada iki toplum olduğunu Self Determinasyon konuşulacaksa bunun iki toplum içinde geçerli olması gerektiğini söyledi. Averof ise bağımsızlık teklifinin kabul edilmesi halinde Türkiye'ye her türlü garantinin verileceğini söyledi. Bu formül yürümezse taksim tezi üzerinde düşünülebilirdi (Öymen, 2017a: 423). Bu görüşmeden yaklaşık 2 hafta sonra bu sefer Dışişleri Bakan vekili Ethem Menderes ve Genel Sekreter Muharrem Nuri Birgi Yunan Dışişleri Bakanı ile Bakanın yeğeninin Paris'teki evinde gizli bir görüşme yaptılar. Yunan Bakan, Settar İlksel'e söylediği düşünceleri tekrar etti. Yunanistan'ın ilk amacı Türkiye'ye garanti vererek adanın bağımsızlığını sağlamak ancak bu olmazsa Taksim tezine de razı olabileceğini belirtiyordu. Yunan Bakanın bunu İtalya ve Belçika'nın ünlü Dışişleri Bakanı Spaak'a da söylediğini Türk Dışişleri başka kaynaklardan öğrenmişti (Öymen, 2017a: 423).

TBMM'de 26 Aralık 1956 yılında yaptığı konuşmada da Başbakan Adnan Menderes Taksim tezinden başka bir çözümü kabullenmeyeceklerinin altını çizmiştir: *“Biz adanın taksimine taraftarız. Taksime yalnız taraftar değiliz. Bundan daha aleyhimize bir solüsyon kabili tatbik değildir. Kimse, adayı taksim etmekten başka bir solüsyona Türkiye'yi icbar etmeyi aklından bile geçiremez.”* (TBMM Zabıt Ceridesi, 1956: 353).

2 Ocak 1957 tarihinde Türk heyeti Kıbrıs'a gitti ve Vali Mareşal Harding ve adada ki Türk yetkililerle bir dizi görüşme yapıldı. Görüşmeler sonucu ortaya çıkan durumda Kıbrıs sorununun üç ülke arasında çözümlenmesinden başka çare olmadığı anlaşıldı.

Yunanistan bu düşünceyi reddetti ve konuyu tekrar Birleşmiş Milletlere götürdü. BM’de Türkiye temsilcisi Selim Sarper ile Yunan Dışişleri Bakanı Averof arasında çetin tartışmalar oldu. Sonunda Hindistan Delegesi Krişna Menon’un sorunun üç ülke arasında çözümlenmesi gerektiği teklifi 2 çekimsere karşılık 76 olumlu oyla kabul edildi. Genel Kurulda da 1 çekimsere karşı 57 olumlu oyla bu teklifin onaylanması Yunanistan için yeni bir yenilgi oldu (Olgun, 1991: 12).

1957-1958 yılları Kıbrıs için kritik evrelerden biriydi. Rum saldırıları artarken Türkiye’de Hükümet ve TBMM’ nin de hassasiyeti artmıştı. TBMM aldığı bir kararla hükümetin Taksim politikasını destekliyordu. Bu karar Başbakan Adnan Menderes’in elini güçlendirmişti. MacMillan’a yazdığı mektupta *“En iyi çözüm yolunun Kıbrıs’ta taksimi kabul etmek olduğunu ve Türkiye’nin taksimden başka çözümü kabul etmeyeceğini”* dile getirmişti. Muhalefetinden hükümetine, basından kamuoyuna herkes dış politikada Kıbrıs konusunda aynı çizgide bulunuyordu (Hürriyet 17-28 Haziran 1958 aktaran Küçüköğlu, 2011: 801).

Bu arada Türklerde adadaki terör saldırılarına karşı kendini korumak için Türk Mukavemet Teşkilatını kurdu. TMT den önce Rumların terör saldırılarına karşı adada amatörce ve gönüllü gençlerden oluşan *“Volkan”* ve *“Dokuz Eylül Cephesi”* adlı savunma birlikleri vardı ancak bunlar organize ve yeterli değildi. EOKA Türklere karşı saldırılarını artırınca Rauf Denktaş önderliğinde 1957 yılının Kasım ayında diğer küçük direniş grupları birleşerek TMT’yi oluşturmuşlardır (Yalçın, 2016: 284). Kıbrıs’ta TMT ile ilgili hazırlıklar devam ederken anavatan Türkiye’den de yardım geldi. TMT’ nin başına geçmesi için Türkiye bu gizli görevi Albay Rıza Vuruşkan’ a verdi. Vuruşkan’ın göreve başlamasıyla TMT daha farklı standartlara ulaşır ve EOKA saldırılarına karşı adadaki Türk halkının can güvenliğini sağlamaya çalışır. Ayrıca çok gizli bir şekilde çalışan TMT uzun yıllar açığa çıkmaz sadece saldırılara karşı koymakla kalmaz istihbarat faaliyetlerini de icra eder (Keser, 2018: 15-19).

Radcliffe planı Rumlar tarafından reddedilince İngiltere II. Mac Millan planı adı verilen başka bir planı taraflara sundu. Bu planda adada üçlü bir yönetim oluşturularak egemenlik Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında paylaşılacaktı. Türkiye ve Yunanistan adadaki İngiliz valiye yardımcı olsun diye birer temsilci atayacaklardı. Hem Türk hem Yunan toplumu kendi işlerinde bağımsız olacaktı.

Bu planı da Yunanistan ve Rumlar reddetti. Yunanistan bu plandan çok telaşlanmıştı. Hem planın önlenmesi hem de Türkiye'nin taksim tezi ısrarından korkan Yunanistan şansını bir kez daha Birleşmiş Milletlerde denedi. 25 Kasım 1958 de başlayan görüşmeler 4 Aralık 1958 tarihinde Yunanistan'ın önerisinin reddedildiği bir kararla son buldu. Kararda, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda asli bir taraf olduğu adada 2 toplum olduğu ve üç ülkenin müzakere ederek soruna bir çözüm bulmaları gerektiği belirtiliyordu (Önalp, 2010: 99-100).

Yunan heyeti bu karar üzerine şok olmuşlardı. Yunan Dışişleri Bakanı beraberindeki heyetle birlikte koridora çıkmıştı tam karşılarında ise Türk heyeti ve Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu vardı. Averof Kıbrıs Belgeseli için gazeteci Mehmet Ali Birand'a verdiği röportajda bu anı şöyle anlatıyor: *“Arkadaşlarıma döndüm ve dedim ki eğer bana gelip takılmaya kalkarsa çok ağır konuşacağım hakaret edeceğim. Zorlu elini uzatarak sizi tebrik etmeye geldim duruma son derece hâkimdiniz daima karşı gerekçeler bulup bizim görüşlerimizi engelliyordunuz dedi. Dayanamadım oylamayı kazandığınız için şimdi gülümseyerek gelip beni tebrik etme lüksünü tadıyorsunuz dedim. Zorlu bir an durdu ciddileşti size nazik bir jest yapmaya gelmiştim hakaret işitmeye değil dedi. Haklıydı hemen düzelttim.”* Bu diyalog buzları eritmişti. İki bakan ayaküstü konuşmaya başladı. Kıbrıs'ı bağımsız bir devlet statüsüne sokacak anlaşmaların ilk adımları işte orada oluşturuldu. Zorlu orada hemen bir öneri yaptı. Averof bu anları şöyle anlatıyor: *“Zorlu eğer Kıbrıs'ta azınlığın yaşadığı tek bir toplum değil de iki ayrı toplum olduğunu kabul ederseniz çok kolaylıkla anlaşabiliriz dedi. Kabul ettiğimi söyledim. Sizde diğer toplumun sizinkinden 4 defa büyük olduğunu kabul edin dedim. Rakamların reddedilemeyeceğini söyledim.”* Zorlu bu sözleri beklemiyordu ertesi gün tatildi ancak bu fırsatı kaçırmak istemiyorlardı. İki bakan ertesi gün kimsenin olmadığı Birleşmiş Milletler 'in barında buluştular. Konuşma sürdükçe ortaya bir plan çıktı. Yanlarında kâğıt yoktu bir sigara paketi çıkarıp üzerine bir harita çizdiler işte bu harita Kıbrıs'ı bağımsızlığa götürecek anlaşmaların ilk adımı oldu (32. Gün, Birand, <https://www.youtube.com/watch?v=JH7ssDHvgug>).

1.3.2.6. 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması

Birleşmiş Milletler toplantısından sonra iki Dışişleri Bakanı aracılığıyla başlatılan yakınlaşma Türkiye ve Yunanistan hükümeti tarafından da desteklendi. İki ülkede bir

an önce sorunun çözümünü istiyorlardı. Hem iç politikada hem dış politikada artık Kıbrıs meselesi iki ülkeyi de yıpratmıştı. Müzakereler gizlilik içinde elçilikler aracılığıyla sürdürülüyordu (Özakman, 2012: 116). Bu görüşmeleri Amerika’ da destekliyordu. Amerika Birleşik Devletleri Kıbrıs meselesinin bir an önce çözülmesini istiyordu. Türkiye ve Yunanistan NATO üyesiydi. Bu iki ülke arasında gerçekleşecek bir çatışma NATO’nun güney kanadının güvenliğini zaafiyete uğratabilirdi. Bu zaafiyetten o dönemde Soğuk Savaş içerisinde olduğu SSCB yararlanıp bölgeye daha fazla etki edebilirdi. Amerika böyle bir durumun gerçekleşmemesi için Kıbrıs’ta bir an önce çözümün gerçekleşmesini istiyordu ve her iki hükümete de bu yönde diplomatik önerilerde bulunuyordu.

Elçilikler aracılığıyla görüşmeler devam ederken bu sefer Zorlu ve Averof 16-18 Aralık 1958 tarihlerinde NATO toplantısı için bulundukları Paris’te bir araya geldiler. Bu görüşmede de Kıbrıs sorununun nasıl çözüleceği ile ilgili ana konular üzerinde bir görüş birliğine varıldı. Alınan kararlar şöyleydi: Kıbrıs bağımsız bir devlet olacak, kurulacak devletin başkanı Rum bu başkanın yardımcısı ise Türk olacaktı. Adada bulunan her iki toplumun ayrı ayrı yerel meclisleri olacak, Türkiye’nin istediği güvenlik içinde bir anlaşma yapılacaktı. NATO toplantısından sonra iki bakan bu sefer 1959 yılının Ocak ayında Paris’te buluştular. Yunanistan adada bir Türk bir de Yunan askeri birliği olmasını kabul etti. Bundan sonra artık görüşmelerin bir üst düzeye çıkartılmasının vakti gelmişti. 5 Şubat 1959 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes ve Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis’in başında bulundukları heyetler İsviçre’nin Zürih kentinde buluştular. Bahsedilmesi gereken bir diğer noktada İngilizlerin bu görüşmelere katılmıyor olması. Çünkü İngilizlerin teklif ettiği adanın 7 yıl süreyle İngiliz vali tarafından yönetilmesi teklifi Türk ve Yunan hükümetlerince reddedilmişti. Artık adanın geleceğini Türkiye ve Yunanistan belirleyecekti. İngiltere ve adadaki iki toplum müzakereler sonrası imzalanacak anlaşmaları sadece onaylamak için devreye girecekti (Öymen, 2017a: 430-431).

Zürih’te toplantılar devam ederken bir anlaşmazlığın çözümü içinde çetin mücadeleler sürüyordu. Yunanistan adada bulunacak asker sayısında pürüz çıkarmıştı. Yunan askeri 650 kişi, Türk askeri de 150 kişi olsun diyordu. Başbakan Adnan Menderes bu duruma tepki gösterdi ve dönemin Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel’i yanına çağırdı: “*Ben oraya merasim kıtası çıksın diye bu*

mücadelenin içine girmedim. Benim istediğim Türk askeri çıkacak oraya ve herkeste anlayacak ki Türkiye Kıbrıs'ta mevcuttur. Merasim kıtasıyla bu sembol olmaz” dedi. Bu anlaşmazlık kısa sürede büyük bir sorun haline geldi. Türk heyetinin uçağı konferanstan ayrılmak için hazırlanmıştı. Adnan Menderes ve Konstantin Karamanlis arasında 3 saat süren görüşmeler sonrasında anlaşmazlık çözüme kavuşmuştu. Türk askerinin sayısı 150'den 650'ye çıkarılmış, Yunan askerinin sayısı da 650'den 950'ye çıkarılmıştı (32.Gün, Birand, <https://www.youtube.com/watch?v=JH7ssDHvgug>).

11 Şubat tarihinde Zürih'te anlaşmalar son şeklini almış ve Yunanistan İle Türkiye orada 3 antlaşmayı imzalamışlardı. Bu Antlaşmalar şunlardır:

- 1- Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısı adını taşıyan 27 maddeden oluşan kurulacak devletin esaslarının yer aldığı antlaşma
- 2- Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yapılması planlanan Garanti Antlaşması
- 3- Türkiye Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yapılması planlanan İttifak Antlaşması

Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları aynı gün direk Londra'ya geçtiler. Zürih'te imzalanan anlaşmaları İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplum başkanlarının bilgilerine sundular (Özersay, 2009: 9).

Zürih'te imzalanan antlaşmaların İngiltere ve adadaki Türk ve Rum toplum başkanları tarafından onaylanması için 17-19 Şubat 1959 tarihinde Londra' da bir konferans düzenlendi. Ancak iki sorun çıkmıştı. Türk yöneticileri taşıyan uçak maalesef Londra yakınlarında bir yerde düştü. Başbakan Menderes kurtulmuş ancak hastaneye kaldırılmıştı. Birçok değerli Türk diplomat da hayatını kaybetmişti. Londra'da ki Türk heyetinde moraller bozulmuştu. Ancak Antlaşmaların imzalanması ertelenmeyecekti. Bu sırada imza töreni için Londra da her şey hazırды. Kıbrıs Rum lideri Makarios masadayken sürpriz bir şekilde ben bu antlaşmayı imzalamam anayasanın bazı maddeleri yeniden müzakere edilmeli dedi. Bütün salon hayretler içinde kalmıştı. O gün masada bulunan Kıbrıs Türk liderlerinden Rauf Denktaş'ın gazeteci Mehmet Ali Birand'a verdiği röportajda bu olay şöyle anlatılıyor: “İngiliz Başbakan dedi ki buraya müzakereye gelmediniz imza törenine

geldiniz her şeyi biliyorsunuz. Makarios diyor ki ben bir koloni idaresinden kurtulmak isterken 3 koloni idaresine mi gireceğim. Ortam gerginleşti ve İngiliz Başbakan konferansı kapatıyorum dedi.” herkes bu beklenmedik gelişme karşısında şaşırılmıştı. Bütün emekler boşa mıydı? O ara devreye Yunanistan Başbakanı Karamanlis girdi. Makarios’a dedi ki eğer bu antlaşmayı imzalamazsanız Yunanistan elini çeker bütün sorumluluk size kalır. Bu saatten sonra Makarios’un yapacağı bir şey yoktu. Antlaşmaları imzalamayı kabul etti. 19 Şubat 1959 tarihinde antlaşmalar ilgili ülkelerce imzalandı (Önalp,2010:103;32.Gün,Birand, <https://www.youtube.com/watch?v=JH7ssDHvgug>).

Londra’ da imzalanan antlaşmalar şöyleydi:

1- Kıbrıs Sorununun Üzerinde Anlaşmaya Varılan Nihai Çözümün Temelini Açıklayıcı Muhtıra

“Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda Başbakanı, Yunanistan Krallığı Başbakanı ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının temsilcilerinin, bu muhtıraya eklenen belgeleri Kıbrıs sorununun nihai hal şekli için üzerinde anlaşmaya varılmış bir temel olarak kabul ettiklerini bildiren beyanlarını dikkate alarak, hükümetleri adına, bu muhtıraya eklenen ve aşağıda sıralanan belgeleri, Kıbrıs sorununun nihai çözümü için uzlaşmış bir temel olarak bu belge ile kabul ederler.

HAROLD MAC MILLAN C. KARAMANLİS A. MENDERES

Londra, 19 Şubat 1959” (T.C. Dışişleri Bakanlığı Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira_londra_19_subat-1959_tr.mfa, Erişim Tarihi: 28 Mart 2020).

2- Garanti Antlaşması

“Bir taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer taraftan Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, 1. Anayasanın esas maddeleri ile kurulan ve düzenlenen Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin tanınması ve devamının kendi ortak yararları gereği olduğunu dikkate alarak. 2. Sözü edilen anayasa ve oluşturulan duruma saygı gösterilmesini güvence altına alacak işbirliğini arzulayarak, aşağıdaki hususlar üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

MADDE-1 Kıbrıs Cumhuriyeti, kendi bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini devam ettirmeyi ve anayasaya saygıyı güven altına almayı üstlenir. (taahhüt eder) Kıbrıs Cumhuriyeti, ayrıca tümüyle veya bir bölümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder. (sorumluluğunu yüklenir) Kıbrıs Cumhuriyeti, bu maksatla adanın gerek birleşmesini, gerekse taksimini doğuracak doğrudan doğruya (direkt olarak) veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardımcı ve teşvik edici tüm hareketleri yasaklar.

MADDE-2 Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1'nci maddede belirtilen taahhütlerini kaydederek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasanın temel maddeleri ile oluşan durumu tanırlar ve garanti ederler. Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir devlet ile gerek birleşmesini, gerekse Ada'nın taksimini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardım ve teşvik edici bir amacı olan tüm hareketleri kendi yetki ve ilgileri oranında önlemeyi üstlenirler.

MADDE-3 Bu Antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali (çiğnenmesi) halinde Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması maksadıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler. Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (işbirliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar.

MADDE-4 Bu antlaşma imza edildiği gün yürürlüğe girecektir. Yüksek Akit Taraflar, Birleşmiş Milletler Şartının (charter) 102'nci maddesi hükümlerine uygun olarak bu antlaşmayı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine en kısa sürede kaydettirmeyi üstlenirler.” (T.C. Dışişleri Bakanlığı Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich-11-subat-1959_tr.mfa, Erişim Tarihi: 28 Mart 2020).

3- İttifak Antlaşması

“KIBRIS CUMHURİYETİ, YUNANİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDA İMZALANAN İTTİFAK ANTLAŞMASI

1. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, ortak savunmaları için işbirliği yapacaklar ve bu antlaşma ile söz konusu savunmanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında kendi aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.
2. Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yöneltilen herhangi saldırı tecavüzlere karşı koymayı üstlenirler.
3. Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda sözü edilen gayenin gerçekleşmesi maksadıyla. Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde bir Üçlü Karargah kurulacaktır.
4. Yukarıdaki maddede sözü edilen Karargaha, Yunanistan 950 kişilik bir subay astsubay ve er birliği ve Türkiye 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile katılacaklardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yunan ve Türk birliklerinin artırılma veya azaltılmasını Yunan ve Türk Hükümetlerinden birlikte isteyebileceklerdir.
5. Yukarıda sözü edilen Yunan ve Türk subayları, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini temin edeceklerdir.
6. Üçlü Karargahın komutanlığı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin veya Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının atayacağı Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir General tarafından bir yıl müddetle ve sıra ile üstlenilecektir.” (T.C. Dışişleri Bakanlığı Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 28 Mart 2020).

4- Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısı

27 maddelik bu anlaşmanın içeriğini özetleyecek olursak; Kıbrıs başkanlık sistemiyle yönetilen bir cumhuriyet olacaktır. Başkan Rum toplumundan, yardımcısı ise Türk toplumundan ayrı ayrı yapılan seçimlerle seçilecektir. Kıbrıs Cumhuriyetinin kendine özgü bir bayrağı olacak. Türk ve Rum toplumları kendi bayramlarını kutlayabileceklerdir. Adada Türkçe ve Rumca olmak üzere iki resmi dil kullanılacaktır. Bakanlar Kurulu 7 Rum ve 3 Türk Bakandan oluşacaktır. Dışişleri, Savunma ya da Maliye Bakanlıklarından en az biri Türklere verilecektir. Bu bakanları da kendi toplum liderleri atayacaktır. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı mutlak veto hakkına sahiptir. Yasama meclisinde de %70 Rum %30

Türk vekil olacaktır. Kamu da ki memur atamalarında da bu oran kabul edilmiştir. Kıbrıs ordusu % 60 Rum ve % 40 Türklerden olmak üzere 2000 kişiden oluşacaktır. Yüksek Mahkeme de Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından birlikte atanacak 1 Rum 1 Türk 1' de Tarafsız hâkimden oluşacaktır. Bu tarafsız hâkim mahkemeye başkanlık edecek ve 2 oy hakkına sahip olacaktır. Lefkoşa, Limasol, Magosa, Larnaka, ve Baf olmak üzere beş büyük kentte Türkler tarafından Belediye oluşturulacaktır. Garanti ve İttifak antlaşmaları anayasa hükmünde kabul edilecektir. Anayasa taksim ve enosise kapıları kapatmıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye en çok gözetilen ülke statüsü veriliyor. Ayrıca antlaşmalarla İngiltere'nin Kıbrıs'ta 2 egemen üssü de kalıyordu (Gürel, 2020: 408)

Türkiye, İngiltere ve Yunanistan rahatlamıştı. Kıbrıs Cumhuriyeti dünyada görülmemiş kendine has bir yapıyla kurulmuştu. İngilizler baştan beri adadaki üslerini muhafaza etmek istiyordu bunu başardı. Türk toplumu da adada azınlık olmasına rağmen Kıbrıs Cumhuriyetinin eşit ortak kurucularından biri olmuştur. Burada ufak bir eleştiri yapmak gerekirse her ne kadar Türk toplumu eşit kurucu devlet olarak bulunsa da başkanlık makamı daima bir Rum da olacaktır. Bu uygulama ise en başta demokrasi ilkesine aykırıdır. Düşünüldüğü takdirde bir Türk hiçbir zaman Kıbrıs Cumhuriyetinin başkanı olamayacaktır. Yine asker ve kamu hizmetlerinde de oransal bir eşitlik yoktur. Her ne kadar pürüzleri olsa da büyük mücadeleler sonucunda adada ki Türklerinde hak ve güvenliğini sağlayan antlaşmalar kabul edilmiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtını yaparken de Türkiye Garanti Antlaşmasına dayanan hukuki hakkını kullanacaktır.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da İngiltere'nin adadaki iki egemen üssü olan *Akrotiri* ve *Dikelya* üsleri, Zürih, Londra ve 1960 Anayasası ile İngiltere'nin adadaki varlığını hukuki ve meşru kılmaktadır. İngilizler bu üsler sayesinde bu bölgede karasuları olduğunu belirtmişlerdir. İngiltere ilerde bu bölgede Kıta Sahaneliği⁹ ve Münhasır Ekonomik Bölge¹⁰ ilan edebilir. Zira bu üsler bir tür bağımsız devlet konumundadır (Özgöker, Çelik, 2016: 538).

⁹ Kıta sahanlığı ülkeyi meydana getiren kara parçasının deniz altındaki uzantısıdır

¹⁰ MEB: 1982 BM Deniz Hukuku sözleşmesi ile yazılı bir hale kavuşmuştur. MEB ilan eden ülke karasularının ölçülmeye başladığı en fazla 200 deniz mili genişlikte bir alanda deniz yatağı, toprak altı ile üzerindeki suların canlı cansız doğal kaynaklarını yönetme hakkına sahip olur (Yaycı, 2020: 31-37)

Antlaşmalar imzalandıktan sonra sıra meclislerin onayına gelmiştir. Bu antlaşmalar Mart 1959 sonuna kadar her üç ülke meclislerince onaylanarak yürürlüğe girdi. TBMM’ de 4 Mart 1959 tarihinde antlaşmaları görüşmek üzere toplandı. Kurtuluş Savaşımızın Komutanı İkinci Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü mecliste bu antlaşmalarla ilgili çok önemli tespitlerde bulunmuştur. İsmet Paşa Garanti Antlaşmasının üçüncü maddesinin eksiklik içerdiğini belirtmiştir: “*Maddenin Enosis ihtimalinde ne dereceye kadar tesirli bir surette tatbik olunacağı yakından tetkik olunmaya değer. Âkıdler istişare edecekler, müşterek veya beraberce kararlaştırılmış bir hareket mümkün olmazsa, her biri eski nizamı yeniden tesis için haklarını mahfuz tutacaklar. Şimdi, bir enosis hareketine karşı Yunanistan bizimle beraber olması az muhtemeldir. İngiltere müdahale için katî bir taahhülle bağlanmamıştır. İngiltere, Anayasanın ihlâl edildiğini ve müdahale lüzumunu teslim etse bile, bu maksatla yapılacak askerî harekâta iştirak edip etmemek kendi takdirine kalmıştır, İngiltere, bu şekilde hareket ederse, müdahale, Dörtlü Andlaşmadaki gibi, beraberce kararlaştırılmış olur; ama müşterek olmaz. Bu halde, dâvanın ihlâlüne karşı Türkiye’nin yalnız başına harekete geçmesi mevzuubahis olacaktır. Ayrıca unutmamalı ki, böyle bir zamanda Andlaşmayı ihlâl eden Kıbrıs Cumhuriyeti Birleşmiş Milletlerin âzası bulunacaktır. İhtilâf, bütün Dünya Teşkilâtının ve hususiyle Güvenlik Konseyinin müşterek meselesidir. Bu vaziyette, Türkiye, eğer süratle hakkını kullanarak müdahale imkânına malik olursa, yapacağı haklı bir emrivakiyle dâvasını kazanabilir. Hâlbuki şartların, tarafımızdan süratli bir askerî hareket yapmaya müsait olduğu ve her zaman olacağı iddia edilemez. Bu sebeple, Anayasa dışı teşebbüs edilecek enosis hareketini, işbu Andlaşma hukuken bertaraf etmiş görünse de, fiilen bertaraf etmemektedir. Hâlbuki taksim tezi, hukuken olduğu gibi, fiilen de bertaraf edilmiştir.*” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1959: 23). Görüldüğü üzere İsmet Paşa o günden gelecekte neler olabileceğini görerek antlaşmalardaki eksiklikleri sıralamıştır. Ayrıca yine aynı konuşmasında İsmet Paşa Türkiye’nin antlaşmada belirtilen sadece spor, kültür ve hayır işlerinde değil her şekilde adadaki Türk toplumuna yardım etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Adadaki düzenin devam edebilmesi için Türk ve Rum toplumları her açıdan eşit düzeyde olmalıdır. Bütün bu tartışmalardan sonra TBMM antlaşmaları 138 ret oyuna karşılık 347 kabul oyuyla onaylamıştır.

Bu antlaşmalar Türk, Yunan ve İngiliz meclislerinde onaylandıktan sonra sıra bu antlaşmalara uygun anayasanın yapılmasına gelmişti. Anayasanın hazırlanması yaklaşık 14 ay sürmüştür. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası 199 madde, 2 antlaşma ve 2 ek protokolden oluşmaktadır. Hazırlanan bu anayasa 6 Nisan 1960 tarihinde ilgili ülkelerce imzalandıktan sonra Ağustos'un 15'ini 16'sına bağlayan gece Kıbrıs Cumhuriyeti resmen ilan edilmiştir (Babaoğlu, 2016: 307).

1.4. KIBRIS CUMHURİYETİ

1.4.1. 1960-1963 Arası Yaşanan Olaylar

Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960 tarihinde kuruldu. Adadaki İngiliz Vali, yönetimi yeni kurulan devletin Başkanı Makarios ve Yardımcısı Fazıl Küçük'e devretti. İngiltere memnundu hem Kıbrıs sorunundan kurtulmuştu hem de adada tüm Akdeniz ve Ortadoğu'ya egemen iki üs elde etmiş olarak Kıbrıs'ta mevcudiyetini devam ettiriyordu. Türkiye memnundu adadaki Türklerin varlığı kabul ediliyordu hem de devlete eşit kurucu olarak katılıyorlardı ve adada Türk askeri de bulunacaktı. Garanti Antlaşmasına göre de düzen bozulursa Türkiye adaya müdahale edebilecekti. Yunanistan da nispeten memnundu sonuçta çoğunluğu Rumlardan oluşan ve başkanı da Rum olan bir devlet kuruluyordu.

Kıbrıs'ta yeni bir dönem başlamıştı. İmzalanan antlaşmalar ve yeni hazırlanan anayasa titiz bir şekilde işlerse Kıbrıs barış içinde yönetilebilirdi. Ama başta Cumhurbaşkanı Makarios olmak üzere diğer Rum siyasiler ilk günden sorunlar çıkarmaya başlamıştı. Bu sorunlar ileride yaşanacak çatışmaların da ilk işaretiydi. Makarios ilk hükümetini oluştururken eski EOKA teröristlerine de bakanlık veriyordu. EOKA üyesi Yorgacis İçişleri Bakanlığına, Grivas'ın yakınlarından Nicos Kranidiotis Dışişleri Bakanlığına, EOKA Propaganda şefi Tassos Papadopoulos da Çalışma Bakanı olarak ilk hükümette yer alıyordu. Görüldüğü gibi Rum bakanlar bu kişilerdi. Rumlar antlaşmaları ve anayasayı sürekli ihlal ediyorlardı. Dış politika konusunda Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük' e tanınan yetkiler işletilmiyordu. Ne dışişleri Bakanı ne de Rum Büyükelçiler Başkan Yardımcısını bilgilendirmiyor ve raporları ondan gizliyorlardı. Hükümetteki Türk Bakanlara gündemden ya hiç bahsedilmiyor ya da son anda haber veriliyordu. Cumhurbaşkanı Makarios 1961 de Bağlantısız Ülkeler Zirve Toplantısına giderken Küçük'e danışma gereği bile duymamıştı. Yine antlaşmalarda kabul edilen 2000 kişilik Kıbrıs ordusu

kurulamıyordu. Böylece Türklerin elinde bulunan Savunma Bakanlığı işlevsiz bir hale geliyordu. Memur atamalarındaki oranlarda uygulanmıyordu (Öymen, 2017a: 435-436).

Kıbrıs'ta anlaşmazlıklar devam ediyordu. Anayasa Larnaka, Baf, Limasol, Magosa ve Lefkoşa'da Türk toplumunun ayrı belediyeler kurmasını sağlıyordu. Bu şehirlerin belediyeleri önceden Rum belediyelerden ayrılmıştı zaten sadece bunu hukuki bir zemine oturtmak gerekiyordu. Makarios buna karşı çıktı. Şehirlerin iki ayrı belediyeye bölünmesini istemiyordu. Çünkü Türklere yönetim yetkisini vermek istemiyordu. Belediyeler sorunu önümüzdeki yıllarda da sürecekti (Özakman, 2012: 141).

Makarios ve Rumlar her fırsatta enosis hedeflerinden vazgeçmediklerini belirtiyorlardı. Mesela Makarios 9 Ocak 1961 günü Olimpiakos Kulübünün yerinin açılışında EOKA teröristlerini övdü. Yine Kıbrıs Cumhuriyetinin Atina Büyükelçisi ise 26 Martta katıldığı bir konferansta yaptığı açıklama da *“Tarihin akışını hiçbir şey durduramaz. Kıbrıs Rumları hiçbir zaman gözlerini Yunanistan'dan başka bir yere çevirmeyeceklerdir. Milli emellerinin gerçekleşmesi için çalışmaktan vazgeçmeyeceklerdir.”* diyecekti. Yine Rumlar EOKA terörünün başladığı gün olan 1 Nisan'ı törenlerle kutluyorlardı. Ayrıca OPEK adı verilen gizli bir örgüt Türklere mal satanları cezalandıracaklarını yazan bildirileri gizlice dağıtmaya başlamıştı. Adadaki Türkler ve Türkiye endişeliydi. Rumlara ilk uyarıda Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Selim Sarper'den geldi: *“Anayasaya aykırı davranmak isteyen olursa sonuç onların lehine olmayacaktır. Dilerim ki Kıbrıslılar ellerindeki nimetin değerini bilerek Zürih ve Londra Antlaşmalarını başarılı bir şekilde uygulalar. Aksi takdirde onlar için iyi olmayacaktır.”* (Özakman, 2012: 142-144).

Cumhurbaşkanı Makarios Kıbrıs anayasasını değiştirmek istiyordu. Bu amacına yönelik diğer ülkelerden destek almak için 1961 yılından itibaren yurtdışı gezilerine çıkmaya başladı. Makarios ilk önce İngiliz Uluslar Topluluğu toplantısı için Londra'ya gitmiştir. Bu gezinin ardından Mısır'a gitmiş ve Mısır Devlet Başkanı Nasır ile görüşmüştür. Eylül ayında ise Bağlantısızlar Grubu¹¹nun Sırbistan'daki toplantısına katılmıştır. 1962 yılında Amerika'ya giden Makarios bu gezilerine

¹¹ Bağlantısızlar Grubu, Soğuk Savaş döneminde kendilerini hiçbir blokta konumlandırmayan ülkelerin oluşturduğu grup.

Başkan yardımcısı Fazıl Küçük'ü götürmemiştir. ABD' de Başkan Kennedy ile görüşen Makarios'a Amerika'nın, kendisinin SSCB'den destek alması konusunda endişe duyulduğunu ve anayasa değiştirilmesi konusu yerine adadaki komünist faaliyetleri önleyici adımların atılması gerektiği konusunda telkinlerde bulunulmuştur. Makarios da bu durumu pazarlık haline getirip faydalanmayı uygun görmüştür. Bu gezi sırasında Anayasa değişikliği için Dünya Bankası ve Dışişleri yetkilileriyle de görüşülüp zemin yoklanmıştır (Babaoğlu, 2016: 313).

1962 yılına gelindiğinde belediyeler sorunu hala devam ediyordu. Bu beş büyük şehirde belediyelerin sınırlarını belirlemek mümkün olmuyordu. Sonunda Makarios Mart ayında bu 5 şehirde tek bir belediye kurulması ve bu kurulan belediyelerde de Türklerin nüfusları oranında temsil edilmesi gerektiğini söyledi. Kıbrıs'taki Türk yöneticiler bu öneriyi kabul etmedi. Bu da iki toplum arasındaki gerginliği artırmıştı. Rum yöneticilerin Anayasayı değiştirme istekleri her fırsatta kendini gösteriyordu. Sonunda Makarios anayasa değişikliği meselesini Türkiye ile görüşmek üzere 22-26 Kasım 1962 tarihinde Ankara'yı ziyaret etti (Armaoğlu, 2019: 591).

Makarios 4 gün süren Türkiye ziyaretinde Anayasa değişikliği için nabız yoklamıştır. Birçok Devlet yetkilisiyle görüşen Makarios, Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ile yaptığı toplantıda anayasa değişikliği konusunu gündeme getirince bu iki isim şiddetli bir şekilde Makarios'u uyarmışlardır. Bu uyarılar sonrasında ise Makarios böyle bir amacının bulunmadığını ifade etmiştir. Makarios Türkiye ziyareti sonrası Kıbrıs'ta Londra ve Zürih Antlaşmalarına aykırı düşecek bir değişikliği Türkiye'nin kabul etmeyeceğini anlamıştır. Bundan sonra Kıbrıs'ta şiddet eylemlerine başvurarak anayasayı ve antlaşmaları değiştirmek için çalışacaktır (Babaoğlu, 2016: 318).

Daha ilk yıllardan Makarios, İçişleri Bakanı yaptığı eski EOKA komutanı Yorgacis'e, eski sadık EOKA'cılardan yeni bir gizli örgüt kurması için emir verdi. Makarios adamları Yorgacis'i, Meclis Başkanı Klerides'i ve Çalışma Bakanı Tassos Papadapulosu çağırdı. Makarios'un kafasında plan olgunlaşmıştı. Plana Akritas Planı adı verildi. Akritas Bizanslı bir savaşçının ismiydi. Planın amacı genel olarak şöyleydi. Bu sefer şiddet doğrudan Türklere yönelik olacaktı. Amaç yüzde yüz Rum egemenliğinde bir devlet kurmak ortam uygun olunca da enosisi gerçekleştirmekti. Bu saldırılarla Türkler tahrik edilecek Türklerin gösterecekleri tepki sonucu dünya

kamuoyuna adadaki Türklerin yasal yönetime karşı isyan hareketine giriştiği bu yüzdende bu isyanı bastırmak için Türklere karşı silahlı mücadele verildiği söylenecekti. Böylelikle adadaki çatışmanın anayasa ve antlaşmalardan kaynaklı olduğu propagandası yapılarak antlaşmalar lağvedilecekti. Türklerin dış dünya ile haberleşme bağlantıları kesilecek. Bu iş 1 ya da 2 gün içinde bitirilecekti. İşte plan buydu (Özakman, 2012: 158; Çeçen, 2005: 208-218). Ancak işler planlandığı gibi gitmedi bu plan 1963-1964 ve 1967 yıllarında Kıbrıs'ta krizler çıkmasına sebebiyet verdi.

Makarios 30 Kasım 1963 tarihinde Anayasada 13 maddelik bir değişiklik önerisini Türkiye'ye ve Kıbrıs Türk liderliğine sundu. Bu anayasa uluslararası antlaşmalarla güvence altına alınmıştı. Anayasa adada dengeyi sağlıyordu. Bu değişiklik isteği Cumhuriyet'in özel statüsünü yok ediyor ve tamamen Rum egemenliği sağlayan bir sistem getiriyordu (Manisalı, 2003: 43). Makarios'un sunduğu değişiklik teklifleri şöyleydi; Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısının veto yetkisinin kaldırılması, Temsilciler meclisindeki Rum başkan ve Türk yardımcısının ayrı ayrı değil de meclisin tümü tarafından seçilmesi, belediyelerin birleştirilmesi, yargı mekanizmasının tek elde birleştirilmesi, memur oranlarının nüfusa göre olması, 2 ayrı toplum meclisinin kaldırılması, bazı kanunlar için anayasada belirtilen 2 toplumun temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluğunun aranması uygulamasının kaldırılması ve buna benzer devletin tamamen Rum egemenliğinde olmasını sağlayan tekliflerdi. Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu bu değişiklik önerisini reddetti. Bunun üzerine Rum yöneticiler Akritas Planı¹²nı devreye sokarak şiddet yoluyla adada egemenliği ele geçirmek için çabaladılar (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 34-35).

Makarios 4 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa'da bulunan EOKA'cı Markos Dragos'un heykeline bomba koydurarak patlattı. Bu olaydan 2 saat sonra EOKA bir bildiri yayınlayarak bombayı Türklerin koyduğunu iddia etti. Ertesi gün Rumlar heykelin önünde buluşarak Türkler aleyhine slogan atmaya başladı. Makarios tarafından

¹² Makarios'un Kıbrıslı Türkleri adadan gönderme ve yok etme planıdır. Makarios bu planı önceden hazırlamıştır. Kıbrıslı Türklerin değişiklikleri reddedeceği ve iki toplum arasında çatışma çıkacağı öngörülmüyordu. Makarios Akritas Planını uygulamayı Yorgacis, Tasos Papadopoulos ve Klerides'e verdi. Planın ilk kısmı 1967 yılında bir Rum gazetesinde ortaya çıktı. Yıllar sonra Klerides anılarında da planın içeriğinden bahsediyordu. Plana göre çatışmalar adanın her yanına yayılacak ve Türklerin direnişleri kırıldıktan sonra enosis derhal ilan edilecektir. Ayrıca planda uluslararası platformlarda uygulanacak stratejiler, Kıbrıs'lı Türklerin haklarının nasıl elinden alınacağı ve daha bir çok çeşit bilgi vardı (Önalp, 2010: 118-119).

ortaya konan bu tiyatro olayların başlaması için ortamı hazırlamıştı (Mütercimler, 2007: 156). Makarios o sırada Türkiye’de koalisyon görüşmeleri olduğunu Türkiye’nin bu olaylara tepki veremeyeceğini düşünerek Akritas Planı çerçevesinde saldırı emrini verdi.

21 Aralık 1963 günü akşamüzeri Lefkoşa’nın Tahtakale semtinde evlerine gitmekte olan içinde Türklerin bulunduğu bir aracın Rum polisler tarafından durdurulup aranması sırasında Polislerin açtığı ateş sonucu 2 Türk oracıkta yaşamını yitirdi. Bu saldırıyı ertesi gün Lefkoşa Türk Lisesindeki öğrencilere polisin ateş açması izledi. Rum polisler daha sonra Türklerin oturduğu birçok yere de saldırmaya başladılar. Daha sonra Lefkoşa’nın dış mahallelerinde Türklerle Rumlar arasında çatışmalar başladı. Türkler hazırlıksız yakalanmıştı ancak daha önceden kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı var güçleriyle saldırılara karşılık veriyordu (Olgun, 1991: 25).

Bu saldırıların en vahşicesi daha sonrada tarihe Kanlı Noel olarak geçecek olan 24 Aralık Noel Gecesi gerçekleşti. Sayıları 150 den fazla olan silahlı Rum EOKA teröristleri Lefkoşa’nın Kumsal semtinde evi bulunan Kıbrıs Türk Alay Komutanlığı Doktoru Tabip Binbaşı Nihat İlhan’ın biri 10 aylık biri 5 yaşında biri de 6 yaşında olan Hakan, Kutsi ve Murat adındaki 3 çocuğuyla eşi Mürüvvet hanımı saklandıkları banyodaki küvette öldürdüler (Ak, Keser, 2016: 271).

Aynı günün gecesinde toplanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Ateşkes olmazsa bunun Türk Askeri tarafından sağlanması yönünde karar aldı. Bu karar üzerine Türk savaş uçakları uyarma maksadıyla Lefkoşa üzerinde uçuş icra ettiler. Antlaşmalarla adada bulunan 650 kişilik Türk Askeride karargâhından çıkarak Lefkoşa’daki bazı bölgeleri denetim altına aldı ve Rumların buraya girmesini engelledi. 1963 Kanlı Noel’inde 364 Kıbrıs Türk’ü Rumlar tarafından öldürüldü. 25.000’e yakın kişide göçe zorlandı. Türklere ait birçok ev ve işyeri de tahrip edildi (Arık, 2011: 6).

1.4.2. 1964 Krizi ve Johnson Mektubu

1963’ün son günlerinde yaşanan olaylar neticesinde Türkiye Cumhuriyeti, Garanti Antlaşması gereğince İngiltere ve Yunanistan’a adadaki olaylara müdahale etmesi için çağrıda bulundu. Bu çağrı üzerine Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ortak bir askeri birlikle çatışmaları önlemek maksadıyla Kıbrıs’taki iki toplum arasına girdiler. Ki bu Yeşil Hat olarak adlandırılacak bir ara bölge oluşturuyordu. Diğer yandan da İngiltere sorunun diplomasi yoluyla çözümü için tüm taraflara çağrıda bulunarak 15

Ocak 1964 tarihinde Londra’da Konferans toplanacağını belirtti (Armaoğlu, 2019: 591-592).

Makarios Türk Müdahalesi tehlikesinin ortadan kalkacağını düşünerek 1 Ocak 1964 tarihinde Zürih Ve Londra da imzalanan Garanti ve İttifak Antlaşmalarını feshettiğini açıkladı. Türkiye hemen itiraz ederek antlaşmaların devam ettiğini ve geçerli olduğunu söyledi (Gürel, 2018: 98).

İlgili tarafların katılımıyla 15 Ocak 1964 tarihinde Londra Konferansı toplandı. Ev sahibi İngiltere Dışişleri Bakanı *Duncan Sandys*’di. Türkiye Cumhuriyetini Dışişleri Bakanı *Feridun Cemal Erkin*, Yunanistan’ı ise Dışişleri Bakanı *Palamas* temsil ediyordu. Kıbrıs Türk toplumunu *Rauf Denктаş*, Rum toplumunu ise *Spyros Kiprianu* temsil ediyordu. Türk tarafı saldırıları yapanların cezalandırılmasını ve adadaki Türklerin can ve mal güvenliğinin sağlanmasını istiyordu. Ayrıca Dışişleri Bakanı Erkin Kıbrıs’ın Türkiye için stratejik önemini taraflara bir kez daha hatırlatıyordu. Kıbrıs’la Türkiye’nin güvenliğinin birlikte düşünülmesi gerektiğini ilgili taraflara bildiriyordu. Daha sonra ise Erkin Toynbee’nin Kıbrıs ile ilgili bir sözünü toplantıda hatırlattı: “*Kıbrıs’ta aslanla koyunun birlikte yaşaması bir ütopyadır. Gerçek şudur ki orada eski Osmanlı kuzuları yoktur; eski Osmanlılar aslan ve kaplandırılar.*” Erkin bu sözleriyle Türkiye’nin Kıbrıs’taki Türk toplumunu sahipsiz bırakmayacağını ve haklarını sonuna kadar savunacağını anlatmak istiyordu. Ayrıca Türkiye Makarios’un kanun tanımaz yaklaşımlarına da örnek veriyordu. Anayasa değişikliklerini Yüksek Mahkemenin reddetme ihtimali üzerine Makarios: “*Mahkeme değişikliği anayasaya aykırı görürse ben mahkemenin bu kararına uymayacağım*” diyordu. Zaten bu hukuk tanımaz tavırları yüzünden mahkeme başkanı Alman Forsthoff istifa etmişti. Bir gazeteye verdiği demeçte ise “*Son olayların tek sorumlusu Makariostur. Onun amacı Türk toplumunu haklarından mahrum etmektir.*” diyerek aslında bu olayların tek sorumlusunun Rumlar olduğunu belirtiyordu (Öymen, 2017a: 440-441).

Londra Konferansı bitiminde İngilizler artık adada iki toplumun birlikte yaşayamayacağını anlamış ve taraflara iki plan sunmuştu. Bu iki planda aslında nüfus mübadelesini öngörüyordu. Birinci plana göre 45 bin Türk ile 35 bin Rum yer değiştirecekti. İkinci plana göre ise 14 bin Türk ile 4700 Rum yer değiştirecekti. Buradaki amaç Türk toplumunu bir iki bölgede toplamaktı. Çünkü şu anda adada

Türkler ve Rumlar iç içe yaşıyordu. Bu planlar dâhilinde adaya 10 bin kişilik bir NATO askeri gönderilmesi planlanıyordu (Öymen, 2017a: 441-442).

Türkiye Yunanistan ve İngiltere bu planı kabul ederken Makarios planı reddetmiştir. Makarios adaya NATO gücü yerine BM askerlerinin gelmesini istiyordu. Makarios'un bu isteğinin 2 nedeni vardı. İlk olarak Makarios hem BM de Bağılantısız ülkeler nezdinde güçlü bir nüfuza sahipti hem de SSCB ile iyi ilişkiler içerisindeydi. Bu şekilde ABD ile Türkiye'ye karşı bu manevrasını bir koz olarak kullanabilirdi. İkinci olarak da NATO Kıbrıs'a gelirse Türkiye bu ittifak içindeki gücüyle adada bir üstünlük sağlayabilirdi bu Rum siyasilerin kabul edebileceği bir durum değildi. Sonuç olarak Makarios'un genel amacı Londra ve Zürih Antlaşmalarından kurtulmaktı o yüzden sunulan 2 planı da reddetti. Konferansta hiçbir sonuç alınmadan dağıldı.

Bu sırada adadaki Rum saldırıları şiddetini artırarak devam ediyordu. İngiltere Şubat ortasında sorunu Birleşmiş Milletlere götürmeye karar verdi. İngilizler ve Amerikalılar bir plan hazırladılar. Kıbrıs'ta iki toplum olduğunu vurgulayan bu kararda Türklere yapılan saldırılardan bahsedilmediği için Türkiye bir ek yapılmasını istedi. Bu talep üzerine ise Birleşmiş Milletler sadece adaya BM Barış Gücü gönderilmesi kararı ve birde arabulucu tayin edilmesi kararı aldı. Bu kararları içeren 186 Sayılı tasarı 4 Mart 1964 tarihinde Güvenlik Konseyinde kabul edildi (Arık, 2011: 7).

186 Sayılı karar Kıbrıs sorunu için çok önem teşkil eden bir karardır. Bu kararla birlikte sanki ortada Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla kurulmuş bir devlet varmış Kıbrıslı Rumlarda burada yasal hükümetmiş gibi davranıldı. Bu kararda *"Kıbrıs'ta durumu kötüleştirecek davranışlardan kaçınılması, bu amaçla bir BM Barış Gücü kurulması ve bir arabulucunun tayini istenirken Kıbrıs Hükümeti'nden şiddet ve kan dökülmesini önleyecek her türlü tedbiri alması"* isteniyordu (İsmail, 1998: 87). BM bir ülkeye asker gönderirken o ülkeden izin alması gerekmektedir. 186 sayılı kararın 4. Maddesinde de Kıbrıs'ta BM Barış Gücü kurulması için Kıbrıs Hükümetinin rızasının alınması şartı vardır. BM bu madde gereğince ne içerisinde Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının bulunmadığı ne de Türk Bakanların olmadığı sadece Kıbrıslı Rumlardan oluşan bir hükümeti yasal hükümet olarak kabul etmiş ve bu hükümetin izniyle adaya BM gücü gönderilmiştir. Bu süreçte Amerika ve İngiltere

hükümet kelimesinin iki toplumu da temsil eden meşru hükümet olduğunu bildirdi. Türk tarafına da *“Kelimeler üzerinde vakit kaybetmeyelim biz size güvence veriyoruz”* dediler. Ancak diplomasi söze değil yazılı metne bakardı. Maalesef Türkiye bu sözlere güvendi Başbakan İsmet İnönü’den gelen son talimat Rauf Denktaş da bir yıkıma sebep oldu. Rauf Denktaş Ankara’ya geldiğinde *“Türkiye böyle bir karara nasıl evet dedi. Bir hata yaptılar bu karar ilerde çok büyük sıkıntılara yol açacak.”* diye söyleniyordu (Başbuğ, 2016: 41-42).

Makarios BM Barış Gücü gelmeden toprak avantajı elde etmek için saldırıları yeniden başlattı. Bu saldırılar üzerine Türk hükümeti tepki gösterdi ve TBMM’ de hükümete Kıbrıs’a müdahale yetkisi verdi.

Makarios Nisan ayında Yunanistan’a bir ziyaret gerçekleştirdi ve Başbakan Papandreu ile görüşüp önemli kararlar aldılar. Bu kararlara göre Yunanistan Kıbrıs’ın savunma ihtiyacı için askeri destekte bulunacaktı. Bu katkının Türkler adaya müdahale etmeden önce yapılması gerekti. Yunanistan Kıbrıs’a gizlice silah ve asker yollayacaktı. Yardım harekâtı yaz ortasına kadar sürdü. Adaya sivil elbise giymiş gönüllü kılığında 20 bin asker ve bir sürü teçhizat gönderildi. EOKA’cı Grivas ’da adaya tekrar döndü (Mütercimler, 2007: 162-163).

Kıbrıs Rum hükümeti 4 Nisan 1964 tarihinde Türkiye’ye verdiği notayla resmen İttifak antlaşmasının sona erdiğini bildiriyordu. Makarios adaya gelen BM Barış Gücüne güveniyordu. Onlar buradayken Türkiye müdahale edemez diye düşünüyordu. Çatışmalar devam ederken 27 Mayısta Makarios 18-59 yaş arası tüm Rum erkeklerin askere alınacağını açıklıyordu. Bu kanunsuz açıklamayı Türkiye sadece protesto etmekle yetindi. Türkiye’nin Kıbrıs Rum hükümetine verdiği notalar hep aynı şekilde cevaplanıyordu yapılanlar kanunidir. Bunun üzerine yapacak bir şey kalmayınca Türkiye Cumhuriyeti adaya çıkarma kararı aldı. Tarih olarak da 6 Haziran belirlendi (Mütercimler, 2007: 164-165). Adaya müdahale kararı alındıktan sonra Türk-Amerikan ilişkilerinde derin bir yara açacak tarihe Johnson Mektubu olarak geçecek olay yaşandı.

Dönemin ABD Büyükelçisi Raymond Hare gazeteci Haluk Şahinle özel görüşmesinde o günü şöyle anlatıyor. *“Ankara da elçilikte masamızın üzerinde bir bölge haritası vardı. Her sabah elçilik çalışanlarıyla bu harita üzerinde durum değerlendirmesi yapardık o gün de bir şey olduğunu fark ettim ve hemen Dışişleri*

Bakanı Feridun Cemal Erkin'e telefon ettim. Görüşmek istediğimi söyledim. Başbakana gitmeden sizi görebilirim dedi. Gittim tedirgin olduğumu söyledim. Erkinde bana haklısınız bu gece karar verilecek dedi. Bende hemen elçiliğe döndüm durumu Amerikan Dışişleri Bakanlığına bildirdim.” (Şahin, 2019: 29). Daha sonra Başbakan İsmet İnönü Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin' e talimat veriyor ve diyor ki Amerika'nın Büyükelçisini çağır adaya çıkacağımızı söyle. Dışişleri Bakanı hayretler içinde kalıyor Paşam biz eğer adaya çıkacağımızı söylersek Amerika bizi durdurmaya çalışır diyor. İsmet Paşa yine de söyle diye ısrar ediyor (Şahin, 2019: 131).

ABD Büyükelçisi Raymond Hare tekrar Cemal Erkinin yanına gidiyor. Erkin bu sefer siz en iyisi bir Başbakanı da görün diyor. Gerisini Raymond Hare'den dinleyelim: *“Üçümüz bir araya geldik. İnönü çok nazık bir insandı. Buyurun bay büyükelçi dedi. Kabine toplantı halinde beni bekliyorlar. Talimatım olmamasına rağmen bir şeyler söylemeye çalıştım. İnönü bana Bay Büyükelçi ne istiyorsunuz? dedi. Bende 24 saat¹³ süre istiyorum efendim dedim. Kimse bana böyle bir talimat vermemişti. Başbakan bu teklifimi kabul etti.”* (Şahin, 2019: 30).

Ertesi gün Büyükelçi Hare elinde bir mektupla Başbakan İnönü'nün yanına geldi. Mektup ABD Başkanı Johnson tarafından gönderilmişti. Mektupta Johnson Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı aldığını öğrenmiş bulunmaktayım. Bu beni ciddi şekilde endişelendirmektedir. Geniş çapta sonuçlar doğuracak böyle bir hareket kararı almadan Amerika'yla bir istişarede bulunmanızı rica ediyorum. Ayrıca garanti antlaşmasına göre böyle bir müdahaleden önce garantör devletlerle de istişarede bulunmanız gerekmektedir. Böyle bir müdahalenin iki NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan arasında çatışmaya gideceğini bununda NATO'yu zayıflatacağını belirtmiştir. Ayrıca NATO müttefiklerinin rızası olmadan alınan böyle bir karar sonucu Sovyetler Birliği müdahale ederse NATO'nun Türkiye'yi savunmayacağını belirtmiştir. Türkiye ile Amerika arasındaki 1947 tarihli anlaşmanın 14. Maddesince verilen askeri yardımların amacı dışı kullanılamayacağını belirtmiştir ve mektubun sonunda da ayrıntılı bir görüşme için Başbakan İsmet İnönü'yü Washington'a davet etmiştir (Çeçen, 2005: 247-250). Görüldüğü gibi diplomatik nezaketlere uymayan bu mektup Türk Amerikan ilişkilerinde tam bir şok etkisi yarattı. Türkiye NATO'ya

¹³ Bazı kitaplarda 1 saat süre istendiği yazılıyor ancak Büyükelçi Raymond Hare'in gazeteci Haluk Şahinle yaptığı özel görüşmede kendisi 24 saat süre istediğini diyor.

Sovyet tehdidi yüzünden girmişti ama şimdi ABD, NATO'nun Türkiye'yi savunamayacağını söylüyordu.

Aslında bu Amerika ile Türkiye arasında çıkan ilk sorun değildi. Hatırlanacağı gibi 1962'deki Küba füze krizi sırasında da Amerika, Türkiye'ye haber vermeden Sovyetler ile Türkiye topraklarında bulunan Jüpiter füzeleri üzerinden pazarlık yapmıştı. Ve füzeleri Türkiye'den geri çekmişti (Erhan, 2016: 15).

Böyle bir sert bir mektup niye yazılmıştı. Bir taşra politikacısı olan Johnson Amerikalılık gururuyla yaşıyordu. 1964 yılında Amerika bir yandan seçime hazırlanıyor. Diğer taraftan içinden çıkılmaz bir hal alan Vietnam Savaşına bir çare arıyordu. O sırada iki NATO müttefikinin çatışması Johnson'un istemeyeceği bir şeydi. Türkiye de görev yapmış Amerikalı eski bir diplomat Daniel Newberry bu konuda şöyle diyor: *"Johnson dış politikayı sevmiyor. Yıl seçim yılı. Orada burada, Kongo da, Dominik Cumhuriyetinde çıkan çıbanbaşları onu rahatsız ediyor. Bunca iş arasında bir de Türkiye ile Yunanistan... Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkartma yapacağı haberi gelince dış politika ekibini çağırıp bağıyor. Durdurun şunları! O kadar. Ne ile nasıl durdururlar onların işidir. Onlarda o malum mektubu kaleme alıyorlar."*(Şahin, 2019: 24-25).

Peki yılların deneyimli devlet adamı, Kurtuluş Savaşı komutanlarından, İkinci Dünya Savaşında izlediği başarılı politikayla Türkiye'yi savaştan uzak tutan Başbakan İsmet İnönü Amerikan elçisine haber verin derken ABD'nin bu olaya müdahale edeceğini bilmiyor muydu? Elbette biliyordu İsmet Paşa aslında Amerika'ya oyun oynamıştı ancak beklemediği tek şey o ağır mektup oldu. O dönemde İsmet Paşa'ya çok yakın olan deneyimli bir diplomat diyor ki: *"1964 yılı Haziranında Türkiye Kıbrıs'a çıkarma yapmaya askeri açıdan hazır değildi. Çıkarma en zor askeri operasyonlardan biridir; özel araç, gereç, eğitilmiş personel gerektirir. O tarihte Türkiye'nin elinde bunlar yoktu. Çıkarmayı İskenderun'daki 39. Pentomik tümenin yapacağı söyleniyordu. Bu tümen biri amfibik, biri zırhlı, biri de bindirilmiş üç tugaydan oluşuyordu. Onlarda hazır değildi. İsmet Paşa bunun farkındaydı. 1964'te askeri harekât çok riskli bir durumdu. Nitekim bazı toplantılarda İsmet Paşa Türk askerinin Rum askeri önünde mağlubiyete uğramasına asla müsaade etmem diyordu. Kısacası Tüm hazırlıklara rağmen o zaman Türkiye çıkarma yapmayacaktı. Ancak İnönü askeri müdahaleyi kullanarak gözdağı vermek de istiyordu. Bu yüzden*

gemiler, keşif uçakları yola çıktı. Sonra Amerika'nın durun çıkmayın demesi sağlandı. O zaman çıkarma yapılmamasının sorumlusu Amerika oldu. Burada Amerika durun çıkmayın demesi yetecekken oyunu berbat edip o ağır mektubu yazdı. Hiç gerek yokken işin içine Rusları, NATO'nun savunma kurallarını filan karıştırdı. Olayın niteliği değişti.” (Şahin, 2019: 112-113). Burada İsmet Paşa müdahale olmadan Amerika'ya da işin içine çekerek diplomasi yoluyla çatışmaların durmasını istiyordu.

1964 Johnson Mektubunun bir neticesi de Türkiye'nin Müttefikim dediği büyük devletlere ne kadar güvenebileceğini göstermesi oldu. Türkiye bu tarihten sonra bağlantısız ülkelerle ilişkilerini geliştirdi. Ortadoğu ve Varşova Paktı ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye özen gösterdi (Şahin, 2019: 120).

Türkiye Johnson'un mektubuna karşı cevabını 13 Haziran 1964'de vermiştir. Başbakan İnönü'nün kaleme aldığı mektupta ana noktalar şöyledir: Amerika tarafından gönderilen mektubun içeriği Türkiye için hayal kırıcı olmuştur. Bu son müdahale kararıyla birlikte 1963 yılından beri adaya dördüncü askeri müdahale ihtiyacı doğmuştur. Kıbrıs'taki Rum hükümeti antlaşmalara aykırı olarak silahlanmış Yunanistan'da bunu desteklemiş ve adadaki Türklere saldırıda bulunmuşlardır. Tüm uyarılarımıza rağmen Amerika bir şey yapmamıştır. Birbirlerine karşı antlaşma yükümlülüklerini kabul etmeyen devletlerarasında müttefiklik olabilir mi? Türkiye'nin bakış açısına göre NATO saldırıya uğrayan bir devlete derhal yardım etmek zorundadır. Üyelerin takdirine bırakılan ise yardımın niteliğidir. Mektubun sonunda da İsmet İnönü daveti kabul ettiğini bildirmiş ve mahiyetiyle birlikte 21 Haziranda Amerika'ya gitmiştir (Armaoğlu, 2019: 595).

İnönü Amerika'dayken Başkan Johnson aynı anda Papandreou'da çağırmıştı. Johnson'ın planı Başbakan İnönü ile Yunan mevkidaşını görüştürüp Kıbrıs sorununu çözmekti. Ama bilmediği bir şey vardı. Bu ikili görüşmezdi. Nitekim öyle de oldu. Bu ziyaretin sonunda yayınlanan Türk Amerikan bildirgesinde Türkiye'nin istediği olmuştu. Türkiye, Zürih ve Londra Antlaşmalarının bağlayıcı olduğunu metne koydurmuştu. Böylelikle bundan sonra yapılacak tüm müzakerelerde Zürih ve Londra Antlaşmalarına bağlı olarak müzakere yapılacağını Amerika'ya da kabul ettirmişti. Bu çok önemliydi çünkü Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar antlaşmaların sona erdiğini iddia ediyorlardı. Washington da bir önemli karar daha alınmıştı başkan

Johnson soruna çözüm bulsun diye eski ABD Dışışleri Bakanı Dean Acheson'u görevlendirmişti (Armaoğlu, 2019: 595; Şahin, 93-98).

Türkiye, Yunanistan, Amerika ve İngiltere 9 Temmuzda Cenevre'de Kıbrıs sorununa bir çözüm bulmak amacıyla bir araya geldiler. Görüşmelere Makarios da davet edilmişti ama o gelmeyi reddetti. Türk Heyetine *Nihat Erim*, Yunan heyetine ise *Nicolareisis* başkanlık ediyordu. Yunanistan'ın talebi üzerine heyetlerle ayrı ayrı görüşüldü. Görüşmeler sonunda 14 Temmuzda *Acheson Planı* açıklandı. Plana göre Türkiye'ye Kıbrıs'taki Karpaz bölgesinde bir arazi verilecekti. Kıbrıs'ta Rum egemenliğinde kalacak olan, Türklerin çoğunlukta olduğu iki ya da üç bölgede Türklere özerklik verilecek. Adada yaşayan Türklere Lozan'da Yunanistan da yaşayan Müslümanlara hangi haklar sağlandıysa burada da aynı formül işletilecekti. Son olarak da Meis adası güvenlik için Türkiye'ye verilecekti. Böylelikle ada dolaylı yoldan NATO denetimine sokuluyordu ve batının çıkarları açısından Akdeniz'in doğusu güvenli hale getiriliyordu. Makarios ve Yunanistan bu antlaşmayı gizli taksim içeriyor bahanesiyle reddettiler (Fırat, 2009: 728).

Rum tarafının reddi sonrası Cenevre toplantıları 20 Temmuzda tekrar başladı. Türkiye Acheson Planını müzakere zemini olarak kabul etmişti. Cenevre'de bir sonuç alınamayacağı anlaşılnca Yunan tarafı Ağustosun ilk haftasında taraflara bir plan sundu. Plana göre Kıbrıs'taki El Greco burnunda 32 km karelik bir alan sadece hava ve deniz üssü olarak kullanılmak üzere Türkiye'ye 25-30 yıllığına kiralanacaktı. Daha sonra Acheson bir öneriyle bu alanı 50 km kareye, kira süresini de 50 yıla çıkardı. Ancak bu da enosise yol açacağı için Türkiye tarafından reddedildi. Makariosta kayıtsız şartsız enosis görmediği için bu teklifi reddetti. Ve Cenevre görüşmeleri hiçbir sonuç alınamadan dağıldı (Fırat, 2009: 728).

Cenevre görüşmeleri tamamlanınca Makarios ve Grivas'ın başında bulunduğu EOKA teröristleri 6 Ağustosta Kıbrıs'ta Türklerin yaşadığı Erenköy'e çok şiddetli bir saldırıda bulundu. Grivas'ın amacı Kıbrıslı Türkler için hayati öneme sahip deniz ulaşımı olan tek limanı ele geçirmektir. Bu bölgedeki beş Türk köyü de sahile giden stratejik yolları tuttuğundan buraların ele geçirilmesi Rumlar için önemliydi (Önalp, 2010: 155). Saldırı haberini alan Türkiye hemen Yunanistan'a ve diğer müttefik devletlere bir nota vererek bu saldırıların Türkiye'yi Kıbrıs'a müdahaleye zorlayacağı belirtilmiştir. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi ve NATO'da haberdar

edilmiştir. 7 Ağustosta Kıbrıs üstünde Türk uçakları ihtar uçuşları yapmıştır. Yapılan tüm teşebbüslere ve ihtar uçuşuna rağmen Rumların Türklere saldırıları durdurulmaması, BM askerlerinin adadaki olayları önleyememesi, garantör devletler olan İngiltere ve Yunanistan'a yapılan müracaatların sonuçsuz kalması üzerine Türkiye 8-9 Ağustos günlerinde Rum teröristlerin bulunduğu askeri bölgelere hava taaruzu başlatmıştır (Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Ekim 1964: 10).

9 Ağustos ta ABD aracılığıyla Makarios Türk uçaklarının bombardımanı kesmesini yoksa saldırıları durdurmayacağını söylemiş. Türkiye ise bu teklifi reddetmiş Rum saldırıları durmadan bombardımanın kesilmeyeceğini belirtmiştir. Aynı günün akşamında Makarios Amerika'ya Türk köylerine saldırıyı durdurduğunu bildirmiştir. Yine 9 Ağustosta toplanan BM Güvenlik Konseyi taraflara ateşkes çağrısında bulunmuş Makarios'ta bu çağrıya olumlu yanıt verince Türkiye'de ateşkesin sağlanması neticesinde Türk uçaklarının bombardımana son verdiğini konseye bildirmiştir. Bu sefer Türkiye uçaklarını çekince Yunanistan 5 uçağıyla Erenköy'deki Türk bölgelerine saldırmıştır. Türkiye ise kesin bir nota ile bundan sonra Kıbrıs'a yapılacak bir saldırının Türkiye'ye yapılmış sayılacağını Yunanistan'a bildirmiştir. (Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Ekim 1964: 10-11).

Bu arada BM arabulucusunun vefat etmesi üzerine yeni arabulucu olarak Galo Plaza atanmıştı. Plaza yeni bir rapor hazırlayarak sorunu tekrar alevlendirdi. Raporun ana noktaları şöyleydi: Kıbrıs'taki soruna çözümü adadaki Türk ve Rum toplumu bulmalıdır dışarıdan müdahale edilmemelidir. Yaşanan olaylar geriye dönüşü imkansız kıldığı için Zürih ve Londra Antlaşmalarının uygulanması artık mümkün değildir. Bu yüzden adada yaşayan tüm halkların haklarını koruyacak yeni ve tam bağımsız bir Kıbrıs devletinin kurulması soruna çözüm olacaktır. Plazanın raporuna göre yeni kurulacak devlet başka devletle birleşmeme şartıyla self determinasyon hakkına sahip olacaktı. Rumlar bu planı yapıcı olarak değerlendirirken Türkiye için bu plan tam bir hayal kırıklığı olmuştu. Zürih ve Londra Antlaşmalarını kabul etmeyen bir rapor Türk dış politikasına tamamen ters bir istikametti. Bu yüzden bu plan reddedildi (Fırat, 2009: 733-734).

1963-1964 olayları Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur. Bu olaylar sonucunda ilk kez adada fiilen Türkler ve Rumlar birbirinden ayrılmış oldu. Bu yıllardan sonra Türkiye büyük devletlerle ilişki kurarken daha dikkatli davranmış ayrıca Varşova

Paktı, bağlantısız ülkeler ve Ortadoğu devletleriyle de ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir.

1.4.3. Keşan Dedeagaç Görüşmeleri, 1967 Krizi ve Cyrus Vance Girişimi

1964 Erenköy saldırısından sonra 1965 ve 1966 yılları ufak tefek çatışmalar olsa da nispeten sakin geçmiştir. Bu dönemde Türkiye de Yunanistan da daha çok sorunu diplomasi yoluyla çözmek için faaliyetlerde bulundular. BM 18 Aralık 1965 tarihinde Rum tarafının talebiyle toplandı ve 2077 sayılı kararı aldı. Kararda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin BM üyesi olduğu kayıtsız şartsız tam egemenliğe ve bağımsızlığa sahip olduğu belirtilmiştir. Diğer ülkelerin de buna saygı duyması gerektiği söyleniyordu. BM' nin bu taraflı ve Türkiye karşıtı kararı Kıbrıs'taki Makarios rejimini Türkiye'nin olası bir müdahalesinden korumak için çıkartıldığı belliydi (Önalp, 2010: 165).

1965 Mayısından itibaren Türkiye ve Yunanistan arasında ikili görüşmeler başlamıştır ancak yine de adada ufak tefek çatışmalar devam etmiştir. Türkiye'nin kararlı tutumu ve 1965 yılındaki Türkiye'deki seçimlerde Süleyman Demirel'in tek başına koalisyonless iktidara gelmesi Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarını daha dikkatli davranmaya sevk etmiştir. Zira Makarios'un taktiği Kıbrıs'ta bir adım atarken Türkiye'deki siyasal iç karışıklığı da dikkate almasıdır. Ancak Bu sefer Yunanistan'daki iç karışıklık 1967'deki Kıbrıs krizini ortaya çıkarmıştır. Yunanistan'da 28 Mayıs 1967'de seçim yapılacaktı. Seçimlerin Kral ve ordunun fikirlerine karşı olan Başbakan Papandreou liderliğindeki partinin kazanacağını görülmesi Yunanistan iç siyasetini germiştir. Papandreou bir yandan Komünistlerle işbirliği yapmak istiyor bir yandan da orduda tasfiye hareketlerine girişmek istiyordu. Bunun sonucunda 21 Nisan 1967 günü Albay Papadopoulos liderliğindeki askeri cunta darbe yaparak Yunanistan'da yönetime el koydu (Armaoğlu, 2019: 598).

Askeri cuntanın hem Yunanistan iç siyaseti içerisinde hem de yurtdışında destek bulması için bir başarıya ihtiyacı vardı. Bu yüzden Kıbrıs'ta atılacak bir adımın aradıkları meşruiyeti sağlayacağını düşünüyorlardı. Cuntanın enosisinden vazgeçmediği görülmüyordu. Nitekim hükümet programında Kıbrıs'ta enosisin barışçıl yollarla sağlanacağı yazıyordu. Bu yüzden de Türkiye'ye bir zirve önerisinde bulundular. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ile Yunanistan Başbakanı Kolias 9 Eylülde Keşan'da 10 Eylülde de Dedeagaç'ta görüştüler (Fırat, 2009: 735).

Toplantı için buluşan Türk ve Yunan heyeti bir masada karşılıklı görüşmeye başladılar. İlk sözü Yunan Başbakanı edecekti. O dönem Türkiye Cumhuriyeti Başbakan'ı olan Süleyman Demirel o günü şöyle anlatıyor: *“Kolias cebinden bir kâğıt çıkarıp okumaya başladı. Kâğıtta şöyle diyordu Türkiye ile Yunanistan dosttur bu dostluk daha çok pekiştirilmelidir işbirliği yapılmalıdır. Bu dostluğa mani olan bir şey var bu da Kıbrıs ihtilafı. Bu ihtilaf ortadan kaldırılsa dostluğumuz gelişmeye devam eder bunun içinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a terk edilmesi lazımdır. Sonra ben söz aldım dedim ki. Sizin gerekçenizi çok beğendim evet Türkiye ile Yunanistan komşudur. Barış içinde yaşamalıdır. Bunlar tamam ama neticeyi yanlış çıkardın. Bu gerekçeden çıkacak sonuç Kıbrıs'ın Türkiye'ye bağlanması suretiyle bu gayeye varılacağı şeklindedir. Çünkü Kıbrıs Türkiye'ye 30 mil Yunanistan'a 1000 mil mesafededir ve Türkiye'deki Rumlar zengindir. Yunanistan'daki Türkler fakirdir biz azınlık olan Rumlara daha iyi bakarız siz azınlık olan Türklere iyi bakmazsınız. Onun içindir ki Kıbrıs'ın Türkiye'ye bağlanması hem Kıbrıs'taki Rumlar bakımından daha iyidir hem de adalet yerini bulur dedim.”* Görüşmeler Yunanistan'ın enosis'ten başka bir şey istemediklerinin anlaşılması üzerine hiçbir netice alınamadan son buldu (32. Gün, Birand: <https://www.youtube.com/watch?v=mxHs4N66UCM>).

Zirve sonunda yayınlanan ortak bildiride de İki Başbakanın sorunun haklı bir çözüme kavuşturulması yönünde ortak görüşe sahip oldukları ve görüşlerini yaklaştırmak için uygun yolları aramaya devam edecekleri ayrıca Kıbrıs'ta gerginliğin azaltılması için verilen çabaları muhafaza edeceklerini bildirmişlerdir (Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Eylül 1967: 40-41).

1967 yılının Kasım ayında Rumların Boğaziçi ve Geçitkale Türk köylerine ağır bir saldırı düzenlemesi Türkiye ve Yunanistan'ı savaşın kıyısına getirmişti. Asker sayısı ve silah olarak çok üstün olan Rumlar küçük bir kuvvetle savunma yapan Türk köylerini kısa sürede işgal etti. Grivas adadaki Türk varlığını yok etmek ve Rum bölgeleri içinde kalan Türk yerleşim yerlerini tasfiye etmek istiyordu. Grivas'a göre bu iş çok kısa sürede sonlandırılacak Türkiye harekete geçmeye vakit bulamayacak o yüzden bu iş riskte taşımıyordu. Grivas, Yunanistan'ı da bu görüşüne çekmeye çalışıyordu. Makarios'da bundan farklı bir düşünceye sahip değildi (Yavuzalp, 1993: 62-63). Bu saldırı ile adadaki Türk varlığı tamamen yok olma tehlikesi içerisindeydi.

1967 yılında Türkiye Cumhuriyetinin Kıbrıs Büyükelçisi olan Ercüment Yavuzalp *“Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik”* adlı kitabında saldırı gününü şöyle anlatıyor: *“Büyükelçiliğe döndüğümde gelen haberler Grivas’ın işini bitirmek üzere olduğunu gösteriyordu. Nitekim saat 21.00 civarında sayıca ve ateş gücü olarak çok üstün olan düşman karşısında Türk mevzileri düştü ve her iki köy işgal edildi. Aldığımız haberler korkunçtu. 22 şehit vermiştik. 9 da yaralımız vardı. Özellikle Geçitkale’de birçok ev yakılmış, 95 yaşında felçli bir kadın öldürülmüş, 80 yaşında bir erkek evinin önünde, diri diri yakılmıştı. Bütün Türk erkekler tutuklanmış, birçoğu ağır işkence görmüştü.”* Barış gücü olaylar karşısında etkisiz kalmış çatışma çıkınca iki taraf arasından çekilmişlerdir (Yavuzalp, 1993: 85).

Türkiye 15-16 Kasım’da bir değerlendirme yapmış 16 Kasım’da ise TBMM Kıbrıs’a müdahale yetkisini Türk hükümetine vermiştir. Bu yetki üzerine Türk donanması İskenderun’da toplanmış ve de ayrıca büyük bir çıkarma birliği de hazırlanmıştır. Ayın 17’sinde ise Türkiye, Yunanistan’a ve diğer müttefik ülkelere adadaki olaylara müdahale edeceğini bildirmiştir. Türkiye müdahalenin durdurulması için katil Grivas’ın adadan ayrılmasını ve Kıbrıs’ta yığılı bulunan yaklaşık 15.000 kişilik Yunan askerinin Kıbrıs’tan çekilmesini istemiştir. 18 Kasım’da ise Türk jetleri Kıbrıs üzerinde alçak uçuş yapmıştır (Armaoğlu, 2019: 602).

Bu askeri müdahale hazırlıkları Amerika ve diğer devletleri ciddi şekilde telaşlandırdı. Türkiye’nin yapacağı bir müdahalenin Türk-Yunan savaşına dönüşeceğinden endişe ediyorlardı. Böyle bir çatışmanın olmaması için ve krize diplomasi yoluyla bir çözüm bulabilmek amacıyla ABD Başkanı Johnson, eski Savunma Bakan Yardımcısı Cyrus Vance’i özel temsilcisi olarak görevlendirdi. Vance, kriz boyunca Ankara, Atina ve Lefkoşa arasında Mekik Diplomasisi¹⁴ uygulayarak sorunu çözmek için çaba sarf etti (Yavuzalp, 1993: 93).

Cyrus Vance uzun çabalardan sonra Türk ve Yunan hükümetlerini ikna etti ve şu hususlarda anlaşma sağlandı: İttifak Antlaşması ile belirlenen sayıdan fazla olan Türk ve Yunan kuvvetleri 45 gün içinde çekilecek. Türkiye, Yunan kuvvetlerin Kıbrıs’tan çekilişine göre yavaş yavaş müdahale hazırlıklarını terk edecek. Milli

¹⁴ Mekik Diplomasisi, İki ihtilaflı taraf arasında çözüme ulaşabilmek için arabulucu ya da kolaylaştırıcı rolündeki üçüncü bir tarafın, klasik diplomasi kurallarına uymadan yaptığı ve her iki tarafla da seri görüşmelerle sonuca ulaşmaya çalıştığı diplomasi türü. Mekik Diplomasisi Ortadoğu’da Barış Sürecinde kendisinin bu yöntemi kullanması nedeniyle Henry Kissinger ile özdeşleştirilmektedir (Süer, Atmaca, 2007: 50).

Muhafız Teşkilatı kaldırılacak. Ayios Theodoros ve Geçitkale’de mağdur olanlara tazminat ödenecek. BM Barış Gücünün kuvvetleri artırılacak. Grivas azledilecek ve adadan ayrılacak (Oberling, 1987: 116). Bu sorunda bir çatışma olmadan Türkiye’nin kararlı duruşu sayesinde diplomasi yoluyla çözülmüş oldu.

Nitekim 2 Aralık 1967 günü Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinelis Kıbrıs’ta Türkiye ile anlaşmaya varıldığını bildirmiş Kıbrıs’a anlaşmalar dışında gönderilmiş bütün kuvvetlerin geri çekileceğini Türkiye’nin de savaş hazırlıklarını durduracağını bildirmiştir (Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Aralık 1967: 10).

Burada bir parantez daha açmak gerekirse 1967 krizi 1974 Kıbrıs Barış Harekatı içinde bir hazırlık olmuştu. Başbakan Süleyman Demirel Yunan kuvvetleri çekilirken bütün Türk komutanlarını topladı ve emrini verdi. Süleyman Demirel o dönemi şöyle anlatıyor: *“Ne istiyorsunuz? Çıkarma gemisi. 100 tane çıkarma gemisi lazım. Kaç tane var 2 tane. Paraşütle asker indireceğiz 15 bin tane paraşüt ve helikopter. Türkiye’nin 6 tane helikopteri var. 150 tane helikopter lazım. Ve nakliye uçağı lazım. Hemen alalım dedim. Eğer bu hazırlık yapılmamış olsa Kıbrıs çıkarması yapılamazdı.”* (32.Gün, Birand, <https://www.youtube.com/watch?v=mxHs4N66UCM>)

1967 Krizi her açıdan sonuçları olan bir krizdi. Öncelikle Türkiye kararlı tutumuyla adadaki Türkleri yalnız bırakmadığını ve gerektiğinde adaya müdahale edebileceğinin sinyalini vermişti. İkinci olarak adadan Yunan kuvvetlerinin ve ağır silahlarının çekilmesi ve Türkiye’nin bu krizden sonra askeri teçhizat bakımından eksiklerini kapatması 1974 Kıbrıs Barış Harekatı’nı da kolaylaştırıcı bir etki sağlamıştır. Ve son olarak 27 Aralık 1967’de Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin kurulmasıyla 1983 de kurulacak olan KKTC’nin ilk adımı atılmış oldu (32.Gün, Birand, <https://www.youtube.com/watch?v=mxHs4N66UCM>).

İKİNCİ BÖLÜM

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKAT'INDAN ANNAN PLANINA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KIBRIS POLİTİKASI

2.1. 1968-1974 TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER VE HAREKAT'TAN ÖNCE YAŞANAN GELİŞMELER

1967 krizinden sonra artık adada yeni bir durum meydana gelmişti. Adaya gizlice girmiş Yunan kuvvetleri adadan çekilmiş Türkiye istediğini yaptırmıştı. 27 Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin de kurulmasıyla daha önce 1964'te yeşil hat sayesinde 2 ye ayrılan toplum şimdi fiilen ayrılmışlardı.

Türkiye'nin Kıbrıs'taki temel politikası Londra ve Zürih Antlaşmalarıyla oluşturulmuş Kıbrıs anayasasının olaylara rağmen geçerli olduğu ve bu anayasanın korunması gerektiğiydi. Bu anayasanın geçersiz olduğunu savunanda Makarios'tu. Kıbrıs'ta olaylar çıkmasına neden olanda zaten Makarios'un bu görüşüydü. O yüzden Türk tarafı anayasal müesseseleri reddeden bir tutum içinde olamazdı. Geçicide olsa ayrı bir devletin kurulması bir ihtiyaç dahilinde ortaya çıkmıştı. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi Ercüment Yavuzalp'e göre adadaki toplum idaresinin bir düzene sokulabilmesi ve Türkiye'nin de adadaki temsilinin uyum içinde olması için böyle bir geçici yönetime ihtiyaç vardı. Çünkü TMT ve Türk Alayı arasında bir uyumsuzluk vardı ayrıca TMT sürekli Kıbrıs'taki siyasete müdahale ediyordu. Geçici yönetim kurulunca TMT'de asli görevine dönmüş oldu. Ayrıca adada Türk Meclisi ile adadaki Türk toplumu yöneticileri arasında da sorunlar vardı. Bu da Türkiye'nin politikalarının uyumlulaştırılmasını zorlaştıran bir etkendi (Yavuzalp, 1993: 117-120). Bu geçici yönetimle bu gibi sorunlara çözüm aranıyordu ve adada ayrı ayrı politikaların değil de Türkiye ile uyumlu tek bir politikanın izlenmesi düşünülüyordu.

1967 krizinden sonra Makarios adadaki Yunan kuvvetlerinin çekilmesi ile enosisin çok uzak bir fikir olduğunu anlamıştı. Türkiye Kıbrıs'ta ve bölgede gücünü göstermişti. Makarios bu gelişmelerden sonra Türklere uyguladığı ambargoları yavaş yavaş hafifletmeye başladı. Rauf Denктаş'ın adaya dönmesine izin verdi. Türklere adanın her yerinde serbest dolaşma hakkını geri verdi. Makarios 'un bunları yapmaktaki amacı Türklerin Rum bölgelerine girerek yönetimi kabul etmeleri ve

pasaport alarak adayı terk etmelerini sağlamaktı. Bu suretle de hemen olmasa da uygun bir zaman da enosise gidilecekti (Önalp, 2010: 179-180).

1968 Mart'ından itibaren Türk ve Rum toplumları arasında ikili görüşmeler başlamıştır. Bu toplantıların İlki 12-13 Martta Atina'da ikincisi ise 16-27 Nisan arasında Ankara da yapılmıştır. Alt seviyelerde başlayan bu görüşmeler sonucunda 20 Mayıs'ta Viyana'da üzerinde anlaşmaya varılan noktalar konusunda bir rapor hazırlanmasıyla 26 Haziranda Londra'da iki ülkenin Dışişleri Bakanlarının katılmasıyla yapılan görüşmelerle toplantılar bir üst seviyeye çıkarılmıştır. BM Genel Sekreteri U Thant'ın girişimiyle Türk Toplum Meclisi Başkanı *Rauf Denktaş* ile Rum mevkidaşı *Glafkos Klerides* 2 Haziran 1968'de Lefkoşa'da, 5 Haziran'da da Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta bir dizi görüşme yaptılar. Böylece kesintilere uğrasa da günümüze kadar sürecek toplumlar arası görüşmeler serisi başlamış bulunuyordu. Müzakerelerin hiçbir etki altında kalmaması ve başarılı bir şekilde devam etmesi için görüşmeler gizlilik içinde yürütülüyordu (Armaoğlu, 2019: 603).

Makarios'un amacı adadaki Türkleri bir azınlık statüsü içinde tutmaktı buna karşılık Türkiye ise anlaşmalarla meydana gelmiş anayasanın korunmasıyla birlikte adada federal bir sistem öngörmüştü. Kıbrıs'ın Türk ve Rum iki ayrı federe devlet olması adadaki Türkler içinde bir teminat sağlardı. Ancak 1968 yılında başlayan toplumsal görüşmeler ile Türkiye de bu politikasında değişikliğe gitti. Yeni politikaya "*Bölge Muhtariyetine Esasına Dayanan Üniter Devlet*" adı verilmişti. Bu politika da yine Kıbrıs'ta bir devlet olacak ancak birkaç yerde toplu olarak bulunan Türkler kendi bölgelerinin idaresinde özerkliğe sahip olacaklar yani kendi kendilerini yöneteceklerdi. Bu bölgelere Rumlar müdahalede bulunmayacaktı (Armaoğlu, 2019: 603-604).

Görüşmeler sürerken Rum toplumunda 2 ayrı görüş meydana çıkmıştı. Bir tarafta Makarios'un adada baskılar ve ekonomik ambargoyla Türkleri yıldırıp uzun vadede enosise ulaşmayı savunan görüşü diğer tarafta ise ani bir askeri saldırıyla hemen enosis ilan edilmesi görüşü. Bu görüş ayrılığı da Makarios ile Atina arasında bölünmeye ve şiddetli karşıtlığa sebep oldu. Makarios'un Türklerle görüşmelere başlaması ve adadaki ambargoları kaldırması rakipleri tarafından Makarios'u davaya ihanet ediyor suçlamasıyla karşı karşıya getirmişti (Önalp, 2010: 181-182).

2.2. 1974 BİRİNCİ KIBRIS BARIŞ HAREKATI

1974 yılına gelindiğinde Kıbrıs'ta işler karışmış Türkiye ile Yunanistan arasında ise Adalar Denizi¹⁵,nde sorunlar devam etmekteydi. Mayıs ayında Türkiye'nin *Çandarlı* isimli petrol araştırma gemisi ile Adalar Denizinde uluslararası sulara ve kendi kıta sahanlığı içinde araştırmalara başlaması Yunanistan'ı tedirgin etti ve Atina araştırma yapılan suların kendi kıta sahanlığı içinde olduğunu iddia etmeye başladı. Bu anlaşmazlık devam ederken Kıbrıs'ta da iç çekişmeler artmış ve Makarios'un Yunanistan ile arası bozulmaya başlamıştı. Yunan cuntası bir an önce enosisi gerçekleştirmek istiyor ancak Makarios'u bu konuda engel olarak görüyordu. Bu nedenle adadaki Yunan subaylar aracılığıyla Makarios aleyhine bir takım faaliyetlerde bulunuyorlar ve onu iktidardan düşürmek istiyorlardı. Makarios ise bu davranışlar üzerine 2 Temmuz da Yunanistan Cumhurbaşkanı Kizikis'e bir mektup yazarak adadaki Yunan subayların çekilmesini istedi. Ayrıca kendisinin seçilmiş bir lider olduğunu yapılan bu muameleyi protesto ettiğini ve kendisine uygun şekilde davranılması gerektiğini belirtiyordu (Armaoğlu, 2019: 604).

¹⁵ Adalar Denizinin ismi Yunanistan'ın entrikaları ile uydurma bir mitolojik hikayeye dayandırılarak Ege Denizi'ne dönüştürülmüştür. *"Ege, Mitoloji de Bir Yunan Kralı'nın adıdır. Aigeus, Aegeus ya da Egee olarak bilinen bu kral Atina Kralı Pandion'un oğlu, Theseus'un babasıdır Aigeus, Troizen kralının kızı Aithra ile gizli ilişkiye girer. Bu gizli ilişkiden, Aithra gebe kalır. Aigeus, Aithra'dan doğacak olan çocuğa babasının ismini bildirmemesi için söz alır. Aithra, çocuğu doğurur ve adını Theseus koyar. Ve babasının ismini söylemez. Theseus, büyüyünce Atina'ya gelir ve babasının kim olduğunu halktan öğrenir. Kral olan babasını yani Aegeus'a kendini tanıtır. Theseus, tahtı ele geçirmek isteyen amca oğullarını öldürerek, babasının tahtta kalmasını sağlar. Atina'da düzenlenen Panathenaia bayramında, Giritli atlet Androgeus öldürülür. Girit kralı, bunun üzerine, her yıl kurban edilmek üzere, yedi kız yedi erkek gönderilmesini ister. Bu şart çok ağırdır. Aegeus, oğlu Theseus'dan bu Girit canavarını öldürmesini ister ve bir gemi ile Girit'e gönderir. Eğer kralı öldürmeyi başarırsa, gemiye beyaz yelken açmasını ve böylece uzaktan müjdeyi vermesini ister. Eğer öldürmemişse siyah yelken açmasını tembih eder. Theseus, Girit adasına gider. Giritliler ile girdiği savaşta, Giritliler'i yener ve Girit kralını öldürür. Zaferi kazandıktan sonra, Atina'ya geri döner. Dönüşte, babası deniz kıyısında onu beklemektedir. Ne varki Theseus, babasının tembihini, zafer sarhoşluğundan unuttur ve gemiye siyah yelken çeker. Siyah yelkeni gören Aegeus, oğlunun mağlup olduğunu zannederek, üzüntüsünden kendini denize atar ve intihar eder. Aegeus'un intihar ettiği deniz, Atina Körfezi'dir. Bu yüzden, bu körfez ve yakın çevresine "Aegeus Pontos" yani "Ege Denizi" denmeye başlanır". Bu yüzden Yunan Tarih ve Coğrafya kitaplarında Atina Körfezi ve çevresinin ismi Ege Denizi olarak geçer. Ancak Ege Denizi olarak adlandırılan yerin gerçek ve Türkçe adı Adalar Denizi'dir. 1570 yılında Fransa'da Ortelius tarafından yayınlanan ilk coğrafya kitabında bu alana "ARCHIPELAGO" denmekteydi. Türkçe karşılığı ise Adalar Denizi'dir. Nitekim 1938 yılında ki Lise Coğrafya ders kitaplarında da bu alan Adalar Denizi ismi ile anılmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde ki kitaplarda da bu alan Adalar Denizi ismi ile anılmıştır. Bazı Osmanlı kaynaklarında ise Adalar Denizi'ne de Akdeniz denmiştir. 1500'lü yıllardan itibaren Avrupalı bilim insanları dahi bu alana Adalar Denizi demiştir. Yine hayatı boyunca Gazi Mustafa Kemal Atatürk büyük bir hassasiyet göstererek bu alan için Adalar Denizi tabirini kullanmıştır hiçbir zaman Ege Denizi tabirini kullanmamıştır. Ege bölgesi diye bilinen yerin ismi de aslında Batı Anadolu Bölgesidir. Yunanistan'ın Ege Denizi diyerek kendilerinin olduğunu iddia ettikleri bu alan gerçekte bir Türk denizidir ve adı da Adalar Denizi'dir (Özey, 2001: 27-35).*

Makarios 5 Temmuz 1974'te Yunan cuntasının amacının kendisini yönetimden uzaklaştırmak olduğunu belirtti. Ayrıca Rum Milli Muhafız Ordusunun Yunanlı subaylar altında bir işgal ordusu olduğunu bu subayların Atina tarafından çağrılmasını istedi. Ayın 7'sinde ise EOKA-B örgütünü durdurmak ve cezalandırmak için milli muhafız gücünü ve başında bulunan Yunan subay mevcudunu azalttı ve kendine bağlı polis gücünü takviye etti. Atina'daki cunta yönetimi için bu yapılanlar bardağı taşıran son damla oldu (Uçarol, 1995: 764).

Yunan subaylarına bağlı Rum Milli Muhafız Ordusu 15 Temmuz 1974 günü adada bir darbe yaparak Makarios'u devirdi. Radyodan Makarios 'un öldüğü ve yeni yönetimin her şeyi denetim altına aldığı belirtiliyordu. Bu arada da hareketin Türklere yönelik olmadığı Kıbrıs'ın iç meselesi olduğu belirtilerek Türkiye'nin ve dünyanın tepkisini azaltmaya çalışıyorlardı. Ancak "Kıbrıs Helen Cumhuriyeti"nin ilan edilmesi ve Cumhurbaşkanlığına EOKA üyesi Türk düşmanı Nikos Sampson'un getirilmesi Türkiye ve Türk toplumunu endişeye düşürmüştü (Fırat, 2009: 741). Makarios ölmemişti arka kapıdan kaçarak İngiliz üssüne sığınmış ve bir uçakla Malta'ya gönderilmişti.

Türkiye de o sırada Başbakan Ecevit başkanlığında Cumhuriyet Halk Partisi(CHP)-Milli Selamet Partisi(MSP) koalisyonu vardı. Ecevit o gün Afyon ve Denizli'ye gidecekti. Dışişleri Bakanı Turan Güneş ise Çin de idi ona Milli Savunma Bakanı vekâlet ediyordu. O da Başbakanı uğurlamak için Etimesgut'a gelmişti. Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Dairesi Başkanı Ecmel Barutçu uzun uğraşlardan sonra önce Bakana daha sonra ise Başbakan Bülent Ecevit'e haberi ilettiler. Ecevit hemen Türklere saldırı var mı diye sordu. Olmadığını söylediler. Koalisyonun diğer ortağı Erbakan'a haber vererek siz kabineyi toplayıp durumu izleyiniz ben derhal döneceğim dedi. Denizli gezisini iptal ederek sadece Afyon'a gidip döndü (Özakman, 2012: 280-281).

Akşam Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk başkanlığında Başbakan Bülent Ecevit, diğer hükümet üyeleri ve kuvvet komutanlarının katıldığı geniş bir Milli Güvenlik Kurulu toplanıp değerlendirme yapıldı. Garanti Antlaşmasına göre Türkiye'nin müdahale hakkı doğmuştu ve bu hak kullanılacaktı. Başbakan Ecevit kuvvet komutanlarına harekât için hazırlanma emri verdi. Asker endişeliydi geçmişte de birçok müdahale hazırlığı yapılmış ama gerçekleştirilmemişti. Ecevit güvence verdi hazırlıklara başlayın dedi (Mütercimler, 2007: 237).

Türkiye 16 Temmuz günü İngiltere'ye bir nota vererek Garanti Antlaşması gereğince Kıbrıs'ta anayasal düzene geri dönmek ve adanın bağımsızlığını korumak için İngiltere'yi işbirliğine davet etti. Başbakan Bülent Ecevit ise 17 Temmuz'da İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı James Callaghan ile görüşmek üzere Londra'ya gitme kararı aldı (Önalp, 2010: 191-192). Başbakan Bülent Ecevit Yunanistan'a garantör ülke olarak başvurma gereği duymadı çünkü bu cunta hareketinin içinde bizzat Yunanistan bulunduğu için garantör bir ülke sayılamayacağını sadece İngiltere ile görüşüleceğini belirtti (Çetingüleç, 2018: 128).

İngiltere görüşme teklifini kabul etti ama ne bir davet vardı ne de nerede nasıl görüşüleceği belirtiliyordu. Dışişlerinde bu cevap tam bir şok etkisi yarattı. İngiliz Dışişleri Bakanı da 1 gün önce Avam Kamarasında yaptığı açıklamada İngiltere'nin Garanti Antlaşması gereği taraf ülkelerle temas ve müzakereden başka bir hakkı olmadığını açıklayarak ortak müdahale seçeneğinden kendini sıyırdı. Başbakan Ecevit'in zaten İngiltere'den bir ortak müdahale beklentisi yoktu antlaşmanın gereği olarak garantör bir ülkeye başvuruluyordu sadece. Bülent Ecevit ayın 17 sinde saat 13.00 da Dışişleri Bakanlığına geldi. Görüşelim diyorlar öyleyse bildirip Londra'ya gidelim dedi. Dışişleri yetkilileri davet edilmedik hazırlığımızda yok dedilerse de Ecevit'i ikna edemediler. Hemen harekete geçelim aksi takdir de adaya cunta düzeni yerleşecek vakit kaybedeceğiz ve oldubittiler ile adayı istedikleri hale getirecekler diye düşündü. Hem de Londra'ya gitmek o sırada dünya kamuoyunun da üzerinde etki bırakacak ve orada verilecek mesajlar daha çok etki yapacaktı (Birand, 1980: 59-61). Durumdan zaten Türkiye'nin yalnız başına adaya müdahale edeceği anlaşıyordu. O yüzden Ecevit daha ilk gün Türk Silahlı Kuvvetlerine hazırlığınızı yapın diye emrini vermişti.

Aynı gün askeri hazırlıklar ve planlamalar devam ederken Amerika Dışişleri Bakanı Kissinger'dan bir mesaj geldi. Amerika, Türkiye İle Yunanistan arasında bir çatışma istemiyor ve müzakere yolunu öneriyordu. Başbakan Ecevit İngiltere ile Garanti Antlaşması gereği görüşeceğini ancak bu antlaşmayı ihlal eden Yunanistan ile görüşmeyeceğini tüm barışçı yollar denendikten sonra da bir sonuç alınamazsa Türkiye'nin antlaşmadan kaynaklanan haklarını sonuna kadar kullanacağını belirtti. Ve aynı gün İngiltere'ye hareket etti (Fırat, 2009:742).

Londra'ya iner inmez Başbakan ve heyeti hemen 10 Downing sokağındaki İngiltere Başbakanlık binasına gittiler. Burada İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve Dışışleri Bakanı James Callaghan ile görüştüler. İngilizler yol yorgunusunuz yemeğe geçelim hemen dediler. Yemekte görüşme başladı. Bir ara Dışışleri Bakanı James Callaghan sürekli tuvalete gidiyorum diye kalkıp masayı terk etmeye başladı. Dışışleri Bakanı geliyor Başbakan gidiyor o geliyor diğeri gidiyordu. Bir ara ikisi de 15-20 dakika kayboldular. Çok sonra anlaşıldı ki tuvalet bahanesiyle kalkıp ABD Dışışleri Bakanı Kissinger ile görüşüyorlarmış. Başbakan Ecevit ciddi bir müzakere yapılacağını bekliyordu ama İngilizler sürekli başka konulardan bahsedip duruyordu. Sonunda yemek bitince İngiliz Başbakanı konuya girdi ve Ecevit'e buyurun sizi dinliyorum dedi. Ecevit bu durumdan rahatsız olmuştu. Yemek eşliğinde konuşulacak bir konu değildi. Ecevit uçakta neler konuşacağını hazırlamıştı ve oldukça uzun bir konuşma gerçekleştirdi. Nikos Sampson'un adaya yerleşmesi halinde hiçbir ülkenin Kıbrıs da bir değişiklik yapamayacağını, bu durumun Türkiye ve adadaki Türkler için kabul edilemez olduğunu ve Türkiye'nin bu darbeye seyirci kalamayacağını çok net bir şekilde ortaya koydu. Ardından İngiltere'ye teklifini yaptı. Adada kan dökülmesini önlemek ve NATO'da bir zafiyet olmasını istemiyorsanız antlaşmalar gereği gelin birlikte hareket edelim ve Türk ordusunun İngiliz üslerinden yararlanmasını kabul edin deyip Garanti Antlaşması gereği İngiltere'yi göreve çağırdı (Birand, 1980: 63-64).

İngiltere Türkiye'nin endişelerini paylaştıklarını ancak eski düzenin kurulması için fırsat olduğunu belirtmiştir. Ecevit ise vakit geçtikçe işlerin daha da zor duruma düştüğünü, Kıbrıs ta yeni bir düzen kurulmasının şart olduğunu, Türk-Rum dengesinin bozulduğunu ve Türk toplumunun güvenliğini sağlamakta kararlı olduğumuzu ve denize bir çıkışımızın olması gerektiğini belirtti. İngiltere işi uzatmak için Yunanistan'ı davet edip üçlü bir görüşme yapalım zaten BM de görüşme halinde askeri bir müdahaleye gerek yok dedi. Ecevit Yunanistan'ın darbenin sorumlusu olduğunu ve artık garantör olarak kabul edilemeyeceğini söyledi. Callaghan tekrar tuvalet bahanesiyle gidip ABD ile görüştü ve döndüğünde Amerika temsilcisi Joseph Sisco geliyor onunla da bir görüşün dedi. Bu yeni bir haberdirdi. Wilson işi müzakerelere yayarak Türkiye'yi müdahaleden uzaklaştırmak istiyordu. Türkiye oynanan oyunun farkındaydı. İngiliz üslerinden yararlanarak adaya çıkmak istiyordu. İngiltere bunu kabul etmedi. NATO sarsılır Yunanistan'la savaş çıkar dedi ve 15

dakika biz kendi aramızda konuşalım sizde biraz düşünün deyip masayı terk ettiler. İngiliz Başbakanı Ecevit'ten bir gün daha kalmasını ve Sisco ile birlikte üçlü toplantı yapılmasını önerdi. Ecevit üçlü toplantıya karşı idi. ABD garantör bir ülke değil bir gün daha kalırım ancak Sisco ile dost bir ülkenin temsilcisi olarak Türk Büyükelçiliğinde görüşürüm dedi. İngiltere bir sonuç alamayacağını anlayınca konuşmayı sona erdirdi ve Türkiye'nin isteklerini de reddetti. Ecevit ise Türkiye ve Türk toplumunun güvenliği ve adada dengenin sağlanması için her yolu deneyeceklerini belirtti (Birand, 1980: 64-67). Londra'dan bir sonuç alınamayacağı artık kesinleşmişti.

Kimse Kıbrıs'ta yaşanan olayların Türkiye'nin güvenliği için ne kadar tehlikeli olduğunu anlayamıyordu. Adalar Denzinde zaten Yunanistan tarafından sarılmış olan Türkiye birde Akdeniz'de Yunanistan'ın üstlenmesine izin verirse güvenliğini çok büyük bir tehlikeye atmış olacaktı.

Joseph Sisco Londra'ya gelmeden Kissinger'a *“Henry Türkler bu durum karşısında hareketsiz kalamazlar üstelik hukuki açıdan da haklılar ve onları durduramayız başarı kazanmam imkânsız gibi beni son derece güç bir göreve yolluyorsun”* dedi (32.Gün, Birand <https://www.youtube.com/watch?v=gBF5tk8OKw>).

Sisco Londra'ya geldiğinde Ecevit'e 48 saat süre vermesini istedi Yunanistan'a gidecekti. Başbakan Ecevit bunu kabul etti. Sisco Ecevit'e ne istediğini sordu Ecevit ise Türkiye'nin politikasını yazılı bir şekilde verdi. Adada dengenin kurulması ve Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması için Türk askerinin adadaki mevcudiyeti kabul edilmeli. Sampson ve adadaki Yunan subaylar derhal çekilmeli ve Türk toplumuna denize çıkışı olan bir bölge verilmeli kısacası Yunanlılara ne imkan tanınıyorsa Türklere de aynı imkan tanınmalı. Sisco bu önerileri Atina'ya götürecekti Ecevit'e ben dönene kadar lütfen bir harekette bulunmayın demişti. Ecevit *“Cuma gününe kadar gelin her geçen saat Yunanistan adaya yığınak yapıyor hem de Cumartesiye kalmasın o gün meclis toplantısı var Ankara'da bulunmanız yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebilir”* dedi. Ecevit aslında müdahale sırasında Sisco'nun Ankara da bulunmasını istemiyordu (Birand, 1980: 79-80).

Başbakan Ecevit beraberindeki heyet ile 18 Temmuz gecesi Türkiye'ye döndü. Hemen komutanlar ve hükümet üyeleriyle görüşmelere başladı ve Londra'da yaşananları anlattı. Kıbrıs'a 20 Temmuz tarihinde çıkartma yapılacağını söyledi.

TSK buna göre hazırlıklarını yapmaya devam etti. Türkiye 18-19 Temmuz günleri de diplomatik olarak her şeyi yapmıştı. Adadaki Yunan subayların çekilmesini ve yeni bir düzene geçilmesi önerisini Yunanistan reddetmişti. Artık diplomatik olarak yapılacak pek bir şey kalmamıştı (Oberling, 1990: 18-19).

19 Temmuz 1974'te toplanan BM Güvenlik Konseyi'nde bir konuşma yapan Makarios *"Yunanistan'da ki askeri cunta Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve egemenliğine saygı göstermeksizin diktatörlüğünü Kıbrıs'a da taşımıştır. Adada ki darbe bir iç mesele değil, dışardan yapılmış bir istiladır."* dedi (Öymen, 2017a: 451-452).

Cuma gece yarısı Sisco Ankara'ya gelmişti. Atina'da ki görüşmeler çok uzun sürmüştü. Sonradan öğrenildiğine göre Sisco Atina da konuşacak muhatap bulamamıştı. Bulduğu muhataplarda Türk önerilerini reddetti zaten. Sisco Ankara'da ki görüşme de müdahaleyi önlemek için ağır baskı yaptı. Ecevit Sisco'ya *"On yıl önce bugünler de de iki devlet arasında gene böyle toplantılar oluyordu Ankara'da. O zaman sizde bizde bazı hatalar yaptık. Tarih tekrerrür edebilir ama bu hataların da tekrar edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Sizin hatanız bize engel olmaktı. Bizim hatamızda size uymaktı. Bu davranış bir hataydı soruna hiçbir çözüm getirmedi. Biz bu hatayı tekrarlamayacağız siz isterseniz tekrarlamaya uğraşın."* dedi. Sisco Türkiye'nin kararlı tutumunu anlamıştı. Sabaha karşı Ecevit'e *"Ben burada boşuna mı uğraşıyorum, boşuna mı konuşuyorum?"* dedi. Ecevit *"Evet boşuna konuşuyorsunuz"* dedi. Sisco *"Yoksa harekat başlamak üzere mi?"* diye sordu. Ecevit evet dedi. Sisco da *"Öyleyse bari ben uçağıma yetişeyim"* dedi. Ecevit havaalanlarının kapanacağını o yüzden uçağına yetişirse iyi olacağını söyledi. Sisco bu şekilde Ankara'dan ayrıldı (Ecevit, 2015: 126-127).

1974 yılında harekat yapmak için ortamda müsaitti. Dünya siyaseti ve bölge siyaseti kendi içinde çalkalanıyordu. 1973 Arap-İsrail savaşı daha yeni olmuştu. Araplar bu savaştan yine yenik ayrılmıştı bir de üstüne petrol krizi çıkmıştı. Türkiye, Kıbrıs'a müdahale ederse Amerika'nın büyük bir engel oluşturmayacağı görülüyordu. Herhangi bir Amerikan müdahalesi Ortadoğu da da dengeleri bozardı ve Arap devletlerinden fazla destek bulamazdı. Türkiye'de, ABD ve NATO üsleri vardı. Bu üsler sayesinde ABD Ortadoğu ya yakın oluyordu. Türklerle aranın kötüleşmesi Soğuk Savaş dengesini de bozabilirdi. SSCB de Türkiye'ye müdahale edemezdi. Çünkü adada ki Yunan cuntasına Ruslarda karşıydı. Ruslar Makarios'un geri

dönmesini istiyordu. Yoksa ada tamamen bir NATO üssü haline gelecekti. Bağılantısız Ülkeler ve diğer ülkeler açısından da Yunan cuntası gayrimeşru bir yönetimdi o yüzden ses çıkarmayacakları belliydi. Yunanistan'ın ise askeri olarak Türkiye ile çarpışacak gücü yoktu ve Kıbrıs'a çok uzak mesafede bulunuyorlardı.

Kıbrıs'a çıkarma 20 Temmuz 1974 Cumartesi sabahın erken saatlerinde başladı. Başbakan Bülent Ecevit saat 06.10'da radyodan Kıbrıs'a çıkarma yapılmaya başlanmıştır haberini verdi. Tarih boyunca Kıbrıs'a çıkarma hep Magosa'dan yapılmıştır. Bu sefer Girne bölgesi tercih edilmiştir. Hiç kimse Türklerin bu bölgeden adaya çıkmasını beklemiyordu. Girne de ki bu dar alandan çıkarma tam bir sürpriz baskın olmuştu. Aynı gün toplanan BM Güvenlik Konseyi 20 Temmuz 1974 gecesi 353 sayılı kararı alarak ateşkes çağrısında bulundu. Tarafları Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı duymaya çağırان bu karar ayrıca Garantör ülkeleri de müzakere için derhal görüşmeye çağırıyordu. Türkiye ilk gün bu kararı kabul etmedi daha adada bir köprübaşı bile tam tutulmamıştı. Şimdi harekatı durdurmak Türkiye'nin ve adadaki Türklerin lehine sonuç vermezdi. Adada çıkarma devam ederken bir taraftan da Türkiye üzerinde diplomatik baskı devam ediyordu. ABD, İngiltere, NATO, BM, diğer batılı devletler ve hatta SSCB bile artık bir ateşkesin başlaması için Başbakan Ecevit'e telefon ediyorlardı. Bu arada 22 Temmuz 1974 günü BM 354 sayılı bir karar daha aldı bu da 353 sayılı kararla aynı mahiyetteydi. Türkiye 3 gün sürecek olan Birinci Kıbrıs Barış Harekatı'nı 22 Temmuz saat 17.00 itibariyle BM'nin ateşkes kararına uyarak sonlandırdı. Birinci harekat sonrasında Türkiye 40.000 kişilik kuvvetiyle Girne-Lefkoşa-Gönyeli üçgenini tutabilmiş bu alanın çevresi de Yunan askerleri tarafından sarılmıştı. Bu alan adanın %7'sine tekabül etmekle birlikte bu mevcuttaki bir kuvvet için dar bir alandı. Bu da Türk askerinin herhangi bir saldırı da hareket etme gücünü kısıtlıyordu (Şener, 2016: 410; Önalp, 2010:201-204; Gürdeniz, 2013:124-125).

Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta Türkiye Birleşmiş Milletlerin 353 sayılı kararının tamamını kabul etmiyor. Ateşkes ile ilgili olan bölümü kabul ediyor. Türkiye BM'yi fazla işin içine sokmak istemiyor. Sorunun 3 garantör devlet ve Kıbrıs'ta ki Türk ve Rum toplumları arasında çözülmesini istiyor.

Ateşkes kararı çok tartışıldı. Türkiye'nin erken ateşkes kararı aldığını söyleyenler oldu. Ancak durum tam söylendiği gibi değildi. Yunanistan'ın Batı Trakya üzerinden

Türkiye'ye savaş açma olasılığı nedeniyle askeri kuvvet bölünmüştü. Kıbrıs'a çıkarma yapan güçler ise istenilen noktalara tam ulaşamamış dar bir alana sıkışmıştı. Ayrıca uluslararası baskılarda artmıştı. Yunanistan'da ki cuntanın yönetimi sivil siyasilere bırakması ve Başbakanlığa Karamanlis'in gelmesi Türkiye'yi elinde tuttuğu bu dar bölgeyi diplomasi yoluyla genişletebilme düşüncesine sevk etmiştir. Bu nedenle 22 Temmuz'da ateşkes kararı kabul edilmiş ve Cenevre'de konferansa katılma kararı alınmıştır (Fırat, 2009: 743-744).

Aslında hareket en baştan 2 aşamalı olarak planlanmıştı. Önce adaya çıkılıp köprübaşıları tutulacaktı sonra bir ara verilip kuvvetler ve teçhizatlar takviye edilince devam edilecekti. Ancak yukarıda sayılan nedenler ve kısa süre de o kadar kuvvet takviyesi yapılamayacağı anlaşıncı diplomasi masasına gidilmesi kararı alındı. Çünkü planlanan hedef şahin hattıydı oraya da ulaşmak için çok vakte ihtiyaç vardı. Ordu takviyesiz 2 gün çarpışmıştı. Bir ara verilmesi Genelkurmayca da olumlu karşılandı. Sorun müzakerelerle çözülür Türkiye elinde tuttuğu alanı diplomasi yoluyla genişletebilirse ikinci harekate gerek kalmayacaktı. Müzakereler sürerken de kuvvetler takviye edilebilecekti (Birand, 1980: 226).

Türkiye'nin icra ettiği Barış Harekat'ı sonucu Yunanistan'da ki Askeri cunta yönetimi sivillere devretti. Başbakanlığa o gün Fransa'da ikamet eden Karamanlis getirildi. Kıbrıs'ta da Nikos Sampson'un yerine sivil Glefkos Klerides geldi. Yunanistan Dışişlerinden konferansın 1-2 gün ertelenmesi teklifi Türk Büyükelçisi Kamuran Gürün'e iletildi. Karamanlis'in hükümetini kurabilmesi için konferansın 25 Temmuz'da yapılması önerildi. Türkiye'de kabul etti. Görüldüğü gibi Türkiye'nin icra ettiği hareket Rumları demokrasiye geri döndürmüştü (Birand, 1980: 232-238).

2.3. BİRİNCİ VE İKİNCİ CENEVRE KONFERANSLARI

25 Temmuz 1974 günü Cenevre Konferansı başladı. Konferansa Türkiye adına Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan adına Dışişleri Bakanı Mavros, İngiltere adına da Dışişleri Bakanı James Callaghan katıldı. Konferans başlamadan sorunlar da çıkmaya başlamıştı (Öymen, 2017b: 92). Müzakere salonunda ki masa düzeni değiştirildi. Acilen marangozlar çağrılıp eşit mesafe oturma düzenine geçildi. Eski düzende sanki İngiltere başkanlığında iki ülke müzakere ediyormuş görüntüsü vardı. Türkiye buna sert şekilde itiraz etti (Birand, 1980: 263).

Konferans apar topar yapıldığı için ne konuşulacağı ne yapılacağı tam olarak kestirilemiyordu. Hatta bir gün önce Callaghan Türk ve Yunan heyetini arayıp ne konuşacağız diye sormuştu. Türk Dışışleri Bakanı ve heyeti kaldıkları otelde ilk strateji toplantılarını konferans başlamadan yaptılar. Türkiye'ye göre Yunanistan konferansı uzatmak isteyecek ve ateşkesi düzenleyip nihai çözümü gerçekleştirecek olan konferansı da uzağa atmak ya da yıllarca devam edecek bir şekle sokmak isteyecekti. Türkiye bu oyuna gelmemeli önce güvenlik sorununu halletmeli daha sonra da anayasal sorunların ele alınacağı ikinci safhanın tarihini de tespit etmelidir. Siyasi çözüm konusunda ise Dışışleri bir çalışma yapmıştı. Bu çalışma Coğrafi Federasyonu kapsıyordu. Cenevre'ye gelmeden önce Başbakan Ecevit de Güvenlik Kuşağı fikrini ortaya atmıştı. Adaya çıkmış olan Türk kuvvetlerinin etrafına çok geniş bir şekilde güvenlik kuşağı konulması şarttı. Konferans başlarken TSK da ikinci hareket için hazırlıklara başlamıştı. Ancak Ecevit ilk önce sorunu diplomasi yoluyla çözmek istiyordu. Başbakan Ecevit'in aklındaki plan bağımsız federal bir Kıbrıs yaratabilmektir. Türk toplumuna güvenli ve denize çıkışı olan bir bölge elde edilecekti (Birand, 1980: 259-260).

Yunanistan Callaghan'a resmi teklifini sundu. Türk kuvvetlerinin etrafına BM Barış Gücü yerleştirilmeli, arkasından eski anayasal düzene dönülmesi için çağrıda bulunulmalı ve Türkler tamamen adadan çekilmelidir. Türklerin elinde bulunan havalimanı da bağımsız bir organ tarafından idare edilmelidir. Ve Kıbrıs'ta ki anlaşmazlığın uluslararası bir sorun olduğu kabul edilmeli. Yunanistan böylece konuya uluslararası bir boyut vererek kendine destek bulmaya çalışıyordu. Ayrıca Türk birliklerini de oldukları yerde tutup geri kalan sorunları ilerde görüşme niyetindeydi (Birand, 1980: 277-278).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Turan Güneş'te federasyon amacı taşıyan teklifini sundu. Türk bölgelerini Türkler, Rum bölgelerini Rumlar yönetsin. Bunların ayrı polis güçleri olsun. Devlet başkanlığının meşruiyet kazanması için Rauf Denktaş'ın görevi başlatılsın. Türklerin yaşadığı bölgedeki işgal ve ablukalar kaldırılsın. Kıbrıs'ta yeni düzenin kurulması içinde bir hafta sonra yeniden toplanalım. Nihai sonuca kadar da Türk köyleri ve Türk birlikleri etrafına geniş bir güvenlik kuşağı koyalım. Havaalanı için de 3 garantör devlet ortak bir sistem kurabilir. İşte Türk teklifi böyleydi (Birand, 1980: 279).

Konferans devam ederken Kıbrıs'ta çatışmalarda henüz sona ermemiştir. Rumlar ateşkes ihlallerine devam ediyor Türk askeri de buna karşılık veriyordu. Bu nedenle Türk askeri biraz daha alan kazanmıştı. Yunanistan Başbakanı Karamanlis henüz yeni başbakan olmuştu ve itibarını korumak istiyordu. Yunan ordusunda da eski cuntacılar hala aktifti. Bu yüzden konferansta Yunanistan katı bir tutum almıştı (Önalp, 2010: 208).

28-29 Temmuz günleri konferans kopma noktasına gelmişti. Birkaç madde üzerinde anlaşılan Türk ve Yunan heyeti sıra güvenlik kuşağı ve askerlerin adadan çekilmesi maddesine gelince anlaşmazlık iyice artmıştı. Türkiye için çok geniş bir güvenlik kuşağı kurulması acil bir durumdu. Türkiye ateşkes hattından itibaren bu kuşağın Rum bölgesine konulmasını istiyordu. Yunanlılar ise bu güvenlik kuşağından kuşkuluyorlar ve bu kuşağın geniş tutulmasını değil Türk birliklerinin etrafına yerleştirilmesini istiyorlardı. Türkiye bu teklifi kabul edemezdi. Yunanlıların teklifi Türkiye'nin ikinci harekatı yapmasını ve adaya takviye yapılmasını engellerdi. Ayrıca hala Rum denetiminde Türk köyleri vardı bir saldırı olduğunda Türkiye oralara yardım etmeliydi. Bu madde daha sonraya bırakıldı sıra Yunanistan'ın istediği çekilme maddesinin eklenmesine geldi. Cenevre'de ki Türk heyeti bir teklif sundu Yunan tarafı da kabul etti. Ancak Başbakan Bülent Ecevit telefonla Cenevre'yi arayarak bu maddeye haklı olarak müdahale etti. Yunanistan doğru düzgün daha hiçbir teklifimizi kabul etmemiş üstelik ben kendim oraya asker yolladım birde 353 sayılı kararın çekilme maddesini reddetmişken geri çekilme kelimesini kabul edemem demişti (Birand, 1980: 303-308).

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ecevit son talimatını vermişti anlaşmada çekilme ile ilgili bir şey görmek istemiyordu. Gerekirse konferansı terk edin diye emrini sonlandırdı. Cenevre'de ki Türk heyeti ne yapacağını şaşırmıştı. En son şu kararı aldılar konferansa kabulü imkansız öyle teklifler verelim ki Yunanistan kabul etmesin ve konferansı terk etsin böylece uluslararası kamuoyuna da onların terk ettiği izlenimi verilsin. Ancak işler yine istenildiği gibi gitmedi. Türkiye ne teklif yaparsa yapsın Yunanistan şaşılacak bir şekilde kabul ediyordu. Türk heyeti şaşırmıştı. Rauf Denktaş başkan yardımcılığı görevine dönsün dendi Yunanistan tamam dedi. Adanın fiilen ikiye bölündüğü kabul edilsin deniyordu Yunanistan buna da tamam diyordu. Artık yapacak bir şey kalmamıştı. Dışişleri Bakanı Turan Güneş açık açık çekilme kelimesine itiraz ettiklerini söyledi. Sonunda Ecevit'in ısrarları üzerine madde değişti

ve Türkiye'nin istediği kabul edildi (Birand, 1980: 303-330). Başbakan Ecevit'in müdahalesi yerinde olmuştur. Böylece Cenevre'de ki heyetin verdiği tekliften daha iyi bir teklif ortaya çıkmıştır.

5 gün süren Cenevre Konferansı 30 Temmuz 1974 de 3 ülkenin yayınladığı 6 maddelik bir protokolle sona erdi. Türkiye hemen hemen tüm istediklerini kabul ettirmişti. Bu anlaşma ile Türkiye Kıbrıs'ta ki yeni statüyü de kabul ettirmişti. Antlaşmada Adada bir güvenlik bölgesinin kurulması, Kıbrıs'ta Türk ve Rumlardan oluşan iki otonom idarenin varlığı, Yunan ve Rum işgali altındaki Türk bölgelerinin hemen boşaltılması, barışın sağlanması ve anayasaya uygun bir hükümetin kurulması kabul edildi. Müzakerelerin 8 Ağustosta tekrar Cenevre de devam edilmesine karar verildi (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 42).

Konferans sonunda imza edilen Cenevre Protokolü ile adada Türk ve Rumlardan oluşan iki otonom idarenin ve iki toplumun varlığı kabul edilmiş ve Türkiye isteklerinin neredeyse tamamını protokole koydurmuştur.

Cenevre de ikinci konferans 8 Ağustos günü saat 19.00 da başladı. Ertesi gün dünya bir haberle çalkalanıyordu. Amerika da *Watergate* skandalı nedeniyle ABD Başkanı Nixon istifa etmiş başkanlığa da yardımcısı Ford gelmişti. Kissinger ise Dışişleri Bakanı olarak devam ediyordu. Yeni Başkan Ford'da Kıbrıs'ta ki sorunun uzlaşma içinde halledilmesini istiyordu. İkinci Cenevre Konferansına 2 gün sonra Denktaş ve Klerides de katıldılar. Türkiye ye göre en güvenli yol coğrafi temele dayalı iki toplumlu Kıbrıs'ta barış içinde yaşanacak bir federasyon sistemiydi. Ancak Rumlar bu teklifi reddediyorlar üstüne üstelik 1. Cenevre konferansında alınan kararları da reddedip konferansı yetkisiz görüyorlardı. Yunanistan ve adadaki Rumlar Kıbrıs'taki Türk askerinin adayı terk etmesini istiyorlar. Türkiye'nin de garantörlük hakkını kabul etmiyorlardı. Rum tarafına göre Rumlar devletin sahibi olacak Türklere de azınlık hakları verilecekti. Rum tarafı uzlaşma niyetinde değildi ve hala 1. Cenevre Konferansında alınan kararları gerçekleştirmemişlerdi. Hala ateşkesi kesmeyip Türklere saldırıyorlar, Türk köylerindeki kuşatmayı kaldırmıyorlar Magosa'dan da hiç iyi haberler gelmiyordu (Özakman, 2012:429-431).

İkinci Cenevre Konferansına Kıbrıs Türk ve Rum tarafı da iki gün sonra iştirak etmişti. 10 Ağustos 1974 günü Rumlar bir uyanıklık yaparak sanki Tüm Kıbrıs'ın temsilcileriymiş gibi önlerine Kıbrıs Cumhuriyeti yazan tabela koydurttilar. Türkiye

buna hemen itiraz etti daha birinci konferansta dahi iki toplumdan söz edilmişti böyle bir şey kabul edilemezdi. Tam 7 saat bunu tartıştılar en son masalara tabela konulmaması kararı alınarak 5’li konferans başladı (Birand, 1980: 405-411).

Yunanistan ve Rumların uzlaşmaz tutumu devam ediyordu. Bu sefer arkalarına İngiltere’yi de almışlardı. Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros madem Türkiye 1960 antlaşmalarına göre müdahale etti o zaman 1960 düzenine geri dönelim diyordu. Mavros ayrıca bu konferansında Kıbrıs anayasası ile ilgili konuşmaya yetkisi yoktur diyordu. Türkiye ye göre ise artık adada yeni bir düzen vardı eski düzene dönülemezdi. Ve hala 1. Cenevre Konferansında protokole geçen maddelere Yunanistan tarafı uymuyor adada Türklere saldırmaya devam ediyordu. (Birand, 1980: 413-414).

Başbakan Ecevit Ankara’da sıkıntı içindeydi. Kıbrıs’tan gelen haberler kötüleşiyordu. Konferansta bir an önce sonuç alınmalıydı. Adada ki Türk birlikleri küçük bir alanda sıkışmış hareket edemez haldeydi. Türk birliğinin olduğu bölge mayınlanıyordu. Türk Dışişleri son teklif olarak 2 plan hazırladı. Birini Türkiye diğerini de Kıbrıs Türk Temsilcisi Rauf Denktaş sunacaktı. Denktaş’ın teklif edeceği plan “2 Coğrafi Bölge Federasyon Sistemi” idi. Bu alan da adanın %34 ünü kapsayacaktı. Sınırlar Limni ile Lefke de başlayıp Magosa limanının da son bulacaktı. Türkiye’nin önereceği teklif ise yine federasyon öngörmekle birlikte “Çok Kantonlu¹⁶ Sistem”di. Bu sisteme göre Kıbrıs’ta 6 kantonlu özerk bir Türk bölgesi oluşturulacaktı. Bir büyük ana kanton ve Türklerin çoğunlukta olduğu 5 kanton Türk idaresinde olacaktı. Yunanistan ve Rum tarafı oyalama maksatlı 36 saat süre istediler. Türkiye’nin bu diplomatik bekletme ve görüşmeyi uzatma oyunları ile kaybedecek vakti yoktu. Turan Güneş Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarına siz tam yetkilisiniz cevabınızı şimdi verin dedi. Konferanstan hiçbir sonuç çıkmayacağı belliydi Ankara’dan da Türk heyetine işaret gelmişti. Konferans hiçbir sonuç alınmadan 14 Ağustos gece 02.20 de dağıldı (Öymen, 2017a: 453; Fırat, 2009: 747).

¹⁶ Türkiye’nin kanton önerisinden Karamanlis’in bile haberi olmamıştır. Karamanlis bunu Bülent Ecevit’e 1978 yılında Möntrö’de yaptığı görüşme sırasında söylemiştir. Bana bu öneriniz ulaşmadı demiştir. Konferansın başarısız sonuçlanmasının sorumluluğu James Callaghan’a bağlanmaktadır. Henry Kissinger’da birçok kez Callaghan’ın hatasından dolayı konferansın başarısız sonuçlandığını söylemiştir (Birand, 1979: 40)

2.4. 1974 İKİNCİ KIBRIS BARIŞ HAREKATI

İkinci Cenevre Konferansı başlamadan önce Başbakan Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı Turan Güneş konferansın olumsuz sonuçlanma ihtimali üzerine Kıbrıs'ta ikinci hareketin başlayacağını Turan Güneş'e bildirmek için aralarında bir şifre belirlemişlerdi. Parola Turan Güneş'in kızı Ayşe'nin ismini barındıran "*Ayşe Tatile Çıktı*" idi. Konferans sırasında Ecevit, Türk tarafının tekliflerini Yunanistan'ın kabul etmeyeceğini anlamıştı. Turan Güneş Cenevre de son toplantıya girmeden heyette bulunan Haluk Ülman "*Sayın Bakan Başbakan aradı kızınız Ayşe tatile çıkacakmış size iletmemi istedi*" dedi. Turan Güneş Ankara'dan haberi almıştı. Yunanistan'ın teklifleri kabul etmeyip işi uzatma amacıyla olduğu anlaşıncı Turan Güneş, Rauf Denktaş'a konuşmayı ne kadar uzun tutabiliyorsan tut dedi. Rauf Denktaş kürsüde çok etkili bir konuşma yaptı. Artık saat gece yarısı 02.00'ı aşmıştı. Denktaş kürsüdeyken genç bir diplomat James Callaghan'a bir mesaj getirdi. Callaghan'ın morali bozuldu ve dedi ki: "*Şimdi aldığım bir bilgiye göre Türkiye ikinci bir harekate başlamıştır veya başlamak üzeredir. Şu anda Kıbrıs, Türk ordusunun esiridir ama yarın Türk ordusu Kıbrıs'ın esiri olacaktır.*" Konferans 02.20 de dağıldı. İkinci Harekat da sabaha doğru 05.30¹⁷ civarlarında başladı (Öymen, 2017b: 94; 32.Gün, Birand <https://www.youtube.com/watch?v=fGTVApVSmmI>)

İkinci Harekat 14 Ağustos'ta başladı. İlk 2 gün Türk birliklerinin başarısı ile geçti. 3. Gün 16 Ağustos'ta Türk birlikleri Magosa'ya girdi. Üç günlük harekat sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri önceden hazırlanan plan gereğince Magosa-Lefkoşa-Omorfo hattını tutmayı başardı. Rum radyosu 16 Ağustosta ki haberinde Rum birliklerinin bozgun şeklinde çekildiklerini duyurdu. İlk Barış Harekatında 130 kilometrekarelik alanda hakimiyet sağlanmıştı ikinci harekatla bu alan yaklaşık 4000 kilometrekareyi buldu. Yunanistan ilk gün BM'yi acil toplantıya çağırdı ve ateşkes kararı aldırdı. Türkiye ateşkesi 16 Ağustos günü kabul etti ve harekatı durdurdu. Bu harekat sonucunda Ada'nın tek limanı olan Magosa ve bütün sahil Turizm bölgesi (Maraş dahil) ile Kıbrıs'ın bakır ve demir madenleri ile önemli endüstri ve turizm bölgesini içinde barındıran kuzey bölgesi tamamen Türk hakimiyetine geçti ve Türklerin güvenle yaşayacağı bir alan haline geldi. (Olgun, 1991: 43-44). Türkiye bir kez daha Yunanistan ve Rumların yaptıkları oldubittiği engellemiş ve uluslararası arena da etkisini ve gücünü göstermiştir.

¹⁷ Bazı kitaplarda sabaha doğru 4 civarlarında başladığı yazılıyor.

Harekat sırasında ilginç bir olayda BM’de yaşanmıştır. BM’de ateşkes kararı alınması 48 saat gecikmiştir. Bunun nedeni başta Fransa olmak üzere batılı ülkelerin harekatın tamamlanmasını beklemeleriydi. O dönemki BM temsilcimiz Osman Olcay’a “*Hala Magosa’yı alamadınız mı? Ne bitmez 20 kilometreymiş bu.*” diye söyleniyorlardı. Batı adanın iki NATO ülkesi arasında bölüşülmesini istiyordu. Bunu yaparken Rumları da hoş tutmaları gerekti. Ateşkes kararını ancak harekatın bittiği anlaşıncı 16 Ağustos’ta aldılar (Birand, 1979: 49-50).

İkinci Kıbrıs Barış Harekatı askeri açıdan ilk harekattan daha bilinçli yürütülmüş ve hedeflenen noktalara ulaşılmıştır. Uluslararası kamuoyu ikinci harekata ilkinden farklı tepki göstermiştir. İlk harekat meşru ve haklı bulunurken ikinci harekat Yunanistan da sivil hükümetin iktidarda olması ve 1960 düzeni son bulup yeni bir düzen getirdiği için sert tepkiyle karşılanmıştır (Fırat, 2009: 748).

Yunanistan ve diğer ülkelerin tepkileri hukuksuzdur. Yunanistan’da 21 Mart 1979 tarihinde Atina Temyiz Mahkemesinde alınan 2658/79 sayılı kararla Türk müdahalesinin haklılığı dile getirilmiştir. Atina Temyiz Mahkemesi “*Türkiye’nin Zürih ve Londra Antlaşması çerçevesinde garantör devlet olarak Kıbrıs’a müdahalesi yasaldir. Asıl sorumlu haklarında dava açılan Yunanlı subaylardır. Zürih Anlaşmasını imzalayan devletler, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, Garantör Devletler olarak Kıbrıs’ın herhangi bir devletle birleşmesini, bölünmesini, Kıbrıs Cumhuriyetinin güvenliğini garanti altına alıp koruyacaklarına dair taahhütlerde bulunmuşlardır. 15 Temmuz 1974’de General Yuannidis, adadaki Yunan birliği komutanı General Yorgacis ile 102 Yunanlı subay ihtilal yapmıştır. Kıbrıs anayasası ayaklar altına alındıktan sonra, adamları Nicos Sampson başa getirilmiştir. Türkiye 20 Temmuz 1974’de ancak, yaratılan bu durumdan sonra adaya müdahalede bulunmuştur.*” kararını alarak Türkiye’nin müdahalesinin hukuka uygun olduğunu dile getirmiştir. Emekli Büyükelçi Gündüz Aktan’a göre ise Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesi için Garanti Antlaşması veya başka bir karara ihtiyaç yoktur çünkü müdahale en başta soykırım sözleşmesine uygundur diyerek yeni bir bakış açısı getirmiştir. Aktan’a göre “*Türkleri tasfiyeyi ve enosisi amaçlayan Akritas Planı Soykırım Sözleşmesinin 3(c) maddesi kapsamında soykırımı teşebbüs niteliğindedir. 1974 Sampson darbesi olduğunda Türkiye’nin müdahale amacı sadece Türk toplumunu Rum-Yunan darbecilerin yok etme girişiminden kurtarmaktır. Aslında bu tutum, Soykırım sözleşmesinin 1. Maddesine göre soykırımı önleme kavramına uygun*

olduğundan Garanti Antlaşmasındaki yetkiye de muhtaç değildi.” değerlendirmesini yapmıştır (Somuncuoğlu, 2002: 98).

İngiltere, ABD, SSCB ve batılı devletler adada tam olarak çözümün sağlanmasını istemiyorlardı. SSCB, Amerika destekli Yunan cuntasının düşmesini istemişti bu ilk harekat ile sağlanmıştı şimdi ikinci harekat bu ülkeye göre gereksizdi. Adanın iki NATO ülkesi arasında bölüneceği korkusu vardı. SSCB, Bağlantısız Makarios’un adaya geri dönmesini istiyordu. İngiltere’nin ise tek derdi adadaki üslerini ve askeri tesislerini korumaktı. ABD ve diğer ülkeler ise NATO’da bir karışıklık çıkmasını istemiyorlardı. Adayı sadece bir ülkenin egemenliğine bırakmanın gerçek bir çözüm olmayacağını bildiklerinden ada iki NATO ülkesi arasında paylaştırılmalıydı. Böylelikle hem NATO da bir çatlak oluşmaz hem de sorun ne kadar uzarsa diğer ülkelerde bu sorundan faydalanarak iki ülkeye diplomatik baskı uygulayabilirdi. Bu yüzden Türkiye’nin Kıbrıs’ta daha fazla ilerlemesi olasılığı uluslararası kamuoyunu tedirgin ettiğinden ikinci harekat’a tepki gösterdiler (Önalp, 2010: 227-230).

Yunanistan’ın ise bahanesi hazırды oyalamak için öne sürdüğü 36 saatlik teklifi gösterdi. Ve dünya kamuoyunu da bu şekilde yanılttı. Türkiye bu teklifi tampon bölge oluşturulursa kabul edebileceğini söyledi onu da Rumlar reddetti. Eğer Türkiye bekleseydi sorun çözülebilirdi dediler hâlbuki Yunanistan’ın amacı görüşmeleri uzatmak ve Türk birliğinin o dar alanda kalması ve bu sırada da adada ki Yunan kuvvetlerini takviye etmektir. Türkiye ise en başından beri adadaki Türklerin huzur ve güven içinde yaşamasını istiyordu. Kıbrıs Barış Harekatı ile işte bu gerçekleşmişti.

2.5. 1975 KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ

Kıbrıs Barış Harekatından sonra artık adada yeni bir düzen oluşmuştu. Kıbrıs’ın kuzeyi artık Türk bölgesiydi. Harekat sonrası Yunanistan NATO’nun askeri kanadından ayrılmış ABD’de Türkiye’ye silah ambargosu uygulamaya başlamıştı. Hareket’tan kısa bir süre sonra BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim Kıbrıs’a gelerek 2 toplum arasında müzakerelerin başlaması için girişimlerde bulunmuştur. Türk ve Rumlar arasında ilk görüşme Ağustos ayında diğer görüşme de Eylül ayında yapılmıştır. Bundan sonraki süreçler bu toplumlar arası görüşmelerle devam edecektir (Önalp, 2010: 229-238; Alasya, 1987: 57).

Amerika’nın uyguladığı silah ambargosu hem güçlü Rum lobisinin etkisi hem de bir iç siyasi mücadelenin sonucuydu. ABD yönetimi ambargo’ ya gerek duymazken

kongre ambargo uygulama kararı aldı. Bunun nedeni Kongrenin dış politikada söz sahibi olmak istemesiydi. *Watergate* skandalı esnasında Dışışleri Bakanı olan Henry Kissinger “500 Dışışleri Bakanyla dış politika yürütülmez” tarzı açıklamalar yapıyordu. Kongre, hem Kissinger’a hem bundan sonra gelecek olan yönetimlere, Vietnam ve Kamboçya örneklerini de gösterip “*Bundan böyle bizimde yetkimiz olmalı. Bize sormadan istediğinizi yapamazsınız*” demek istiyordu. Beyaz Saray-Kongre mücadelesinin temelinde bu gerçek yatıyordu (Birand, 1979: 55). Kongre böylelikle hem dışışleri konularına müdahale etmek istiyor hem de sözünün dinlenilir bir kurum olmasını istiyordu.

Bundan sonra gerçekleşecek olan toplumlararası görüşmelerde Türkiye adadaki Türk toplumunun 1.sınıf vatandaş olması ve güven içinde yaşayabilmesi için 3 nokta üzerinde önemle duruyordu. İlki Kıbrıs'ta %30'dan az bir alan olmamak üzere ve ayrı bir bölgede özerk bir idare, ikincisi adada azınlığa düşmemek için Türk bölgesine Rum göçmenlerin yerleştirilmemesi ve son olarak da Türkiye'nin garantisinin devam etmesi (Önalp, 2010: 240-241).

SSCB, Kıbrıs meselesini uluslararasılaştırmak için çok çabalıyordu. Böylelikle bu sorun NATO ve Batı etkisinden uzaklaştırılabilir ve SSCB ile Bağılantısız Ülkeler de bu soruna müdahale edebilirdi. Makarios da aynı düşüncede idi. SSCB'nin bu düşüncesi BM'ye de sirayet etmişti. Genel Kurul 1 Kasım 1974 günü 3212 sayılı kararı aldı. Bu kararda Adadaki tüm yabancı kuvvetlerin çekilmesi, güneye kaçmış Rum göçmenlerin geri dönüşü, Kıbrıs Cumhuriyetinin anayasal düzeninin ise Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarının bir meselesi olduğu söylenerek bu iki topluma sorunu eşit şartlar altında görüşmeler yolu ile çözmesi için çağrıda bulunuluyordu. Güvenlik Konseyi de 365 sayılı kararla bunu destekliyordu. Aslında bu karar Türkiye'nin lehine de unsurlar barındırıyordu. Kıbrıs'ta Türk toplumunu Rum toplumuyla eşit seviyeye getiriyor siyasi çözümü de Türk toplumunun onayına bağlıyordu (Armaoğlu, 2019: 609-610).

Bu arada Türkiye'de de iç siyasi sorunlar baş göstermişti. Koalisyon hükümeti dağılmış geçici hükümeti kuran Sadi Irmak, Dışışleri Bakanlığına Melih Esenbel'i getirmişti. Kıbrıs ile ilgili toplumlararası görüşmeler Denktas ile Klerides arasında devam ediyordu. Ancak Makarios her defasında Kleridese tam yetki vermiyordu. Türkiye ise gerek ABD'ye gerek diğer ülkelere bu yetki belgesi verilmeden ve iki

bölgeli federasyon teklifi kabul edilmeden görüşmelerin tamamlanamayacağını söylüyordu. Sonunda ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger Yunanistan'ın Klerides için verdiği güvenceye ABD'nin garantör olduğunu yazan mektubu Esenbel'e iletti (Birand, 1979: 96-97).

Toplumlaraarası görüşmeler devam ederken 1974'ün Ekim ayında Makarios tekrar Kıbrıs'a döndü. Makarios Türkler ile görüşmeye karşıydı bu yüzden döner dönmez de toplumlaraarası görüşmeler sekteye uğramaya başladı. Klerides karar alamaz hale geldi. Ayrıca BM'nin Yunan tezleri lehine verdiği kararlar Rumları daha da cesaretlendirdi ve adadan Türk askeri çıkmadan görüşmelere devam etmeyeceklerini belirttiler. 1975 Şubatı'nda ABD Kongresinin aldığı silah ambargosu kararı yürürlüğe girdi böylelikle Rumlar uzlaşmaz tutumlarını daha da artırdılar. Türkiye ve Kıbrıs'taki Türk toplum liderleri ise bu yaşananlara 13 Şubat 1975 günü ilerdeki görüşmelerle kurulacak olası 2 bölgeli federasyonun Türk kısmını oluşturması amacıyla Kıbrıs Türk Federal Yönetimini ilan ettiler (Oberling, 1987: 152-153).

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulması uluslararası arenada da büyük yankılar uyandırmıştır. İsviçre, Almanya, İran, Pakistan, İsrail ve İngiliz basını bu kararla ilgili olumlu haberler yaparken özellikle Fransa, Yugoslavya ve Yunan basını durumu bir Türk oldubittisi şeklinde yorumladılar. Alman basını kararın gerçeklere uygun ve haklı olduğunu söylerken, İngiliz basını da Kıbrıs'ta meydana gelen coğrafi bölünmenin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir (Olgun, 1991: 54).

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulması gecikmiş bir karardır. Türkiye Barış Harekatı ile Kıbrıs'ın kuzeyinde egemenlik sağlamış ancak bunu hukuki bir zemine oturtamamıştır. Makarios'un adaya dönüşüyle anayasal düzenin sağlandığını ilan edenler ve 1. Cenevre Konferansında alınan kararları unutanlar artık Türkiye'nin adadan askerlerini çekmesini dile getirmeye başlamışlardı. Devletin ilanı kararı öncesi Türk Dışışleri de iki görüş üzerinde düşünüyordu. Bunlardan biri adada bağımsız bir Türk devleti oluşturmak diğeri ise federe devlet ilan etmektir. İrmak hükümeti ve bazı dışışleri mensupları uluslararası tepkiye neden olur diye düşündüklerinden bağımsız devlet tezinden vazgeçtiler. KTFD kurulduktan sonra adanın kuzeyinde nüfus 234.000 kişiden 70.000 kişiye düşmüştü ve bunun da 20.000'i Rumlardan oluşuyordu. Ayrıca Türk bölgesinde büyük bir işgücü açığı vardı. Bu iş gücü açığını kapatmak üzere 2 Mayıs 1975 günü yayımlanan

yönetmelikle Türkiye’den adaya 40.000’e yakın insan getirildi (Fırat, 2009: 764-765).

Adanın kuzey kesiminde Kıbrıs Türk Federe Devletinin kurulmasıyla beraber Türkler iki coğrafi bölge ve iki kesimden oluşan bir federasyonun en uygun çözüm olduğunu ortaya koymuşlardır. Türk temsilcisi Rauf Denктаş yayınladığı bildiriyle Kıbrıs'ta çözümün iki kesimli, iki devletli, iki toplumlu, eşit statülü ve laik demokratik cumhuriyet esaslarına dayalı bir devlet biçimiyle gerçekleşeceğini tüm dünyaya ilan etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti de Kıbrıs'ın gelecekte 2 kesimli bir federasyon devleti olması gerektiği düşüncesini destekliyordu (Çeçen, 2005: 64).

2.6. 1977 DENKTAŞ-MAKARİOS GÖRÜŞMESİ VE DÖRT NOKTA ANTLAŞMASI

1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrası kurulan KTFD ile artık adada yeni bir düzen oluşmuştu. Bundan sonra uzun bir toplumlararası görüşmeler trafiği yaşanacaktı. Ancak 1975-1977 yılları arası Türkiye ve Yunanistan'da ki iç siyasi sorunlar ve Türkiye'nin daha çok ABD'nin koyduğu silah ambargosunu kaldırma uğraşları hem de Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan Adalar Denizindeki sorunlar Kıbrıs'ı ikinci plana düşürmüştü. Ancak toplumlar arası görüşmeler devam etmekteydi.

Bu süreçte hem Türkiye hem Denктаş hem de Makarios görüşmelerin uzamasını istiyorlardı. Türkiye’de Mart 1975’te Süleyman Demirel’in Başbakanlığında bir Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuştu. Milliyetçi Cephe koalisyonu toprak tavizi vermek istemiyordu. Türkiye 1939 da Hatay’dan sonra ilk kez bir toprak kazanmıştı. Şimdi bu topraktan taviz vermek Başbakanın itibarını zedeler ve iktidar gücünü kaybetmesine sebep olabilirdi ya da halktan büyük eleştiriler alır koalisyon dağılabilirdi hem de bir seçim vardı ilerde bu seçim de kaybedilebilirdi. Kıbrıs Türk temsilcisi Rauf Denктаş da görüşmelerin uzamasını istiyordu çünkü biliyordu ki bir kere toprak tavizi verildi mi devamı gelebilirdi. Makarios’da uygun ortamın beklenilip Türklerin geri çekilmesini istiyordu. Çünkü hem adada hem de uluslararası arenada Türklere karşı ağır bir ambargo uygulanıyordu. Makarios, Türklerin zayıflayacağı anı bekliyordu şimdi bir anlaşma olursa Rum tarafı da bazı tavizler vermek zorundaydı (Birand, 1979: 162-165).

Birleşmiş Milletlerin aldığı kararlar gereği Rauf Denктаş ile Klerides arasındaki görüşmeler kısa bir kesintiden sonra 18 Nisan 1975 günü BM Genel Sekreteri Kurt

Waldheim'in girişimiyle Viyana'da yeniden başladı. Bu görüşmelerin amacı Kıbrıs'ta nihai çözüme ulaşmak için zemin hazırlamaktı. Bu nedenle Viyana'da önemli bir sonuca ulaşılması beklenmiyordu (Önalp,2010: 243).

Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin Viyana görüşmelerindeki ilk amacı öncelikle güneyde mahsur kalan Türk soydaşlarımızın kuzeye taşınmasıydı. Denktaş ve Klerides bu hususta 2 Ağustos 1975 tarihinde Viyana görüşmelerinin sonucunda bir nüfus mübadelesi anlaşması imzalamış ve bu anlaşmada BM aracılığıyla uygulamaya konulmuştur. Anlaşma sonucu İngiliz Üsleri ile Adana arasında bir hava köprüsü oluşturularak soydaşlarımız THY uçaklarıyla taşındı ve Adana'dan da gemilerle Kıbrıs'ın kuzeyine sevk edildiler. Böylelikle Kıbrıs'taki Türk vatandaşlarının tamamı can güvenliğine ve özgürlüğüne kavuşmuş oldu. Bu Türkiye'nin tarihindeki en önemli kurtarma operasyonlarından biri oldu (Öymen, 2017b: 104).

Bu dönemlerde Yunanistan, adaya Makarios'un dönmesiyle yerleşmiş Rum kimliğini uluslararası alanda daha da güçlendirmek için Rum yönetimini destekledi ve Kıbrıs işinden bir nebze kendini çekti. Yunanistan için bu dönemde en önemli mesele Adalar Denizi ve kıta sahanlığı problemiydi. Türkiye ise tam aksine kendini Kıbrıs Türk Federe Devleti ile bütünleştiriyordu. Rumlar, Türklerin uzlaşmaz taraf olduğunu iddia edip görüşmeleri sonlandırmak isterken, Türkler ise acele bir çözüme gitmeden uzun yıllar müzakerenin sürmesini istiyordu. Makarios ise lehinde bir anlaşma imzalarsa dahi Türklere adanın bir kısmını vermek zorundaydı. Bu durumda işi uzatmak ve Türklerin zayıflayan ekonomisiyle birlikte ambargoların sürmesine yardımcı olarak uygun an beklenilip ada tamamen Rum egemenliğine geçirilebilirdi. Makarios Türkiye'deki MC hükümetinin toprak için harita çıkaramayacağını bildiğinden hep bu noktadan saldırmıştır. Türk hükümeti ise KTFD kurulduktan sonra uluslararası baskının azalması sonucu bekleme kararı aldı. Çünkü ilerde seçim vardı bu ortamda Türkiye'de, toprak tavizi vermek istemiyordu. Ayrıca birde ABD ambargosu vardı Türkiye bu yıllarda ambargonun kaldırılması için çok mücadele verdi. Ambargo kalkmadan Kıbrıs'ta bir çözüm girişimi olmayacağını belirtti (Birand, 1979: 154-157).

Türkiye'nin Kıbrıs meselesini ambargoya bağlamış gibi olması yanlış bir davranış olmuştur. Amerika Türkiye ilişkilerini Kıbrıs'a bağlamak uluslararası alanda hareket gücümüzü zayıflatmıştır. Ambargo Türkiye ile ABD arasında bir sorunken

hükümetin bu tavrı konuya Yunanistan'ı, Rumları ve belli başlı bazı ülkeleri de dahil ediyordu. Amerika da bunu bildiğinden sürekli ambargonun kalkması için Türkiye'den Kıbrıs'ta bir çözüm sunmasını istedi.

1975'in son günlerinde Türkiye bir hamle yaptı. Brüksel'de Kissinger ile görüşen Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil Kıbrıs meselesine Yunan tarafını da çekmek için önerilerde bulundu. Bu öneriler müzakere edildi ve Yunanistan yine bir nebze işin içine çekildi. Rauf Denktaş ve Klerides görüşmesi sonucu önce Rumlar bir harita verecek ardından Türkler 10 gün sonra karşı önerisini sunacaktı. Ancak Rum temsilcisi Klerides bunu hem Makarios'tan hem Rum yöneticilerden gizledi yoksa hain damgası yiyebilirdi. Türkiye'de, Rauf Denktaş'ta, Klerides'den memnun değildi. Çünkü uluslararası alanda Klerides'in itibarı çok fazlaydı. Denktaş Türkiye'nin de onayını aldıktan sonra bu 10 günlük meseleyi el altından gazeteler aracılığıyla duyurdu. Makarios da beklediği fırsatı bulmuştu hem görüşmeleri kesecekti hem de Klerides den kurtulacaktı. Bunların sonucunda Klerides'in istifasıyla görüşmeler önemini yitirmişti (Birand, 1979: 200-217). Türkiye'de bu saatten sonra ambargo kalkmadan bir çözüm olamayacağını belirtti.

1976 yılında ortam biraz yumuşamaya başladı. Türkiye şubat ayında 2000 kişilik bir kuvveti adadan çekeceğini belirtmesi üzerine toplumlararası görüşmeler tekrar başladı. Görüşmeler BM gözetiminde yapılıyordu. Bugüne kadarda bu sistem devam etmiştir. Türkiye'nin ülkesindeki ABD üslerine el koyması sonrası Mart 1976'da üsler konusu tekrar görüşüldü ve anlaşma imzalandı. Bu anlaşma ambargonun kaldırılmasına ve kongrenin onayına bağlanmıştı. Ayrıca ABD Türkiye'ye 4 yıllık bir dönem için 1 milyar dolar askeri yardım yapacak ve bunun 200 milyon doları hibe şeklinde olacaktı (Armaoğlu, 2019: 613). O dönemde askeri açıdan Türkiye'nin acil ihtiyaçları vardı. Ambargonun kalkması ve askeri teçhizat lazımdı. Türkiye'deki ekonomik sıkıntılar nedeniyle bu konu çok önemli bir hale gelmişti.

Her ne kadar ortam yumuşamaya başladıysa da 1977 yılına girerken Türkiye uluslararası arenada yalnızlaştırılmaya devam ediyordu. 1977 de ABD'de Başkan olan Carter, Rum yanlısı bir politika izleyeceğini seçim döneminde söylemişti. AET 'de Kıbrıs ile ilgili ortaya attığı planlarda hep Rumlar lehine öneriler yapıyordu. Avrupa Konseyi'de Türkiye'yi kınayan kararlar alıyordu. İslam ülkeleri de ilk başlarda KTFD'ni destekler mahiyette açıklamalar yaparken 2 Ağustos 1976

yılındaki Bağlantısızlar Konferansında aynı ülkeler Türkiye'yi kınayan kararın altına imza attılar (Fırat, 2009: 765-766).

1976 yılının sonlarına doğru ekonomik darboğaz ve ambargo Türkiye'yi artık Kıbrıs konusunda bir adım atmaya zorlamıştı. Başbakan Süleyman Demirel 1976'nın son aylarında Dışişleri Bakanı Çağlayangil'i çağırarak "*Kıbrıs konusunda artık harekete geçmenin zamanı geldi*" dedi. Demirel ambargoyu kaldıracak kadar ödün verip bu sıkışıklıktan kurtulmak istiyordu. Başbakan Demirel, ayrıca 1.MC hükümetinin dağılma ihtimalini göz önünde tutarak ve de bu nedenle birde erken seçim olursa batıdan da destek alabilirim diye düşündü (Birand, 1979: 278-279).

Bu direktif üzerine ilk adımı Çağlayangil atarak parlamento konuşmasında serbest dolaşım hakkından bahsederek bir takım önerilerde bulundu. Daha sonra da Rauf Denktaş Ankara'ya bir öneride bulunarak Makarios'u zirve toplantısına çağırma teklifinde bulundu. Bu çok akıllıca bir hamleydi. Batı sürekli Türk tarafını uzlaşmazlıkla suçluyordu. Makarios bu görüşmeyi redderse köşeye sıkışıp çözüm istemeyen kişi olarak görülecekti. Kabul ederse de Kıbrıs Türkleri ilk kez eşit düzeye çıkacaktı. Çünkü Makarios hep "*Ben devlet başkanım Denktaş ise toplum başkanı Türk Başbakanı ile görüşürüm*" diyordu (Birand, 1979: 280-281).

Makarios görüşmeyi kabul etti ve ilk görüşme 27 Ocak 1977 günü Birleşmiş Milletlerin Lefkoşa hava alanındaki karargâhında yapıldı. O gün Denktaş'ın doğum günüydü. Bu ilk görüşme birbirini dinleme şeklinde geçti. İkinci görüşme 12 Şubat 1977 de BM Genel Sekreteri Waldheim gözetiminde gerçekleştirildi. Makarios bu görüşmelerde Türk tarafına % 20 toprak önerirken, Denktaş ise Türklere bırakılacak toprak oranında %32,8 oranını makul görüyordu. Denktaş önceden hazırladığı öneriyi masaya koydu "*gelin önce ilkeleri belirleyelim*" dedi. İlk maddede anlaşmazlık çıktı Makarios "*iki toplumlu*" ifadesini kullanırken Denktaş "*iki bölge*" ifadesinin kullanılmasını istedi. Makarios'da "*Siz %20'ye şimdi evet deyin bende iki bölgeyi şu anda kabul ederim*" dedi. Denktaş ise "*Toprak konusuyla federasyonun şekli arasında orantılı bağlantı kurmanız boşunadır. Zaten iki bölge bir adadayız 11 yıldır Türk toplumu kendi kendini yönetmiştir. İki bölge sistemi dışında hiçbir şey olamaz*" diyerek bu teklifi reddetmiştir. Diğer maddeler üzerinde müzakere edilerek bir anlaşmaya varıldı (Birand, 1979: 281-292).

1977'deki Rauf Denktaş Makarios görüşmesinin sonunda ortaya 4 maddeden oluşan bir anlaşma çıktı:

“1. Bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu bir Federal Cumhuriyet kurulması esastır.

2. Her iki toplumun yönetiminde olacak topraklar, ekonomik yeterlilik veya verimlilik ve toprak mülkiyeti ışığında müzakere edilecektir.

3. Dolaşım özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü, mülkiyet hakkı gibi ilke sorunları ve öbür özellikli konular görüşülmeye açık olacaktır ancak iki toplumlu bir federal sistem esası ve Kıbrıs Türk toplumu için çıkabilecek belli uygulama güçlükleri göz önünde tutulacaktır.

4. Merkezi Federal Hükümetin yetkileri ve işlevleri, ülkenin birliğini, devletin iki toplumlu özelliğini dikkate alarak, koruyacak biçimde düzenlenecektir.” (Gürel, 2018: 257).

Makarios açısından bu anlaşma önemli bir tavizdi. Çünkü her toplumun yönetimine bırakılacak toprakların ekonomik olarak varlığını sürdürmeye yeterli olması gerekliliğini kabul ediyordu. Ancak Makarios'un art niyetleri daha sonra ortaya çıktı. Bir Rum gazetesine verdiği demeçte *“Türklere tek bir taş veren anlaşmanın altına imza atmayacağım”* dedi (Oberling, 1987: 166).

2.7. 1979 DENKTAŞ-KYPRIANOU GÖRÜŞMESİ VE ON NOKTA ANTLAŞMASI

Denktaş Makarios görüşmesinden sonra iki toplum yapılan anlaşma ilkeleri doğrultusunda görüşmelere devam etti. 31 Mart-7 Nisan 1977 tarihlerinde Viyana'da görüşmeler yapıldı. Rumlar bu görüşmelerde adanın %20'sini Türklere bırakan bir harita çıkardılar ve Kıbrıs Türklerinin aleyhine aşırı istekler de bulundular. Böyle olunca bu görüşmeler hiçbir sonuca ulaşmadan sona erdi ancak görüşmelerin Lefkoşa'da devamına karar verildi (Uçarol, 1995: 768).

3 Ağustos 1977'de Makarios'un ölümüyle görüşmeler bir süre Rum tarafındaki liderlik problemi yüzünden kesildi. 1978 yılının başında Rum liderliğine Kyprianou geldi. Kyprianou ile birlikte coğrafi temelli federasyon konusunda Rumların tutumu sertleşti (Gürel, 2018: 162).

Türkiye’de de 1978 başında Bülent Ecevit tekrar başbakanlık koltuğuna oturdu. İlk işi hemen ertesi günü Rauf Denktaş’ı Ankara’ya çağırarak oldu. Denktaş yanında 37 sayfa ve 100 maddeden oluşan bir anayasa taslağıyla geldi. Getirilen metine ekler yapılarak federasyon önerisi ağırlıklı bir hale getirildi ve bu metin üzerinde anlaşmaya varıldı. Daha sonrada ABD Dışişleri Bakanı Cyrus Vance ya da ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Brzezinski’nin Ankara’ya çağırılması kararlaştırıldı. Vance o sırada Ortadoğu ülkelerinde olduğundan o geldi ve bizzat Başbakan Ecevit tarafından Türkiye’nin yeni politikası belirtildi. Buna göre Türkiye artık Kıbrıs ile ambargo arasındaki bağı kaldırıyordu. Ambargo kalksın ya da kalkmasın Türkiye, Kıbrıs önerilerini hazırlıyordu. Karşılığında ise ABD’den kredi olanaklarının artırılması ve 1976 da imzalanan savunma sanayi anlaşmasının geliştirilmesi isteniyordu. Cyrus Vance Kıbrıs işine çok sevinmişti. Türkiye’nin Kıbrıs önerilerinin kongre üzerinde ambargonun kaldırılması ile ilgili çalışmalara katkı sunacağını belirtti (Birand, 1979: 342-343).

Ecevit’in böyle bir adım atmasının nedenleri vardı. Öncelikle ülkede ekonomi çok kötü bir durumdaydı iç siyasi karışıklıklarda artmıştı. Bu sırada Batı’nın da yaklaşık 3 yıldır Türkiye’den Kıbrıs konusunda beklentileri vardı. Bunu yaparak Türkiye bir nebze rahatlayacak diğer ülkelere gelen diplomatik baskılar azalacak Türkiye’nin uluslararası alanda görünümü değişecek uzlaşmak isteyen konuma geçecek ve Yunanistan ile yeni bir ilişki kurulabilecekti. Başbakan Ecevit Kıbrıs ile Türkiye-Yunanistan ilişkilerini aynı görüyordu. Ayrıca adadaki Türk yönetimi de resmi bir statü içine girebilecekti.

Bu doğrultuda 10 Mart 1978 günü Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis Möntrö’de bir zirve görüşmesi gerçekleştirdiler. Yunanistan’ı daha çok Türkiye ile Adalar Denizinde yaşadığı sorunlar ilgilendiriyordu. Kıbrıs meselesini Rum yönetimine devredip ikinci plana atmışlardı. Türkiye ise Yunanistan’ı Kıbrıs meselesine çekmek istiyordu çünkü Türkiye adadaki Rum yönetimini devlet olarak saymıyordu adadaki iki topluluktan biriydi sadece. Bu görüşme de ağırlıklı olarak Adalar Denizindeki problemler gündeme gelmesine rağmen Kıbrıs’ta konuşuldu. İki ülkede adadaki müzakerelerin devam edebilmesi için Kıbrıs’taki Türk ve Rum yönetimlerinin cesaretlendirilmesi konusunda görüş birliğine vardılar ve alt düzeyde görüşmelerin yapılması kararlaştırıldı. Türkiye

Yunanistan'dan ayrıca Amerika ambargosu konusunda köstek olmamasını da istedi (Birand, 1979: 353-364).

1978'in Nisan ayında BM Genel Sekreteri Waldheim bir girişim başlattı. Bunun üzerine Türkiye'de bir öneri sundu. 13 Nisan da Türkiye'nin yaptığı öneriyi Waldheim “*Somut ve Esaslı*” olarak kabul ederken Rumlar reddetti. Türkiye bu döneme kadar verilen en kapsamlı öneriyi veriyordu. Anayasa önerisiyle birlikte toprak düzenlemesi içinde bazı yerlerin müzakere edilebileceğini söyleyip Maraş'ın da açılabilirliğini belirtiyordu. Rumların bu uzlaşmaz tutumu yine görüşmelerde sonuç alınamamasına neden olmuştu (Gürel, 2018: 162). Rumların bu katı tutumunun sebepleri özellikle Türkiye'nin ekonomik olarak zayıf durumda olması ve Kyprianou'nun uzlaşma bilmeyen tutumuydu. Rum Yönetimi, böylelikle Türkiye'nin zayıf durumundan yararlanılıp daha fazla avantaj sağlanabilir düşüncesindeydi (Oberling, 1990: 28-29).

Türkiye 1978 Temmuzunda büyük bir ödünde bulundu. KTFD Başkanı Denктаş yaptığı açıklamayla toplumlararası görüşmeler başlar başlamaz “*gelecekteki statüsü hakkında her türlü hakkını saklı tutmak koşuluyla*” Maraş bölgesine 35.000 Rum göçmeni kabul edebileceğini belirtti. Amerikan ambargosunun kalkmasıyla ABD'de görüşmelerdeki tıkanıklığı açmak için bir Kıbrıs planı ortaya attı. 13 Kasım 1978 günü BM'ye sunulan bu teklif federasyonu kabul ediyor ancak Türkiye'nin elinde bulundurduğu toprakların önemli bir bölümünden çekilmesini öngörüyordu. Bu plan Türkiye ile adanın bağlantısını kesiyordu. Plana göre Kıbrıslı olmayan askeri güçler adadan çekilecekti. Hem Türkler hem Rumlar bu planı reddetti (Tuncer, 2017: 543).

Türkiye bu adımları atarken 1978 yılının Eylül ayında da ABD ambargoyu kaldırma kararı almıştı. Ambargonun kalkmasının birkaç sebebi vardı. Öncelikle Türkiye'nin Kıbrıs konusunda öneriler sunması ABD yönetimine Kongrede ambargonun kaldırılması için yardımcı olmuştu. Ayrıca Ecevit 1978 Mayısında bir takım diplomatik girişimlerde bulundu. Önce Almanya'da yaptığı açıklamada Türkiye'nin NATO'dan çıkma gibi bir düşüncesinin olmadığını ancak ambargo kalkmazsa yeni savunma anlayışına geçileceğinin mesajını verdi. Ardından 12 Mayıs'ta Brüksel'de yapılan NATO toplantısında ABD'nin teklif ettiği uzun vadeli savunma planına katılmayacağını belirtti. ABD Başkanı Carter Sovyetlere karşı NATO ilkelerinin sarsılmamasını istiyordu. Ecevit birde Haziranda SSCB'ye resmi bir ziyarette

bulununca NATO, Ortak Pazar ve diğer Avrupa ülkelerinin ambargonun kaldırılması için Washington'a baskısı artmıştı yoksa Türkiye ile Batı arasında bir kopukluk oluşacaktı (Birand, 1979: 403-411). Ecevit'in yaptığı diplomatik ataklar işe yaramıştı böylelikle Amerika ambargoyu kaldırma kararı aldı.

KTFD Başkanı Rauf Denктаş İle Rum Yönetimi Başkanı Kyprianou uzun süren tikanıklıktan sonra 18-19 Mayıs 1979 tarihlerinde bir görüşme yaptılar ve 10 maddeden oluşan bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşma özetle şunlardan bahsetmekteydi: Toplumlar arası görüşmeler 15 Haziran 1979'da yeniden başlayacak, görüşmenin temelini 1977'deki Denктаş-Makarios görüşmesinde anlaşılan ilkeler oluşturacak, görüşmeler tüm toprak ve anayasal konuları kapsayacak, Maraş BM himayesinde açılacak ancak anayasa ve toprak konularının ele alınmasıyla bağlantılı olacak, görüşmeler iyi niyet çerçevesinde sürdürülecek, askerden arındırma konuları da müzakere edilecek, Adanın bölünmemesi ve ya başka bir ülke ile birleşmemesi için Cumhuriyetin bağımsızlığı bağlantısızlığı ve egemenliği garanti altına alınacak ve son olarak da görüşmeler sürekli devam ettirilecek ve Lefkoşa da görüşülecektir (Yolak, 1989: 149-150).

Bu 10 maddelik anlaşmada bir sonuç vermedi. Rumlar sorunu uluslararası alana taşıyarak Türkiye ve adadaki Türkler üzerinde baskı kurmayı denedi. Diğer ülkelerinde Kıbrıs politikasında bir değişiklik yaşanmadı. Kıbrıs Türk Yönetimine karşı ekonomik ve askeri ambargolar sürdürüldü. Böylelikle ekonomik olarak zarara uğrayan adadaki Türk toplumunun kendi yönetimine karşı geleceği düşünüldü bu şekilde de Kıbrıs Türk Yönetiminin zayıflatılması hedeflendi (Öymen, 2017a: 460). Ancak ileride de göreceğimiz gibi Rumların bu planları başarılı olmadı. Türkiye ve Kıbrıs'taki Türk toplumu daha da güçlenerek yoluna devam etti.

2.8. 1980-1983 TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER VE KKTC'NİN KURULUŞU

Denктаş-Kyprianou On Nokta Anlaşmasına uygun olarak görüşmelerin devam etmesi yönünde çabalar sürerken Rum Yönetiminin Cumhurbaşkanı Kyprianou'da *"saldırgan diplomatik siyasetini"* devam ettiriyordu. Önce 1979 Eylül ayında Bağlantısız ülkeler toplantısında Rumlar lehine bir karar çıkarttı. Ardından Kasım ayında BM Genel Kurulunda 34/30 sayılı kararı kabul ettirmeyi başardı. BM kararı *"Bütün yabancı silahlı kuvvetler ve yabancı askeri varlığının Kıbrıs*

Cumhuriyetinden derhal çekilmesini ve mültecilerin evlerine dönmesi için acil tedbirlerin uygulanmasını” istiyordu. Kyprianou Uluslararası desteği arkasına almak için girişimlerini sürdürüyordu. Sovyet bloğu ve Arap ülkeleriyle iyi geçiniyor. Filistin Kurtuluş Örgütü’nün ülkesinin topraklarını eğitim için kullanmasına izin veriyor hatta Ermeni teröristleri Türkiye’ye karşı giriştikleri eylemlerde destekliyordu (Oberling, 1987: 177).

Rum yönetimi bu şekilde uluslararası platformda Kıbrıs Türkleri ve Türkiye aleyhine kararlar aldırmaya çalışırken Kıbrıs Türk Yönetimi lideri Rauf Denktaş’ta diplomatik yoldan çözüm arayışları için önerilerini sunmaya devam ediyordu. Ancak Rum yönetimi bu önerileri reddediyordu. Görüşmeler Rum yönetiminin uzlaşmazlık siyaseti izlemesi yüzünden 1980 Ağustos’una kadar yapılamadı daha sonra Lefkoşa da BM gözetiminde görüşmeler tekrar başladı (Uçarol, 1995: 769). BM Kıbrıs Özel Temsilcisi *Hugo Gobbi* gözetiminde 9 Ağustos 1980 tarihinde başlayan görüşmelerde Türk kesimi “2 toplumlu, 2 bölgesi federal devlet” önerisinde bulundu. Rum kesimi ise 2 toplumluluğu kabul etmekle birlikte 2 bölgeliliği reddetti. Ayrıca federal devletin yetkileri konusunda da toplumlar arasında uyuşmazlıklar vardı. Bu da görüşmelerden başarılı sonuç alınmasını engelledi (Tuncer, 2017: 544-545).

KTFD diplomatik yoldan çözüm arayışlarına devam ediyordu. Bu doğrultuda Denktaş, 5 Ağustos 1981 tarihinde görüşmelerin yeniden başlaması için kapsamlı bir öneri paketi sundu. Pakette, KTFD sınırlarını gösteren bir harita, Maraş ile ilgili bir harita, anayasa taslağı, güvenlik konuları ve garantiler vardı. Bu öneride ilk kez Türk tarafı toprak konusunda iyi belirlenmiş tavizler veriyordu. Bu tavizler 6 bölgeyi ve BM tampon bölgesinin tamamını içeriyordu. Bu da neredeyse tüm Kıbrıs’ın %6 ‘sına denk geliyordu. Türk toplumunun tek istediği federal devlet çatısı altında eşit kurucu ortaklıkla iki toplumlu iki kesimli bir cumhuriyet kurulması idi. Kyprianou 16 Ağustos 1981 günü yaptığı bir mitingde Türk önerilerini reddettiğini açıkladı. Konuyu uluslararası platformlarda çözeceğini dile getirdi (Alasya, 1987: 64; Oberling, 1987: 176-177). Rum kesimi işi uluslararası platformlara taşıyarak destek bulmaya çalışıyordu. Böylelikle hem mevcut statüko korunacak hem de uluslararası arenada tanınan sadece Rum yönetimi olduğu için Türkleri sindirip kendi lehlerinde bir çözüme ulaşmayı planlıyorlardı.

1980, 1981 ve 1982 yılları boyunca devam eden toplumlararası müzakerelerde başarı elde edilememiştir (Eroğlu, 2002: 766). 1980-1983 yılları arasında toplumlar arasında yürütülen görüşmelerin başarısız olmasının nedeni Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türkleri eşiti olarak kabul etmemesiydi. Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin çözüm için vazgeçilmezleri şöyleydi: 1- Kıbrıs'ta iki toplumlu, iki bölge ve coğrafi temele dayalı bir federasyon. 2- Türk askerinden oluşacak yeterli sayıda kuvvetin Türk Federe Devleti içinde kalması. 3- Kıbrıs Türkü adadan göçe zorlanmayacak ve Rum Yönetimi denetimi altına alınmayacaktır. 4- Enosis kesinlikle engellenecektir (Tuncer, 2017: 545-546).

1981 yılında gerçekleşen Yunanistan seçimlerini politikasını Türk düşmanlığı üzerine kuran Papandreu'nun kazanması Kıbrıs görüşmelerini sıkıntılı bir sürece soktu. Öyle ki Papandreu'nun, 1982 yılında Kıbrıs'a yaptığı resmi bir ziyarette Türkleri Kıbrıs'tan çıkarmak için haçlı seferlerini başlatma çağrısında bulunacak kadar gözü dönmüştü. Papandreu tam bir enosis tutkunuydu. Bu yüzden toplumlararası görüşmeler tamamen askıya alındı (Somuncuoğlu, 2002: 99). Bu sırada Kıbrıs Rum kesiminde de seçimler vardı. 13 Şubat 1983 tarihinde Kyprianou tekrar başkan seçildi. Papandreu'dan aldığı destekle Rum tarafı geleneksel politikasına dönerek konuyu toplumlar arası görüşmelerden çıkararak uluslararasılaştırma politikasına başvurdu. Bu aslında Papandreu'nun Kıbrıs politikası idi. Ona göre sorun ne Türk-Yunan ne de bir NATO sorunuydu. Sorunun BM çerçevesinde ve uluslararası platformda ele alınması gerekiyordu (Fırat, 2010: 107).

Rum ve Yunan ikilisi 13 Mayıs 1983 tarihinde politikalarına uygun olarak konuyu bir kez daha Birleşmiş Milletlere taşıdılar. Bu seferki şikayetlerinin konusu Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta bir Merkez Bankası kurması ve Türk Lirasının da resmi para olarak kabul edilmesi idi (Eroğlu, 2002: 766). Rumların isteği üzerine BM Genel Kurulu 37/253 sayılı gayet ağır bir karar aldı (Armaoğlu, 2019: 720). Bu Rum yanlısı Kıbrıs Tasarısı Cezayir, Küba, Guyana, Mali, Hindistan, Sri Lanka ve Yugoslavya tarafından hazırlanmıştı. Bu tasarıya Türkiye, Bangladeş, Somali, Pakistan ve Malezya red oyu vermesine rağmen Sovyetler Birliği, Doğu Bloku ve Bağılantısız ülkelerin 103 olumlu oyu ile tasarı kabul edildi. Oylamada ABD, İngiltere ve Batı blokundan 20 ülke çekimser kaldı 29 ülke ise oylama da bulunmadı (Uçarol, 1995: 769). Kararda: *"Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Halkının tamamı ve*

toprağının bütünü ile tabii kaynakları üzerinde tam ve etkili egemenlik hakkına sahiptir. Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetinin bu hakkının kullanılmasını sağlamak için, bütün hükümetleri destek sağlamaya ve yardım etmeye çağırır.” denilmektedir. BM aldığı bu kararla uzlaşmaz tutum sergileyen Rum kesimini adeta ödüllendirdi (Somuncuoğlu, 2002: 99).

Bu gelişmeler Türkiye ve Kıbrıs Türklerine görüşmelere devam etmeden önce diplomatik bir adım atması gerektiğini gösterdi. KTFD Meclisi 17 Haziran 1983 tarihinde “*Kıbrıs Türk Toplumunun Self-Determinasyon Hakkı*” olduğuna dair bir karar aldı. Bu gelişmeler üzerine BM Genel Sekreteri Cuellar iki topluma da yeni bir çözüm planı sundu. Bu planı da Kyprianou reddetti (Gürel, 2018: 163).

Rum Yönetiminin Cumhurbaşkanı Kyprianou’nun bu uzlaşmaz tutumunun altında yatan ana sebep Rumların egemen olduğu bir devlette Kıbrıs Türklerini ikinci sınıf bir vatandaş olduklarını kabule zorlamaktı. Bu planı da hayata geçirirken hem ekonomik baskı hem de diplomatik baskı araçlarını kullandı. Önce Kıbrıs Türklerine ekonomik ambargo uygulayıp diğer ülkeler ile ticaret yapmasını engelledi ardından agresif bir diplomasi izleyerek diğer ülkelerinde Türk kesimiyle ilişkiye girmesini engelledi. Kyprianou izlediği politikanın Kıbrıs Türklerinin irade ve kararlılığını zayıflatacağına inanıyordu. Bu nedenle Kıbrıs Türkleri ile müzakere etmeye gerek yoktu. BM gözetiminde bir süre devam eden toplumlararası görüşmelerde Kyprianou o kadar uzlaşmaz tutum içerisine girdi ki kendi temsilcisi Tassos Papadapulos 1977 Denктаş-Makarios anlaşmasından saptığından dolayı Kyprianou’yu sert bir şekilde eleştirdi. 1983 Eylül ayında ise Rum Dışişleri Bakanı Nikos Rolandis, Kyprianou’nun görüşmeleri askıya almasından dolayı sinirlenerek istifa etti. Ancak Kyprianou’nun politikası başarılı olmadı. Onun Cumhurbaşkanlığı döneminde Kıbrıs Türklerinin yaşam standardı iyileşti ve dış dünya ile ticari ilişkiler geliştirildi. Ayrıca birazdan bahsedeceğimiz gibi Kyprianou’nun bu agresif diplomasisi Kıbrıs Türklerini tam bağımsızlık yoluna gitmeye sevk etti. Çünkü Ancak bağımsız bir devlet olursa Kıbrıs Türk Devleti diğer ülkeler ile ticaret yapmayı sağlayabilecek ve böylelikle uluslararası tanınmayı elde edebilecekti (Oberling, 1990: 28-29).

Türkiye Cumhuriyeti ve Kıbrıs Türkleri birlikte BM Genel Kurulunda alınan Rum yanlısı karara yepyeni bir cevap vermek zorundaydılar. Çünkü artık uluslararası arenada Rum yönetimi sözde meşruiyetini sağlamlaştırıyordu. Türkiye ve Kıbrıs

Türkleri en başından itibaren 2 kesimli, 2 toplumlu ortak bir kurucu devlet çatısı altında yaşamak istiyordu. Bunun içinde sürekli diplomasi yoluyla görüşmeleri sürdürmüşler ve çözüm olsun diye hep iyi niyetli adımlar atmışlardır. Ancak Rum kesimi Kıbrıs Türklerini adada hep bir fazlalık olarak görmüş eşit toplumlar değil de adada bir azınlık varmış gibi hareket edip Türkleri tamamen Rumlardan oluşan bir devlette azınlık statüsünde tutmak istemişler ve bu yönde politika uygulamışlardır. Ancak artık Türklerin uluslararası konjonktüre uygun olarak yeni bir adım atması gerektiği de ortaya çıkmıştır. Bu da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması olacaktır.

BM Genel Kurulunda Türkler aleyhine alınan karar Kıbrıs Türkleri arasında büyük bir tepkiye neden oldu. Artık bağımsız bir devlet kurma vaktinin geldiği Rumların müzakere ve anlaşma yoluyla bir çözüme ulaşma niyetlerinin olmadıkları ve vakit geçtikçe adanın güney tarafında bulunan Rum yönetiminin bütün dünya tarafından sanki adadaki tek meşru yönetimmiş gibi konumunu sağlamlaştırması Türk halkı arasında tepkilere neden oluyordu. 6 Kasım 1983 tarihinde Türkiye'de de seçimler olmuş ve Turgut Özal yeni Başbakan olmuştu. Kıbrıs Türklerinin tek yasal temsilcisi olan KTFD Meclisi 15 Kasım 1983 tarihinde oybirliği ile aldığı kararla ve o günkü Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İltiz Türkmen'in verdiği destekle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini bağımsız bir devlet olarak dünyaya ilan etti. Bağımsızlık bildirisinde KKTC'nin *"aynı adada yan yana yaşamaya mecbur bulunan iki halkın aralarında ki bütün sorunları, eşit düzeyde müzakerelerle, barışçı, adil ve kalıcı bir çözüme ulaştırmanın mümkün ve zorunlu olduğu görüşüne"* bağlı olduğu ve KKTC'nin ilanının *"iki eşit halk arasındaki ortaklığın bir federasyon çatısı altında yeniden kurulmasını ve sorunların çözülmesini engellemeyip, kolaylaştırabileceğine"* de değinildi. KKTC'nin BM ilkelerine sadık kalacağına bağlantısız bir dış politika izleyeceğine ve hiçbir askeri bloka katılmayacağına, tesis, askeri ve garanti anlaşmalarına bağlı kalacağını da belirtti. Bağımsızlık ilanından sonra bir kurucu meclis toplanarak 1985 yılında tamamlanacak olan Anayasa hazırlıklarına başladı (Fırat, 2010: 107-108; Yolak, 1989: 112-113; Öymen, 2017b: 109).

KKTC'nin neden ilan edildiği de bağımsızlık bildirgesinde kapsamlı bir şekilde açıklanıyordu. Bu nedenler kısaca şöyle özetlenebilir: 1- Rum Kesiminin enosisi gerçekleştirmek üzere 1963 yılında başlattıkları toplu imha hareketleri ve aynı yıl iki uluslu ortaklık devletini ortadan kaldırmaları. 2- Rum kesiminin yasama, yürütme ve

yargı organları ile kamu kurumlarını tekelleri altına almaları. 3- Kıbrıs Hükümeti görünümü altında Rumların Kıbrıslı Türklerin dışta temsil edilme hakkını sürekli gasp etmeleri. 4- Türklerin silah zoruyla bütçeden ve bütün kamu hizmetlerinden dışlanmaları ve Kıbrıs Türklerinin temel insan haklarının her alanda ihlal edilmesi. 5- Kıbrıs Hükümeti görünümü altında Kıbrıs Türklerine karşı uluslararası alanda sürdürülen politik, diplomatik ve ekonomik kampanya (Yolak, 1989: 113).

KKTC ilan edilince ilk olarak hemen Türkiye tanımıştır. Pakistan ve Bangladeş gibi Türkiye'ye dost ülkelerin tanıma girişimleri bizzat ABD'nin baskısı ile engellenmiştir (Çeçen, 2005: 65). Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetimi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin bağımsızlığını tanımayacaklarını açıkladılar. Başta ABD, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği olmak üzere birçok ülke bağımsızlık kararına sert tepki gösterdi. Rum ve Yunan ikilisinin arzuları doğrultusunda İngiltere bağımsızlık ilanının geri aldırılması için BM Güvenlik Konseyine gitmiştir. Güvenlik Konseyinde yapılan uzun tartışmalar neticesinde 17 Kasım 1983 günü alınan 541 sayılı kararda KKTC'nin bağımsızlık ilanının hukuken geçersiz olduğu ve bu kararın geri alınması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca hiçbir ülkenin adada Kıbrıs Cumhuriyeti dışında başka bir hükümeti tanımaması için çağrıda bulunulmuştur. Bu tek taraflı Rum yanlısı kararı Türkiye ve KKTC reddetmiştir. Oylamadan sonra Rauf Denktaş açıklamasında *“Benim halkım kendi hakkını kendisi kararlaştırır. Buna da kimse karışamaz. Siz bizi Rumlara tabi bir toplum yapmak istiyorsunuz. Buna ne hakkınız vardır, ne de gücünüz. Kararı benim halkım aldı, bundan dolayı iftihar ediyoruz ve siz geri alamazsınız. Zira biz hakkımızı aldık.”* diyerek bu karara tepkisini dile getirmiştir (Uçarol, 1995: 773; Alasya, 1987: 81).

KKTC'nin ilanı *“Self Determinasyon”* yani toplumların kendi geleceğini belirleme hakkına dayanmaktadır ve hukukidir. Kıbrıs'ta yaşayan Türkler *“Self Determinasyon”* hakkını kullanmak için Uluslararası Devletler Hukukunda istenen 2 temel şarta sahipti. İlk olarak Kıbrıs Türkleri 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 2 eşit kurucu ortağından biriydi. İkinci olarak ise Kıbrıs'ta egemenlik tek bir topluma değil ikisine de aitti. Bu hakla ilgili diğer bir husus ise Kıbrıs Türklerinin Rumlardan ayrı olarak bir toprak parçası üzerinde kendi yönetimlerini kurmaları ve Rum yöneticilerin Türkler tarafından seçilmediği için onları temsil etmemeleri idi. Zaten ortada da iki halkı temsil eden ortak bir yönetim yoktu. Ayrıca 1974 Cenevre Antlaşmasında da Kıbrıs'ta iki toplumun olduğu Rum

yönetiminin Kıbrıs Türklerini temsil etmediği resmi bir şekilde kabul edilmiştir (Önalp, 2010:249-250).

BM yasasına da uygun olarak “*Devletler Arasındaki Dostane İlişkiler Ve İşbirliği ile İlgili Devletler Hukuku Prensipleri*” ni belirleyen 1970 yılında çıkarılan BM Genel Kurulu Deklarasyonu da “*Halkların Eşitlik Ve Self Determinasyon Hakları*” nı tanımıştır. Kıbrıs Türkleri de Uluslararası Hukuka dayanan hakkını kullanmıştır. BM Genel Kurulunun aldığı KKTC’nin tanınmaması için yapılan çağrı BM yasalarına ve uluslararası hukuka aykırıdır. BM yasasında başka ülkelerin içişlerine karışılmayacağı ilkesi yazmaktadır. Her ülke başka bir ülkeyi tanıma veya tanımama hakkına sahiptir. Bu hak devletlerin bizzat egemenliğinden kaynaklanmaktadır. BM 541 sayılı kararı ile bu ilkeleri çiğnemiş ve diğer devletlerin de gayrihukuki bir şekilde içişlerine müdahale etmiştir. KKTC devletlerarası hukukun öngördüğü devlet tanımına da uymaktadır. Bir devleti oluşturan kriterler “*Devamlı, kesin ve belirli bir toplum olmak, kesin ve belirli bir toprak parçasına sahip olmak, uluslararası ilişkileri yürütebilecek kadar bir bağımsızlığa sahip olmak*” şeklinde belirtilmiştir. KKTC bu şartlara da uymaktadır. Yine ABD’nin bir devleti tanıma ile ilgili resmi hukuk görüşüne göre: “*Bir kuruluşun devlet olarak tanınması, o kuruluşu devlet olarak tanıyacak ilgili devletin takdirine ve kararına kalmış bir husustur. ABD tanınma ile ilgili karar verirken aşağıdaki kriterleri göz önünde bulundurur: Belirli bir toprak parçası ile belirli bir halk üzerinde etkin bir kontrolün olup olmadığı, toprak parçasında örgütlü bir hükümet olup olmadığı ve bağımsız bir şekilde uluslararası ilişkileri yürütmeye ve yükümlülüklerini getirmeye etkin bir kapasiteye sahip olup olmadığı*”na bakmaktadır. KKTC görüldüğü üzere ABD’nin tanıma ilgili resmi görüşüne de uymaktadır (Somuncuoğlu, 2002: 103-104).

Aynı şekilde Avrupa Konseyi de KKTC’yi tanımayan kararı ile 1975 Helsinki Nihai Senedi’nin 8. maddesinde belirtilen “*Tüm halklar, iç politik statülerini hiçbir dış müdahaleye uğramaksızın belirlemek hürriyetine sahiptirler*” görüşüne ters düşmüştür (Somuncuoğlu, 2002: 103).

KKTC’nin kurulması ile artık adada yeni bir durum meydana gelmiştir. Dünya ülkelerinin ve uluslararası kuruluşların sırf siyasi amaçla hukuksuz bir şekilde Rum yönetimini adanın tek meşru hükümeti olarak kabul etmesi ve bu doğrultuda BM Güvenlik Konseyinden çıkardıkları Türk aleyhtarı karar bardağı taşıran son damla

olmuştur. Bunların üzerine Kıbrıslı Türklerde Self Determinasyon hakkını kullanarak KKTC'yi ilan etmişlerdir.

2.9. TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER VE PEREZ DE CUELLAR ANLAŞMA TASARILARI (1984-1986)

KKTC'nin kurulmasıyla Kıbrıs'ta yeni bir politika ortaya çıkmış ve yeni bir döneme girilmiştir. Bundan sonra Türkiye ve KKTC, KKTC'nin varlığını devam ettirmesi ve bunu diğer ülkelere tanıtmak üzerine bir politika izlerken, Yunanistan ve GKRY ise KKTC'yi ortadan kaldırmak ve Kıbrıs'ın tamamı üzerinde söz sahibi olmak üzerine bir politika izledi. Artık garantör devletler dışında başta ABD olmak üzere diğer devletler de Kıbrıs meselesine müdahil olmaya başladı. 19 Kasım 1983 tarihinde Türkiye'ye gelen ABD Başkanı Reagan'ın özel temsilcisi Türkiye'den, KKTC'nin bağımsızlık ve tanıma kararının geri alınmasını istedi ancak Türkiye bunu kesin bir şekilde reddetti. Bu sırada Türkiye ve KKTC'nin üstünde baskılar artmaya devam ederken KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş 2 Ocak 1984 tarihinde tekrar görüşmelerin başlaması için bir öneri paketi sundu (Uçarol, 1995: 825).

Eşitlik temelinde adil bir anlaşma isteyen Kıbrıs Türkleri “*iyi niyet önerileri*” olarak adlandırdıkları tekliflerini Rumlara sundu ancak GKRY bu önerileri reddetti. Denktaş'ın önerileri özetle şöyledir: Aynı adada yaşayan iki toplumun adil ve kalıcı bir federasyon çatısı altında ortaklık kurması, Maraş konusunda yeni öneriler ki bunlardan bir kaç *“Maraş ve Lefkoşa Havaalanları birbirlerinden ayrı konular olup biri diğeri için önşart teşkil etmemektedir. Kıbrıs Türk tarafı, 5 Ağustos 1981 tarihinde sunduğu haritada ki Maraş Bölgesinin Derinya yolunun doğusunda kalan kesimin, Güneyde Rum temas hattına kadar BM Geçici Nezaret ve İdaresine vermeyi ilke olarak kabul etmektedir. Devir işleminin şekil şartları Kıbrıs Türkleri ile BM arasında belirlenecektir. 5 Ağustos 1981 tarihli haritada gösterilen Maraş Bölgesinin BM Geçici Nezaret ve İdaresinde Rumların iskanına açılması öngörülen bölgenin nihai siyasi statüsüne halel getirmeyecektir.”*, Lefkoşa uluslararası havaalanının açılması, 1981 yılında kurulan Kayıp Şahıslar Komitesinin tekrar çalışmalarına başlaması, aradaki sorunların barışçı yollarla çözülmesi, her iki kesimin liderlerinin BM Genel Sekreterinin gözetiminde birbirlerinin siyasal eşitliğini, meşru haklarını ve çıkarlarını kabul etmeleri ve bu doğrultuda bir federal çözüm için BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonunu desteklemeyi taahhüt etmeleri (İsmail, 1998:185-190).

Avrupa Topluluğundan, Birleşmiş Milletlerden ve İngiliz Milletler Cemiyeti'nden KKTC'nin bağımsızlık ilanını geri aldirtmayı zorlayacak bir karar çıkartamayan Kyprianou, 1984 yılının Eylül ayında görüşmelere yeniden başlamayı ve New York'da "*proximity talks*" olarak adlandırılan dolaylı görüşmelere katılmayı kabul etti. Yıllardır Türk kesimi ile eşitlik ilkesi içinde görüşmeyi reddeden Rum yönetimi KKTC'yi tanıma anlamına gelir korkusu ile farklı bir usul denedi ve iki lider BM karargahında yan yana odalardan görüşme yaptılar. *The Washington Post* gazetesine göre Odalar Arası Dolaylı Görüşmeleri mümkün kılan şey "*KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın tek taraflı bağımsızlık ilanı*" idi (Oberling, 1990: s.30).

BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın BM Güvenlik Konseyi tarafından kendisine verilen iyi niyet misyonu çerçevesinde 1984 Eylül-Aralık ayları arasında 3 dönem olarak gerçekleştirilen Dolaylı Görüşmelerde Cuellar'ın tespit ettiği ilkeler "*Taslak Anlaşma Metni*" haline getirilmiştir. Kıbrıs Türkleri barışın sağlanması için esnek davranmış, olabilecek en uygun anlaşmayı yapmış ve Cuellar'ın iki kesime de sunmuş olduğu metni hiçbir makamla görüşmeden imzalamaya hazır olduğunu belirtmiş ve New York'tan ayrılmamıştır. Ancak GKRY enosisi engelleyeceği düşüncesi ile metni imzalamadan önce 10 günlük süre istemiştir. Bu sırada Kıbrıs'a ve Yunanistan'a giden Kyprianou Atina'dan aldığı talimatla New York'a dönmüş ve 17-21 Ocak 1985 tarihleri arasında yapılan zirve de Cuellar'ın sunduğu anlaşma metnini imzalamayı reddetmiş ve metnin tekrar madde madde müzakere edilmesini talep etmiştir. Böylece New York toplantıları sonlandırılmış bir tarihi fırsat daha Rum yönetiminin uzlaşmazlık politikası nedeniyle kaçırılmıştır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Schultz ABD Temsilciler Meclisinde yaptığı konuşma da "*ikili görüşmeler Rumların tutumu yüzünden kesildi*" diyerek anlaşmazlığın nedeninin Rum kesimi olduğunu belirtmiştir (Alasya, 1987: s. 72).

Buna rağmen BM Genel Sekreteri Cuellar, Rum lider Kyprianou'nun istekleri doğrultusunda ilk metnin 18 yerinde değişiklik yapmıştır. Bu metni KKTC'ye sunan Cuellar'a cevap Cumhurbaşkanı Denktaş'tan geldi. Denktaş Cuellar'ın bu yeni teklifini kabul etmediğini belirtip "*Kıbrıs Türk tarafı ne Türkiye'nin etkili garantisinden ve ne de Türk askerinin sağlayacağı güvenlikten vazgeçebilir*" dedi. Toplumlararası görüşmeler alt düzeyde ağır aksak ilerlerken BM Genel Sekreteri Rum tezlerine sarılarak 1960 Anayasa sistemiyle oluşturulmuş yapıya dönülmesi için çabalıyordu. Bu ise Türk kesiminin tepkisine neden oldu. KKTC'de Mayıs 1985'de

yapılan bir referandum ile önce 164 maddelik Anayasa kabul edildi ardından yapılan seçimle Rauf Denktaş %70 oy alarak KKTC'nin Cumhurbaşkanı seçildi (Armaoğlu, 2019: 722).

BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar ile özel temsilcilerin perde arkasında aylardır devam eden çalışmaları neticesinde her iki kesimin üzerinde mutabık kaldığı “Çerçeve Anlaşma Tasarısı” 29 Mart 1986 tarihinde imza için Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum yönetimine sunuldu (İsmail, 1998: 193; Önalp, 2010: 252). 21 Nisan 1986 tarihine kadar da iki kesimden evet veya hayır şeklinde kesin cevap verilmesi istendi (Alasya, 1987: 72).

Cuellar tasarısının içeriğine baktığımızda¹⁸: “Bağımsız bağlantısız federal anayasa açısından 2 toplumlu, toprak bakımından 2 bölgeci olacak şekilde bir Federal Kıbrıs Cumhuriyeti” öngörülüyor. Kurulacak bu federal devlet uluslararası bir şahsiyete sahip olacak ayrıca anayasaya uygun olarak federe hükümetlerde uluslararası şahsiyete sahip olacaklardır. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti Türk ve Rum toplumlarından oluşacak ve Federal Cumhuriyetin yasalarla belirlenmiş tek bir vatandaşlığı olacaktır. Resmi dil Türkçe ve Rumca olacaktır İngilizcede kullanılabilecektir. Federal Cumhuriyetin toprağı 2 eyalet veya 2 federe devletten oluşacak her eyalet veya federe devlet kendi bayrağına sahip olabilecek ayrıca Federal Cumhuriyetin yansız bir bayrağı ve marşı olacaktır. Federal Cumhuriyetin yasama organı iki meclisli olacak alt mecliste %70’e %30 oranı, üst mecliste ise %50 %50 oranı uygulanacaktır. Federal Cumhuriyetin yönetim şekli Başkanlık sistemi olacaktır. Cumhurbaşkanı Kıbrıslı Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Kıbrıslı Türk olacaktır. Cumhurbaşkanı ile Yardımcısına ortak olarak veya ayrı ayrı veto yetkisi tanınmıştır. Bakanlar Kurulu 7:3 oranına göre oluşturulmuş ve önemli bakanlıklardan birinin Kıbrıslı Türklere verileceğı kararlaştırılmış ayrıca Dışişleri Bakanının Kıbrıslı Türk olması hakkında görüşme yapılacağı belirtilmiştir. Bakanlar Kurulunda karar en az bir Türk Bakanın oyu ile alınacaktır. Anlaşmazlıkları çözmek için oluşturulan Anayasa Mahkemesi Kıbrıslı bir Türk ve bir Rum ile oy hakkına sahip Kıbrıslı olmayan bir yabancidan oluşacaktır. Toprak ayarlamasında ise Kıbrıs Türk Eyaleti veya Federe Devletine %29(+)¹⁹ oranında toprak bırakılacaktır. Maraş bölgesi ile Kıbrıs Türk kesiminde belirlenen 6 bölge geçici olarak BM yönetimine verilecektir.

¹⁸ 1986 Cuellar’ın sunduğı belgeden derlenmiştir.

¹⁹ KKTC %36.5 oranında bir toprağına sahip

Lefkoşa Havaalanı BM'nin geçici yönetimi altında olacak ve her iki kesimden de giriş çıkışlar serbest bırakılacaktır (İsmail, 1998: 193-198).

Rum lider Kyprianou bu gelişmeden sonra önce Atina'ya gidip Yunan hükümeti ile görüşmüş ve planı red ettiğine dair kararını 20 Nisan 1986 akşamı Başkanlık Konutuna davet ettiği Özel Temsilci Vekili James Holger'a bildirmiştir. Denktaş ise ertesi gün James Holger'a tasarıyı kabul ettiğine dair olumlu görüşünü bildirmiştir. Böylelikle bu planda Rumların reddetmesi nedeniyle hayata geçmemiştir. Yunanistan Başbakanı Papandreou 25 Haziran 1986 tarihinde ki AET toplantısında basına Yunanistan'ın ve Rum yönetiminin şartlarını açıklamıştır: *“Türk askerinin adadan çekilmesi, Türk göçmenlerin adadan geri gönderilmesi, Dolaşım, yerleşim ve mülk edinme hakkının tanınması, Türkiye'ye tek yanlı müdahale hakkı tanımayan uluslararası bir garantinin sağlanması”* Türkiye ve KKTC için bu şartlar kesinlikle kabul edilemezdi (Alasya, 1987: s. 72-73).

Bu noktada önemli bir konuya değinmek istiyorum bu da toprak konusunda %29 oranı. 1984 toplumlararası görüşmelerin son aşamasında ABD, KKTC'ye bir muhtıra verdi. Bir örneğini de Türkiye'ye yolladı. Bu muhtırada toprak konusunda %30'un biraz daha altında bir toprağa razı olursanız bu durumda Rumlar anayasa konusunda Türk görüşlerini kabul etmek zorunda bırakılacaktır ve Türk kesimi sorumluluktan kurtulacaktır deniliyordu. Ayrıca BM Genel Sekreteri, özel olarak Rauf Denktaş'a %30'un altına indiği takdirde anlaşma sağlanacağını söylüyordu. Denktaş ise Rumlar yine reddederse dediğinde Genel Sekreter *“herhalde artık KKTC için tanınma yolu açılır”* cevabını vermiştir. Bu suretle KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş %29(+)’ya razı olduğunu belirtmiştir. O günlerde Türkiye Cumhuriyeti’nin Daimi Temsilcisi olan Büyükelçi Kırca’da Ankara’nın beklediği olumlu adımı attığı için Denktaş’ı kutladı. Ancak Rumlar yine planı reddedince bu %29(+) olayı KKTC’nin her daim kabul edeceği bir yüzde olarak algılandı. Halbuki KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş bu teklifi *“kabul edilmediği takdirde geçersizdir”* şeklinde yapmıştı. Bu kısım unutuldu (Denktaş, 2004: s.92-93).

Bu yıllarda Türkiye’nin Kıbrıs politikasında da köklü değişiklikler seziliyordu. 1983-1989 yılları arası Başbakanlık yapan Turgut Özal iktidara geldiği andan itibaren Kıbrıs nedeniyle uluslararası baskı görüyordu. Her türlü ekonomik girişiminde karşısına Kıbrıs çıkarılıyordu. Baskıları azaltmak için Özal, Kıbrıs'ta ki asker

sayısında 1500 kişilik indirim yaptıysa da yapılan bu jest ekonomide karşılığını bulmadı. Özal'a göre Kıbrıs Türkiye'nin önünde duran bir sorundu bu sorun çözülmezse Türkiye aktif bir politika izleyemeyecekti. Özal Hükümeti'nin Kıbrıs'a yönelik ilk politikası adanın kuzeyini serbest bölge ilan etmek ve yatırımcıları bu bölgeye çekmek oldu. Özal'a göre Lübnan'da yaşanan iç savaş sonrası başkent Beyrut'un yıkılması Doğu Akdeniz'de ticaret merkezi boşluğu yaratmıştı bu boşluğu KKTC'nin alabileceğini düşünüyor ayrıca ekonomik etkileri artacak olan büyük şirketlerin iki kesime de yapacakları baskı sonucunda çözüme ulaşılabilceğini düşünüyordu. Ancak siyasal baskılar ve istikrarsızlık yatırımcıların Kıbrıs'a gelmesini engelliyordu. Bu planın başarısız olması sonucunda ikinci plan devreye sokuldu ve KKTC ekonomisi Türkiye ekonomisine benzetilmeye çalışıldı. 2 Temmuz 1986'da Özal KKTC'ye resmi ziyaret yaparak bu süreci başlattı. Yanında Türkiye'den gelen birçok iş insanı vardı. 1986 yılının Aralık ayında ise Türkiye ile KKTC arasında “*Ekonomik İşbirliği Protokolü*” imzalandı. Ancak Türk sermayesi Kıbrıs'a yatırım yapmayı mantıklı bulmadı. Özal döneminde KKTC için ekonomik ve siyasal planlar yapılmakla birlikte KKTC'nin uluslararası alanda tanınması için özel bir çaba gösterilmedi. Zaten bir an önce çözüm isteyen bir hükümetin bu yönde politika izlemesi de beklenemezdi. Bu dönemde uluslararası alanda ki tek başarılı olay ise KKTC'nin İKÖ'ye gözlemci statüsünde katılması oldu. Denктаş ise Özal hükümetinin çözüm konusunda ısrarcı olduğunu biliyordu. Türkiye'nin araya girmesiyle daha büyük ödün vereceğini düşünüyordu. Rum kesimini de iyi tanıdığından Rumların anlaşmaya yanaşmayacağını biliyordu bu yüzden uzlaşmaz olarak görülmemek ve Rum kesiminin uzlaşmaz olduğunu dünyaya göstermek için Cuellar'ın planına olumlu görüş bildirdi (Fırat, 2010: 119-121; Tuncer, 2017: 639).

2.10. 1988-1990 DENKTAŞ-VASİLİU GÖRÜŞMELERİ

1988 yılı başlarında Kıbrıs meselesinin diplomatik açıdan dostane bir şekilde çözümlenebileceğine dair iyimserlik havası vardı. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal iktidara geldiğinden beri Yunanistan'a devamlı çağrıda bulunarak Papandreou ile bir diyalog başlatılması için buluşmak istiyordu. Papandreou bu isteği nihayet Ocak 1988'de kabul etti. 30-31 Ocak 1988'de Özal ve Papandreou Davos'ta buluştular. Görüşmenin sonunda yayınlanan bildiri olumluydu. İki lider “*devamlı çözümler için çalışmayı sağlayacak bir atmosferin yaratılması*” konusunda fikir birliğine varmıştı (Oberling, 1990: s. 33).

1988 Şubatında GKRY’de Cumhurbaşkanlığı seçimi vardı. 14 Şubatta yapılan ilk turda üçüncü defa başkanlık seçimine giren Kyprianou, Vassos Lyssarides, Glafkos Klerides ve bağımsız aday zengin iş adamı George Vasiliu yarıştı. Kyprianou seçim bildirgesinde KKTC’de ki bütün Türk göçmenlerin ve Türk askerlerinin adadan çekilmedikçe Kıbrıs Türkleri ile müzakereye katılmayacağını söylüyordu. Lyssarides’te uzlaşmazlık politikasını benimsemişti. Klerides ve Vasiliu ise Kıbrıs Türkleri ile görüşmelerin hemen başlatılması gerektiğini söylediler. Birinci turda beklenmedik bir şekilde Klerides ve Vasiliu galip geldi. KKTC Cumhurbaşkanı da bu sonuçtan memnundu çözüm için bir umut ışığı gözüküyordu. Vasiliu ikinci turda galip gelerek Rumların yeni Cumhurbaşkanı oldu. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş Vasiliu’ya bir kutlama mesajı gönderdi ve BM Binası olan Ledra Palasta buluşmayı teklif etti. Ancak Vasiliu bu teklifi reddetti. *“Sayın Denктаş ile bir kahve içmek uğruna Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığından vazgeçmek abes olacaktır”* dedi. Vasiliu bu kabalığını burada bırakmayarak birde eğer Denктаş’ın kendisiyle görüşme talebi varsa bunu herhangi bir Kıbrıs vatandaşı gibi randevu alarak yapması gerektiğini söyledi (Oberling, 1990: 34-35).

Vasiliu ilk günden itibaren KKTC ve Cumhurbaşkanı Denктаş’ı görmezlikten gelerek Kıbrıs ile ilgili sorunları Türkiye Cumhuriyeti ile müzakere etmek gibi bir cürete kapılmıştı. Akıllı sıra kendisini ve Rum yönetimini Türkiye Cumhuriyeti ile eşit konuma getirmek istiyordu. Denктаş’ın diyalog kurma çabalarına olumsuz cevaplar veriyordu. Vasiliu’nun bu tutumu sonucu Türkiye ve KKTC’nin tutumu sertleşirken ABD’de konuya daha çok müdahil olmaya başladı (Armaoğlu, 2019: 722).

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş her şeye rağmen sorunun diplomasi aracılığıyla çözülmesi için 3 Mart 1988 tarihli iyi niyet önerilerini Vasiliu’ya sundu. Bu önerilerin içeriği özetle şöyleydi: Kıbrıs Türk tarafıyla Rum tarafı arasında işbirliği imkanlarını araştırmak için komitelerin kurulması, Her iki kesimin belediyeleri arasında işbirliği, Çevreyi koruma, çevre kirliliğinin kontrolü, ortak sağlık sorunlarının istişare edilmesi, Spor, Kültür ve Bilimsel alanlarda işbirliği ve karşılıklı temaslar, Suçluların iadesi konusunda karşılıklı işbirliği, KKTC sporcularının uluslararası müsabakalara katılımının engellenmemesi, Ticaret, turizm, ulaşım, iletişim ve diğer ekonomik faaliyetlerde karşılıklı çıkarlara saygı duyulması, Basın organlarının iki toplum arasındaki düşmanlığı körüklememesi. Vasiliu bu önerileri de reddetti (İsmail, 1998: 199-200).

GKRY lideri Vasiliu'nun olumsuz tutumuna rağmen BM Genel Sekreterinin çabalarıyla 1988 yılının Eylül ayından 1989 yazına kadar sürecek bir görüşme süreci yaşandı (Öymen, 2017a: 462). Görüşmelerin ilk turu 15 Eylül 1988 tarihinde Lefkoşa'da başlamış 7 Kasım 1988 de bitmiştir. Bu turda 17 kez bir araya gelen iki lider toplam 40 saatlik bir görüşmeden sonra biri Cenevre diğeri New York'ta olmak üzere 2 doruk toplantısı yaptılar. Rauf Denktaş İsviçre sistemine benzer bir yapı önermiş, dolaşım özgürlüğünü kabul etmiş ancak yerleşim ve mülk edinme özgürlüğüne bazı çekinceler ve kısıtlamalarla onay vermiştir. Vasiliu ise federal bir sistemde KKTC için *federe devlet* deyimi yerine *eyalet* ya da *vilayet* denmesini istemiş, 1960 Anayasasıyla kurulan düzene geri dönmek istemiş ve Kıbrıs'ın askerden arındırılarak BM'nin garantisi altına konulmasını istemişti. Böylelikle iki kesim arasında yine bir anlaşma sağlanamamıştı (Vehbi Zeki Serter akt, Bozkurt ve Demirel, 2004: 112-113; Tuncer, 2017: 641-642).

25 Temmuz 1989'da BM Genel Sekreteri Cuellar yeni bir planı Kıbrıs Türk ve Rum kesimine sundu. Cuellar görüşmeler haricinde kendisi bir inisiyatif alıyor ve bir tasarı sunuyordu. Bu planda "*Kıbrıs Federal Cumhuriyeti iki devletten oluşacak, anayasal olarak iki kesimli ve iki toplumlu bir yapı*" öngörülüyordu. Denktaş Kıbrıs Türklerinin Self-Determinasyon hakkının bulunduğunu söylemiş ancak Vasiliu Self-Determinasyon hakkını kabul etmemiştir. Şubat 1990'da New York'ta gerçekleştirilen görüşme de de Vasiliu'nun Türklerin Self-Determinasyon hakkını kabul etmemesi üzerine görüşmelerden sonuç alınamamıştır. Vasiliu, Kıbrıslı Türkleri sadece bir toplum olarak görüyordu ve Self Determinasyon hakkı olmadığını savunuyordu. Vasiliu'ya göre Kıbrıs Türk'ü Rum yönetimi altında yaşamak durumunda olan bir azınlıktı. Ancak dünyanın saygın uluslararası hukukçularından Monroe Leigh ve Eli Lauterpacht "*Kıbrıs'ta her iki toplumunda Self-Determinasyon hakkı olduğunu*" savunuyordu (Tuncer, 2017: 642).

1990'da ki New York Zirvesinde de Vasiliu'nun Türklerin eşitliğini, Self Determinasyon hakkını, Türkiye'nin garantisini ve Türklerin ayrı bir halk olduğunu reddetmesi üzerine BM durumu tekrar değerlendirdi. BM Genel Sekreterinin 5 Mart 1990'da sunduğu her iki toplumun eşitliğinin vurgulandığı raporu görüşen BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1990 tarihinde *649 sayılı kararı* almıştır. Kararda "*Kıbrıs Türk Halkının eşitliği, iki kesimlilik ve iki toplumluluk*" vurgulanıyordu. Ayrıca BM Genel Sekreteriyle işbirliği yapılması çağrısında bulunuluyor, Genel

Sekreterin iyi niyet misyonunu devam ettirmesi gerektiği belirtiliyor ve görüşmelerin tekrar başlaması, kapsamlı bir anlaşmaya varılması içinse çabaların devam edeceği vurgulanıyordu (İsmail, 1998: 224-225).

2.11. 1992 GALİ FİKİRLER DİZİSİ

İleri ki bölümde detaylı olarak anlatacağım AB Kıbrıs ilişkileri ile ilgili burada ufak bir açıklama yapmak istiyorum. 1990 yılında GKRY'nin tüm Kıbrıs adına Avrupa Topluluğuna yaptığı tam üyelik başvurusu bundan sonraki müzakereleri oldukça etkilemiştir. Çünkü bundan sonra Avrupa Topluluğu, Türkiye ve KKTC üzerinde diplomatik baskı uygulayarak sonuç alma yoluna gidecektir (Tamçelik, 2008 akt Tamçelik, 2015: 65).

1992 yılında yaklaşık 10 yıldır iktidarda olan Anavatan Partisi hükümeti yerini Doğru Yol Partisi(DYP)-Sosyal Demokrat Halkçı Parti(SHP) koalisyonuna bırakmıştı. Yeni hükümet gerek Türk Yunan ilişkileri gerek Kıbrıs konusunda Özal'ın politikasından farklı bir politika düşünüyordu. DYP-SHP koalisyonu Kıbrıs konusunda Dışişleri Bürokrasisini dışlamayan geleneksel politikayı benimsiyordu. Bu özellikle KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ı çok memnun etmişti (Fırat, 2010: 455).

1992 yılında BM Genel Sekreterliğine Cuellar'ın yerine eski Mısır Dışişleri Bakan Vekili Butros Gali geldi. Gali ABD'ye yakın ve Rum Ortodoks dinine inan bir diplomattı. Yeni genel sekreter Güvenlik Konseyine Kıbrıs'la ilgili ilk raporunu 3 Nisan 1992 tarihinde sundu (Gürel, 2018: 184). Bu raporda Gali *“Kıbrıs Türk halkının politik eşitliğini yeniden teyid ederek, egemenliğin paylaşılacağını, Türkiye'nin garantörlüğünün 1960 anlaşmaları çerçevesinde devam edeceğini, bir anlaşmanın iki toplumluluk ve iki kesimlilik zeminine dayanacağını, AT üyeliğinin Kıbrıs Türklerinin ayrı referandumuna sunulacağını, Türklerin kendi Federe Devletlerinde nüfus ve mülkiyet bakımından kesin çoğunluğa sahip olacaklarını, Federal Devlete devredilmeyen bütün yetkilerin Federe Devletlere ait olacağını”* belirtti. Bu raporu BM aldığı 750 sayılı karar ile 10 Nisan 1992 tarihinde onayladı. Türkiye, KKTC, GKRY ve Yunanistan bu kararı olumlu buldu. Bu kararda, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının yanı sıra Türkiye ve Yunanistan'ın da katılacağı üst düzey bir uluslararası toplantının bir anlaşma sağlanması için etkili bir yöntem olacağı belirtiliyordu (İsmail, 1998: 228-229).

Kıbrıs'taki ihtilafa bir çözüm bulmak amacıyla tekrar başlatılan bizzat BM Genel Sekreteri Gali'nin de katıldığı toplumlararası görüşmelerin ilk turu 18 Haziran 1992 tarihinde New York'ta başladı. Genel Sekreter Gali burada kendi adıyla anılan bir haritayı KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a sundu. "*Harita Olmayan Harita (Non Paper)*" diye anılan bu haritada KKTC'ye %28.2 oranında toprak bırakılıyor, 37 Türk köyü Rumlara veriliyor, Güzelyurt dahil (ki Kuzey'in hemen hemen tek su kaynağı) Karpaz'da bir Rum kantonunun oluşturulması düşünülüyor ve on binlerce Rum'un Kuzey'e dönmesi öngörülüyordu. KKTC bu haritayı reddetti. Cumhurbaşkanı Denktaş, bir paket anlaşması çerçevesinde %29(+) oranına razı olabileceğini ve ayrıca bu oran içinde Güzelyurt bölgesinin bulunmasının şart olduğunu açıkladı. Böylelikle ilk turdan bir sonuç elde edilemedi. 2. Tur 15 Temmuz 1992 tarihinde başladı. Bu turda BM Genel Sekreteri Gali "*Fikirler Dizisi*" diye anılan çözüm planını sundu (İsmail, 1998: 234).

Fikirler Dizisi ilk kez 1991 tarihli 716 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında yer almıştır (Demirer, 1993: 38). Fikirler Dizisi²⁰ toplam 100 madde + ek bir harita + 14 maddelik ek'ten oluşmaktadır. Fikirler Dizisinde, bu planın genel çerçeve anlaşmasını meydana getirdiği ve antlaşmanın imzadan 30 gün sonra 2 topluma ayrı ayrı referandumla sunulacağı belirtiliyordu. Kıbrıs'ta "*iki toplumlu, iki kesimli, eşit siyasi haklara sahip iki federe devletten oluşan federal bir cumhuriyetin kurulacağı*" belirtiliyor. Federal devlete bırakılmayan yetkiler federe devlete bırakılıyor. Federal Cumhuriyet siyasal açıdan eşit iki federe devletin tek toprağı olacak deniyor. Federal Cumhuriyet tek uluslararası kimlik ve vatandaşlığa sahip olacak, bütün vatandaşlar yasalar karşısında eşit olacak ve kimliği, kültürü, inancı korunacak. Federal Cumhuriyet Laik olacak dini fonksiyona sahip kişilerin seçilmesi hem federal hem federe devlette yasak olacak. Resmi diller Rumca ve Türkçe olacak ayrıca her iki federe devlette eşit yetki ve benzer işlevlere sahip olacaktır. Yasama iki meclisli olacak üst meclis 50:50 oranına, alt meclis 70:30 oranına sahip olacak bütün yasaların her iki meclisten geçmesi zorunluluğu getiriliyor. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı konusunda her iki toplum da uzlaşamadığından burası detaylandırılmamış. Türkler rotasyon usulünü isterken, Rumlar genel halk seçimi istemiştir. Bakanlar Kurulu da 7:3 oranında öngörülmüş Dışişleri, Maliye ve Savunma bakanlıklarından biri Kıbrıs Türklerine verilecek ayrıca Cumhurbaşkanı ve

²⁰ 1992 tarihli Fikirler Dizisinden derlenmiştir.

Dışışleri Bakanı aynı toplumdan olmayacak. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısına ayrı ayrı veya ortaklaşa veto yetkisi veriliyor. Bir tane Yüksek Mahkeme olacak ve bu mahkemede eşit sayıda Türk ve Rum hakimlerden oluşacak. Başkanlığı ise rotasyon usulü ile olacaktır. Dolaşım hakkı kısıtlama olmaksızın derhal yürürlüğe girecektir. Garanti ve İttifak Anlaşmaları devam edecek ilaveler eklenecektir. Anayasa tek taraflı olarak değiştirilemeyecek ve Federal Cumhuriyet herhangi başka bir ülkeyle kısmen veya tümüyle birleşemeyecek, ayrılımda olmayacaktır. Garanti konusu AGİK sistemine bağlı olacak ve bir gözetleme ve tahkik komitesi kurulacak. Avrupa Topluluğu konusu Türk ve Rum kesimleri arasında müzakere edildikten sonra her iki kesimde referandumla toplumların onayına sunulacak. Metne ilave edilen harita iki federe devletin topraklarını belirlemektedir. Ayrıca göçmen kişiler ve ekonomik konularda bu planın içerisinde vardır (<https://kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1983-2004> erişim tarihi: 02.11.2020).

New York'ta ki ikinci tur görüşmelerde Rauf Denktaş'a ağır baskı uygulanıyordu. Gali, Güzelyurt bölgesini Rum kesimine bırakıyor Türklere de %28.2 oranında toprak bırakan bir haritayı Türk kesimine sunarak Denktaş'ın bunu kabul etmesini istiyordu. KKTC'de toprak oranında %29(+)'ya inilebileceğini ve Güzelyurt'un da Türk kesiminde kalacağı karşı bir öneri sundu. Bu arada Vasiliu bir Türk gazetesine verdiği demeçte Rauf Denktaş'ın direnerek kabul etmediği Gali Haritasını daha önce Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Mesut Yılmaz'ın kabul etmiş olduğunu söylüyordu. Bu iddia her 3 isim tarafından hemen yalanlandı. Ağustos ayına gelindiğinde KKTC'nin toprak konusunda taviz vermeyeceği anlaşılınca Vasiliu anayasayı konuşmak istemeyerek görüşmeleri kesti. Yeni toplantı tarihi olarak da 26 Ekim 1992 tarihi belirlendi (Gürel, 2018: 186).

BM Genel Sekreteri Gali bir değerlendirme raporu hazırlayarak 21 Ağustos'ta Güvenlik Konseyine sundu. Gali bu rapora, Türk tarafının kabul etmediği haritayı resmiyet kazandırmak için ekleyince Türkiye ve KKTC sert tepki gösterdi. Ancak bu tepkiler bir işe yaramadı BM Güvenlik Konseyi 26 Ağustos 1992'de "774 sayılı karar" ile Gali Haritasını "Fikirler Dizisinin bir parçası olarak kabul ettiğini ve kapsayıcı bir çerçeve anlaşması için temel alınması" gerektiğini belirtti. 26 Ekimde başlayan 3.tur görüşmelerde Gali bir skandala imza attı. Vasiliu'dan "Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı" olarak bahsetti. Gali bu yanlısını daha sonra düzeltti. Görüşmeler böylece başladı ve 2 hafta sürdü. 7 Kasımda ise sona erdi. Bu turda da

bir uzlaşma sağlanamazken Gali, Türk ve Rum kesimine bir belge verdi. Bu belgeye BM tarafından alınan bütün kararları eklemesine rağmen 649 sayılı Türklerin siyasi eşitliğini kabul eden kararı eklememesi Türkiye ve KKTC tarafından hoş karşılanmadı. Görüşmelerin Mart 1993 tarihinde devam edilebileceği belirtildi. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş Rumların bir federal çözüm istemediğini belirtmesinden sonra Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hikmet Çetinde hükümetinin görüşünü açıkladı: *“Görüşmelerde Rumların Kıbrıs'ta iki tarafın siyasi eşitliğine dayalı yeni bir ortaklık kurması yolunda siyasi irade sahibi olmadıkları meydana çıkmıştır.”* (Gürel, 2018: 186-187).

KKTC'nin fikirler dizisine itiraz noktalarına bakarsak, öncelikle iki federe devletin eşitliğinden bahsedilirken KKTC'nin adından bahsedilmiyor ve de KKTC'nin tanınmadan Rum egemenliğinde olan devlete katılıp sonra Federal Kıbrıs Cumhuriyetine gidilmesine karşı çıkılıyor. Eşit bir ortaklık kurulacaksa KKTC ve GKRY aynı anda iki devlet gibi tanınmalı. KKTC iki meclisli yasamanın her ikisinde de %50 %50 oranı istiyor. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı konusunda da rotasyon isteniyor. Kişilerin adanın her yerinde dolaşım, yerleşme ve mal mülk edinme haklarının olmasına itiraz ediliyor çünkü ileriye dönük olarak iki kesimliliği ve iki toplumluluğu bozuyor. Garanti konusunun AGİK'e bağlanmasına itiraz ediliyor çünkü herhangi bir olumsuz olayda yaptırım gücü olmayan komitelerin güvenliği nasıl sağlayacağı muğlak. Bosna'da yaşanan acı olaydan sonra AGİK sisteminin nasıl çalıştığı ortada. Toprak konusunda da KKTC %29(+) oranını kabul ederken Gali Haritası bunun altını öneriyor. En önemli noktada 1974 sonrası Güneye geçen Rumların, Türk kesimine yerleştirilmek istenmesi bu da iki kesimliliği ortadan kaldırdığı için kabul edilmiyor (Demirer, 1993: 179-185).

Olumsuzluklara rağmen ilk kez iki kesimde toprak konusunda bir araya gelmiş ve müzakere etmişlerdir. KKTC açısından Fikirler Dizisinin en sıkıntılı yönü toprak konusunda %28.2 oran ve Güzelyurt'un Rumlara bırakılmasıdır. Bir diğer sıkıntı ise *“non map”* olarak hazırlanan haritanın resmîyet kazanması ile bağlayıcı olarak masaya getirilmesidir. Bu da Güzelyurt'u sahiplenilen Rum yönetiminin elini güçlendirmiştir çünkü haritanın resmîleştirilip dünyaya açıklanması Kıbrıs Türklerine ciddi bir baskıya neden olmuştur (Tamçelik, 2012: 123).

Her Şeye rağmen yine de KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş 100 maddeden 91'ini kabul etti ve geri kalan 9 maddenin de müzakere edilmesini istedi. GKRY lideri Vasiliu ise 100 maddenin her birine çekince koydu. Çünkü GKRY'de seçimler yaklaşmaktaydı. Rakibi Klerides “*Fikirler Dizisi kabul edilemez*” diye açıklamalar yapıyordu. Vasiliu da New York'tan hiçbir Şey kabul etmeden ayrıldı. Denктаş'a göre “*Rum idaresi meşru hükümet olarak tanındığı sürece meselenin halli mümkün olmazdı*”. 1993 Şubat ayında GKRY'de ki başkanlık seçimini fikirler dizisini açıkça reddeden Klerides kazandı. KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş, Klerides'e yüz yüze görüşme teklifinde bulundu. Klerides “*görüőebileceğimiz müşterek bir zemin yoktur*” diyerek görüşmeyi reddetti ve fikirler dizisini yok saydı (Denктаş, 2004: 110).

Rum yönetiminin bütün çözüm önerilerini reddetmesi nedeniyle hiçbir plan bir neticeye varmıyordu. Ancak dünya basınında Rum yönetiminin ve destekçilerinin yoğun propagandası nedeniyle KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş uzlaşmaz gözüküyordu. Burada müzakereler sırasında yaşanan bir olayı tarihe not düşmek kimin ne politika izlediğini de gösterir. Müzakereler sırasında KKTC lideri Denктаş, Güneyde kalan Türk malları ile Kuzeyde kalan Rum malları kendi içinde değerlendirilsin sonra kimin ne kadar borcu var ortaya çıksın tazminatlarda hesaplınsın bu konu halledilsin bundan sonra da serbest dolaşım özgürlüğünü kabul ederiz şeklinde ki önerisini dile getirdi. Bu metoda “*sıfırlama metodu*” dendi. Çünkü bu olmazsa Kuzey'e gelecek Rum, orda oturan Türk'ü yerinden edebilirdi. Rum yönetimi reddetti. New York görüşmelerinde ABD'li, İngiliz ve BM diplomatları biz seni anlıyoruz ancak başka bir formül üzerinde duralım diye karşı fikirlerini sundular. Onlarda “*fishnet (Balık ağı)*” adlı öneriyi sundu. Bu öneriye göre kısıtlamalar ve moratorium getirilmiş olacaktı. Yani Rum'un Güneyden gelip Kuzeyde yeni mal mülk edinmesine ve yerleşmesine kısıtlamalar getirilecekti. Denктаş bu öneriyi kabul etti. Bu sefer de BM Genel Sekreteri bu öneriyi reddetti (Demirer, 1993: 14). Görüldüğü gibi uzlaşmaz tutum sergileyen BM'yi ve Avrupa Birliğini arkasına alan Rum yönetimidir.

2.12. 1993 GÜVEN ARTIRICI ÖNLEMLER PAKETİ

Şubat 1993'de GKRY'de Klerides'in seçilmesiyle yeni bir dönem başlamıştı. 30 Mart-1 Nisan 1993 tarihleri arasında Kıbrıs için asıl yapılacak görüşmelere ön hazırlık mahiyetinde KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş, GKRY Cumhurbaşkanı Klerides ve BM Genel Sekreteri Butros Gali New York'ta bir görüşme

gerçekleştirdi. Bu görüşmede Mayıs ayında yine New York'ta toplanılacağı kararına varıldı (Uçarol, 1995:829). Ayrıca görüşmelerin fikirler dizisi doğrultusunda yürütülmesi zorunluluğu yapılan ortak açıklamayla ortadan kalkmıştı (Fırat, 2010: 457). Ancak Görüşmeler yine de Fikirler Dizisi temelinde srdrlecekti (Sönmezoğlu, 2016b: 552).

Mayıs'ta ki New York toplantısından önce Genel Sekreter'in, özel temsilcileri aracılığıyla her iki kesime de bir mini paket sunacağı bekleniyordu. KKTC Meclisinde ki kapalı oturumda açıklama yapan Cumhurbaşkanı Denктаř ortada dolanan pazarlıkları şöyle açıklıyordu: *"Maraş'ın Türk-Rum ve BM ortaklığına açılmasını istedik. Buna yanaşmadılar. Maraş'ın BM yönetimine devredilmesini istiyorlar. Yönetimde bizimle sıkı işbirliği yapacaklar. Biz Maraş'ın devredilmesi karşılığında hava ve deniz limanlarımızın uluslararası trafiğe açılmasını, Lefkoşa Havaalanının BM denetiminde faaliyete geçirilmesini istedik. Magosa Limanının uluslararası trafiğe açılmasına esnek bakıyorlar. Ercan'a ise kesinlikle karşılar."* (Gürel, 2018: 208).

24 Mayıs 1993'te Türk ve Rum kesimi bir kez daha görüşmek için New York'ta toplandılar. Bu görüşmede Türk tarafı sürpriz bir oldubitti ile karşılaştı. Türkiye ve KKTC'ye haber verilmeden BM Güvenlik Konseyinin beş daimi yesi²¹nin temsilcileri de bu toplantıya katılmıştı. Profesör Doktor Mümtaz Soysal'a göre *"amaç Kıbrıs görüşmelerini Genel Sekreterin gözetiminde iki toplumun eşit olarak sürdürdükleri bir süreç olmaktan çıkarıp, uluslararası bir konferansa dönüştürmekti"* ve Türk diplomasisi geçmişte eski başbakan Turgut zal'ın ortaya attığı hatalı bir fikrin bedelini ödüyordu. Bu değişikliğin yanı sıra BM Genel Sekreteri Güven Artırıcı nlemler adıyla bilinen bir mini paketi evet veya hayır denmesi koşuluyla Kıbrıs Türk ve Rum yönetimine sunuyordu (Fırat, 2010: 457).

Bu paket 3 belgeden oluşuyordu. Birinci belge *Güven Artıcı nlemler*²² adı altında Türk ve Rum kesimleri arasında çeşitli alanlarda işbirliğinin geliştirilmesini öngörüyordu. İkinci belge ise Maraş konusunda idi. nc belge ise Lefkoşa Uluslararası Havaalanı ile ilgili idi. Paketin içeriğine bakacak olursak, Birinci belge genel olarak Su, eğitim, kültürel ve sportif faaliyetler, basın, sağlık, evre, elektrik

²¹ ABD, Rusya, İngiltere, in, Fransa

²² Güven Artırıcı nlemler Paketinden derlenmiştir.

konusunda ortaklık ve ticari alanlarda işbirliğinin geliştirilmesini talep ediyordu. İkinci belge de ise Maraş'ın çitli bölgesi belirlenecek bir tarihten itibaren Kıbrıs'ta bir çözüm bulunana kadar BM'nin yönetimi altında kalacaktır. Bölgenin iki toplumun ticareti için özel bir karakteri olacaktır ve Kıbrıs Türkleri ile Kıbrıslı Rumları bu bölgeye hiçbir formalite olmaksızın serbestçe girebileceklerdir. Lefkoşa Uluslararası Havaalanı ile ilgili olan üçüncü belge ise, Lefkoşa Uluslararası Havaalanının belirlenecek bir tarihten itibaren Kıbrıs'ta iki kesiminde mutabık kalacağı bir çözüm bulunana kadar ICAO²³ ile işbirliği içerisinde BM'nin yönetimi ve işletme kontrolü altında sivil ve kargo uçuşlarına açılacağı ve Havaalanı trafik haklarının Türkiye'nin de dahil olacağı Kıbrıs'ta trafik hakları olan havayolları ile sınırlı olacağı belirtilmektedir (İsmail, 1998:255-258).

Bu Güven Artırıcı Önlemler Paketi bir anlaşma şeklinde evet veya hayır yanıtı beklenerek KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın önüne koyuluyor BM Genel Sekreteri paket üzerinde müzakere yapılmasını istemiyordu. Denktaş anlaşmaya KKTC Meclisine danışmadan her hangi bir cevap veremeyeceğini belirtti. Önce KKTC'ye döndü sonrada Türkiye'ye gitti. Bu arada BM Genel Sekreteri Gali, Türk ve Rumları 14 Haziranda tekrar görüşmeye çağırdı. Bu pakete Türkiye'de verilen tepki ise ilk başlarda olumluydu. Hükümeti geçici olarak idare eden Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin *"Maraş'a karşılık Lefkoşa Havaalanının uluslararası trafiğe açılması"*nı istiyorlardı. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de KKTC'ye uygulanan ambargoların kaldırılmasına karşılık Maraş'ın açılması görüşünü olumlu karşılıyordu. Bu konuda KKTC yetkilileri ile anlaşmazlık olduğu da basına yansdı (Gürel, 2018: 210).

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın Ankara da yaptığı temaslar sırasında TBMM'de yaptığı konuşma da başlarda ambargonun büyük oranda kalkacağını düşündüğünü ve bunu Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ile paylaştığını daha sonra böyle olmadığını gördüğünü açıklıyor: *"Biz New York'a gittik bize aşağı yukarı Maraş'ın tümünü vereceksiniz ve buna karşılık Lefkoşa Havalimanı açılacak. Bu gayet güzel bir pakettir. Ambargolar tümüyle kaldırılamaz bu sizi tanıma anlamına gelir ama bu, ambargoların %80-85 kalkması anlamına gelir şeklinde bir yaklaşımla ve kağıt üzerinde böyle görünen bir beceriyle bunu bize satmaya çalıştılar... Biz New*

²³ Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO)

York'ta iken 29 Mayıs'ta Sayın Erdal İnönü'ye bir yazı yazarak kendisine oradaki durumun resmini çizdik..." Burada İnönü'ye yazılan mektup okunuyor. Mektup da ilk başta söylenenler doğrultusunda ambargoların çoğunun kaldırıldığı görüşü var. "Daha sonra anlaşmalarla ilgili kaygılarımızı ilettiğimizde BM bunlar detaydır, bunları sonra ilke olarak kabul ediniz sonra görüşürsünüz dediler. Detay olmadığı esas olduğu ortaya çıkıyor. Dolayısıyla biz Sayın İnönü'ye bu böyledir derken, bunların böyle olmadığını sonradan görecektik... Global olarak bakıldığında ambargo %80-85 oranında kalkmaktadır. Bu oran, oradaki hava, değerlendirme ve bize söylenildi. Tekrar ediyorum geri geldiğimizde, bu işlere baktığımızda bunun böyle olmadığını gördük. Bu nedenledir ki geçen gün yaptığım bir açıklamada, Sayın İnönü'nün bu konuya olumlu bakışını bir beyanatında, benim kendisini bu mektupla belki yanlış yönlendirdiğim olabileceğim neticesine vardım." (Demirer, 1993: 57-59).

Konuşmanın ardından TBMM Kıbrıs müzakereleri ile ilgili bir karar aldı. Kararda Kıbrıs'ta müzakerelerin her açıdan iki eşit toplumun varlığının esas alınması, çözüme iki toplum arasında yapılacak müzakerelerle ulaşılacağı, iki toplum arasında görüşülen konuların iki toplumunda kabul etmesinden sonra kesinlik kazanması gerektiği vurgulanmış ve yapılan müzakerelerin baskıdan uzak olması gerektiği belirtilmiştir. Son olarak da TBMM, *"TBMM'nin ve KKTC'nin vazgeçemeyeceği bu prensipler, müzakerelere esas teşkil etmediği taktirde, görüşmelerin devamında bir yarar olmayacağı "*nı belirtmiştir (Demirer, 1993: 63).

TBMM'de ki konuşmasında Denktaş ilk başta belirtilen durumdan daha farklı sonuçlar ortaya çıkınca ve de New York'ta bir müzakerenin olmayacağı sadece evet veya hayır diyeceksin diye bir zorlama yapılacağı anlaşıldığı için 14 Haziran'da ki toplantıya katılmayacağını yerine Dışişleri Bakanı Atakol'u göndereceğini açıkladı. BM Genel Sekreteri Dış İşleri Bakanı Atakol'un görüşmelere gelmesini kabul etmedi ve görüşmeleri süresiz erteledi (Demirer, 1993: 60; Gürel, 2018: 211).

Ekim 1993'de KKTC, BM'ye Güven Artırıcı Önlemler Paketi ile ilgili sorular yöneltti ve isteklerini belirtti. Öncelikle KKTC, güvenlik nedeniyle Maraş'ın Demokratia Caddesinin kuzeyinde kalan bölgenin kendilerinde kalmasını istiyordu. Maraş'ın bu caddenin sınır alınarak yerleşim amacıyla ikiye alınmasını kabul ediyordu. Maraş'ın özel bir karaktere sahip olacağı deyiminin ne anlama geldiği

merak ediliyor. BM belgesinde “*bölgede uygulanacak yasalar 1 Aralık 1963’de Kıbrıs’ta yürürlükte olan yasalar olacaktır*” deyiminin 1963 de silah zoruyla Rumlar tarafından kastedilen sözde “*Kıbrıs Cumhuriyeti*”ni tanımak anlamına geleceği bunu KKTC’nin kabul etmediği çünkü Türklerin Kıbrıs Rum Yönetimini 1960 da kurulan Cumhuriyetin yasal devamı olarak görmediği belirtiliyordu. Türk ve Rum kesimleri arasında bir anlaşmazlık olurda Maraş konusunda bir tıkanma olursa Maraş’ın statüsü ne olacaktır? BM’de mi kalacaktır yoksa eski statüsüne mi dönecektir? diye soruluyor. Havaalanı ile ilgilide KKTC pasaportuna sahip kişilere nasıl davranılacağı, KKTC hava sahasını kullanan bir uçağın kimden izin alacağını, olumsuz bir durum belirdiğinde BM’nin resmi hükümet olarak tanıdığı Rum yönetimine boyun eğmeyeceğine dair bir güvence verip veremeyeceğini ve teknik detaylar ile ilgili bir sürü soru yöneltiliyordu (İsmail, 1998:264-270).

Daha sonra görüşmeler 1994 yılının Şubat ayından Haziran ayına kadar Güven Artırıcı Önlemler Paketi doğrultusunda sürdü. Sonuçta KKTC güven artırmaya yönelik bir anlaşmayı imza edeceğini belirtti. Ancak GKRY’nin tutumu nedeniyle böyle bir anlaşma gerçekleşmedi (Sönmezoğlu, 2016b: 552). KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş son bir hamle yaparak müzakere sürecini kurtarmak için Klerides ile yüz yüze görüşme talebinde bulundu. 18-31 Ekim 1994 tarihlerinde görüşme gerçekleşti. Bu görüşme de Klerides, Denktaş’a açıkça “*Güven Artırıcı Paketle ilgilenmediğini kendisi için hedefin Kıbrıs’ın AB üyeliği olduğunu, kendisinin AB üyeliğini kabul etmediği taktirde görüşecek bir şey olmadığını*” söyledi. KKTC Cumhurbaşkanı da böyle bir şeyi kabul etmediğini açıkladı ve görüşme hiçbir neticeye varmadan son buldu (Denktaş, 2004: 112).

2.13. 1994-1997 ARASINDA KIBRIS’TA YAŞANAN GELİŞMELER VE 1997 DENKTAŞ-KLERİDES TROUTBECK VE GLİON GÖRÜŞMELERİ

BM Genel Sekreteri Gali’nin ortaya attığı Güven Artırıcı Önlemler Paketi de AB desteğini arkasına alan GKRY lideri Klerides’in uzlaşmazlık politikasına devam etmesi nedeni ile bir neticeye varmamıştı.

1993’ün sonlarına doğru GKRY ile Yunanistan bir “*Ortak Savunma Doktrini*” imzaladılar. Bu doktrine göre Güney Kıbrıs, Yunanistan’ın savunma alanına dahil ediliyor ve GKRY’ye bir Türk saldırısı olursa Yunanistan bunu kendisine yapılmış gibi kabul edip savaş nedeni sayacaktı. AB-GKRY ilişkileri de KKTC’nin tüm haklı

itirazlarına rağmen devam ediyordu. AB, 1994’de düzenlenen *Korfu Zirvesi*’nde “*Kıbrıs’ın AB Genişleme Sürecine*” dahil edildiği kararı aldı. Bu kararla GKRY’nin tüm adayı temsil ettiği sözde Kıbrıs Cumhuriyeti için tam üyelik süreci başlamış oluyordu (Öymen, 2017a: 466). GKRY ve lideri Klerides hem dünyada meşru hükümet olarak kabul ediliyor hem de AB desteğini de arkasına alınca Kıbrıs Türkleri ile bir anlaşma çabası göstermiyordu.

Bu sırada Garantör ülke İngiltere’de boş durmuyor Rum yönetimine diplomatik destek sağlıyordu. KKTC’nin ekonomisine zarar vermek için İngiliz mahkemelerinde davalar açıyor daha sonra bu davalar AB Adalet Divanına taşınıyordu. Böylece KKTC’nin AB üyesi ülkelere ihracatı engelleniyordu. 1998 yılında ise İngiltere KKTC vatandaşlarına vize uygulaması başlattı. İngiltere’ye gitmek için vize ücreti 40 Kıbrıs Lirası olarak belirlendi. Sabahattin İsmail’e göre “*İngiltere’nin GKRY ile birlikte uyguladığı bu baskının esas amacı Kıbrıs Türklerini Rum pasaportu almaya zorlamak ve KKTC’de karışıklık yaratmaktır. Bir diğer amaç ise Rum pasaportu alan Kıbrıslı Türklerin KKTC’yi değil, Rum devletini tanıdıklarını iddia ederek, AB görüşmelerinde Kıbrıslı Türkler adına da söz hakkı elde etmektir.*” (İsmail, 1998: 277).

Bu olaylar neticesinde KKTC Meclisi de 29 Ağustos 1994 tarihinde aldığı 47 sayılı kararla yeni bir politika belirliyordu. Bu kararda Kıbrıs Türk halkının ayrı egemenlik hakkı vurgulanıyor. KKTC ile Türkiye arasında, GKRY ile Yunanistan’ın yaptığı doktrine benzer bir anlaşmanın yapılması gerektiği ve ekonomik alanda Türkiye ile KKTC arasında ekonomik bütünleşmenin sağlanması için girişimlerin başlatılması gerektiği açıklanıyordu. Ve en önemlisi de “*KKTC Meclisi’nin daha önce almış olduğu ve federasyonu tek çözüm şekli olarak gören karar*” yürürlükten kaldırılıyordu (Tuncer, 2017: 749-750).

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş da tüm dünya da federasyonlar dağılırken Kıbrıs’ta federasyon temelli bir çözüm aramanın mantıklı olmadığını düşünüyordu. Denktaş, Federasyon yerine Konfederasyon temelli bir çözümü daha uygun buluyordu. Konfederasyon temelinde bir çözüm 1997’den itibaren Türkiye ve KKTC’nin ortak tezi haline gelecekti (Fırat, 2010: 458; Denktaş, 2008: 467-468).

BM Genel Sekreteri eski özel temsilcisi Büyükelçi Hugo Gobbi’de yayınlanan kitabında BM Güvenlik Konseyi’nin takip ettiği yolun iki kesimi de bir yere

götürmeyeceğini belirtiyordu. Gobbi diyor ki “*Vaktiyle benimde önerilerim olmuştu. Şimdiki önerileri de gördüm. Bu öneriler iki tarafı uzlaştırmaz. Çünkü istedikleri ayrıdır. Türkler güvenlik istiyorlar, Rumlar ise her şey benim olsun... Türkler bir haritayı kabul edecekler, toprak tavizi verecekler, Rumlarda Türklerin egemenliklerini kabul edecekler yani iki ayrı devlet olacak... Bu iki tarafı zorla bir araya sokacak bir egzersiz katiyen netice vermez. Ya da çok kötü bir netice çıkar ortaya*” Gobbi bir de öneri ortaya atıyor. Kıbrıs'ta iki ortak cumhuriyet kurulsun. Dış politika, parasal birlik, ekolojik ve kültürel işbirliği gibi konularda yetkili bir konsey kurulsun. Bu konseyde Türk ve Rum kesimlerinden 10'ar temsilci olsun. Hukuk konseyi de 8 üyeden oluşsun 4 Türk ve 4 Rum üye olsun. Ve belirli bir harita üzerinde de anlaşma sağlansın (Demirer, 1993: 51).

1995 yılının 28 Aralığında Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında bir ortak deklarasyon imzalandı. Bu deklarasyonda Kıbrıs'ta nihai hedefin Kıbrıs Türk ve Rum halklarının egemen eşitliğine dayalı iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon temelli çözüm olacağı vurgulandı. Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki tam garantisinin devam edeceği ve Kıbrıs'ın AB ile tam üyelik görüşmelerinin ancak Türkiye ile birlikte Kıbrıs'ta nihai çözümden sonra Türk ve Rum halklarının ortak görüşleri temelinde ve ortak heyetler aracılığıyla başlaması gerektiği vurgulanmıştır. Ve ayrıca Türkiye'nin KKTC'nin güvenliğini tam olarak sağlayacağı da belirtilmiştir (İsmail, 1998: 356-357).

1996 yılında GKRY ile Rusya arasında imzalanan askeri işbirliği anlaşması çerçevesinde Rum yönetimi savaş malzemeleri almaya başlamıştır (Somuncuoğlu, 2002: 134). Bir yıl sonra Ocak 1997'de GKRY, Rusya'dan, Türkiye ve KKTC'yi vurabilecek uzunluğa sahip 48 adet S-300 füzesi sipariş ettiğini duyurdu. Bu açıklama gerginliği artırdı. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Tansu Çiller bu girişimi tahrik edici bulduğunu ve S-300 füzelerinin Kıbrıs'a yerleştirilmesi durumunda füzelerin yok edileceğini duyurdu. Mayıs 1997'de Türk ve Yunan hava kuvvetleri Kıbrıs üzerinde uçuş yapmaya başlayınca savaşın eşiğine gelindi ancak bu sorun kısa sürede çözüldü. Haziran 1997'de Türkiye'de yeni iktidara gelen Mesut Yılmaz hükümeti ile Yunan hükümeti Temmuz'da yapılan NATO toplantısında birbirlerinin egemenliklerine ve uluslararası anlaşmalara saygılı olacaklarını açıkladılar. Aralık 1998 tarihine gelindiğinde ABD'nin de yoğun baskıları sonucu

GKRY lideri Klerides Kıbrıs'a konuşlandırılması planlanan S-300 füzelerinin Girit'e yerleştirileceğini duyurdu (Hale, 2003: 272-273).

GKRY'nin ve Yunanistan'ın bu çabası oluşturdıkları stratejinin bir parçasıydı. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin, Balkanlardan Akdeniz'e uzanan bir kuşak boyunca kendilerini çevrelemek istediğini düşünen Yunanistan, Türkiye'nin bu stratejisine karşı Rusya, İran, Ermenistan ve Suriye gibi Türkiye'nin rakipleri ile işbirliği kurarak buna cevap vermek düşüncesindeydi. Buna ek olarak Yunanistan'ın GKRY ile imzaladığı ortak savunma anlaşması çerçevesinde Yunan askerleri Kıbrıs'tan Türkiye'ye baskı uygulayabilirdi. Yunanistan'ın Girit ve Rodos adalarında da askeri üsleri vardı. S-300 füzeleri ile birlikte Türkiye'nin Güney sınırları kontrol altında tutulabilirdi. Yunanistan'ın diğer bir amacı da Rusya'yı Doğu Akdeniz'de ki denklemin içine sokarak Türkiye ile yakın ilişki içerisinde olan ABD'ye cevap vermektir. S-300'lerin satışını Rusya nezdinde önlemeye çalışan Türkiye'nin bu girişimleri başarısız olmuştur. Rusya hem GKRY'ni destekliyordu hem de bu yolla Türkiye'nin Rusya'ya yönelik Kafkasya politikasına cevap vermeye çalışıyordu. GKRY'nin de amacı bu silahların getirilmemesine karşılık Türkiye'nin Kıbrıs'tan askerlerini çekmesini sağlamaktır. ABD' de S-300'lerin Kıbrıs'a getirilmesine karşıydı. Çünkü S-300'ler ile birlikte gelecek Rus uzmanlar bu bölgede geniş bir istihbari bilgi toplayabilirlerdi (Sönmezoğlu, 2016a: 257-258). Sonuçta bu füze krizi S-300'lerin Girit'e yerleştirilmesi ile son buldu.

Dayton Antlaşması²⁴ndan esinlenen ABD Kıbrıs'ta esnek bir federasyon tezi yaklaşmaya başlamıştı. İngiltere'de ABD ile aynı görüşte idi. Bu anlayış çerçevesinde Toplumlararası görüşmeler başlamalıydı. Bu doğrultuda 1997'de göreve başlayan yeni BM Genel Sekreteri Kofi Annan Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının yeniden görüşmelere başlaması için çabalarını yoğunlaştırdı. Nisan ayında BM Güvenlik Konseyinden, Kofi Annan'ın Denktaş ile Klerides'i doğrudan görüşmeler yolu ile bir araya getirilmesi fikrine destek geldi (Sönmezoğlu, 2016b:

²⁴ Dayton Antlaşması, Bosna, Sırbistan ve Hırvatistan arasındaki savaşları bitiren 1995'te imzalanan bir anlaşmadır. Dayton Anlaşması ile çok karmaşık bir devlet yapısı ortaya çıktı. Anlaşma ile 2 ayrı siyasi yapı oluşturuluyordu. Biri Sırp Cumhuriyeti diğeri de Boşnaklardan ve Hırvatlardan oluşan bir Bosna Hersek Federasyonu. Bosna Hersek Federasyonunda 10 kanton olacak ve her birinin kendi hükümeti olacak. Bosna Hersek topraklarının %51'i Federasyona, %49'u Sırp Cumhuriyeti'ne bırakılacaktı. Anlaşma hiç adil değildi. Sırlar, yaptıkları zulme rağmen ödüllendirilmiş toprakların yarısına sahip olmuşlar ayrıca ilerde bağımsızlık ilan edip Sırbistan ile birleşmelerine imkan veren bir alt yapıya kavuşmuşlardı. Boşnaklarda Hırvatistan ile federasyon çatısı altına sokularak kendi cumhuriyetlerini kurmalarına izin verilmemiştir (Öymen, 2017b: 428-429).

554). GKRY lideri Klerides KKTC lideri Denктаş ile aralarında ortak bir anlaşma zemini olmadığı gerekçesiyle 1994 yılından itibaren görüşmeleri kesmişti. BM Genel Sekreteri Kofi Annan 9 Haziran 1997 tarihinde Kıbrıs Türk ve Rum liderlerini bir kez daha görüşmelerde bulunmaya çağırdı. İlki 9-13 Temmuz 1997'de Troutbeck'de (New York) ikincisi ise 11-15 Ağustos 1997 tarihleri arasında Glion'da (İsviçre) yapılacak görüşmeler, süreci tekrar başlattı (Tuncer, 2017: 751).

KKTC görüşmelere gelmeden önce Dayton'da uygulanan maraton görüşme sürecinin tekrar edilmeyeceği güvencesini ABD'den almıştı. Uzun süredir görüşmeyen Denктаş ve Klerides 9 Temmuz 1997'de Troutbeck'de bir araya geldiler. 4 gün süren görüşmeler sonucunda Ağustos ayında tekrar bir araya gelme kararı alındı. Bu sırada iki kesimde BM'nin sunduğu planı inceleyecekti. Plana göre oluşturulacak iki federe devlet eşit olacaktı. Anlaşmazlıkları çözümleyecek bir mekanizma kurulacaktı. Federasyonda iki toplumdan kaynaklanan tek egemenlik olacaktı. İki federe devletin Türkiye ve Yunanistan ile özel ilişki kurmalarına izin verilecekti. Resmi diller Türkçe ve Yunanca olacak, Cumhuriyetin ortak bir bayrağı olacak ancak federe devletler kendi bayrağını da kullanabileceklerdi. Anayasa iki toplum tarafından ayrı ayrı onaylandıktan sonra yürürlüğe girecekti. Cumhuriyet Laik olacaktı hiçbir dini sıfatlı kişi devlet görevine getirilmeyecekti (Fırat, 2010: 473).

Görüşmelerin ikinci turu 11-15 Ağustos 1997 tarihleri arasında Glion'da yapıldı. KKTC, BM'nin bir belge dayatmasına her ne kadar olumlu yaklaşmadıysa da süreci kesintiye uğratmadı. KKTC, BM'nin sunduğu planda kurulacak Federal Cumhuriyetin tek ve bölünmez egemenliği olmasına itiraz etti ve Kıbrıs'ın AB üyelik sürecinin askıya alınmasını istedi Rumlar bunu reddedince görüşmeler sonuçsuz kaldı. Ekim'de yapılacak 3. Tur müzakerelerde iptal edildi (Fırat, 2001: 473). Glion'dan döndükten sonra Klerides Rum basınına şu açıklamayı yaptı: *"Biz masaya taktik icabı oturuyoruz. Taktiğimiz karşı tarafın hayır dediğine evet demektir. Böylelikle karşı tarafı uzlaşmaz olarak gösteririz. Bu taktik çok başarılı olmuştur. Devam edecektir."* (Tuncer, 2017: 752). AB Komisyonu'nun GKRY ile üyelik müzakerelerini 1998 yılında başlatacağını açıklaması Rumları iyice uzlaşmaz hale getirmişti (Önalp, 2010: 263).

2.14. 1999-2000 DENKTAŞ İLE KLERİDES DOLAYLI GÖRÜŞMELERİ

1997 yılının Temmuz ayında Türkiye’de Mesut Yılmaz Başbakanlığında ANAP-DSP-DTP Koalisyon hükümeti kuruldu. Bu hükümetin Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit ve Kıbrıs’tan Sorumlu Devlet Bakanı da Şükrü Sina Gürel gibi Kıbrıs konusunda şahin olan isimlerden oluşuyordu. Yeni hükümet açıkladığı program da Kıbrıs ile ilgili “KKTC’nin her alanda desteklenmeye devam edileceğini ve Kıbrıs’ın sadece KKTC için değil, doğrudan doğruya Türkiye’nin güvenliği açısından da önem taşıdığını” belirtti ve KKTC’nin Türkiye için vazgeçilmez olduğunu tüm dünyaya duyurdu. Aynı tarihlerde AB’de GKRY ile bütünleşme çabalarına devam ediyordu. 1997 Temmuzunda açıklanan *Gündem 2000* raporunda Kıbrıs’a aday listesinde yer verilirken Türkiye’ye bu listede yer verilmiyordu. AB kararından sonra yeni hükümette KKTC ile bütünleşme politikasına gitti. Çevreden, sağlığa, dış politikadan savunmaya kadar pek çok alanda Türkiye ve KKTC arasında özel ilişkiler geliştirildi. Uluslararası arena da ve iki ülke kamuoyunda bu bütünleşme politikası çok tartışıldı. Bu politikayla KKTC siyasal egemenlik ve eşitlik tezlerini savunarak nasıl GKRY ile inandırıcı bir müzakere sürdürecektir diye. Bunun üzerine bütünleşme yerine özel ilişki terimi kullanıldı (Fırat, 2010: 475). Bu tartışmalar aslında mantıklı değil çünkü aynı bütünleşme politikasını Yunanistan ile GKRY’de kendi arasında uzun süredir uyguluyordu.

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş 31 Ağustos 1998 tarihinde Türkiye ile alınan ortak karar çerçevesinde “konfederasyon” önerisini açıkladı. Önerinin içeriği şöyleydi: KKTC ile GKRY arasında “Kıbrıs Konfederasyonu” kurulacaktı. Konfederasyon iki devletten oluşacak ve federe devlete devredilmeyen yetkiler konfedere devletlerde kalacaktı. Türkiye ile KKTC ve Yunanistan ile GKRY arasında anlaşmalarla özel ilişkiler kurulabilecekti. 1960 Garanti Antlaşmaları aynen korunacaktı ve yeni kurulacak Kıbrıs Konfederasyonu ancak Türk ve Rum kesimlerinin onayı ile AB’ye üye olabilecekti. Ve Konfederasyon görüşmeleri iki eşit devlet arasında yapılacaktı (Tuncer, 2017: 752-753).

Diğer yandan BM Güvenlik Konseyi de Kıbrıs ile ilgili kararlar almaya devam ediyordu. BM’nin 29 Haziran 1999 tarihinde kabul ettiği 1250 ve 1251 sayılı kararlarında “Kıbrıs sorununun çözümünün tek egemenliğe ve uluslararası kimliğe sahip bir Kıbrıs devleti formülüne göre olması gerektiği” belirtiliyordu. KKTC ve Türkiye bu kararların GKRY’nin adada tek meşru yönetim olarak kabul edilmesini

devam ettirmesi nedeniyle objektif olmadığını belirtmekle yetindi (Önalp, 2010: 263).

Türkiye’de Nisan 1999 Genel Seçimlerinden sonra Bülent Ecevit Başbakanlığında koalisyon hükümeti kuruldu. Mayıs 1999’da Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İsmail Cem Yunan Mevkidaşı Papandreou’ya iki ülke arasında ki sorunların diyalog yoluyla çözülmesi teklifinde bulundu ve bu teklif Yunanistan tarafından kabul edildi. Yaz ve Sonbahar aylarında bir dizi görüşme yapıldı. Türkiye’de 17 Ağustos 1999, Yunanistan’da da 7 Eylül de yaşanan depremlerde karşılıklı yardımlaşmalar iki ülkenin birbirlerine olan bakış açısını bir nebze değiştirdi. Haziran 1999’da gerçekleştirilen G-8 grubu toplantısında BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Denktaş ile Klerides’i yeniden görüştirmek istedi. Ekim 1999’da Başbakan Bülent Ecevit Washington’da ABD Başkanı Clinton ile görüştü ve toplumlararası müzakerelerin tekrar başlatılması girişimini her iki liderde destekledi. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, KKTC’nin özerkliği kabul edilmeden görüşmelere yeniden başlamak istemiyordu. GKRY ise bu isteği kabul etmiyordu. Türkiye Cumhuriyeti Başbakan’ı Bülent Ecevit’te Kıbrıs’ta iki bağımsız devlet olduğu kabul edilmelidir diyerek Denktaş ile aynı düşündüğünü belirtiyordu (Hale, 2000:273-274).

Kıbrıs Türk ve Rum yönetimlerini görüştirmek için çabalar 1999 yılının ikinci yarısında hız kazandı. Sonuçta BM Genel Sekreteri Kofi Annan 14 Kasım 1999 tarihinde yaptığı açıklama ile Kıbrıs Türk ve Rum yönetimlerinin, kapsamlı bir çözüm için müzakere zeminin hazırlanmasına yönelik Dolaylı Görüşmelerin (*Proximity Talks*²⁵) 3 Aralık 1999 tarihinde New York’ta başlatılması konusunda anlaşmalarını bildirdi. KKTC dolaylı görüşmelere katılmayı bazı şartlarla kabul ettiğini belirtmiştir. Bu şartlar Kıbrıs’ta nihai çözümün Türk ve Rum kesimine eşit statü tanınması, doğrudan görüşmeler için Kıbrıs’ta iki eşit egemen devletin mevcudiyetinin kabul edilmesi gerektiği, yüz yüze görüşmelere geçmek için müzakere zeminin eşitlenmesi ve görüşmelerin Denktaş’ın teklif ettiği konfederasyon ilkesi temelinde gerçekleşmesi (Sönmezoğlu, 2016a: 260).

²⁵ Proximity Talks/Dolaylı Görüşmeler, iki ülke arasında tanınma/statü gibi anlaşmazlıkların bulunması nedeniyle yüzyüze doğrudan görüşme yapılamayan durumlarda başvurulacak bir diplomasi tekniğidir. Örneğin iki ülkeden biri diğerinin bağımsızlığını tanımaz ve onunla aynı masaya oturmak istemezse bu durumlarda iki ülkenin temsilcileri birbirine yakın yerlerde tarafsız arabulucular aracılığıyla görüşmeler yaparlar. Proximity Talks müzakerelerine 1948 de İsrail’in kurulması sonrasında çıkan uyuşmazlıklarda, 1956 Süveyş Krizinde KKTC’nin kuruluşundan sonra bir dizi görüşmelerde başvurulmuştur (Özersay, 2013: 632).

Denktaş ile Klerides arasında Aralık 1999-Ekim 2000 tarihleri arasında 5 türlü dolaylı görüşmeler yapıldı. Aralıktaki 1.tur görüşmeler bitmeden Türkiye'nin aday olarak kabul edildiği AB Helsinki Zirvesi'nde Kıbrıs ile ilgili şu ifadelere yer verildi: *“Avrupa Konseyi, politik bir çözümün, Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağını belirtir. (Ancak,) Kıbrıs'la katılım müzakereleri sonuçlandığında bir çözüme ulaşılmamış ise, bu durum, Kıbrıs'ın AB'ye katılımı konusunda Konseyin vereceği karar bakımından bir önkoşul oluşturmayacaktır”* AB'nin bu hamlesiyle görüşmelerde GKRY'nin eli biraz daha güçlenmiş oldu (Özersay, 2013: 632-633). Kıbrıs konusunda dolaylı görüşmelerin ikinci turu 31 Ocak-8 Şubat 2000 tarihinde Cenevre de, üçüncü tur görüşmeler 5 Temmuz 2000 tarihinde yine Cenevre de, dolaylı görüşmelerin dördüncü turu 26 Eylül 2000'de New York'ta, beşinci ve son tur ise 1-10 Kasım tarihleri arasında tekrar Cenevre de gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler BM Genel Sekreteri Kofi Annan ve Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto aracılığıyla gerçekleştirilmiş Denktaş ile Klerides'in doğrudan görüşmeler yapması söz konusu olmamıştır (Sönmezoğlu, 2016b: 555).

Yapılan görüşmelerde KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş Konfederasyon önerisini, 1960 Garanti sisteminin devamını ve Kıbrıs'ta iki egemen devletin ortaklığının olması gerektiğini ayrıntılı bir biçimde ortaya koymuştur. GKRY lideri Klerides ise merkezi yönetimi güçlü bir federasyon üzerinde durmuştur. Kofi Annan beşinci tur görüşmeler sırasında Cenevre'ye gelerek KKTC ve GKRY'ye 8 Kasım günü *“sözlü ifadeler”* adı altında merkezi niteliği güçlü olan federasyon temelli Rum tezlerine benzer özellikler taşıyan bir belge sunmuştur. Denktaş bu belgenin kabul edilemez olduğunu açıklamıştır. 24 Kasım günü Ankara'da Türkiye ve KKTC arasında bir değerlendirme toplantısı yapılmıştır. Bu toplantı sonrasında Rauf Denktaş *“Kıbrıs'ta iki ayrı egemen devlet, iki halk, ve iki demokrasi bulunduğunu, dolaylı görüşmelerin amacının kapsamlı görüşmelere geçilebilmesi için zemin hazırlanması olduğunu ancak bunun beş turda yapılamadığını, görüşmelerin almış olduğu seyir nedeniyle ve Kıbrıs Türk tarafının ortaya koyduğu makul ve gerçekçi parametreler kabul edilmedikçe aracılı görüşmelere devam edilmesinde bir yarar görmediğini”* açıklamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit de bu görüşü desteklemiştir. Kıbrıs görüşmelerinde bu etap da nihai çözüm için bir anlaşma sağlanmadan son bulmuştur (Sönmezoğlu, 2016b: 555-556). Dolaylı görüşmeler sırasında gerek AB'nin GKRY'nin elini güçlendiren açıklamaları gerek BM Genel

Sekreterinin sözlü ifadeler adı altında GKRY tezlerine yakın öneri sunması Klerides'in uzlaşmaz politikasını devam ettirmesine neden olmuştur. Klerides, Kıbrıs Türkleri ile uzlaşmak yerine KKTC'yi küçük tavizlerle Rum egemenliğindeki sözde Kıbrıs Cumhuriyetine katmak istiyordu.

2.15. 2002-2004 ANNAN PLANI

KKTC, 2001 yılı boyunca devletlerarası görüşme talebini sürdürdü. Gerek BM Genel Sekreteri gerekse de ABD'nin, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş'ı koşulsuz müzakere masasına oturtma çabaları bir sonuç vermedi. Denктаş Türkiye'nin AB sürecinde diplomasi masasında elini güçlendirmek için bu isteğinden vazgeçerek 8 Kasım 2001 tarihinde GKRY lideri Klerides'e bir mektup göndererek önkoşulsuz bir şekilde doğrudan görüşme talebinde bulundu (Özersay, 2013: 635). Klerides Denктаş'ın gönderdiği mektuba olumlu yanıt verdi ve görüşmenin 4 Aralıkta yapılması kararlaştırıldı (Köse, 2016: 651). Denктаş ve Klerides kendilerinin de beklemedikleri bir süreci böylelikle başlattılar. Klerides sürpriz bir şekilde Kuzey'e geçerek KKTC Cumhurbaşkanlığında Rauf Denктаş'a akşam yemeğinde konuk oldu. Denктаş da bu jسته karşılık 29 Aralık 2001'de Güney'e geçerek akşam yemeğinde Klerides'e konuk oldu. Bu gelişmeler 2004'te Annan Planı referandumu ile sonuçlanacak sürecin başlangıcı olur. BM Genel Sekreteri Kofi Annan bu görüşmelerden aldığı olumlu hava neticesinde Kıbrıs Türk ve Rum liderlerini yüz yüze görüşmeye davet etti (Düzgün, 2008: 11).

Denктаş'ın önerisi ile başlayan doğrudan görüşme trafiğinin ilk turu 16 Ocak 2002 de başlayıp Şubat 2002'de sona erdi. İlk tur görüşmelerde KKTC, kurulacak federal devletin yetkilerinin az olmasını, federasyonun iki ayrı egemen devlet tarafından kurulmasını ve dış politikada federal devletin yetkili olması tezini savunuyordu. GKRY ise federal devletin geniş yetkilere sahip olup federe devletlerin yetkilerinin az olması tezini savunuyordu. Mart ayına kadar toplam 14 görüşme gerçekleşti. Denктаş “*KKTC'nin Bağımsız Devlet (state) olma tezini, Bağımsız Birim (entity) “* olarak değiştirerek görüşmelere devam etti. Türk ve Rum birimleri dış ilişkilerde ortak hareket edecek iç işlerinde ise serbest olacaklardı. Merkezi federal devlet hakkında da KKTC kolaylık sağlamıştı. Bağımsız Birim ile GKRY'nin KKTC'ye nüfuz etmesi önlenmek isteniyordu. GKRY bu teklifi kabul etmedi. Nisan ayında yapılan 3. Tur görüşmelerde KKTC “*içte zayıf konfederal yapı*” GKRY ise “*güçlendirilmiş konfederal yapı*” tezini savunmaya devam ettiler. Rumlar zayıf

yapıda Türkler ayrılır endişesi yaşarken, Türklerde güçlü yapıda Rumların tahakkümüne girmek endişesi içinde tutumlarını korudular. Üçüncü tur sonunda KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş *“Karadağ ve Sırbistan arasında yapılan Avrupa destekli yeni birleşme antlaşmasının Kıbrıs için model olabileceğini, bu modelin Türk tarafının isteklerine yakın olduğunu”* açıkladı. GKRY’nin ise aklında sadece AB üyeliği vardı. Rum hükümet sözcüsü Mihailis Papapetru *“Denktaş’ın iki devletli çözüm tezinden vazgeçmediğini, toprak tavizine ve Rum göçmenlerin geri dönüşüne yanaşmadığını”* belirterek Türk önerilerini reddetti (Köse, 2016: 652-653).

Doğrudan görüşmelerden bir sonuç çıkmayacağını anlayan BM Genel Sekreteri Kofi Annan 14 Mayıs 2002’de Kıbrıs’a gelerek her iki liderle de görüşmüştür. 15 Mayıs’ta Önce Klerides ile sonra da Denktaş ile görüşen Annan iki liderden de görüşmelerin daha etkin sürdürülmesini istemiştir. BM Genel Sekreteri adadan ayrılırken de *“yılsonuna kadar anlaşmaya varılmasından mutlu olacağını”* açıklamasını yapmıştır (Düzgün, 2008: 12).

BM Genel Sekreteri Kofi Annan yeni bir çözüm önerisi geliştirmek ve ayrı ayrı görüşme yapmak için KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve GKRY Cumhurbaşkanı Klerides’i Paris’e davet etti. Paris’te yapılan görüşmelerden bir sonuç elde edilemedi. 3-4 Ekim tarihlerinde New York’ta tekrar bir araya gelme kararı alındı. Ekim’e kadar yapılan görüşmelerde bir sonuç çıkmaması durumunda BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın Kıbrıs için kapsamlı bir çözüm planı açıklayacağı beklentisi hakim oldu. Hem KKTC hem de GKRY böyle bir durumdan endişe ediyordu. Bu sırada Denktaş ile Klerides kendi aralarında görüşmeye devam ediyorlardı. Eylül ayındaki 53. görüşmede Rauf Denktaş Klerides’e 130 maddelik bir çözüm paketi sundu. GKRY bu pakete de olumlu bir yaklaşım sergilememiştir. Denktaş-Klerides görüşmelerine Denktaş’ın kalp rahatsızlığı sebebiyle bir ay ara verildi. Kararlaştırıldığı gibi 4 Ekimde New York’ta tekrar 3’lü görüşmeler başladı. İki gün süren New York görüşmelerinde temel konular *güvenlik, yönetim, toprak ve mülkiyet*’ti. Ancak bu konularda ilerleme sağlanamadı. Görüşmelerde teknik konular için iki komitenin kurulması ve her ay 3’lü zirve yapılması kararı alındı. Denktaş’ın sağlık sorunları nedeniyle görüşmelere tekrar ara verildi. Bu arada BM Genel Sekreterinin Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto Kıbrıs için kapsamlı bir rapor hazırlamaya başladı (Köse, 2016: 656-659).

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın adıyla anılacak plan New York görüşmelerinden sonra hazırlanır ve tartışma yaratacak bir biçimde iki kesime de sunulur. BM Genel Sekreteri Annan, Türkiye'de 3 Kasım 2002'de ki seçimlerden sonra, daha yeni hükümet kurulmamışken ve Rauf Denктаş'ın hastanede tedavisi sürerken 11 Kasım 2002 tarihinde hazırladığı planı taraflara sundu (Düzgün, 2008: 13).

Resmi adı “*Kıbrıs Sorunun Kapsamlı Çözümü için Anlaşma Temeli*” olan planda (Sönmezoğlu, 2016a: 634) teklif edilen anayasal düzene göre egemenlik yetkisi Kıbrıs Anayasasından kaynaklanmaktadır. Ortak ve parça devletler bu anayasanın çizdiği sınırlar çerçevesinde yetkilerini kullanabileceklerdir. Parça devletler ortak devletin yetkisi dışındaki alanlarda yetkilendirilmektedirler. Belgede iki egemen devletin birlikteliği değil iki coğrafi özerk parçanın anayasadan aldığı yetkilerle birleşmesi istenilmektedir. Bu yetkilerde sınırlandırılmıştır. Mesela parça devletler anayasa hükümlerine aykırı yasal düzenlemeler yapamayacaktır. Bu da ilerde bir şey olursa parça devletlerin kendini korumak için bir önlem almasını engellemektedir. Belgenin düzeltilmiş şekline göre Rumlar 11 yıl sonra parça devlet vatandaşlığı için başvurabileceklerdir. Bu da Rumların Türk parça devletinde siyasi haklar elde etmesini sağlayacaktır. Rumlar hem ortak devletin meclisinde hem de Türk parça devletinin meclisinde temsil hakkına kavuşacaklar bu da iki kesimliliği ortadan kaldıracaktır. Bu madde ile 1960 Anayasası ile getirilen ve yönetimde uygulanan kesin etnik ayrılık anlayışı ortadan kalkmakta vatandaşlık temelli siyasi haklar sağlanmaktadır. Ortak devletin yasama organları Temsilciler Meclisi ve Senatodur. Temsilciler Meclisi parça devletin iç vatandaşlık nüfusu oranına göre, Senatoda ise her parça devlet 24 senatörle temsil edilecektir. Yani Rum parça devletinin Temsilciler Meclisindeki sayısı Türklerden fazla olacaktır. 36 Rum ve 12 Türk vekil olacaktır. Senatoda her ne kadar eşitlik öngörülse de Türk parça devlete yerleştirilecek Rumlar ilerde vatandaşlık elde edince Türk parça devleti adına Senatoya seçilecek ve burada ki eşitlik Rumlar lehine değişecektir. Annan Belgesine göre Türk parça devlete nüfusunun %28'ine kadar olan Rum yerleşebilecektir. Yerleştirilen Rumların Türk parça devletinden vatandaşlık alması ile Temsilciler Meclisinde Türklere ayrılan 12 koltuğun 4'ü, Senatoda ki 24 koltuğun 8'i ilerde Rumların eline geçebilecektir. Hem Senato da hem de Temsilciler Meclisinde çoğunluğu ele geçiren Rumlar Türkler aleyhine karar çıkartabileceklerdir. Bazı sınırlamalar dışında her iki mecliste de basit çoğunluk ile karar alınması

kararlaştırılmıştır. Özel sınırlamalarda da i parça devletin 6 Senatrnn aleyhte karar vermesi ile buradaki sınırlama da anlamını yitirecektir. Çünkü ilerde Kuzeye yerleşen Rumların Türk parça devleti adına 8 Senatör koltuğu kazanma şansı vardır. Ortak Devletin Yürütme organı Başkanlık Konseyidir. Bu da 4 Rum 2’si Türk parça devletinden olmak üzere 6 kişiden oluşmaktadır. Onanması için Temsilciler Meclisinde 25 vekil Senato da ise 24 senatörden bir fazlası yeterlidir. Burada da yukarı da bahsettiğimiz nedenlerden dolayı Rumların Türklerle ayrılan 2 koltuktan birini ele geçirme şansı vardır. Geçiş süresi 3 yıl olarak belirleniyor. Geçiş sürecinde Yürütme yetkisi Türk ve Rum başkanlar tarafından birlikte kullanılıyordu. Başkan ve Yardımcısı farklı parça devletlerden olacaktı. Annan Belgesi Federal bir yapı öngörmektedir ancak bu KKTC’nin istediği gibi iki eşit devletten oluşmamakta ve uluslararası anlamda tanınan Self Determinasyon hakkına dayalı egemenlik içermemektedir (Efegil, 2003: 61-64; Sönmezoğlu, 2016a: 635).

Mal Mülk Değişimi ve Toprak düzenlemesine bakarsak, Türklerin elindeki %36’lık toprak oranı %28’e indirilmektedir. Mal- Mülk mübadelesinde KKTC’nin istediği küresel tazminat sistemi yerine “*geri iade, takas, tazminat ve uzun vadeli kiralama yöntemi*” getirilmiştir. 15 yıllık getirilen kısıtlama ile Türk parça devletinin nüfusunun %28’ine kadar olan 56.000 Rum’a hem yerleşme hem de mallarını geri alma hakkı tanınmıştır. Bu konu da da parça devletler değil kurulacak “*Mülkiyet Kurulu*” yetkilendirilmiştir. Bu kurulun vereceği kararlar kesindir mahkemeye gtrlemeyecektir. Toprak düzenlemesine göre ortaya konan iki haritada KKTC’nin savunduğu güvenlik, su kaynakları, derinlik ve ulaşım gibi kriterlere uyulmamıştır. GKRY’nin isteğine uygun olarak Karpaz, Güzelyurt ve Maraş gibi su ve tarım açısından verimli alanlar Rum parça devletine bırakılmıştır. Bunun zerine Mal Mülk Mübadelesi ile Rumların Türk parça devletinde elde edeceği alanlar ile belgede yazan %28’lik oran daha da düşecektir. Adadaki iyi kalite su kuyularının %75den fazlası, Tarım alanlarının da %65’den fazlası Rumların elinde olacaktır. Bu da birçok Trkn göçmen durumuna düşmesine ve Türk parça devletinin ekonomisinin zarar görmesine neden olacaktır (Efegil, 2003: 64-69).

Annan Belgesinde Garantörlük konusu KKTC’nin isteğine göre genişletilmiştir. Belgeye göre Garanti Anlaşması hem Kıbrıs’ın hem de Parça Devletlerin toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını ve güvenliğini sağlayacaktır. Ancak “*Ek protokolün, Garanti Anlaşmasının diğer hükümleri üzerinde stnliğe haiz olacağı*” ifadesi ile

Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkı elinden alınmaktadır. Adadaki Türk ve Yunan askerleri yer değişikliği, eğitim, hareket gibi konularda 48 saat önceden hem birbirlerine hem de BM'ye haber vermek zorundadır. Ada genelinde güvenlikten BM sorumludur. Ortak devlet polisi her parça devletten eşit sayıda personelden oluşacaktır. Türkiye ve Yunanistan'ın izni olmadan Kıbrıs kendini uluslararası askeri hareketlerin kullanımına açamayacaktır. 6 bin Türk ve Yunan askeri ayrı oluşturu devletlere konuşlandırılacaktır. Türkiye AB'ye tam üye olunca Kıbrıslı olmayan tüm askerler adadan çekilecektir. Kıbrıs'ın askeri amaçlar için kullanılmasının onayı Türkiye ve Yunanistan'a aittir ancak Türkiye AB'ye üye olunca bu şart ortadan kalkacaktır (Efegil, 2003: 38-39). Efegil'e göre *“Garantörlük konusunda ortaya çıkan öncelikli mesele Kurucu Anlaşmanın uluslararası anlaşma olarak kabul edilip edilmeyeceği ve bağlayıcı olup olmayacağıdır. Annan belgesinde kurucu anlaşmanın BM sözleşmesi madde 102'ye göre kayıt ettirileceği ifade edilmektedir. Ancak kurucu anlaşmanın iki kurucu egemen ve bağımsız devletler tarafından imzalanmaması uluslararası hukuk açısından sorun ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası hukuka göre uluslararası anlaşmalar bağımsız ve egemen devletler tarafından imzalanan bağlayıcı metinlerdir. Fakat kurucu anlaşma iki toplum arasında imzalanmaktadır. Bu durumda, yapılacak bir yorumda kurucu anlaşmanın uluslararası bir anlaşma olmadığı öne sürülebilir. Kurucu anlaşmanın bağlayıcı olmayan bir belge olduğu da ileri sürülebilir. Hatta Kıbrıs Rum Kesimi bu yorumu, görüşlerine hukuksal dayanak gösterip, Kurucu Anlaşmanın Garantörlüğe ilişkin Ek Protokolünün geçersizliğini ve AB normlarına aykırı olduğunu ileri sürerek, ek protokolün iptalini isteyebilir”* (Efegil, 2003: 69-70).

Vatandaşlık ve göçmen meselelerinde de, Rum göçmenlerin Kuzeye yerleştirilmesi konusunda sınırlamalar getirilmiştir. İlk 20 yılda parça devletin nüfusunun %'1'i, her üç yılda birde %3 oranında artırma olacaktı. 20.yılın sonunda da %20'sini ve 3/1'ini geçmeyecek şekilde sınırlama getiriliyordu. KKTC, BM'ye Türkiye'den gelen kişilerin vatandaşlığı için 33.000 kişilik bir liste sunacaktı. Ayrıca çözüm sonrası Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Kıbrıs'a giriş ve ikamet bakımından hakları Yunanistan vatandaşları ile eşitleniyordu (Özersay, 2013: 644).

Türkiye'de seçimlerden sonra daha yeni hükümet kurulamadığı için mevcut hükümetin Başbakanı Bülent Ecevit'in başkanlığında Dışışleri Bakanı Şükrü Sina Gürel ve Dışışleri bürokratlarının katılımıyla 13 Kasım günü BM Planı

değerlendirildi. Toplantıdan sonra Başbakan Bülent Ecevit şunları söyledi: “Plan Türkiye’de seçim ortamı devam ederken hazırlandı. TBMM toplanmış değil, hükümet kurulmuş değil. Kıbrıs sorununun iki önemli unsurundan biri olan Sayın Rauf Denktaş, hasta ve New York’ta. Böyle bir ortamda 7 gün içinde öngörüşlerinizi bildirin ve çalışmalar 30 gün sürsün deniyor. Bu çok büyük bir haksızlık, en azından Denktaş’ın göreve başlaması beklenmeliydi... Planda kaygı verici unsurlarda var. KKTC’den büyük ölçüde arazi alınmak isteniyor. Bu tabii KKTC tarafından kabul edilebilir bir durum değil. Diğer bir unsorda Garantörlük sıfatıyla Kıbrıs’ta bulunan Türk Askerlerinin sayısı önemli derecede azaltılmak isteniyor. Bu da içimize sindirebileceğimiz bir durum değil.” (Şimşir, 2004: 51-52). 15 Kasım günü KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş hasta yatağından Annan planının tuzaklarla dolu olduğunu açıkladı. Planın ilk olarak Rum gazetelerinde yayımlandığına dikkat çeken Denktaş “belgeyi inceledikçe içindeki yanlışları ve tuzakları görüyoruz” dedi. Özellikle plana ekli haritanın “Ortalığı alt üst eden, kabul edilmez bir durum yarattığını” belirtti (Şimşir, 2004: 55).

Annan planı ile iki ayrı mesele tek bir planda çözülüyordu. Plan kabul edilirse hem Kıbrıs’taki anlaşmazlık çözülecek hem de Kıbrıs birleşik bir şekilde AB’ye girecek ve Türkiye’nin AB süreci çabuklaşacaktı. Plana göre KKTC ve GKRY 28 Şubat 2003’e kadar müzakere edecekler ve 30 Mart 2003’te de plan ayrı ayrı Referanduma sunulacaktı. Ancak Türk ve Rumların itirazı üzerine Annan, planın 2.versiyonunu 10 Aralık 2002’de sundu. İkinci versiyonda planın ana çerçevesi değişmedi sınırlı değişiklikler yapıldı. Avrupa Parlamentosuna seçilecek Kıbrıslı 6 milletvekilinden 2’si Kıbrıs Türk parça devletinden seçilecekti. Kıbrıs’ta kalacak Türkiye ve Yunanistan askerleri sayısı 2500 ile 7500 arasında olacaktı. Karpaz yarım adasının Rum parça devletine bırakılacağını gösteren harita eklendi. Kıbrıs’ta vatandaşlık alamayacak Türkiye kökenli kişilere ülkesine döndüğünde ekonomik yardım yapılması öngörülüyordu. Ayrıca Türk ve Rum başkanların yürütme yetkisini birlikte kullanacağı 3 yıllık geçiş süreci 2.5 yıla indiriliyordu. Annan, planı sunarken KKTC ve GKRY’yi 12 Aralık 2002’de Kopenhag’a davet etti. Aynı tarihte AB’de Kopenhag’da zirve toplantısı vardı. Böylelikle BM, Kıbrıs ile AB sürecini birlikte gördüğünü gösteriyor ve AB ile ortak çalışma yürütüyordu. Hem AB hem de BM Kıbrıs’ın birleşik olarak AB’ye girmesini istiyordu (Özersay, 2013: 645-646). Kopenhag Zirvesinde, GKRY’nin bütün Kıbrıs’ı temsilen AB’ye üye olacağı

kesinleşiyordu. Rauf Denктаş rahatsızlığı nedeniyle Kopenhag’a Dışışleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu’nu gönderdi (Düzgün, 2008: 13). Bu toplantılardan sonra da bir anlaşma sağlanamadı.

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş ile GKRY Cumhurbaşkanı Klerides 15 Ocak 2003 tarihinde Lefkoşa’da yüz yüze görüşmelere devam ettiler. Şubat ayında Klerides, Annan Planını görüşme zemini olarak kabul etmiş, Denктаş ise biraz daha mesafeli durmuştur. Bu arada 2003 Şubatında GKRY’de yapılan seçimlerde Klerides’in yerine sertlik yanlısı Tassos Papadopoulos seçilmiştir. 26 Şubat 2003’de Kofi Annan Kıbrıs’a gelerek planın revize edilmiş üçüncü versiyonunu sunmuş ve Denктаş ile Papadopoulos’u Lahey’de toplantıya çağırıştır. Üçüncü versiyonda getirilen yeniliklere bakarsak öncelikle “*Parça Devlet*” terimi yerine “*Kurucu Devlet*” terimi kullanılıyordu. Türk ve Rum kesiminde vatandaş yapılacak kişi sayısı 45.000’e çıkarılmıştı. Karpaz bazı düzenlemeler ile Türk tarafında kalacaktı. Referandumda hayır oyu çıksa da Avrupa Birliği üyeliğine bir etki etmeyeceği belirtiliyordu. İki kesimin vatandaşlarının karşılıklı yerleşimini engelleyen süre 4’den 6 yıla çıkarılıyordu. Kofi Annan, planın 28 Mart’a kadar müzakere edilip 6 Nisan’da referanduma sunulmasını önerdi. Ancak her iki liderde referandum konusunda isteksizdi (Sönmezoğlu, 2016a: 636-637).

Annan Planının kabul edilmesi için dış baskılarda giderek artıyordu. Plan son derece karmaşıktı ve Türkler için tehlikeli yönleri de birer birer ortaya çıkıyordu. Denктаş bu planın uzun vadede Kıbrıs’taki Türkleri tasfiye etmek için hazırlandığını açıkça belirtiyordu. Bazı yabancı dış politika ve strateji uzmanları da Denктаş ile aynı görüşü paylaşıyordu. Buna rağmen içerden ve dışardan gelen baskılar ayrıca yeni seçilen Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin de isteği üzerine Denктаş müzakere masasına oturmuştu. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer 6 Mart 2003 tarihinde bir deklarasyon yayınlarak “*Annan Planının şimdiki haliyle Türk tarafının beklentilerini karşılamaktan uzak olduğunu*” belirtti. 10-11 Mart 2003 tarihinde hem garantör devletlerin temsilcileri hem de Denктаş ve Klerides ile Lahey’de yapılan beşli toplantıdan da bir sonuç elde edilemedi (Önalp, 2010: 307). Lahey’de bir sonuç elde edilememesi üzerine Annan Planı üzerine yapılan görüşmeler 2003 sonuna kadar tekrar başlatılamadı (Özersay, 2013: 654).

16 Nisan 2003 tarihinde AB Dönem Başkanı Yunanistan'ın başkenti Atina'da Avrupa Birliğine yeni katılacak 10 ülkenin Katılım Protokolü Anlaşması imzalandı. Bu 10 ülke arasında, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde tüm adayı temsil ediyormuş muamelesi yapılan GKRY'de vardı. Bu protokole göre Mayıs 2004'te 10 yeni ülkenin katılımıyla AB üye sayısı 25'e ulaşacaktır (Kumkale, 2006: 83). Böylelikle GKRY'nin AB üyeliği tescillenmiş oluyordu. Rumların artık Türkler ile müzakere etme niyeti hiç kalmamıştı. Kıbrıs konusunda diplomatik her türlü avantaj Rum kesimine hem BM hem AB sayesinde sağlanıyordu. Kıbrıs Rumları Kıbrıs Türkleri ile eşit, egemen 2 kurucu devlet temelinde bir ortaklık anlaşmasına razı olmazdı. AB eli ile çözüm çabaları zor bir sürece sokuluyordu.

KKTC'de 14 Aralık 2003 tarihinde yapılan genel seçimlerde Annan Planına karşı çıkan partilerle planı destekleyen partiler neredeyse eşit oy aldılar ve tek başına hükümet kurma hakkını hiçbir parti elde edemedi. AB, Denktaş'ın yenilgiye uğrayacağını sanıyordu çünkü seçimlerden önce planı destekleyen partilere maddi manevi destek sağlanmıştı. Mehmet Ali Talat'ın lideri olduğu Cumhuriyetçi Türk Partisi diğerlerinden biraz daha fazla oy almıştı. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ta Annan Planını destekleyen Mehmet Ali Talat'a hükümeti kurma görevini anayasa gereği mecburen verdi. Koalisyon hükümeti kuran Talat meclisten güvenoyu alarak Başbakan oldu (Önalp, 2010: 308).

14 Aralık seçimlerinden önce iki önemli gelişme yaşanmıştı. Bu da Türkiye'de ki Ak Parti hükümetinin Kıbrıs'la ilgili politikasını netleştirme de etkileyici bir işlev gördü. Bunlardan ilki AB ile ilgiliydi. Kasım 2003'deki AB ilerleme raporunda *"Kıbrıs'taki çözümsüzlüğün Türkiye'nin AB beklentileri için ciddi bir engel oluşturabileceği"* belirtildi. Diğer ise 12 Kasım'da Avrupa Konseyi Delegeler Komitesi, AİHM'nin 1998 yılında karar verdiği Kıbrıs'la bağlantılı *"Loizidu davası"*²⁶ ile ilgili tazminatın

²⁶ Loizidu davası hukuki olmaktan çok siyasi yönü ağır basan bir davadır. Kıbrıslı bir Rum olan loizidu hanım, Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra gayrimenkullerinin Kuzey Kıbrıs'ta kaldığını ve bu yolla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ihlal edildiğini öne sürerek AİHM'de Türkiye hakkında dava açmıştır. Loizidu hanım 1989 yılında yaptığı başvurudaki esas şikayet konusu sınır olayları sırasında gözaltına alınıp 10 saat özgürlüğünden yoksun bırakılmış olmasından kaynaklanmaktaydı. Mülkiyet ile ilgili olarak da Türk askerlerinin bölgeyi kontrol altında tutması nedeniyle mallarına ulaşımının engellenmesi ve bu yolla da mallarının kullanım hakkının sürekli ihlal edildiğini öne sürüyordu. 1991 yılında Türkiye'nin itirazlarına rağmen Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu başvuruyu kabul etti. Sonraki aşamada başvuru AİHM'e intikal etti. 1993'de ki duruşmada Türkiye konunun siyasi olup Kıbrıs'taki nihai çözüm ile bağlantılı olduğunu ve *"Türkiye'nin kişisel başvuru hakkını tanıdığı 27 Ocak 1987 tarihinden önceki devam eden ihlallerden dolayı sorumlu tutulamayacağını"* belirtti. Mahkeme bu itirazları reddetti. AİHM uzun süren duruşmalardan sonra

Türkiye Cumhuriyeti tarafından ödenmesini kararlaştırdı. AİHM’de Loizidu davasına benzer 1400 dosya vardı bu tip kararların Türkiye’nin hem AB üyeliği sürecine olumsuz etki edeceği hem de Türkiye’nin yüksek miktarlarda tazminat ödemekle karşı karşıya kalacağı görülmüyordu (Özersay, 2003: 654-655).

Türkiye’de 3 Kasım 2002 seçimlerini Ak Parti kazanmış ve tek başına iktidar olma hakkını elde etmişti. Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, TBMM’ye seçilemediğinden dolayı hükümeti Abdullah Gül kurdu. Dışişleri Bakanlığına ise Yaşar Yakış getirildi. Bu dönem Türkiye’nin çok ciddi dış politik sorunlarla yüz yüze kaldığı bir dönem. Kıbrıs, Irak, Avrupa Birliği üyelik süreci gibi (Şimşir, 2004: 96). Başbakan Abdullah Gül 58. hükümetin programını 23 Kasım 2002 tarihinde TBMM’de okudu. Programın Kıbrıs ile ilgili olan kısmı şöyleydi: *“Hükümetimiz, Kıbrıs sorununa mutlaka bir çözüm bulunmasının gereğine inanmaktadır. Bu çözümde gelecekte adadaki Türk varlığını tehlikeye sokacak hiçbir girişime müsaade edilmeyecektir. Bu çerçevede, BM Genel Sekreteri Kofi Annan Tarafından Kıbrıs konusunda yapılan barış girişimi olumlu karşılanmakla birlikte, hükümetimizce sorunun kalıcı bir şekilde çözümü için ulusal çıkarlarımız ve Kıbrıs Türk halkının Adada ki varlığını ve egemenliğini garanti altına alacak bir müzakere süreci öngörülmektedir”* (Şimşir, 2004: 122).

18 Mart 2003 tarihinde ise Recep Tayyip Erdoğan 59. Hükümetin programını mecliste okudu ve Başbakan oldu (Şimşir, 2004: 551). Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Annan Planının reddedilmesi yerine müzakere edilmesini istiyordu. Bununla birlikte Kıbrıslı Türklerin temel haklarının korunacağı konusunda Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ve KKTC hükümeti bir mutabakat metni imzaladılar. Önceki Türk Başbakanlarının aksine Erdoğan, Denктаş’a açık bir destek vermiyordu. Bu durum Türkiye Cumhuriyetinin geleneksel Kıbrıs politikasında bir değişiklik olacağını gösteriyordu (Önalp, 2010: 309-310).

Lahey görüşmelerinden sonra bahsettiğimiz gibi 2003 sonuna kadar herhangi bir görüşme gerçekleşmedi. Türkiye’de 23 Ocak 2004’te yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonrası yayınlanan bildiride *“müzakerelerin BM Genel Sekreterinin iyi*

Türkiye’nin itirazlarını yeterince değerlendirmeden 1998 yılında Türkiye’nin tazminat ödemesine karar verdi. 2003 yılına gelindiğinde AB’nin yoğun baskısı neticesinde yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye 2 Aralık 2003 tarihinde Loizidu’ya tazminatını ödemiştir. Böylelikle bu sorun uzlaşma yolu ile çözümlenmiştir (Hazar, 2015: 116-117).

niyet misyonu çerçevesinde ve Annan Planı referans alınarak yapılması” isteniyordu (Özersay, 2013: 657). Bundan bir gün sonra 24 Ocak 2004 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan İsviçre’nin Davos şehrinde buluştular. Bu görüşme de Türkiye, Annan Planının referanduma götürülmesini ve BM’nin hakemlik yapmasını kabul etti. Görüşmelerde bir sonuç elde edilememesi durumunda Annan Planındaki boşluklar BM tarafından doldurulacaktı. Türkiye bu görüşmede BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisinin KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ile anlaşamadığından dolayı değiştirilmesini talep ettiyse de bu gerçekleşmedi (Düzgün, 2008: 38).

BM Genel Sekreteri Annan 5 Şubat 2004’te KKTC ve GKRY liderlerine bir mektup yollayarak 10 Şubat 2004 tarihinde yeniden görüşmelere başlanması için New York’a davet etti. Mektupta Kofi Annan BM’nin hakemliğini öneriyor, Kıbrıslı Türklerin ve Rumların uzlaşamayacağı noktalarda plandaki boşlukların BM tarafından doldurulacağı söyleniyordu. KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş bu öneriyi kabul edilemez olarak buldu. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ise masadan kaçan taraf olarak görülmek istemiyordu. Ankara’da önce bir zirve toplantısı yapılması kararı alındı. Bu toplantı da Denktaş New York’a gitmesi için ikna edildi. GKRY lideri Papadopoulos’ta AB’den gelen baskılar sonucu görüşmeleri kabul etti. 10 Şubat günü New York görüşmeleri başladı. Kofi Annan önce her iki liderle de ayrı ayrı görüştü daha sonra üçlü görüşmelere geçildi. Bu görüşmelerde Hem Denktaş hem Papadopoulos boşlukların BM tarafından doldurulmasına sıcak bakmadıklarını söylediler. Genel sekreter iki lidere de son kararlarını vermeleri için bir gün süre tanıdı. Türkiye müzakerelerin devam etmesinden yanaydı Denktaş’a bu yönde telkinlerde bulundular. İkinci gün Türk tarafı bir öneri sundu. Görüşmelere Türkiye ve Yunanistan’ında dahil olması yine uzlaşmaya varılmazsa boşlukların bundan sonra BM tarafından doldurulmasını istedi. Çok yoğun görüşmelerden sonra Rauf Denktaş ve Papadopoulos müzakerelerin başlamasını onayladılar (Düzgün, 2008: 44-74).

Nihai bir sonuca 3 aşama da varılacaktı. 19 Şubat-22 Mart tarihleri arasında birinci tur, 24-30 Mart arasında ikinci tur görüşmeler yapılacaktı. Yine bir anlaşma sağlanamazsa daha önceden varılan mutabakat gereği BM Genel Sekreteri plana son şeklini verip ayrı ayrı referanduma sunacaktı (Sönmezoğlu, 2016a: 639). New York Zirvesinden sonra Kıbrıs’ta devam eden görüşmelerde Denktaş, Papadopoulos’un

anlaşma istemediğini belgeleriyle birlikte açıklıyordu. Ayrıca Denktaş Türkiye hükümetinden de destek görmüyordu. Kıbrıs'ta bir şeyler oluyordu ve Denktaş yalnız başına kalmıştı. Birleşmiş Milletler diplomatları bu görüşmelerden bir sonuç alınamayacağını anlamıştı bu yüzden toplantıların kalan kısmını bir zirve şeklinde İsviçre'nin Bürgenstock kasabasında yapma kararı aldılar. Bu karar için Türkiye ve KKTC Başbakanlarının onayı da alındı. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın İsviçre zirvesine katılmayacağı ve referandumda Hayır çıkması için kampanya başlatacağı belli olmuştu. Denktaş'a göre *"İsviçre, New York'un bir devamıydı ve amaçları yıllar önce planladıkları Camp David²⁷ türü bir zirveydi. Bizi ıssız bir yere götürüp bir odaya kapatacaklar ve sonuç alıncaya kadar görüştürecekler. Bu Annan'ın planıydı. Benim önerimle bir kısmı bozuldu. Zirve'ye Türkiye ve Yunanistan'ın da dahil edilmesi sağlandı. Ak Parti Davos'ta vereceğini vermiş ve bunu New York Zirvesinde de teyit etmişti. Dolayısı ile benim orada yapacağım bir şey yoktu. Gitmeyeceğimi açıkladım. Yerime Mehmet Ali Talat ile Serdar Denktaş'ın yetkili olduğunu söyledim."* (Düzgün, 2008: 97-98).

Rauf Denktaş'ın Annan Planı hakkındaki politikası referandumlara gidileceği belli olunca artık iyice netlik kazanmıştı. 22 Mart'ta yapılacak Bürgenstock zirvesinde KKTC'yi kendisi yerine hükümetin temsil edeceğini açıkladı. Denktaş yalnız kalmıştı. Zaten New York zirvesinde her şey belli olmuştu İsviçre'den bir sonuç çıkmayacağını biliyordu. Denktaş yetki belgesini KKTC Başbakanı Mehmet Ali Talat ve yardımcısı Serdar Denktaş'a verdi. Artık KKTC'de ki referandumda hayır çıkması için çalışmalara başlayacaktı. Papadopoulos, Denktaş katılmadığı için Mehmet Ali Talat ve Serdar Denktaş'ı muhatap almayı reddetti ve yüz yüze görüşme yapmadı. Papadopoulos'a göre onlar toplum lideri değildi görüşme yapabilirler ama karar alamazlardı. Çıkan bu kriz farklı bir diplomasi tekniği ile giderilmeye çalışıldı. İki kesim görüşme masasına oturmadılar BM diplomatları iki kesim arasında mekik diplomasisi uygulayarak sonuca ulaşmaya çalıştılar. Görüşmeler devam edip aşama kaydedildikten sonra Bürgenstock zirvesine Türkiye ve Yunanistan Başbakanları ile AB yetkilisi Verheugen ve Amerika ile İngiliz diplomatları da katıldı (Özersay, 2013: 659).

²⁷ 1978 yılında ABD'de bulunan Camp David adlı yerde gerçekleşen Mısır ile İsrail arasında yapılan barış görüşmelerine ve antlaşmalara atıfta bulunmaktadır (Süer, Atmaca, 2007: 51-55).

Annan, planının 4. versiyonunu 28 Mart günü sundu. Dördüncü versiyonu inceleyen Türk tarafı BM ile yapılan görüşmelerde hassasiyetle üzerinde durdukları konuların plana dahil edilmediğini gördüler. Özellikle Garanti ve İttifak Anlaşmalarını işlevsiz hale getirecek cümleler Türkiye'yi rahatsız etmişti. Türk heyeti eğer plan bu şekliyle kalırsa toplantıyı terk edeceğinin izlenimini bıraktı. İngiltere de bu konuda Türkiye'ye destek verdi ve Garanti-İttifak Anlaşmalarının korunmasını istedi (Düzgün, 2008: 143-144). 31 Mart'ta taraflar arasında birçok konuda uzlaş sağlanamaması üzerine daha önceden varılan mutabakat gereği plandaki boşlukları BM Genel Sekreteri doldurdu (Özersay, 2003: 659).

BM Genel Sekreteri Kofi Annan Bürgenstock'da plana son şeklini verdi. Avrupa Birliğinden destek alan Rumlar planda kendi istekleri doğrultusunda bazı ilave değişikliklerin yapılmasını sağladılar. Her şeye rağmen sonuçta metnin esası üzerinde Kıbrıslı Türklerin ve Rumların mutabakatı sağlanamadı. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı eski Müsteşarı ve eski milletvekili Büyükelçi Onur Öymen'e göre *"Uluslararası ilişkilerde kabul edilen yöntem, ancak ilgili hükümetlerin onayı alındıktan sonra anlaşma metinlerinin gerektiğinde referanduma sunulabileceği ilkesi iken, Kıbrıs'ta farklı bir yöntem uygulandı ve iki hükümetin uzlaşmamış olması dikkate alınmadan metnin halkın onayına sunulması yoluna gidildi. Bu referandumun garipsenecek bir başka yanı da halkın onayına sunulacak metnin ekleriyle birlikte 9000 sayfayı buluyor olmasıydı. Dünyanın hiçbir ülkesinde bu kadar kapsamlı bir metnin halk onayına sunulduğu hatırlanmıyor. Referandumda kabul edilen metinler hukuki sonuç doğuracağı için vatandaşların hangi metni onayladıklarını bilmeleri en doğal haklarıydı. Ayrıca 9000 sayfalık bu planın tamamı Türkçe'ye de çevrilmediği için halkın oyunu gözü kapalı bir biçimde kullanması kaçınılmaz olacaktı. KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ta bu metnin tamamını inceleyerek onaylamadığını bildirmişti. Yalnız halkın değil Türkiye'de ki ve Kıbrıs Rum Kesiminde ki politikacılarında bu metnin tamamını görmedikleri anlaşılmıştı. Planın yaklaşık 200 sayfalık bir özeti, Türk hükümeti tarafından TBMM üyelerine dağıtıldı."* (Öymen, 2017a: 473).

Referanduma götürülecek planın beşinci ve son haline göre Kıbrıs Türklerinin %36 olan toprak oranı %29,2'ye düşürülüyor. Karpaz, Türklerde kalırken su kaynaklarının bolca bulunduğu Güzelyurt ve etrafı Rumlara bırakılıyordu. Planda Federal yapının yasama organı Senato ve Temsilciler Meclisinden oluşuyordu. Her

iki mecliste 5 yıl için seçilecek 48 üyeden oluşacaktı. Senato 24 Türk ve 24 Rum senatörden oluşacaktı. Bu dengenin bozulmaması için senatörlerin seçimi etnik kökene göre olacaktı. Temsilciler Meclisinde ise bir parça devletin üye oranının $\frac{1}{4}$ 'den az olmaması kaydıyla vatandaşlık esasına göre yapılacaktı. Yürütme Organı olan Başkanlık Konseyi 6 üyeden oluşacaktı. Bir kurucu devlet en az iki üyeye sahip olacaktı. Başkanlık Konseyinde etnik köken değil vatandaşlık esas alınmıyordu. Başkanlık Konseyi'nde başkan ve yardımcılığı ilk dönem 10 ayda bir dönüşümlü olacak daha sonra Rumlar 40 ay, Türkler 20 ay başkanlık yapacaktı. Bir konuda karar alınabilmesi için en az 1 Türk üyenin onayı alınması zorunluluğu vardı. Avrupa Parlamentosunda da 4 Rum 2 Türk milletvekili olacaktı. 1974 yılından sonra Türkiye'den Kıbrıs'a yerleşen 45.000 kadarı adada kalabilecek, anlaşma kabul edildikten sonra Türkiye'den Kıbrıs'a geleceklerin oranı Türk kesimindeki nüfusun %5'ini geçemeyecekti. Adadaki asker sayısında ise 2011 yılına kadar 6000, 2018 yılına kadar ise 3000 Türk ve Yunan askeri ada da kalacaktı. 2018'den sonra ise tıpkı 1960 anlaşmalarında olduğu gibi 650 Türk ve 950 Yunan askeri adada kalacaktı ve bu askerlerin durumu da 3 yılda bir sıfırlama amacıyla gözden geçirilecekti. Bazı yönetim organlarında Türklerin ve Rumların eşit düzeyde temsil edilme süresi 30 aydan 2 aya indiriliyordu. Bütün göçmenlere diğer devletteki taşınmaz malların $\frac{1}{3}$ 'ünün iadesi zorunluluğu getirilirken Rumların çoğunlukta olduğu Karpaz Bölgesi ile Marunilerin yaşadığı Koruçam köyü kural dışı bırakılıyordu. Rumların Kuzeydeki evine dönebilmesi de şartlara bağlanmıştı. Ya Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye oluşuna kadar ya da 19 yıla kadar Türk nüfusunun %18'ini geçemeyecek şekilde dönüş hakkı tanınıyordu. Daha sonra kısıtlamalar ortadan kalkacaktı. Türk Kurucu Devleti 20 yıl boyunca ya da Türk kesiminde kişi başına düşen gelir Rum kesiminin %85'ine ulaşana kadar, Rum kurucu devletinin vatandaşlarının ya da tüzel kişilerinin 3 yıldan az ikamet etmiş olanlarının kendi federe devletinden taşınmaz mal almasına kısıtlama getirebilecekti. Bütün sınırlamalar kaldırıldıktan sonra her bir kurucu devlet kendi federe devletinde kendi etnik kökene sahip vatandaşlarının toplam nüfusun $\frac{2}{3}$ 'ünden daha az bir düzeye inmesini engelleme hakkına sahip olacaktı (Sönmezoğlu, 2016a: 640-642).

Türk hükümetince TBMM'de ki vekillere dağıtılan 200 sayfalık özette planın tamamına değil belli başlı bölümlerine yer veriliyordu. Ancak bu metnin dışında da Türkiye açısından riskli maddelerin olduğu saptandı. O dönem milletvekili olan eski

Büyükelçi Onur Öymen bunu şöyle açıklıyor: *“Plana göre yabancı savaş gemilerinin Kıbrıs karasularından geçmesi federal hükümetin iznine tabi olacaktı. Oysa uluslararası hukuka göre savaş gemilerinin zararsız geçiş hakkını kullanarak, duraklama yapmadan başka ülkelerin karasularından geçmesi mümkündü. Kofi Annan Planındaki bu hüküm uluslararası hukuka aykırıydı. Ayrıca Kıbrıs Rum Hükümeti tarafından çeşitli tarihlerde imzalanan bazı anlaşmaların ve kabul edilen yasaların ilke olarak bu plan çerçevesinde benimsenmesi öngörüliyordu. Türk tarafının ısrarıyla koruyucu bazı hükümler metne konulmuşsa da genel ilke buydu. Oysa Rum tarafının geçmişte Yunanistan, Suriye ve Ermenistan gibi ülkelerle yaptığı güvenlik anlaşmaları vardı. Bu anlaşmaların bir bölümü BM belgelerinde yer almıyordu ve içeriğinin ne olduğu belli değildi. Bazı Rum yasaları Türkiye tarafından kesinlikle kabul edilebilecek nitelikte değildi. Bunlardan biri Kurtuluş Savaşı’nda Türklerin Rumlara soykırım yaptığını iddia ediyor ve bu nedenle her yıl anma törenleri yapılmasını öngörüüyordu.”* (Öymen, 2017a: 474). Türklerin istediği husus olan bir diğer konu da AB Müktesebatının Kıbrıs'ta uygulanmasında bazı farklı derogasyonların olacağının AB tarafından kabul edilmesi idi. Bu hususların birincil hukuk kabul edilebilmesi için AB üyesi ülkelerin parlamentolarında referandumdan önce onaylanması gerekiyordu ancak bu konuda da anlaşma sağlanamadı (Başbuğ, 2016: 127).

24 Nisan 2004 tarihinde KKTC ve GKRY’de ayrı ayrı referanduma sunulacak Annan Planına BM, Türkiye ile Yunanistan Başbakanları, AB ve ABD olumlu yaklaşıyordu (Düzgün, 2008: 189). Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin plan üzerindeki stratejisi aslında bir varsayıma dayanıyordu. Türk hükümeti Kıbrıslı Rumların planı reddedeceğini düşünüyordu. Bu görüş haklı bir görüştü. Çünkü birkaç ay sonra AB üyeliği gerçekleşecek olan Kıbrıslı Rumların bu planı kabul etmeyeceği belliydi. Türkiye'nin AB üyesi olmadığı bir durumda AB üyesi olacak olan GKRY’nin, AB Müktesebatını kullanarak Kıbrıslı Türkleri bir azınlık durumuna getirmek isteyecekleri için mevcut durumu koruyup planı reddetmek Rumlar için daha makul görünüyordu. Türk hükümetinin ikinci düşüncesi de Rumlar zaten hayır diyecekler ise Kıbrıslı Türkler evet derse bundan hem KKTC’nin hem de Türkiye'nin karlı çıkacağını düşünüyorlardı. Ancak Kıbrıs’ta yaşanan gelişmelere tarihsel perspektiften bakarsak bu düşüncenin yanlış olacağı görülebilirdi. Türkiye ve KKTC Kıbrıs konusunda hep olumlu yaklaşırken 1960 Anlaşmaları hariç GKRY ve

Yunanistan görüşmelerde uzlaşmaz tutum takınmasına rağmen hep karlı çıkmışlardı (Başbuğ, 2017: 173).

Annan Planına sadece KKTC lideri Denktaş değil, GKRY lideri Papadopoulos'ta karşıydı. 7 Nisan 2004 tarihinde televizyonda yaptığı konuşma da gözyaşları içinde plana hayır diyeceğini açıkladı (Düzgün, 2008: 211). Annan Planı Referandumuna sunulmadan önce 15 Nisan 2004 tarihinde TBMM'de bir konuşma yapan KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, milletvekillerine ve tüm Türk kamuoyuna plana neden hayır denilmesi gerektiğini şu sözler ile açıklamıştır: *“Ümit ederim ki dıştan ve Türkiye’den gelmekte olan tüm baskılara ve telkinlere rağmen halk kendi hür iradesini kullanacaktır. İçeriğini bilmediğini, zorla empoze edilmek istenen, 9000 sayfalık pakete evet demenin tehlikesini görecektir ve ona göre hareket edecektir. Ben bu referandumda niye HAYIR diyeceğimi anlatmaya çalışacağım. Annan Planı sorumluluğu bizden almış halka vermiştir. Ben HAYIR diyeceğim çünkü bu anlaşma Rumlara, kısa bir süre içinde Kıbrıs’ın tümüne sahip çıkma olanağını vermekte, Kıbrıs Türk’ünü anavatanından ayırmaktadır. Bu anlaşma iki kesimliliği bozmakta, AB normları altında, bizi nereye götüreceği belli olmayan karmaşık idari ve siyasi bir çerçeve içine oturtmaktadır. Mal mülk sorunlarını halletmiyor, bunları bireyler arasında içinden çıkılmaz bir karmaşa haline getiriyor; geleceğin büyük kavgalarına zemin hazırlıyor. 1960 Antlaşmaları ile bize verilmiş olan garantileri zaman içinde tümüyle ortadan kaldırmaya açık kapı bırakıyor. Halkımızın yarısını göçmen yapıyor. Kıbrıs Meselesine Rum’un gözü ile bakarak tedbir öngörüyor ve Kıbrıs Türklerinin iki halktan biri olduğunu, bu halkın eşit egemenliğini kabul edecek cesareti gösteremiyor! HAYIR diyorum çünkü bu planda bize verilmiş olan haklar AB normları altında yok edilebilecektir. HAYIR diyeceğim çünkü AB Kıbrıs Hükümeti sahte adı altında Rum Yönetimi ile yaptığı anlaşmaya verdiği birincil hukuk statüsünü bizi de kapsayacak şekilde genişletmek niyetinde olmadığını açıklamıştır. HAYIR diyeceğim çünkü Rumların AB ile hazırladıkları 9000 sayfalık bir paketin geleceğimizi nasıl etkileyeceğini bilmiyorum... Çünkü bu paketin içinde, Meclisimizin onayından geçmeyen, ancak geleceğimizi ipotek altına alacak bir anayasa bile var. HAYIR diyeceğim, çünkü bu metod halkımıza hakarettir; onun varlığını, meclisini, otoritelerini hiçe sayarak başka ülkelerin Kıbrıs üzerinde kendi çıkarlarını sağlamak için kurulmuş bir mega hiledir. HAYIR diyeceğim çünkü bu*

plan bizi Türkiye'ye, Anadolu'ya ebediyen hasret bırakacaktır.” (Denktaş, 2004: 234-235).

24 Nisan 2004 tarihinde yapılan referandumda taraflara Annan Planını kabul edip etmedikleri ile AB'ye girmek isteyip istemedikleri ile ilgili iki soru soruldu. KKTC'de yapılan referandumda %64,91 oranında evet ve %35,09 oranında hayır oyu çıktı. GKRY'de ise %75,85 hayır ve %24,15 evet oyu çıktı. Böylelikle Annan planı GKRY'nin reddetmesi üzerine uygulanamadı ve diğer planlar gibi reddedildi. Oylamanın mantığına ters bir şekilde planı reddeden GKRY ödüllendirilerek 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi yapıldı (Akmaral, 2004: 299). Annan Planının uygulanmaması Türkiye ve KKTC için daha yararlı olmuştur. 9000 sayfalık plan detaylıca analiz edilmemiş analiz edilen yerlerinde dahi BM ve AB eli ile Kıbrıs Türk toplumunun ilerde adada azınlık durumuna düşebileceği ve siyasi olarak işlevsiz kalacağı tespit edilmiştir. Ayrıca Annan Planı Denktaş'ında belirttiği gibi Türkiye ile Kıbrıs arasındaki bağı koparma niyeti taşımaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE KIBRIS ETKİSİ

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ TARİHİ

Avrupa ve Avrupalılık fikri coğrafi açıdan belirlenmemiştir. Çok uzun bir süreç sonunda ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Avrupa yer ve kültür olarak belirsizdi. Avrupa sözcüğü M.Ö 7. Yüzyılda Eski Yunanlıların yaşadıkları bölgenin kuzeyinde ki bilmedikleri yere bu ismi vermesi ile ortaya çıktı. Daha sonra Roma, Akdeniz çevresinde yayıldı. Romanın, Hristiyanlığı kabulünden sonra bu din etrafında bir birleşme düşüncesi olmasına karşın Hristiyanlık doğudan geldiği için Avrupa'nın özgün kültürünün bir parçası kabul edilmiyordu. Ancak Arap fetihleri ile birlikte Hristiyanlık Avrupa'nın bir özelliği haline gelmişti. Güney Akdeniz'e İslam'ın yerleşmesi Avrupa'yı Akdeniz'in güneyinden koparıp Kuzey'e yöneltti. MS.800'de Kutsal Roma-Germen İmparatoru olan Charlemagne Avrupa'nın batısını büyük ölçüde kontrol altına alırken, ilk defa Avrupalı olmayı bütünleşme çabaları için kullandı. Charlemagne'nin ölümünden sonra bu fikir ortadan kalktı ve Hristiyanlık Avrupa fikrini kendi içinde eritti. Bu dönemde Hristiyanlık Avrupa Kültürü ile özdeşleşti. Roma-Bizans ayrılığı, Akdeniz'in parçalanması, Ortodoks ve Katolik Kiliselerinin ayrılması, Papalık-İmparatorluk ayrılığı Avrupa'da parçalanmayı hızlandırdı. Modern çağa geçerken Avrupa, Hristiyanlığı bir reformla tekrar böldü. Rönesans ve Reform hareketleri ile Avrupa etnik ulus devletlere ayrıldı. Böylelikle çok merkezli her birinin birbiriyle savaştığı bir Avrupa ortaya çıktı (Tekeli, İlkin, 1993: 36-37).

Avrupa'da birlik düşüncesinin tarihi çok eskilere dayanır. Birlik düşüncesinin temelde iki nedeni olmuştur. İlki Avrupalı Hristiyan devletlerin aralarındaki sorunu çözmek ve savaşları önlemek istemesi, ikincisi ise Avrupalı devletlere karşı gelebilecek tehlikeleri önlemek. Ayrıca bunlara ek olarak büyük ve egemen güç olma isteği, ortak kültürün pekiştirilmesi de sayılabilir. Avrupa'nın birliğini düşünce olarak detaylı bir şekilde ortaya koyan kişi Normandiyalı Fransız Avukat *Pierre Dubois*'tir. Avrupalı ülkelerin birbirleriyle savaşarak güçsüz hale geldiğini iddia ederek Avrupalı ülkelerin konfederasyon şeklinde bir araya gelmesini önermiştir. Dubois'ten sonra *Dante Alighieri* İlahi Komedi ve Monarşi Üzerine adlı yapıtlarında Avrupa'da kültür birliği fikrini dile getirmiştir. Fransız düşünür

Rousseau, Jeremy Bentham, Balzac, Napolyon, İmmanuel Kant, Henri De Saint Simon ve daha nice düşünür, yazar, politikacı çok eskilerden itibaren eserleriyle, fikirleriyle Avrupa’da birlik oluşturmak için çaba harcamışlardır (Çakmak, 2007: 12-15).

Birçok Avrupa ülkesinde Avrupa’da bir birlik oluşturmak için toplantılar yapılmıştır. Bu toplantıların en çok bilinenleri 1848’ de Brüksel, 1849 Paris, 1850 Frankfurt, 1851 Londra toplantılarıdır. Ünlü Fransız yazar Victor Hugo Paris toplantısında “*Philedelphia ile Boston arasında bir savaş nasıl saçma ise Avrupalı ülkeler arasında da aynı olacaktır*” demiştir. 1867’de birde “*Avrupa Birleşik Devletleri*” adında bir dergi çıkararak birlik düşüncesine katkı da bulunmuştur. İtalyan Birliğinin sağlanmasında çok önemli roller oynayan Guiseppe Mazzini ve Guiseppe Garibaldi Avrupa’da birlik oluşması için önemli katkılar yapan diğer isimlerden ikisidir. Mazzini “*Halkların Kutsal İttifakı*” adlı eserinde “*ülkelerin kopuk ve yalnız yaşamalarının güvenlikleri için çok tehlikeli olduğunu*” dile getirmiş ve birleşme önerisinde bulunmuştur (Çakmak, 2007: 15-16).

Görüldüğü gibi birçok filozof, politikacı, düşünür ve yazar çok eski yıllardan itibaren Avrupa’nın birleşmesi için ortaya düşünceler koymuşlardır ancak bu düşünceler 20.yüzyıla kadar uygulamaya geçirilememiştir. Almanya ile Fransa’nın 1870-1945 yılları arasında 3 kez savaşmaları ve 20. Yüzyılda yaşanan iki büyük Dünya Savaşı bunun en büyük göstergesidir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın Avrupa’da yol açtığı can kaybı ve yıkım o güne kadar yaşanmamış büyüklükteydi. Kalıcı bir barışın sağlanması ve Avrupa’nın güçlenmesi için Avrupa da siyasal ve ekonomik açıdan bir birleşmenin tek çözüm yolu olacağı düşüncesi tekrar gündeme gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’nın dünya üzerindeki geleneksel egemenliği son bulmuştur. Bu egemenlik SSCB ve ABD gibi iki süper gücün eline geçmiştir. Bunun bilincinde olan Avrupalı siyasiler savaştan sonra birleşme düşüncesi yolunda daha fazla çaba harcamaya başlamıştır. 18 Eylül 1946 tarihinde İngiltere Başbakanı Winston Churchill Zürih Üniversite’sinde yaptığı ünlü konuşmasında “*Avrupa’yı kısa sürede özgür ve mutlu kılmak için, Almanya ve Fransa işbirliği ile bir tür Avrupa Birleşik Devletleri kurma hareketinin başlatılması gerektiği*” yönünde açıklamada bulunmuştur. SSCB’nin de Avrupa için bir tehdit unsuru haline gelmesi, Avrupa’nın siyasi, askeri ve ekonomik olarak birleşmesini zorunlu kılıyordu (Tecer, 2007:9-10).

ABD, SSCB yayılmasına karşı Batı Avrupa'yı koruma amaçlı NATO'yu kurması ve bu doğrultu da Batı Almanya'yı da silahlandırması ile Avrupa'da ekonomi temelli birleşme arayışları yaklaşık aynı dönemlere denk geliyordu. Almanya'nın tekrar silahlanması ve altyapısını düzeltmesine yardımcı olunması Fransa'nın Almanya'yı tekrar bir tehdit olarak görmesine neden oluyordu. Birde buna Avrupa'nın bölünmüş ve etkisiz hali eklenince Fransa yeni bir politika arayışına girişmişti (Mor, 2019:156-157).

Fransa Dışişleri Bakanı Schuman 9 Mayıs 1950'de ünlü deklarasyonunu açıkladı. Savaş ertesini Avrupa'da düzenin korunması Almanya'nın büyümesini sınırlamakta değil, Almanya'yı Avrupa içinde eritmekte görülmüyordu. Bu planın arkasındaki isim Fransız Planlama Örgütünün Başkanı *Jean Monnet* idi. Avrupa Kömür Ve Çelik Topluluğu önerisini Alman Prof. Halsstein ile birlikte geliştirmişti. Bu topluluk "*Yüksek Otorite*", "*Ortak Meclis*", "*Bakanlar Konseyi*" ve "*Adalet Divanı*" olmak üzere dört organdan oluşacaktı. Avrupa Kömür Ve Çelik Topluluğu Antlaşması 18 Nisan 1951'de Paris'te Fransa, Batı Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya tarafından imzalandı. Bu ülkelere daha sonra "*altılar*" ismi verildi. Anlaşma bu altı ülkenin parlamentosundan geçtikten sonra AKÇT 25 Eylül 1952'de doğdu. Jean Monnet Yüksek Otorite'nin ilk başkanı oldu. AKÇT'nin merkezi Lüksemburg oldu (Tekeli, İlkın, 1993: 42-43). Avrupa Kömür Çelik Topluluğunun yürürlüğe girişinden 50 yıl sonra sona ereceği de antlaşmada belirtilmiştir (Bozkurt, Demirel, 2004:122).

AKÇT ile ilerdeki Avrupa Birliği'nin temelleri atılmış oldu. Yukarıda saydığımız altı devlet AKÇT'nin kısa sürede yakaladığı başarının verdiği cesaretle aralarındaki işbirliğini daha da ileri götürmeyi düşündüler. Bunun üzerine 1957 yılında *Roma Antlaşması*'ni imzaladılar. AKÇT ile sağlanan ekonomik bütünleşme çabası bu ülkelere siyasi, askeri ve diğer alanlarda da bütünleşme sağlanabileceğini gösterdi. 1957 Roma Antlaşması ile altı ülke arasında *Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EUROTAM)* ve ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan *Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)* kuruldu. AKÇT'nin organları olan Parlamento ve Adalet Divanı'nın AET ve EUROTAM içinde faaliyette bulunması kararlaştırıldı. Roma Antlaşması ile daha çok Avrupalı ülkeyi AET'ye üye yapmak ve coğrafi bakımdan yayılmayı amaçlayan "*genişleme*" ve Avrupalılar arasında işbirliğini daha da geliştirmeyi ifade eden "*derinleşme*" kavramı ile Avrupa'nın birleştirilmesi temel iki sütun üzerine

oturtuluyordu. Günümüzde de bu kavramlar ile Avrupa’da entegrasyonun seyri geliştirilmektedir (Mor, 2019:159-160).

İlerleyen yıllarda Avrupalılar asıl maksatları olan Avrupa’da birliği gerçekleştirmek için AET’yi yapısal olarak değiştirmişler. AET için yapısal olarak ilk önemli değişiklik girişimi AKÇT, AET ve EUROTAM için tek bir Konsey ve tek bir Komisyon kurulması kararı ile alınmıştır. AKÇT’yi kuran 6 ülke 8 Nisan 1965’te Brüksel’de *Füzyon Antlaşması*’nı imzalamışlardır. Bu anlaşma ülkelerin parlamentolarında onaylanmasından sonra 1 Temmuz 1967’de yürürlüğe girmiştir (Çakmak, 2007: 21). Bundan sonra bu topluluklar Avrupa Topluluğu adı ile anılmaya başlanmıştır (<https://ab.gov.tr/105.html> erişim tarihi: 13.11.2020).

Bu arada İngiltere’de 1961 yılında AET’ye üye olmak için başvurduysa da Fransa Devlet Başkanı De Gaulle 1963 yılında bu başvuruyu reddetti. Fransa bunu reddederken İngiltere’nin kıta Avrupası ile bir ilişkisinin tarih boyunca bulunmadığını ileri sürdü. Yeni İngiltere Başbakanı Harold Wilson 1967 yılında tekrar başvuru da bulunduysa da yine Fransa’nın vetosu ile karşılaştı. İngiltere AET’ye ancak Fransa Devlet Başkanı De Gaulle’ün vefatından sonra 1973 yılında üye olacaktır. AET’de 1968 yılında gümrükler kaldırıldı ve topluluk dışı ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulaması başlatıldı (Sander, 2013: 350-351).

1973-1980 yılları arasında yaşanan petrol krizi temelli ekonomik yavaşlama ve finansal krizler AT üyesi ülkelerde de hissedilmiştir. Daha önce yaşanan ekonomik temelli başarılar yavaşlamış bir durgunluk süreci yaşanmıştır. AT üyesi ülkeler arasında bir ortak pazar kurulmasına karşın kişilerin, sermayenin ve malların serbest dolaşımını engelleyen tarife dışı uygulamalar yaygınlaşmıştı. Ayrıca AT, ABD ve Japonya gibi sanayisi kuvvetli ülkeler karşısında rekabet gücünü yitirmişti. Bu olumsuz durum karşısında Fransız Sosyalist *Jaques Delors*’un başkanı olduğu Avrupa Komisyonu, AT’yi bunalımdan kurtarmak ve güçlendirmek için yeni bir politika stratejisi üretmiş ve bunu “*Beyaz Kitap*” olarak yayınlamıştır (Tecer, 2007: 15).

Bu yeni strateji doğrultusunda AKÇT, EUROTAM ve AET’den oluşan Avrupa Topluluğunun 30. kuruluş yılı olan 1987’de “*Avrupa Tek Senedi*” yürürlüğe girmiştir. ATS, ile önemli yenilikler gelmiştir. Bakanlar Konseyindeki veto yetkisi kaldırılmış yerine kararların oy çokluğu sistemi ile alınması kararlaştırılmıştır.

Doğrudan seçimle oluşan Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri artırılmıştır. İç Pazar oluşumunun sağlanması da bir takvime bağlanmıştır (Sander, 2013: 351-352). Bir diğer önemli gelişme de Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Belçika ve Almanya'nın 1985 yılında *Schengen Antlaşması*'nı imzalamış olmalarıdır. Bu antlaşmaya göre 1 Ocak 1990'dan itibaren kendi aralarında sınır kontrolleri kaldırılacaktı (Tekeli, İlkın, 1993: 106).

1957 Roma Anlaşmasında yapılan en büyük değişiklik ise 7 Şubat 1992 yılında imzalanan *Maastricht Antlaşması* ile yapılmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Doğu Bloku'nun yıkılması üzerine o bloktaki ülkelerinde AT'ye katılması ve AT'de işbirliğini artırmak ve bütünleşme için gerekli altyapıyı genişletmek amacıyla bir takım yenilikler yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Kurumsal olarak daha ileri bir seviyeye geçmek amacıyla Avrupa Topluluğunun adı Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir. Böylelikle topluluktan birliğe geçildiğini belirtmek istemişlerdir. Maastricht Antlaşması ile gelen yeniliklere bakarsak; “*Ortak Dış Politika, Ortak Savunma Politikası, Avrupa Vatandaşlığı, Adalet ve İçişlerinde İşbirliği, Sosyal Politikalarda İşbirliği, Ekonomik ve Parasal Birlik, Sosyal Avrupa'nın gerçekleştirilmesi, Enerji, Çevre, Tüketici Hakları, Sağlık, Sanayi vb sektörlerde işbirliğinin geliştirilmesi*”. Maastricht kararlarına “3 sütun” veya “3 ayak” politikası da denmektedir. Ayrıca Maastricht Antlaşması ile gelen dış politika konusunda Avrupa Konseyinde oy birliği ile alınan karar üye devleti bağlar ilkesi de önemli bir yeniliktir (Çakmak, 2007: 22-23).

1993'de ki *Kopenhag Zirvesi* ile de AB'nin yeni genişleme stratejisi belirlenmiş. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri genişleme kapsamı içine alınmıştır. Ayrıca AB'ye üyelik için gereken önkoşulları ifade eden “*Kopenhag Kriterleri*” belirlenmiştir. Bu kriterler 3 başlıkta toplanmıştır: Siyasi Kriterler, Ekonomik Kriterler ve AB Müktesabatına Uyum. 1997'de imzalanan ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren *Amsterdam Antlaşması* ile de Maastricht kararları teyit edilmiş ve adalet ile içişlerinde işbirliği, sınır denetimleri, göç, sığınma ve suçla ortak mücadele ve Avrupa yurttaşlığı vurgulanmıştır (Tecer, 2007: 19-22).

AB'de Genişleme Süreçlerine de bakarsak bunu 6 döneme ayırabiliriz. 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka. 1981 yılında Yunanistan. 1986 yılında İspanya ve Portekiz. 1995 yılında Finlandiya, İsveç ve Avusturya. Beşinci ve en çok ülkenin üye

olarak kabul edildiği 2004 yılında Slovakya, Slovenya, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti (Çekya), Litvanya, Letonya, Malta, Estonya, GKRY. 2007 yılında ise Romanya ile Bulgaristan. Ve son olarak 2013 yılında Hırvatistan'ın üye olması ve İngiltere'nin 31 Ocak 2020 tarihinde üyelikten çıkması sonrasında AB 27 üyeli bir birlik durumundadır (https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html , Erişim Tarihi: 13.11. 2020).

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin Avrupa Birliği serüveni uzun yıllara dayanır. Türkiye Cumhuriyeti 1957 Roma Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden 19 ay sonra 31 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Roma Antlaşması uyarınca üye olmak için başvurmuştur. Bu başvuru Yunanistan'ın başvurusundan hemen sonra yapılmıştır. Türkiye'de ki o gün ki genel görüş Türkiye'nin batı toplumu içinde yerini alması ve Yunanistan'ın yalnız bırakılmaması idi. Türkiye ile AET arasında anlaşmaya varılana kadar geçen süreç 3 dönemden meydana gelir. Birinci dönem görüşmeler 28 Eylül 1959-21 Ekim 1960 arasındadır. Bu dönemde Türkiye nihai hedefinin tam üyelik olduğunu açıklamış ve ortaklık ilişkisinin Gümrük Birliği üzerine inşa edilmesini istemiştir. Yunanistan ile Mart 1960'da ortaklık görüşmesinin başlaması üzerine AET Konseyi 22 Mart ve 21 Nisan 1960'da Türk ve Yunan başvurularının birbirleriyle aynı süreçte yürütülmesini kararlaştırmıştır. İkinci dönem görüşmeler 10-22 Nisan 1961 tarihleri arasında yapılmış. Bu süreçte Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle Türkiye'nin üyeliği ile ilgili zorluk çıkarmıştır. Üçüncü dönem görüşmeler ise 18-22 Haziran 1962 ve 20 Haziran 1963 tarihleri arasında 6 kez yapılmıştır (Karlık, 2013: 2-8).

AET ile uzun süren müzakerelerden sonra Türkiye, 12 Eylül 1963 tarihinde AET ile Ankara Antlaşması'nı imzalamıştır. İmzalandığı yer Ankara olduğu için bu isimle anılan antlaşma 33 maddelik bir ana metin ile 2 ek protokolden meydana gelmektedir. Antlaşmanın ilk maddesi Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık kurulduğunu ifade etmektedir. Ortaklığın amacı ve kapsamı şöyle açıklanmıştır: *“Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir...”* (madde 2/1). Görüldüğü gibi bu antlaşma Gümrük Birliği çerçevesinde gelişmemiştir. Gümrük

Birliği, koşulların uygun olması ve anlaşılması üzerine ileriki yıllarda gerçekleşebilecek bir hedeftir (Tekeli, İlkin, 1993: 194-195).

Bu ortaklık 3 aşamalıdır. İlk aşama hazırlık aşamasıdır. 5-10 yıl arası öngörölmüştür. Bu aşamada Türkiye ekonomisinin az gelişmiş yapısı ileriki yıllarda AET’de üstleneceği sorumluluklara hazırlanabilmesi için AET ölkeleri tarafından yapılacak mali ve ticari yardımlarla desteklenecektir. İkinci aşama geçiş dönemidir ancak bu otomatik bir şekilde olmayacaktır. AET ile Türkiye arasında bir katma protokol anlaşması ile geçiş olacaktır. Bu dönemde yükümlölükler karşılıklı olacaktır yani Türkiye’nin de bir takım yükümlölükleri olacaktır. Geçiş döneminin 2 önemli amacı vardır. Birincisi Gümrük Birliği, ikincisi ise Türkiye’nin ekonomi politikalarını AET ile yakınlaştırmaktır. Üçüncü aşama son dönemdir. Ankara Anlaşması’nın yürürlüğe girmesinden en az 17 en çok 22 yıl sonra varılabilecek bu dönemin özellikleri anlaşmada açıkça belirtilmemiştir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta Türkiye tüm koşulları yerine getirirse de üyelik Türkiye için bir hak olarak değil olanak olarak öngörölmüştür (Tekeli, İlkin, 1993: 195-197).

Ankara Antlaşması ortaklık için ayrı bir kurumsal yapı getirmiştir. Çünkü Türkiye tam üye olmadan AET’nin kurumlarına katılması olanaksızdır. Antlaşma ile bir “Ortaklık Konseyi” kurulmuştur. Burada hem Türkiye Cumhuriyeti’nin hükümet temsilcileri hem de AET’nin Konsey ve Komisyon üyeleri ile AET üyesi ölkelerin temsilcileri vardır. Ortaklık Konseyi’nin Başkanlığını 6 ay Türkiye 6 ay AET yapacaktır. Bu Ortaklık Konseyi birçok konuda karar alma yetkisine sahiptir. Ankara Antlaşması ile birde “Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu” kurulmuştur. Bu komisyon TBMM ve Avrupa Parlamentosu’nun 15 üyesinden oluşacaktır. Kararları tavsiye niteliğinde olacaktır (Tekeli, İlkin, 1993: 198-199).

Ortaklığın İlk aşaması olan hazırlık dönemi 1964 ve 1972 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde Avrupa Topluluğu bir yandan Türkiye’ye mali yardımlarda bulunurken bir yandan da tarım ürünlerine ithal kolaylıkları sağlamıştır. İkinci aşama olan geçiş döneminin işleyiş koşulları 22 Temmuz 1970 tarihinde imzalanan “Katma Protokol” ile belirlenmiştir. Geçiş dönemi 1 Ocak 1973’te Katma Protokol’ün yürürlüğe girmesi ile başlar. Aradaki 3 yıl geçici bir protokol ile sürdürölür. Bu sürecin 1995 yılında tamamlanması öngörölür. AT bu dönemde Türk sanayi ürünleri için uyguladığı gümrük vergilerini kaldırır. Türkiye’de AT sanayi

ürünlerinin gümrüklerini yavaş yavaş 12 yılda kaldırılmasını planlar. Ancak hem 70'li yıllarda yaşanan petrol krizi hem de Türkiye'de ki iç siyasi gelişmeler bu aşamanın istenildiği gibi yürümesini engeller (Vardar, 2016: 432-433).

1980-1987 yılları arasında Türkiye ile Avrupa Topluluğu ilişkilerini etkileyen 3 önemli olay yaşanmıştır. Bunlar 24 Ocak 1980 Kararları, 12 Eylül 1980 Darbesi ve Yunanistan'ın Avrupa Topluluğuna tam üyeliği. 24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmak ve Türkiye ekonomisinin dışa açılmasını sağlamak istemiştir. Bu yolla Avrupa Topluluğu ile Türkiye'nin ilişkileri biraz yakınlaşmıştır (Bozkurt, Demirel, 2004: 152-153). Ancak 12 Eylül 1980 Darbesi ile Avrupa Topluluğu ile olan ilişkiler çalkantılı bir döneme girmiştir. Bu dönemde AT'nin içinde 2 görüş belirmiştir. Danimarka, Hollanda ve Fransa'nın başı çektiği ülkeler Türkiye ile ilişkileri tıpkı 1967'de Yunanistan ile yapıldığı gibi askıya alınmasını istemiştir. İngiltere ve Almanya'nın başı çektiği ülkeler ise Türkiye ile ilişkilerin devam etmesini istedi. Avrupa Topluluğu'nun 16 Eylülde yaptığı toplantıda ilişkilerin devam etmesi yönünde karar alındı. Ancak Türkiye'de ki siyasi gelişmelerden dolayı 21 Ocak 1982 tarihinde Ortaklık Anlaşması, Avrupa Parlamentosu'nun kararı ile askıya alınmıştır. Yunanistan'ın 1981 yılında üyeliğe kabul edilmesi de Türkiye Avrupa Topluluğu ilişkilerini etkilemiştir. Baştan beri Türkiye ile Yunanistan'ın Avrupa ile ilişkileri başa baş yürümekteydi. Yunanistan üye olunca Türkiye psikolojik olarak geride kalmıştır. Yunanistan üye olunca benzer ürünler ürettiğinden Türkiye'nin ekonomik olarak ihraç dengesi de bozulmuştur. AT'ye Yunanistan'ın üyeliği ile Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunlarda AT, Yunanistan'ın yanında yer alıp Türkiye'ye karşı siyasal baskılar uygulayabilir hale geldi (Erhan, Arat, 2010: 83-87).

1980-1985 yılları arasında Avrupa Topluluğu ile ilişkiler bir belirsizlik dönemine girmişti. Türkiye'de 1983 yılında gerçekleşen seçimlerde sivil bir iktidarın yönetimi devralması ve ekonomide dışa açık serbest politikaların benimsenmesi 1986 yılından itibaren ilişkileri tekrar canlandırmıştır. Bunun üzerine Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Topluluğuna tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Konsey bu başvuruyu incelemek üzere komisyona havale etmiştir. Komisyon uzun süren değerlendirmelerden sonra bir “*görüş raporu*” hazırlamıştır. Bu raporu 18 Aralık 1989'da AT Komiseri Abel Matutes Brüksel'de açıklamıştır. AT Komisyonu “*Topluluğun ekonomik ve parasal ve Avrupa Birliği hedefi doğrultusunda kararlı ve*

uyumlu bir ilerleme içinde iken, bu süreç tamamlanmadan, 1993'ten önce yeni katılım müzakerelerine girilmesinin doğru olmadığını” açıkladıktan sonra Türkiye ile ilgili de “*Türkiye'nin tam üyeliğe giden yolda önemli dezavantajları ile ekonomik, sosyal ve siyasal sorunları bulunduğunu*” belirtmiştir. Komisyonun yaptığı değerlendirmelerde Türkiye'nin coğrafi ve nüfus olarak büyüklüğü, İşsizliğin fazla oluşu, Türkiye'nin topluluk bütçesine getireceği yük ve Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerden bahsedildikten sonra Türkiye'nin tam üyelik için uygun olduğu ancak öncelikle siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmesinin ve Avrupa Topluluğunun kendi içindeki derinleşmesini tamamlamasını beklemesi gerektiği belirtilmiştir (Tecer, 2007: 173-175).

AT erken olan katılım müzakereleri yerine Türkiye ile farklı boyutta ilişkilerin sürdürülmesini önermiştir. Bunlar “ *Gümrük Birliği sürecinin tamamlanması, mali iş birliğinin yeniden başlatılması, sanayi ve teknolojik işbirliği, siyasal ve kültürel bağların güçlendirilmesi*”. Bu öneriler ve görüş 5 Şubat 1990 tarihinde AT Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından kabul edilmiştir. AT'nin bu politikası Türkiye tarafından olumlu değerlendirilmiş ve Gümrük Birliği sürecinin Katma Protokolde söylendiği şekilde 1995 yılında gerçekleştirilmesi için hazırlıklara başlanmıştır (Tecer, 2007: 175). Türkiye ile AB arasındaki 1990 yılından sonraki yaşanan gelişmeler ileriki başlıklarda Kıbrıs ile bağlantılı olarak detaylandırılacaktır.

3.3. AVRUPA BİRLİĞİ - GKRY İLİŞKİLERİ

Bilindiği gibi 1960 yılında Kıbrıs Türkleri ile Kıbrıs Rumları ortak kurucu paydada toplumların siyasal eşitliği çerçevesinde Zürih, Londra ve Lefkoşa antlaşmalarına dayanarak Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Kuruluşundan 2 yıl sonra Kıbrıs Cumhuriyeti, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık anlaşması yapmak için başvurmuştur. Hemen hemen aynı dönemde başlayan Rumların kurucu anlaşmaları yok sayarak ve anayasayı ihlal ederek Türklere saldırıları ve Türkleri Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinden uzaklaştırmaya çalışmaları adada huzursuzlukları artırmış bunun üzerine hükümetteki Türk temsilcileri Rumların anlaşmaları ihlal ettiğini ve artık yapacak bir şey olmadığını görerek hükümetten ayrılmak zorunda kalmışlardır (Mor, 2019: 209).

Bundan sonraki süreçte Türkiye ve Kıbrıs Türkleri için ortada 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti kalmamıştır. Hükümette tamamen Rum üyelerden oluşmuş ve AET ile müzakereler Rumlar ile Avrupa temsilcileri arasında yapılmıştır. Ne yazık ki bu gerçekleri görmeyen Avrupa yönetimi uzun süren müzakerelerden sonra Türk tarafının tüm itirazlarına rağmen, uluslararası hukuku ve kurucu anlaşmaları ihlal ederek 19 Aralık 1972 tarihinde AET-Kıbrıs Ortaklık Anlaşmasını imzalamışlardır. Türk toplumu'nun itirazlarını önlemek için anlaşmanın 5. maddesinde “*AET'nin adadaki iki toplum arasında hiçbir ayırım yapmayacağı*” belirtilmişti (İsmail, 1998: 334). Yapılan anlaşma “*tam gümrük birliğine varmak için gümrük tarifelerinin ve diğer sınırlamaların yavaş yavaş*” kaldırılmasını öngörmektedir. Çeşitli müzakere dönemlerinden sonra 1987 yılında GKRY ile Avrupa Topluluğu arasında Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmış ve 1 Ocak 1988'de bu anlaşma yürürlüğe girmiştir (Bozkurt, Demirel, 2004: 201).

KKTC'yi tanımayan ve batılı ülkelere de KKTC'nin tanınmaması için çağrıda bulunan Avrupa bu süreçte GKRY'yi tüm Kıbrıs'ın temsilcisi olarak saymış ve Rum yönetimi ile ilişkilerini bu doğrultuda geliştirmiştir. AT'nin Kıbrıs ile ilgili izlediği bu uluslararası hukuka aykırı politika nedeniyle Türkiye ile Avrupa sürekli karşı karşıya gelmiştir. Yunanistan'ın Avrupa Topluluğuna üye olması ile birlikte Avrupa'nın Kıbrıs ile ilgili politikası Yunanistan ve GKRY çıkarları doğrultusunda devam etmiştir. Avrupalılar uzun süren anlaşmazlığı Kıbrıs'ı içlerine alarak Avrupa Birliği'nin ilkeleri doğrultusunda çözmek niyetindeydiler (Çeçen, 2005: 121).

SSCB'nin dağılmasından sonra AT ülkeleri kıtasal bir birlik olmaya yöneldiler ve yeni bir politika ile genişleme süreci belirlediler. Bu politika da Kıbrıs'ta unutulmamıştı. AT 26 Haziran 1990 tarihinde düzenlediği *Dublin Zirvesi*'nde Kıbrıs ile ilgili “*Kıbrıs meselesi Türkiye-AT ilişkilerini etkiler*” kararını alarak Türkiye ile topluluk ilişkilerini Kıbrıs meselesine bağladı. AT'nin yeni politikasından yararlanmak isteyen GKRY bu karardan 1 hafta sonra 3 Temmuz 1990 tarihinde Avrupa Topluluğuna üye olmak için başvuruda bulundu. Avrupa Topluluğu da bu başvuruyu değerlendirmeye aldı. KKTC, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altındaki GKRY'nin kendileri adına konuşma hakkı olmadığını belirterek başvuruyu protesto etmiştir. AT, GKRY'nin üyelik başvurusunu 17 Eylül 1990 tarihinde Amerika'nın muhalefetine rağmen Komisyona havale etmiştir. Amerika, Kıbrıs sorununun, NATO'nun siyasi ve jeopolitik çıkarları doğrultusunda çözülmesini istediğinden

AT'nin soruna müdahil olmasını istemiyordu. Dönemin BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar da 11 Eylül 1990 tarihinde yaptığı açıklamada bu gelişmenin Kıbrıs'ta çözümü güçleştireceğini ve AT üyeliğinin iki kesimin çözüm çerçevesinde müzakere edeceği bir konu olduğunu belirtti. Tüm bunlara rağmen AB 30 Haziran 1993 tarihinde GKRY'nin üyelik başvurusuna olumlu bir cevap verdi (Çeçen, 2005: 121-122; Somuncuoğlu, 2002: 173-174).

Kıbrıs Rum Kesimi, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte önceden fazla ilgi duymadığı Avrupa Birliğini hızlı bir şekilde gündemine aldı. 1974-1990 yılları arasında Kıbrıslı Rumlar BM ve Bağlantısızlık platformlarını Kıbrıs'taki sorunu uluslararası alana taşıma, gündeme getirme ve çözüm çıkarma yerleri olarak görmekteydiler. Özellikle SSCB'nin dağılması, Yunanistan'ın AB'ye üye olması ile artan etkisi ve Bağlantısızlık hareketinin prestij kaybına uğraması GKRY'de sorunu AB ile birlikte çözüme kavuşturacakları düşüncesinin ortaya çıkmasına neden oldu. 1990'dan sonra GKRY bütün politikasını AB'ye odaklı olarak oluşturmaya başladı (Hasgüler, Uludağ, 2004: 335).

GKRY'nin tüm ada adına AT'ye üyelik başvurusu hem uluslararası hukuka hem de Kıbrıs Cumhuriyeti kurucu anlaşmalarına aykırıdır. Kurucu anlaşmalara göre Türkiye ve Yunanistan'ın aynı anda üye olmadıkları bir uluslararası birliğe Kıbrıs'ta üye olamazdı ve de Türk tarafının onayı olmadan böyle bir başvuru yapılamazdı. Dünyaca ünlü uluslararası hukukçularda bu fikirdeydi. 1997 ve 2001 yıllarında hazırladığı raporlarda İngiliz Hukukçu Profesör Maurice Mendelson Rumların bu başvurusunun anlaşmalara aykırı olduğunu söylemiştir (Öymen, 2017a: 463).

Maurice Mendelson 6 Haziran 1997 tarihinde yazdığı ilk hukuki mütalaada görüşlerini açık bir şekilde belirtmiştir ve Rumların AB üyeliği başvurusunun uluslararası hukuk ve kurucu anlaşmaların ihlali olduğunu dile getirmiştir: *"Mevcut anlaşmalar ve ilgili belgeler uygun olarak yorumlandığında, Kıbrıs Rum Yönetiminin uluslararası hukuk bakımından Türkiye'nin üyesi olmadığı Avrupa Birliğine katılmak için müracaat etmeye veya başvuru da bulunmuşsa katılmaya hakkı bulunmadığı görüşündeyim. Ayrıca, AB üyesi ve söz konusu Anlaşmalara taraf olarak Yunanistan ve İngiltere bu katılımı engellemekle yükümlü bulunmaktadır. Avrupa Birliği hukuku açısından da bu katılımı ilgili ciddi yasal engeller bulunmaktadır."*(Mendelson, 2001: 34).

Mendelson mütalaasının devamında Rumların AB üyeliğinin neden hukuka aykırı olduğunu detaylandırmaktadır. Garanti Anlaşmasının 1. Maddesine atıfla yaptığı yorumda *“Bu maddeyi kabul etmekle Kıbrıs Cumhuriyeti kısmen veya bir bütün olarak herhangi bir devlet ile siyasi veya ekonomik bir birliğe katılmayacağı yükümlüğünü üstlenmiştir. Bu itibarla adanın doğrudan veya dolaylı olarak bir başka devletle birleşmesi veya taksimine yol açan tüm faaliyetler yasaklanmıştır. Bu lisan kesinlikle Kıbrıs Cumhuriyeti’nin AB’ye katılmasını da kapsayacak kadar geniştir. Üyelik ekonomik birliğe bir bütün olarak katılmak anlamındadır. AB’nin aynı zamanda siyasi birlik de oluşturması üstlenilen yükümlülüğün ihhalidir. Üyelik Muhtemelen doğrudan ya da dolaylı olarak Yunanistan’la birleşmeye yol açacaktır. Avrupa Birliği ismi de üyeler arasında böyle bir birleşmeyi teyit etmektedir.”*(Mendelson, 2001: 68-69).

Mendelson mütalaasının 106. Paragrafında önemli bir konuya değinmektedir: *“Metnin iki yer de herhangi bir devletten bahsetmesine karşılık söz konusu birliğin devletlerle olabileceği öne sürülerek itirazda bulunulabilir. Ancak bu itiraz temelsizdir. Malum olduğu üzere metnin çerçevesini çizenler özellikle Yunanistan veya Türkiye ile yani bir devlet ile birlikten endişe etmişlerdir. Bununla birlikte, bir taslak metnin hazırlanmasında ve İngilizcenin (ve Fransızcanın) günlük kullanımında tekil kelimeler çoğul anlamları da içerir ve herhangi bir devlet²⁸ kelimesi devletler anlamını kapsayacak kadar geniştir. Bu yorum akliselim ile de uyumaktadır. Farzedelim ki Kıbrıs, Yunanistan ve Malta ile siyasi veya ekonomik birliğe girdi. Bunun enosise yol açmayacağına inanmak oldukça güçtür. Metni hazırlayanlar böyle bir durumu yasaklamak niyetini taşımışlardır. Burada söz konusu olan 15 ülkeyle birleşmektir. Kıbrıs siyasi, askeri, ekonomik, etnik ve coğrafi olarak diğer ülkelere nazaran Yunanistan ile çok yakın bir ilişki içindedir, bu ilişki hiç şüphesiz, katılım sonrasında da devam edecektir. Üstelik iyice anlaşılmalıdır ki, Garanti Anlaşmasının 1.maddesinde Kıbrıs Cumhuriyeti sadece herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılmaktan kaçınma yükümlülüğünü üstlenmemiş, doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir devletle birleşmeye yol açacak faaliyetlerden bile kaçınacağını da taahhüt etmiştir.”* (Mendelson, 2001: 69-70).

²⁸ 1978 İngiltere Yorumlama Yasası bölüm 30 sayfa 6’da der ki *“ Herhangi bir yasada, aksi niyet olmadıkça tekil kelimeler çoğul, çoğul kelimeler tekil anlam taşır”* ABD Yasa Kuralları 1. Bölümü de aynı konuya işaret eder (Mendelson, 2001: 69).

Mendelson mütalaasında sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yükümlülüğü değil Garantör Devletler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin de bu üyeliği önlemek için yükümlülük altında bulunduğunu açıklamıştır: *“Bu yükümlülükleri üstlenen yalnızca Kıbrıs Cumhuriyeti değildir. Üç Garantör Devlet de benzer yükümlülükleri üstlenmişlerdir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yükümlülüklerini dikkate alarak, Garantör Devletler de kendilerini ilgilendiren, Kıbrıs'ın doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir devletle birleşmesine yol açacak faaliyetleri yasaklamayı üstlenmişlerdir. Görüşüme göre, İngiltere ve Yunanistan, iki garantör devlet olarak Kıbrıs'ın AB üyeliğini desteklememek yükümlülüğü altındadır ve bunu önlemek için veto haklarını kullanmalıdırlar.”* (Mendelson, 2001: 70).

Rumların ve AB üyesi bazı ülkelerin Avusturya'nın AB üyeliğini göstererek Kıbrıs ile benzerlikler kurması üzerine Mendelson Temmuz 1997'de ek bir mütalaa hazırladı. Avusturya'nın tarihine bakarsak, Almanya 1938 'de Avusturya'yı ilhak etmiştir. Bu olay *anschluss* olarak bilinir. Bu kelime Almanca'da hem ilhak hem birliğe katılım anlamını taşır. 2. Dünya Savaşını Almanya kaybedince, Avusturya müttefiklerce işgal edilmiş ve ortak *Müttefik Kontrol Konseyi*'nin yönetimine girmiştir. 1955 yılında SSCB, Avusturya'nın egemenliğinin yeniden tesisine hazır olduğunu belirtmiş ancak Avusturya daimi tarafsızlığı kabul etmiştir. Bu, iki ülke arasında 1955'de imzalanan *Moskova Memorandumu* ile sağlanmıştır. Avusturya 15 Mayıs 1955 tarihinde SSCB ve diğer 3 işgalci devletle birlikte *“Bağımsız ve Demokratik Avusturya'nın Yeniden Oluşturulması Devlet Anlaşmasına”* katılmıştır. Anlaşma tarafsızlık konusunda açık hükümler taşımamakla beraber tanınma, bağımsızlık, insan hakları, nazileştirmeden arınma, tazminat vb hususlara ilişkin birçok madde içermektedir. *Anschluss*'un Yasaklanması başlıklı 4. madde de şu hükümler yer almaktadır:

“1- Müttefik Devletler ve Ortakları Avusturya ve Almanya arasında siyasi veya ekonomik birlik kurulmasının yasaklandığını beyan ederler. Avusturya bu çerçevedeki sorumluluklarını tamamıyla kabul ederek, ne şekilde olursa olsun Almanya ile siyasi veya ekonomik birliğe girmekten kaçınacaktır.

2- Böyle bir birleşmeyi önlemek için Avusturya, doğrudan veya dolaylı da olsa siyasi ve ekonomik bağımsızlığını veya toprak bütünlüğünü zedeleyebilecek ya da Almanya ile siyasi veya ekonomik birliğe yol açabilecek hiçbir anlaşma

imzalamayacak, faaliyet göstermeyecek veya tedbir almayacaktır. Avusturya ayrıca, topraklarında böyle bir birliğe doğrudan ya da dolaylı olarak yol açabilecek her türlü faaliyeti engelleyecek ve Almanya ile siyasi veya ekonomik birliği amaçlayan her türlü örgütün kurulmasına, faaliyet göstermesine ve Almanya ile birleşme lehinde propaganda yapılmasına mani olacaktır.” AB, bununla beraber Avusturya’nın üyelik başvurusunu kabul etmiş ve Avusturya 1995 yılında tam üye olmuştur. İşte Rumlar ve bazı AB üyesi ülkeler Avusturya ile Kıbrıs arasında bağlantı kurmaktadır ancak bu yanlış bir görüştür (Mendelson, 2001: 79-80).

Mendelson ek mütaalasında iki olayın birbirinden farklı olduğunu şöyle açıklamaktadır: *“Anlaşmanın diğer tarafları böyle bir üyeliğe itiraz etmemiştir. 4. maddede ki yükümlülükler Avusturya tarafından diğer dört devlete karşı üstlenilmiştir. Ne AB üyesi olan İngiltere ve Fransa ne de ABD bu üyeliğe karşıydı. Başlangıçta Sovyetler Birliği AB üyeliğinin daimi tarafsızlığına uygunluğu konusunda tereddüt belirtmiş, ancak Ekim 1988 tarihindeki Moskova’ya resmi ziyaretinden sonra Şansölye Vranitsky, Sovyetler Birliği’nin Avusturya’nın AB üyeliğini engellemeyeceğini belirtmiştir. Bir anlaşmanın tüm tarafları eğer isterlerse anlaşma hükümlerinin uygulanmasından vazgeçebilecekleri uluslararası hukukun yerleşmiş bir ilkesidir ve Avusturya konusundaki durumda açıkça böyledir. Garanti Anlaşmasının taraflarından biri olan Türkiye, Kıbrıs’ın, anlaşmanın hiçbir maddesini ihlal etmesine izin vermediğini açıkça beyan ettiği için, bu durum Avusturya konusundan tamamıyla farklıdır.”* (Mendelson, 2001: 81).

Bunların yanı sıra diğer önemli bir belge de Kıbrıs Anayasasıdır. Anayasanın 50. maddesi şöyle der *“Kıbrıs Cumhuriyeti’nin, Yunanistan ve Türkiye’nin birlikte üye oldukları uluslararası kuruluşlar ve ittifaklara katılması veya savunma ve güvenlik meseleleri hariç Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, gerek ayrı ayrı, gerek birlikte, dışişlerine taalluk eden herhangi bir yasa ve karar üzerinde nihai veto hakkına sahip olacaklardır.”* (Kuşat, 2016:116). Bu maddeyle söylenmek istenen Kıbrıs ancak Türkiye ve Yunanistan’ın birlikte üye olduğu bir uluslararası örgüte katılabilir. Türkiye ve Yunanistan eğer birlikte bir uluslararası örgüte üye değillerse iki ülke veto hakkını kullanmazsa Kıbrıs üye olabilir. Ki AB konusunda Türkiye Kıbrıs’ın üyeliğini veto etmektedir (Başbuğ, 2016: 108).

Anayasa'nın 170. maddesi de “*Kıbrıs Cumhuriyeti içeriği ne olursa olsun tüm anlaşmalar bakımından Yunanistan Türkiye ve İngiltere'ye uygun koşullu anlaşmalarla, en çok gözetilen ulus muamelesini uygular*” demektedir. Bu maddeyle söylenmek istenen Kıbrıs'ın 3 garantör ülke dışındaki ülkelerle daha ayrıcalıklı anlaşmalar yapamayacağıdır. GKRY'nin AB'ye üye olması bu maddenin de ihlalidir (Bozkurt, Demirel, 2004: 206-207).

Nitekim Zürih ve Londra Antlaşmalarında bu konu görüşülürken Yunan Dışişleri Bakanı Averof “*Kıbrıs'ın iki Anavatanın birlikte üye olmadığı siyasi ve ekonomik birliklere üye olamayacağı*” ilkesi üzerinde durmuş ve Türkiye ile Yunanistan arasında Lozan Antlaşması ve Kıbrıs'ta kurulan dengenin korunmasının şart olduğunu belirtmiştir (İsmail, 1998: 332). Yine Londra'da yapılan toplantılar sırasında İngiliz temsilci Lord Perth'in bir sorusu üzerine “*Türkiye ve Yunanistan'a Kıbrıs karşısında eşit düzeyde ekonomik haklar tanınmasının*” nedenini açıklarken Averof şöyle demiştir: “*Bundan amaç üç ülke dışındaki diğer ülkelerle Kıbrıs'ın daha elverişli ikili anlaşmalar yapmasını, ayrıca, Türkiye veya Yunanistan'ın Kıbrıs'ta diğerinden daha avantajlı ekonomik durumlar elde etmesini, örneğin, Yunanistan'ın bir nevi ekonomik enosisi gerçekleştirmesini önlemektir.*” (Gazioğlu, 2001: 84).

Son bir örnekle konuyu toparlamak gerekirse 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmadan *Commonwealth Üyeliği* için Kıbrıs Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı ile iki anavatan Türkiye ve Yunanistan'ın bilgileri dahilinde bu başvuru yapılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet kurulduktan sonra bu anlaşmanın iki toplumlu meclis tarafından da onaylanması gerektiği tezi İngiltere tarafından da desteklenmiştir. BM üyeliği sırasında da Kıbrıs Cumhuriyeti iki toplumlu bir heyetle toplantıya katılmıştır. Şubat 1964 yılında Rusya ile Kıbrıs arasında imzalanan *Havacılık Anlaşması*' nı, Mart 1964'de Kolombo'da gerçekleşen *Bağılantısız Ülkeler Konferansı*na katılımı da Cumhurbaşkanı yardımcısı veto etmiştir. 1964'den sonra ise Rum yönetiminin tüm Kıbrıs adına yaptığı başvurular Türk kesimi tarafından anında tepkiyle karşılanmış ve müracaatların tüm Kıbrıs'ı bağlamadığını dile getirmişlerdir. Örneğin 1971 yılında Rumların tüm Kıbrıs adına *Uluslararası Telekomünikasyon Birliği* 'ne katılımının tüm Kıbrıs'ı bağlamadığı Cumhurbaşkanı Yardımcısının 59/64/2 sayılı ve 18 Ağustos 1971 tarihli mektubu ile, yine 1972 yılında *Avrupa Konseyi Sosyal Güvenlik Anlaşması* protokolleri de aynı gerekçeyle Cumhurbaşkanı yardımcısı

tarafından protesto edilmiştir (İsmail, 1998: 333-334). Ancak uluslararası örgütler, hukuku ve kurucu anlaşmaları ihlal ederek Rum yönetimi ile ilişkilerini devam ettirmektedirler. Avrupa Birliği de uluslararası hukuku ve anlaşmaları yok sayarak Rum yönetiminin başvurusunu kabul etmiştir.

AB Bakanlar Konseyi 1994 yılında Yunanistan'ın Korfu Adası'nda yaptığı toplantıda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile birlikte GKRY'yi de tam üyelik için uygun statüde sayıyor ve GKRY'ye daha sonra benzer statüyü kazanacaklar arasında öncelik tanınacağı kararı veriliyordu (Sönmezoğlu, 2016a: 263). 1994 Aralıkındaki *Essen Zirvesi*'nde ise AB, Yunanistan'ın baskıları sonucunda GKRY'yi bir daha ki genişlemeye dahil edeceğini açıklamıştır (Çakmak, 2007: 117).

3.4. 1995 GÜMRÜK BİRLİĞİ

AB, GKRY'nin başvurusuna 1993 yılında olumlu yanıt vermişti. AB, Rum yönetimi ile görüşmelerin 1995'te yapılacağını belirtiyordu Çünkü aynı yıl Türkiye ile Gümrük Birliği antlaşması imzalanacaktı. Türkiye Gümrük Birliği antlaşmasını çok istediği için AB ve içerisindeki Yunanistan'ın eline bir fırsat geçmiş Kıbrıs bu yolla pazarlık konusu yapılabilir düşüncesi doğmuştu (Manisalı, 2003: 85).

Türkiye için Gümrük Birliği, Ankara Antlaşması ve Katma Protokol uyarınca yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüktü. Gümrük Birliği, Katma Protokol uyarınca yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 22 yıl sonra gerçekleşecekti (Tecer, 2007: 179). 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren katma protokolün 60. maddesi ilerde Türkiye'nin karşısına çıkabilecek sorunların ilk işaretini veriyordu. 60.maddenin 2. Fıkrası şöyleydi: *“Bir veya birkaç üye devletin ekonomik faaliyet sektörünü; bir veya birkaç üye devletin dış mali istikrarını tehlikeye düşüren ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya topluluğun bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse, topluluk gerekli korunma tedbirlerini alabilir veya ilgili üye devlet veya devletleri bu tedbirleri almakla yetkili kılabilir.”* Bu madde ile Türkiye belli sektörlerde yüksek rekabet gücüne ulaşırsa ve bu durum o sektördeki AB firmalarına zarar verirse, AB Türkiye'nin ihracatına kota koyabilir şeklinde yorumlandı ve böyle de uygulandı. AB, Türkiye'nin tekstil firmalarına, kalite ve fiyat bakımından gerekli standartlara ulaşmalarına rağmen kota uygulamaya başladı. Başka sektörlerde de kısıtlamalar

olduğu için Türkiye potansiyeli ölçüsünde ihracat yapamıyordu (Öymen, 2017b: 379-380).

Türkiye o zamanki adı Avrupa Topluluğu olan AB'ye 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuş ancak beklediği gelişmeler yaşanmamıştır. AB Soğuk Savaş sonrası özgürlüklerini kazanan Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri ile ilgileniyordu. Türkiye bu dönemde bu ülkelerin gerisinde kalmıştı. Ayrıca Yunanistan zaten Türkiye-AB ilişkilerinde yeterince sorun çıkarırken 1990 yılından itibaren bir de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi faktörü ortaya çıkmıştı. Bu yüzden Türkiye kendisi için en iyi seçeneğin Gümrük Birliği olduğunu düşünüyordu. Türkiye'ye göre Gümrük Birliğine girmek AB'ye yarı yarıya girmek anlamını taşıyordu. AB'nin de bu yolla tam üyeliğe giden süreci destekleyeceğini düşünüyordu. Ayrıca Türkiye, Gümrük Birliğine girmek ile ekonomik istikrarını sağlayacağını, yabancı sermayenin ülkeye geleceğini, tekstil başta olmak üzere yurtdışına ihracatın artacağını, Türkiye'de yaşam kalitesinin yükseleceğini, Türk firmalarının dünyaya açılacağı gibi pek çok neden gerekçesiyle Gümrük Birliğine girmek istiyordu. AB, Türkiye'nin aksine Gümrük Birliğini tam üyeliğin bir aşaması olarak değil ayrı bir anlaşma olarak görüyordu. Zaten Gümrük Birliği tam üyeliğe aday bir ülkeyle yapılan ilk örnekti. AB burada olaya siyasi olarak yaklaşmıştır (Çakmak, 2007: 116-117).

Gümrük Birliği ile ilgili görüşmelerde birçok sorunla karşılaşıldı. AB, Türkiye'nin yüksek rekabet gücüne sahip olduğu tarım sektörü ile hizmet sektörünü Gümrük Birliği kapsamına sokmak istemiyordu ayrıca anlaşmayı kendi firmalarının yüksek rekabet gücüne sahip oldukları sanayi sektörüyle sınırlamak istiyordu. Gümrük Birliği her ne kadar AB'nin lehine de olsa Türkiye'nin tam üyelik sürecinde önemli bir aşama olacağına ve sürünceme de devam eden AB ile ilişkilerin canlandırılacağına inanıldığı için isteniyordu. Avrupalılar arasında da Gümrük Birliğinin onaylanması karşılığında Türkiye'den bu yolla ilave tavizler sağlamak isteyenler vardı (Öymen, 2017b:380).

AB içindeki o günkü havayı H.Clement Dodd kitabında şöyle aktarıyor: “*Son zamanlarda Yunanistan, Kıbrıs meselesini Türkiye ve AB arasında kurulabilecek Gümrük Birliği meselesine bağlayarak, Kıbrıs Rum Kesiminin pozisyonunu daha da kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. Yunanistan Kıbrıs'ında AB'ye katılması için öngörülen müzakereler için kesin bir gün belirlenmedikçe Türkiye'nin Gümrük*

Birliğine girmesi kararını veto edeceğini açıklamıştır. Ancak İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan ve Türk Dışişleri Bakanlarının katıldığı bir toplantıda Yunanistan'ın, 1997 yılında Kıbrıs'ın üyeliğiyle ilgili müzakerelerin başlaması karşılığında vetoyu kaldıracağını bildirmiştir. (Bu uzlaşma planı Fransa tarafından öne sürülmüştür) 9 Şubatta Yunanistan, Mart ayında yine de vetosunu kullanacağını açıkladı. Amacı Türkiye'ye yapılacak mali yardımın miktarının kısıp, Yunanistan'ının arttırılmasıydı. Ancak öncelikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinkine benzeyen planlanmış bir kabul usulü ortaya konmasını istiyordu. Aslında istedikleri açıkça bir anlaşmaya varılamasa bile Kıbrıs'ın AB'ye gerçekten girmesiydi. Bu da Türkiye'nin Gümrük Birliği anlaşması hakkında ya da Kıbrıs konusunda alınacak bir kararın 1995 Mart'ından sonraya kalması demekti. 16 Şubatta Avrupa Parlamentosu'nun Gümrük Birliği fikrini, Türkiye'nin insan hakları dosyasını öne sürerek reddetmesiyle, daha muhtemel bir hale geldi. Daha sonra uluslararası baskılar altında kalan Yunanistan, AB ve Kıbrıs arasındaki görüşmelere başlama sözü verilmesi şartıyla, Türkiye'nin Gümrük Birliği anlaşmasını veto etmeyeceğini bildirdi.” (H.Clement Dodd, Kıbrıs Meselesi Güncel Bir Bakış, s.23-24 akt. Somuncuoğlu, 2002: 176-177).

Bunun üzerine önce 24 Şubat 1995 tarihinde Avrupa Komisyonu Başkanı, Brüksel'de Rumlar ile üyelik görüşmelerine başlanacağını resmen açıkladı. Ardından 6 Mart 1995 tarihinde Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği Antlaşması imzalandı. Haziran 1995'de ise GKRY ile AB resmen Kıbrıs'ın tam üyelik görüşmelerine başlıyorlardı (Çeçen, 2005: 123). Dönemin Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın Antlaşmanın imzalandığı 6 Mart 1995'de AB'de yaptığı konuşmada Kıbrıs konusunu AB ile ilişkilerden ayırmaya çalıştı. Karayalçın GKRY'nin AB'ye üyelik başvurusunun gayrihukuki olduğunu hatırlattı ve “*üyelik görüşmelerinin adada kalıcı çözüme ulaşılmadan başlatılması, görüşmelerin Kıbrıs Rum Kesimi ile tek taraflı sürdürülmesi anlamına gelecektir. Arzu edilmeyen bu durumun gerçekleşmesi halinde ise başka seçeneği kalmayan Türkiye, KKTC ile entegre olmak üzere gerekli adımları atacaktır*” dedi (Somuncuoğlu, 2002: 181).

AB'nin, Türkiye ile entegrasyon politikası, AB-GKRY ilişkilerinin ilerlemesine karşı bir önlem ve etkili bir koz olarak görülüyordu. Ancak 6 Mart 1995 tarihinde imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması ile bu koz geri çekildi çünkü Türkiye Gümrük Birliğini imzalarken aynı gün alınan “*Kıbrıs Rum Yönetiminin bütün aday temsil*

ettiği iddiasıyla AB'ye yapmış olduğu tam üyelik başvurusuna ilişkin görüşmelerin takvime alınması kararına” itiraz etmiyordu. Ayrıca Gümrük Birliği karar metninin 16. maddesi ile Türkiye, tanımadığı GKRY ile 2001 yılına kadar ticaret anlaşması imzalamayı da dolaylı olarak kabul ediyordu. KKTC, Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması tutumu nedeniyle hayal kırıklığına uğradı. Türkiye, KKTC ile 28 Aralık 1995'de ortak deklarasyon yayımlayarak bu kırıklığı gidermeye çalıştı (Fırat, 2004: 51).

Dönemin Türk hükümeti ve Başbakanı Tansu Çiller'in Gümrük Birliği konusundaki politikası sonucu Yunanistan veto tehdidi ile GKRY'nin AB'ye yasadışı başvurusunu hem kabul ettirmiş hem de devreden çıkarak Kıbrıs konusunu Türkiye ile AB arasında bir sorun haline getirmenin ilk resmi adımını atmıştı. AB Konseyi'nin “*yapısal diyalog tesisi*” adı altında aldığı karar ile GKRY tüm Kıbrıs adına yegane muhatap kabul edilmiştir (Somuncuoğlu, 2002: 177). Türkiye'de de bu anlaşma neticesinde hükümete tepkiler vardı. 24 Aralık 1995'deki seçimlere AB kazanımlarıyla girmek isteyen Çiller ve ortağı Baykal'ın antlaşmayı aceleyle getirdikleri izlenimi hakimdi (Fırat, 2010: 461).

6 Mart 1995 de ki Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı kararı Gümrük Birliğinin uygulama esaslarını kabul ediyordu ancak bu kararın Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanması gerekiyordu. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 1995 yılının Ekim ayında BM'nin 50. Yıldönümü toplantıları için New York'ta bulunurken ana gündem maddesi Gümrük Birliğinin Avrupa Parlamentosunda onaylanmasıydı. New York'ta AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komiseri Hans Van Den Broek ile görüştü. Broek bu görüşmede insan hakları meselelerini öne çıkararak Avrupa Parlamentosu'nun Gümrük Birliği Anlaşmasını onaylamasının düşük bir ihtimal olduğunu belirtti. Bu şekilde AB, Kıbrıs dışında ilave tavizler koparabileceğini düşünüyordu. Ekim ayının sonunda Ankara'ya gelen Broek, Türkiye'nin Gümrük Birliği için gerekli yükümlülükleri yerine getirdiğini açıkladı ve Avrupa Parlamentosuna anlaşmanın onaylanması çağrısında bulundu. Cumhurbaşkanı Demirel, Başbakan Çiller ve Dışişleri Bakanı Baykal AP'de kararın onaylanması için yoğun diplomatik girişimlerde bulundu. İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya, Hollanda ve İtalya gibi ülkelere ziyaretlerde bulunuldu. Bu arada Türk Hava Yollarının Airbus uçakları alma kararının Avrupalıları etkileyeceği yönünde bir hava da oluştu. Aralık ayında Türk siyasetçiler, işadamları, basın mensupları Strasburg'da

kararsız Avrupalı parlamenterleri etkilemek için yoğun kulis faaliyetlerinde bulundular. 13 Aralık 1995 tarihinde AP’de yapılan oylamada 528 AP üyesinin 328’inin olumlu oyuyla Gümrük Birliği Antlaşması onaylandı (Öymen, 2017b: 381-382).

Cumhurbaşkanı Demirel Kıbrıs konusunda hem içerdeki artan tepkilere bir önlem hem de AB’nin GKRY ile tam üyelik müzakerelerine kapı açması nedeniyle harekete geçti. Özellikle AB’nin tek yanlı şekilde GKRY ile ilişkilerini ilerletmesi Türkiye’nin sert tepkisine neden olmuştu. 28 Aralık 1995 tarihinde Türkiye ve KKTC arasında Ortak Deklarasyon imzalandı. Deklarasyonda, iki toplumlu ve iki kesimli bir çözümün nihai hedef olduğu, Türkiye’nin etkin garantisinin²⁹ devam edeceği, Kıbrıs’ta bir çözümden sonra Türkiye ile birlikte ancak Federal Kıbrıs’ın AB’ye girebileceği, Türkiye’nin KKTC’nin güvenliğini tam olarak koruyacağı, ekonomik ilişkilerin geliştirileceği ve KKTC’nin uluslararası platformlarda görüşlerini yansıtabilmesi için Türkiye’nin siyasal destek sağlayacağı belirtiliyordu (Fırat, 2010: 461-462). Bu şekilde Türkiye, KKTC’ye desteğinin devam ettiğini dünyaya açıklıyordu.

3.5. 1997 LÜKSEMBURG ZİRVESİ

Gümrük Birliği Antlaşması’nın 1 Ocak 1996 itibarıyla yürürlüğe girmesi ile Türkiye-AB ilişkileri de yeni bir sürece girdi. AB’nin bu anlaşmadan birçok getirisi vardı. AB bu anlaşma ile hem Türkiye ile ekonomik ilişkilerini geliştirecek ve AB firmaları, Türk firmalar aracılığıyla örneğin Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine ekonomik olarak yönelme fırsatını yakalayabilecekti hem de Türkiye gibi önemli bir müttefikin AB’ye üyelik yöneliminin devam etmesine destek olunduğu izlenimi veriliyordu. Türkiye’nin beklentisi ise bu anlaşma ile ilişkilerin tam üyelik hedefine doğru ilerlemesiydi (Baykal, Arat, 2010: 341).

Gümrük Birliği Antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle hemen hemen aynı tarihler de yaşanan Kardak Krizi³⁰ nedeniyle Yunanistan her zaman yaptığı gibi sorunu

²⁹ Etkin Garanti derken Türkiye’nin tek yanlı müdahale hakkının devam edeceğinden bahsediliyor (İsmail,1998:436).

³⁰ 25 Aralık 1995 tarihinde Figen Akat isimli bir Türk yük gemisi Bodrum’un gümüşlük koyunun açıklarında ki Kardak Kayalıklarında karaya oturdu. Bu olay Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir kriz ortaya çıkardı. 26 Aralık sabahı gemiye yaklaşan bir Yunan sahil güvenlik botu, kaptana Yunan karasularında olduğu mesajını ilettili. Kaptan derhal yanıt vererek burasının Türk karasuları olduğunu belirtti. Aynı gün Yunanistan Büyükelçisi, Türkiye Dışişleri Bakanlığına başvurarak geminin Yunan karasularında olduğunu belirtti. Türkiye derhal buna itiraz etti. 28 Aralık günü gemi kurtarıldı. Olay

uluslararası platformlara taşımak istemiş ve sonuçta Türkiye'yi AB'ye şikayet etmiştir. 24 Temmuz 1996 tarihinde AB Bakanlar Konseyi'nin aldığı kararda krizi Türkiye'nin çıkarttığı öne sürülmüş ve sorunun çözümü için Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesi istenmiştir. Türkiye bu kararı kabul etmemiştir. Yunanistan ise Türkiye'nin AB ile ilişkilerini veto kartını kullanarak sekteye uğratmaya başladı. Bu sıralarda Almanya ve Fransa'nın başını çektiği AB üyesi ülkeler Doğu Blok'unun eski üyeleri olan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerine genişleyerek bu ülkeleri AB üyesi yapmak istiyorlardı. Yunanistan'da bunu bildiğinden elindeki veto kartını çok iyi kullanıyordu. Bu nedenle AB, çoğunlukla Yunanistan lehinde kararlar alıyordu. 29 Ocak 1997 tarihinde Almanya, İngiltere, Fransa, İspanya ve İtalya gibi beş önemli AB üyesinin Başbakanları Roma'da bir toplantı yaptılar. Türkiye, AB'ye tam üyelik için bir tarih verilmesini ve adaylık statüsünün tanınmasını istedi. Ancak AB üyesi bu beş ülke, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirmesini bu olmadan üyeliğin Türkiye-AB ilişkilerine zarar vereceğini ve AB'nin önceliğinin Avrupalı

bu kadar olmasına rağmen Yunanistan Büyükelçiliği 29 Aralıkta Türkiye Dışişleri Bakanlığına bir nota göndererek geminin Yunan karasularına oturduğu iddiasını tekrarladı. Türkiye cevabi nota ile tekrar bu iddiaları reddetti. 10 Ocakta Yunanistan Büyükelçiliği Müsteşarı bakanlığa uğrayarak ikinci Yunan notasını verdi. Notada 1932 tarihli Türk-İtalyan anlaşmasıyla Kardak'ın İtalya'ya bırakıldığı, daha sonra da bunun halefiyet yoluyla Yunanistan'a geçtiği iddia ediliyordu. Türkiye çok uzun yıllardır arşiv araştırması yapıyordu, Türkiye ile İtalya arasında Kardak'ı kapsayan geçerli bir anlaşma yoktu. Yunan iddialarının hiçbir hukuki temeli yoktu. 26 Ocak günü Yunanistan'ın Kalimnos Adası Belediye Başkanı Kardak'a giderek Yunan Bayrağı dikti. Ertesi gün Hürriyet gazetesi muhabirleri Kardak'a giderek Yunan bayrağını indirip Türk Bayrağı diktiler. 28 Ocak günü Yunanlılar tekrar Kardak'a Yunan bayrağı dikti birkaç saat sonra da Yunanistan Kardak Kayalıklarından birine iki askeri tim çıkardı. Türkiye Dışişleri Bakanı Deniz Baykal Yunanistan Büyükelçisini Bakanlığa çağırarak Kardak'ın Türkiye'ye ait olduğunu ve derhal askerlerini çekmesini söyledi. Bu arada Yunan Dışişleri Bakanı Pangalos'ta askeri çekmeyeceği yönünde açıklamalar yapıyordu. Türkiye'de yetkililer hemen toplantıya geçti. Toplantıda Yunanistan'ın sadece kayalıklardan birine asker çıkardığı saptandı. Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi İnal Batu ortaya bir öneri sundu. Türkiye'de Kardak'ın diğer kayalığına asker çıkarırsa çatışma riski azalır ve Yunanlılar çekilmeye zorlanabilir. Yunanlılar iki adaya asker çıkarsalardı dahi Türkiye Kayalıklara müdahale konusunda kararlıydı. İnal Batu'nun önerisinde karar kılındı. Bu sırada Diplomasi yolu ile de AB, ABD, NATO ve Rusya başta olmak üzere diğer ülkelere de Türkiye'nin politikası açıklandı. 31 Ocak 1996 gece yarısından sonra Türk askeri üzerinde Yunan askeri bulunmayan diğer kayalığa çıktı. Birkaç saat sonra ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Holbrook, Türk Dışişleri Müsteşarı Onur Öymen'i arayarak yanında Yunanistan Büyükelçisi olduğunu Türkiye'nin Kardak'a askeri müdahalede bulunacaklarını öğrendiğini bunun bir Türk-Yunan savaşına neden olabileceğini söyledi. Öymen ise diplomatik tüm yolların denendiğini Yunanistanlı yetkililerin askerlerini çekmeyeceğini belirttiğini Türk askerinin şu an Kardak Kayalıklarında olduğunu ve müdahale için tüm talimatların verildiğini söyledi. Bunun üzerine Holbrook eğer Yunanistan askerlerini ve bayrağını çekerse Türk askerinin de çekilip çekilmeyeceğini sordu. Öymen hemen Dışişleri Bakanı Deniz Baykal'a sorup döneceğini söyledi. Baykal bu görüşe olumlu yaklaştı. Öymen hemen Holbrook'a Yunanistan'ın çekilmesi durumunda Türkiye'nin de çekileceğini söyledi. Holbrook diğer hatta da Yunan Dışişleri Bakanı ile görüşüyordu. Sabah saatlerine kadar süren müzakereler sonucunda Yunanistan Kardak'tan çekilmeyi kabul etti. Sabah saatlerinde Kardak'ta hiçbir asker kalmamıştı. Kardak'ta, Türkiye'nin istediği eski statüye dönülmüştü (Öymen, 2017a: 480-485).

Doğu Bloku ülkelerinin entegrasyonu olduğu belirtilerek Türkiye'ye olumsuz yanıt verildi (Çakmak, 2007: 121-122).

24 Şubat 1997 tarihinde Avrupa Birliği, Kıbrıs ile ilgili bir açıklama yaparak, Kıbrıs'ın AB üyeliğinin gerçekleşebilmesi için Türk tarafının da katılımıyla gerçekleşecek bir çözümün şart olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Yunanistan AB'nin doğruya doğru genişlemesini veto edeceğini açıklamıştır. Bu restleşme sonucunda AB'de Yunanistan'ın bu tehditlerine boyun eğerek Türkiye ve Kıbrıs konusunda tutumunu değiştirmiştir (Sönmezoğlu, 2016a:266).

4 Mart 1997 tarihinde Brüksel'de yapılan AB'nin genişlemesi konusundaki bir toplantının sonunda basına açıklama yapan Belçika'nın eski Başbakanı Wilfried Martens *“Kısa veya uzun dönemde Türkiye, AB üyeliğine aday değildir. Biz bir AB kuruyoruz ve bu bir Avrupa projesidir”* dedi. Bu toplantıya Almanya Başbakanı Helmut Kohl, İspanya Başbakanı Jose Maria Aznar ile İtalya Başbakanı Romano Prodi de katıldı. İtalya Başbakanı sonucu açıklarken *“Türkiye'nin üyeliğine, karşı bir görüş birliği oluştuğunu”* belirtti (Öymen, 2017b:387).

1997 yılı ortalarında AB yeni durumu planlamak ve AB'ye katılacak yeni ülkelere bir yol haritası çizmek için bir planlama yaptı ve bunu *“Gündem 2000 Raporu”* olarak yayınladı (Çakmak, 2007: 121). Bu raporda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile GKRY'nin 2 dalga şeklinde AB'ye katılımları öngörülüyordu. İlk etapta Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Estonya, Slovenya, GKRY gibi tam üyelik koşullarını belirleyen ve Kopenhag Kriterlerine uyum sağlayabilecek olarak değerlendirilen ülkeler, ikinci etapta ise koşullar açısından biraz daha geri kalan Litvanya, Bulgaristan, Romanya, Letonya ve Slovakya gibi ülkeler AB'ye kabul edilecekti. Türkiye ise ayrı bir başlık altında değerlendirilmiş, Gümrük Birliği Antlaşmasına olumlu yorum yapılmakla birlikte Türkiye'nin iç sorunlarına yönelik yanlış değerlendirmelerle üyelik için hazır olmadığı kanaatine varılmış ve aday ülkeler arasında sayılmayarak bir nevi genişlemeye ilişkin bu rapordan dışlanmıştı (Tuncer, 2017: 788). Bu raporun açıklandığı sıralarda New York'ta Kıbrıs Türk ve Rum kesimleri arasında görüşmeler yapılyordu. AB zaten bu raporla çözüm olsun ya da olmasın GKRY ile AB arasında müzakerelerin başlayacağını açıklamıştı (Bozkurt, Demirel, 2004:211). AB'nin bu GKRY yanlısı kararı New York görüşmelerinin sonuçsuz kalmasına neden olan olaylardan biridir.

Lüksemburg Zirvesi öncesi AB ile Türkiye arasında son bir görüşme daha gerçekleşti. Lüksemburg’da gerçekleşen görüşmeye Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Mesut Yılmaz ile Dışışleri Bakanı İsmail Cem ve üst düzey Dışışleri yetkilileri katıldı. Görüşmeden önce Mesut Yılmaz AB Dönem Başkanı Lüksemburg Başbakanı ile baş başa görüştü. Daha sonra heyetler halinde toplantıya geçildi. Ancak bu toplantıdan da bir sonuç alınmadı çünkü AB bu sıralarda Türkiye’nin adaylığına olumlu yaklaşmıyordu (Cem, 2009: 58-59).

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg’da gerçekleşen Zirve sonunda Kopenhag Kriterlerini karşıladıkları düşünülen Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovenya, Estonya, GKRY gibi 6 aday ülke ile katılım müzakerelerinin 1998 yılında başlayacağı, diğer aday ülke olan Litvanya, Letonya, Bulgaristan, Slovakya ve Romanya’nın ise üyelik için hazırlık sürecinden geçirilmesi gerektiği kararı alınmıştır. Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye’ye aday ülke statüsü verilmemiş ve “Katılım Stratejisi” içine alınmamıştır. Ancak Gümrük Birliğinin genişletilmesi yönünde karar alınmıştır (Tecer, 2007: 198). Lüksemburg Zirvesi’nin en önemli yanı Kopenhag Kriterlerinin, Türkiye dışındaki GKRY başta olmak üzere diğer aday ülkelere müzakere takviminin verilmesi ardından ön şart haline getirilmesidir. Türkiye dışındaki diğer aday ülkeler Kopenhag Kriterlerini yerine getirmedikleri halde müzakerelere başlanacaktır. Ayrıca bu Zirve de Türkiye’nin Yunanistan ile ihtilaflarında Uluslararası Adalet Divanı’nı devreye sokma niyeti ilk kez deklare edilmiş oldu. AB, Türkiye’yi birçok talebi kabul etmesi şartıyla Avrupa Konferansı’na davet etti. Ancak Türkiye tepki göstererek Mart 1998’de yapılan bu toplantıya katılmama kararı aldı (Somuncuoğlu, 2002:207-208).

Türkiye’nin, Lüksemburg Zirvesi sonrası ne karar alacağı merak ediliyordu. Aslında zaten zirveden çıkan sonuç bekleniyordu. Lüksemburg Zirvesi öncesi Dışışleri Bakanı İsmail Cem, olumsuz bir karar çıkması durumunda nasıl bir yol izleneceğini belirlemişti. Dışışleri Bakanı İsmail Cem bu politikayı şöyle açıklıyordu: “AB ile ilişkiler kesilmeyecekti. Ama Türkiye, kendisini aday olarak bile benimsemeyen bir toplulukla, kendi çok hassas sorunlarını artık görüşmeyecekti. Yani AB ile ilişkilerde, görüşmelerde, Türk-Yunan sorununu, Kıbrıs’ı, Türkiye’nin İnsan Hakları, Güneydoğu konularını gündemden çıkaracaktık. AB üyesi ülkelerle ikili ilişkimiz ise doğal akışında devam edecekti. AB ile yaşanan olumsuzluklardan etkilenmeyecekti.” Lüksemburg Zirvesi sonrası Türkiye zirve sonuçlarına nasıl tepki göstereceği ile

ilgili, Başbakan Mesut Yılmaz başkanlığında, iki başbakan yardımcısı, Dışışleri Bakanı ile Dışışleri yetkilileri ve ilgili bir kaç bakanın katılımıyla birlikte bir toplantı yaptı. Toplantıda Dışışleri Bakanı İsmail Cem'in yukarıda bahsettiği yeni yol haritası benimsendi ve bu yönde bir hükümet açıklaması yapıldı (Cem, 2009: 64-65).

3.6. 1998 CARDİFF ZİRVESİ VE VİYANA ZİRVESİ

15-16 Haziran 1998 tarihinde gerçekleşen *Cardiff Zirvesi* 'nde Türkiye hakkında Lüksemburg Zirvesine göre biraz daha olumlu bir bakış hakimdi. Aday ülkelerin tam üyeliğe geçiş aşamasında öngörülen mekanizmaya Türkiye'de dahil edilmişti. AB Komisyonu, Ankara Antlaşmasının tam üyelik hakkını içeren 28. maddesi ile Lüksemburg kararlarının temel alınmasını istemekteydi. Ayrıca Komisyon'un her yıl düzenli olarak hazırladığı raporlar bölümüne Türkiye'de eklendi. Komisyon'un Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlama planı kabul edildi. Komisyon Türkiye'ye bir türlü verilemeyen mali desteğin verilmesini istedi. Ayrıca Kopenhag Kriterlerinin tam üye olabilmek için temel alındığı bir kez daha vurgulanmıştır (Çakmak, 2007: 123-124).

Türkiye Cardiff Zirvesi kararlarına karşı siyasi diyalogu askıya alma kararı olan 14 Aralık 1997'deki açıklamasında değişiklik olmadığını belirtmiştir. AB'nin Türkiye'ye karşı ayrımcı bir tutum içinde olduğu ve Lüksemburg Zirvesinde tam üyelik için öne sürülen koşulların varlığı devam ettikçe bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir (Baykal, Arat, 2010: 349).

11-12 Aralık 1998 tarihinde gerçekleştirilen Viyana Zirvesi ise Türkiye-AB ilişkileri açısından mevcut durumun varlığının bir kere daha vurgulandığı bir zirvedir. Bu zirve de daha çok genişleme süreci ele alındı. Zirve kararlarında Türkiye'ye kısaca değinildi o da Türkiye'nin üyeliğe hazırlanması için AB ile ilişkilerin geliştirilip ilerletilmesi hakkında idi (Baykal, Arat, 2010: 349).

3.7. 1999 HELSİNKİ ZİRVESİ

1996 yılında Yunanistan'da iktidara gelen Başbakan Kostas Simitis, SSCB'nin dağılması üzerine oluşan yeni uluslararası konjonktürde Yunanistan'ın dış politikasını revize etmek ve yeni ulusal çıkarlar saptamak istegindeydi. Lüksemburg Zirvesi sonrası Yunanistan oluşan politik konjonktürde yeni bir politika saptayacaktı. Simitis'e göre Yunanistan, AB'nin merkez ülkelerinden biri olmalı, siyasal ve ekonomik olarak AB koşullarını yakalamalı, Balkanlarda AB'ye yeni katılacak ülkelerle AB arasında bir köprü vazifesi görmeli, geleneksel dış politik

saplantılarından vazgeçmeli ve Avrupalı bir devlet gibi dış politikasını belirlemeliydi. Bu politikanın da gerçekleşmesi için sürekli politik çatışma içinde olduğu ve ekonomik kaynakların silahlanmaya ayrılmasına neden olan Türkiye ile gerilimli ilişkileri sona erdirmek lazımdı. Bu politika ödün vererek değil ama yöntem değişikliği ile sağlanacaktı. Bu doğrultuda Türkiye'nin AB üyeliği desteklenmeli ve Yunanistan ile Türkiye arasındaki ikili sorunları AB-Türkiye arasındaki sorunlar haline getirilerek çözüm aranmalıydı. Bu şekilde ekonomik olarak güç kazanan Yunanistan, Türkiye ile bölgesel rekabetinde öne geçebilecekti, hem de Türkiye ile ikili sorunlara Yunanistan'ın etkili olduğu AB içinde bir çözüm bulunacaktı. Simitis'in bu politikasının ön şartı Türkiye'nin AB üyelik sürecinin desteklenmesiydi. Yunanistan, Lüksemburg Zirvesi kararlarında Almanya'nın tutumunun kendisininkinden daha çok belirleyici olduğunu belirtse de Türkiye'nin AB ile diyalogunu kesmesinin kendisine de etkisi olacağının farkındaydı. Bu yüzden Helsinki Zirvesine kadar geçen sürede Türkiye'ye AB üyelik yolunda destek vereceğini her fırsatta tekrarladı (Fırat, 2004: 52). Ancak Yunanistan her defasında işine geldiği gibi davrandı.

Yunanistan'ın Lüksemburg Zirvesi ile ilgili kararlarda Almanya'nın etkili olduğu tezi her ne kadar Yunanistan'ın da Türkiye karşıtı kararlarda büyük payı olsa da doğru olabilir. Çünkü dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı İsmail Cem'de yazdığı kitapta *“Lüksemburg Zirvesi ile Helsinki Zirvesi arasındaki en önemli farkın iki değişik Alman hükümetinin işbaşında olmasıdır”* der. Yeni Almanya Başbakanı Schröder'in ve Dışışleri Bakanı Fischer'ın geçmiş yönetime kıyasla Türkiye'ye daha yakın olduğunu belirtir (Cem, 2009: 129).

1998 yılının ekim ayında Almanya'da yeni iktidarın göreve gelmesi ile AB ile ilişkilerde de bir ivme yakalanmıştır. Eski Alman Başbakanı Helmut Kohl yerine Türkiye'ye daha olumlu bakan Schröder yeni Başbakan olmuştur. Schröder 1999 yılının Haziran ayında Köln Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesini önermiş ancak başta Yunanistan olmak üzere Türkiye karşıtı üyeler bu öneriyi veto etmiştir. Görüldüğü gibi Yunanistan hala ikili politika izlemeye devam ediyor. AB Ekim 1999'da da her yıl olduğu gibi ilerleme raporunu açıklamıştır. Bu raporda da Türkiye'ye tam üyelik statüsünün verilmesi önerilmekteydi. Bu statünün gerçekleşmesi için Helsinki Zirvesinde onaylanması gerekiyordu (Çakmak, 2007:124-125).

AB-Türkiye ilişkilerinin yakınlaşması sadece Almanya'da ki siyasi değişimden değil AB üyesi olan önemli ülkelerin Dışışleri Bakanlarının ve Avrupa Birliği Konseyi Genel Sekreteri Xavier Solana ile AB'nin genişlemeden sorumlu üyesi Verheugen'in Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı İsmail Cem ile iyi dostlukları ve aynı ideolojik (Sosyal Demokrat, Sol) bakış açısına sahip olmaları da bu yakınlaşmada etkili olmuştur. Ayrıca hem Verheugen'in hem Solana'nın da İsmail Cem'e söyledikleri gibi Türkiye'nin AB'ye üye olması, AB'nin Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu politikalarına da katkıda bulunacak çünkü Türkiye'nin sayılan bölgelerde etkisi fazlaydı. Böylelikle Türkiye kendi siyasi birikimi ile AB'ye de katkı sağlayacaktı. AB'nin bu bölgelere nüfuz etmesi için Türkiye'ye ihtiyacı vardı (Cem, 2009: 129-139).

Avrupa Birliği'nin Türkiye hakkındaki 1997'deki olumsuz tavrından 1999'da ki olumlu politika değişikliğine götüren birçok neden vardı. Öncelikle Türkiye'nin AB'ye üye olması, dışlamanın getireceği ekonomik ve siyasi tahribattan daha yararlıydı. Türkiye AB ekseninde olursa nüfuz etmek daha kolay olurdu. AB dışında kalmasının sonuçlarını hem üye ülkeler hem de Yunanistan görebiliyordu. Politika değişikliğine götüren ikinci neden ise AB'nin zaten 1985-1999 arası Doğu Avrupa ülkeleri ile ilgili planlarını tamamlamış olmalarıydı. Artık başka ülkelere vakit ayrılabilirdi. Üçüncü neden ise Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Kafkasya'da ve Balkanlarda meydana gelen çatışmalarda bölge ülkelerinin özellikle Bosna Hersek ve Kosova olaylarında Türkiye'nin tarihi bağları, siyasi ve kültürel etkisi ve stratejik önemi bir kez daha görülmüştü. Ayrıca Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya enerji kaynaklarının Türkiye güzergahını kullanarak dağıtımı ve AB için enerji güvenliğinin sağlanması Türkiye'nin önemini kat be kat artırmıştı. Dördüncü neden AB kendi güvenliğini ABD'nin dışında kendisi sağlamak istiyordu. Türkiye'nin de Avrupa'nın güvenliğinde önemli rolü vardı. Diğer nedenler ise üye ülkelerin çoğunda Türkiye yanlısı hükümetlerin işbaşında olması ve sonuçta aday statüsü vermenin aday yapmak anlamı taşımadığı bu yolla Türkiye'yi AB'nin yanında tutmak istenmesi sayılabilir (Çakmak, 2007: 126-127).

1999 yılı boyunca Türkiye, AB üyesi ülkelere mesaj vererek Türkiye'nin önünü açıcı politikalar geliştirilip uygulanması için çabalıyordu. Türkiye'nin görüşleri uluslararası basın aracılığıyla muhataplara iletiliyordu. Ancak yine de olumsuz sonuca karşı da hazırlık yapılıyordu. Eylül ayında Dışışleri Bakanı İsmail Cem

uluslararası bir gazeteye verdiği demeçte “*Helsinki de olumsuz bir sonuçla karşılaşılırsa, Türkiye AB adaylığı talebinden vazgeçebilir*” dedi. Böylelikle AB’ye de bir uyarı da bulunuluyordu (Cem, 2009: 113-121). Helsinki Zirvesi tarihi yaklaşırken Ekim, Kasım, Aralık ayı boyunca Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Almanya, İsveç, Danimarka ve Belçika gibi ülkelere ziyaretlerde bulundu (Cem, 2009:127). Bu arada Türkiye ve AB’nin de baskıları ile Yunanistan Helsinki de veto kartını kullanmayacağını belli etmişti (Cem, 2009: 164).

10-11 Aralık 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesinde alınan kararların Türkiye ile ilgili bölümünde Kıbrıs meselesine de değinilmiştir. Helsinki kararının 9(a) ve 9(b) paragrafları Kıbrıs meselesine doğrudan değinirken, 4. ve 12. paragraflar Kıbrıs ile ilgili dolaylı gönderme yapmaktadır (Özarslan, 2007: 146). Helsinki kararlarının 4. Paragrafında 13 aday ülkenin katılım sürecinde olduğu teyit edilirken aday devletlerin devam eden anlaşmazlıkları ve sınır uyuşmazlıklarını BM şartlarına uygun olarak barışçıl bir yoldan çözmeleri için çaba göstermelerini ister. Anlaşmazlık çözülmezse Uluslararası Adalet Divanına gidilmesi istenir. Ve en geç 2004 yılına kadar sorunların Uluslararası Adalet Divanı yolu ile çözülmesi isteği belirtilir. Kopenhag Kriterlerine uyumunda üyelik için temel şart olduğu belirtilir. 9(a) paragrafında “*Avrupa Konseyi, 3 Aralık 1999 tarihinde New York’ta Kıbrıs Meselesinin kapsamlı çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnunlukla karşılar ve BM Genel Sekreterinin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder*” denmektedir. 9(b) paragrafında ise “*Avrupa Konseyi, siyasi bir çözümün Kıbrıs’ın AB’ye katılımını kolaylaştıracağına altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konsey’in üyelik konusunda ki kararı, yukarıdaki husus bir önşart olmaksızın verilecektir. Bu konuda konsey, tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır*” der. 12.paragrafda ise Türkiye’nin de diğer aday devletlere uygulanan aynı kriterler temelinde birliğe katılacağını belirterek resmi adaylık statüsü verilir. Ayrıca 4 ve 9(a) paragraflarda belirtilen konuların karşılanması beklenir (Özarslan, 2007: 225-226). Bu kararlarla AB, GKRY için çözüm olsun ya da olmasın üyelik için herhangi bir şart öne sürmezken yani çözüm olsun ya da olmasın üyeliğe kabul edileceğini söylerken, Türkiye’ye aday statüsü verilmesine rağmen ister uzlaşılıyla ister Uluslararası Adalet Divanı aracılığıyla sorunları çözmesini üyelik için bir şart olarak öne sürer. Ki Yunanistan’ın da Türkiye ile sorunlarını uluslararası

platformlara taşımak istediği göz önüne alınırsa bu kararın Yunanistan taleplerini karşıladığı görülebilir.

Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin aday olarak ilan edilmesine karşılık Kıbrıs ve Adalar Denizi sorunlarını 4 yıl içinde çözmesini istemesi bir çifte standart örneğidir. 1973 yılında İngiltere AB'ye üye olarak alınırken Kuzey İrlanda sorununu çözmesi istenmemişti. 1986 yılında İspanya üye yapılırken Bask sorunu konusunda ön şart ileri sürülmemişti. Ama iş Türkiye'ye gelince birçok istek ve şart öne sürülmektedir (Hasgüler, Uludağ, 2004: 336).

Helsinki Zirvesi kararları Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin onayına sunulacaktı. AB yetkililerinde acaba kabul edilmezse telaşı hakimdi o yüzden Verheugen ve Solana o gün gece yarısı Türk Dışişleri Bakanını arayarak Ankara'ya gelmek istediklerini belirttiler. Yanlarında AB Dönem Başkanı Finlandiya'nın Başbakanı Lipponen'den mevkidaşı Bülent Ecevit'e yazdığı bir mektup vardı. Gelme talepleri kabul edildi. Akşam 22.00 gibi Ankara'da olacaklardı. Onlar gelmeden önce saat 20.00'da hükümet toplantısı vardı (Cem, 2009: 193). Mektubun bir kopyası hükümete ulaşmıştı. Türkiye Cumhuriyeti Hükümet'inin başta Kıbrıs olmak üzere Adalar Denizi ve diğer konularda Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlarla ilgili endişeleri vardı. Bu kararların kendisi için ne anlam ifade ettiğini belirtmek ve tepkileri gidermek için bu mektup yazılmıştı. Mektupta şöyle denilmekteydi: *"Bugün Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerine yeni bir yön vermiştir. Türkiye'ye diğer aday ülkeler statüsünde adaylık verme yolunda oybirliğiyle alınan kararı size resmen tebliğ etmekten ötürü son derece mutluyum. Avrupa Konseyinde, bu mektuba ilişkin karar taslağını görüştüğümüzde, hiçbir itirazla karşılaşmadan 12. paragrafta Kopenhag'dakilere eklenmiş yeni bir kriter olmadığını söyledim. Aynı şekilde, itirazla karşılaşmadan 4. ve 9. paragraflara atıfta bulunulmasının üyelik kriterleriyle ilgili olmadığını, siyasi diyalogun ima edildiğini söyledim. Ortaklığa kabul, Konseyin bugünkü kuralları temelinde gerçekleşecektir. 4. paragrafta, 2004 tarihi, Uluslararası Lahey Adalet Divanı nezdinde anlaşmazlıkların çözüleceği son tarihtir. Kıbrıs'a gelince, politik bir çözüm, AB'nin amacıdır. Kıbrıs'ın üyeliğe kabulüne gelince, Konsey karar alırken tüm ilgili faktörleri göz önüne alacaktır. Bu çerçevede sizi diğer aday ülkelerle birlikte yarın Helsinki'ye çalışma yemeğine davet ediyorum."* (Baykal, Arat, 2010: 354).

O gün ki hükümet toplantısında başta bu mektup olmak üzere Türkiye'nin Helsinki Zirvesi ile ilgili ne karar alacağı tartışıldı. Lipponen'in mektubunun Helsinki'den gelen metnin eki mi olduğu, sonra mektubun AB'yi bağlayıp bağlamadığı, Kıbrıs ile ilgili maddenin muğlaklığından bahsedildi. Dışişleri Bakanı İsmail Cem Lipponen'in mektubunun Helsinki'nin eki olduğunu söyledi. Lipponen'in mektubu'nun da dönem başkanı olduğu için AB'yi bağlayıcı olduğu söylendi (Somuncuoğlu, 2002: 230-231). Sonuçta Hükümet Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ilan edilmesini memnuniyetle karşıladığını belirten bir açıklama yapma kararını oybirliği ile aldı (Cem, 2009: 194). O dönem Devlet Bakanı olarak o toplantıda bulunan Sadi Somuncuoğlu daha sonra yaptığı araştırmada mektubun hiçbir bağlayıcılığı olmadığını tespit etti çünkü bünyesinde veto sistemi olan kuruluşlarda hukuki temsil mümkün değildi (Somuncuoğlu, 2002: 232).

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş Helsinki Kararları üzerine yaptığı açıklama da AB'nin bu yanlı ve yanlış tutumunun GKRY'nin uzlaşmazlığını artıracak ve Garantör ve Anavatan Türkiye ile KKTC'nin aralarındaki özel bağların ve ilişkilerin daha da geliştirilmesinin zorunlu olduğunu belirtti (Sönmezoğlu, 2016a: 267-268).

Helsinki Zirve Kararları sonucunda Türkiye resmen adaylık statüsü kazanıyordu ancak GKRY'nin de (ki resmi metinde Kıbrıs olarak geçiyor) AB üyeliği önündeki engeller ortadan kaldırılıyordu. Kısaca GKRY'nin üyeliği kesinleşiyordu. Türkiye'ye verilen adaylık statüsü de şartlara bağlanıyordu. Bu şartlarda ya sorunlarını kendisinin çözmesi, olmuyorsa Yunanistan'ın istekleriyle uyumlu bir şekilde sorunların Uluslararası Adalet Divanında en geç 2004 yılına kadar çözülmesi. AB'nin GKRY'ye sunduğu bu diplomatik destek ve de Türkiye'nin zirve kararlarını kabul etmesiyle GKRY, KKTC ile görüşmelerinde iyice uzlaşmaz bir tutuma bürünüyor ve sunulan bütün önerileri reddediyordu.

3.8. KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ, 2000 NİCE ZİRVESİ VE 2001 LAEKEN ZİRVESİ

Türkiye Helsinki Zirvesi ile resmen aday ülke ilan edildikten sonra 2000 yılında AB Komisyonu adaylık stratejisini tek yanlı olarak belirlediği *Katılım Ortaklığı Belgesi*'ni Kasım ayında Türkiye'ye sundu. Türkiye'de bu belgeye göre neleri yapabileceğini *Ulusal Program* hazırlayarak açıklayacaktı (Somuncuoğlu, 2002: 246).

KOB, Kasım ayında sunulmadan önce uzun müzakereler yaşanmıştır. AB Komisyonunun tek başına hazırladığı ilk taslak metin, Türkiye'nin görüşü alınmak üzere Ankara'ya gönderildi. Taslak metne baktığımızda Helsinki'de halledilen birçok konunun tekrar Türkiye'nin önüne getirildiği görülmektedir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem'e göre AB'nin bu yaklaşımı, kuruluşun yapısından kaynaklanmaktaydı. AB üyesi her ülkenin kendi özel siyasal gündemi vardı. Bu gündem bazen AB Komisyonunun temsilcileri tarafından bazen de AB üyesi Dışişleri Bakanları tarafından sık sık canlı tutulurdu. AB sürecinin bir aşamasında noktalanmış konu eğer üye ülkelerden biri için önemli siyasal özellikteyse ilerleyen süreçlerde mutlaka yeniden öne çıkarılırdı. Bunlara dikkat edip hakkınızı savunamazsanız geçmişte kazandığınız hakları kaybetme olasılığı vardı. Helsinki Zirvesi Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin temelini oluşturduğundan Kıbrıs ve Azınlıklar konusunun tekrar gündeme getirilmesi beklenmiyordu. Ancak sanki Helsinki'de bu konu halledilmemiş gibi KOB taslak metninde Kıbrıs konusu hukuki bir koşul olarak Türkiye'nin karşısına çıkarıldı. Yalnız Kıbrıs değil azınlıklar konusu da tekrar gündeme getirilmişti. Türkiye'nin temel ilkesi Helsinki kararlarında bulunmayan hususların KOB'da yer alamayacağı üzerineydi (Cem, 2009: 275-277).

Kıbrıs konusu Komisyon'a Yunanistan tarafından getirilmiş ve Helsinki'den çok farklı şekilde KOB'a eklenmiştir. Türkiye KOB ile ilgili görüşlerini Ankara'ya gelen Verheugen'e iletmış ve uzun süren müzakerelerden sonra AB tek yanlı olarak belirlediği KOB'u 8 Kasım 2000 tarihinde açıklamıştır. Türkiye'nin AB sürecini belirleyen bu belge kısaca şu özellikleri taşımaktaydı: KOB, Türkiye'nin AB'ye üye olmak isteyen diğer aday ülkeler ile eşit konumda olduğunu, KOB'a uyumlu bir ulusal programı yılsonundan önce kabul etmesi gerektiğini, Kopenhag Kriterleri çerçevesinde insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi ve azınlıklara saygı ve onların korunması, serbest piyasa ekonomisinin varlığı ve AB üyelik

yükümlülüklerini üstlenmesini bekliyordu. Kıbrıs konusunda ise, Helsinki kararlarında yer alan 4 ve 9(a) paragraflarındaki hususlar çerçevesinde Türkiye dahil tüm taraflarla birlikte Kıbrıs sorununun çözümünü amaçlayan sürecin başarıyla sonuçlanması için BM Genel Sekreteri'nin çabalarına destek olunması isteniyordu. Demokrasi ve Azınlıklar ile ilgili ise “*Tüm bireylerin*” herhangi bir ayırım yapılmaksızın dil, din, ırk, siyasi görüş ve inancına bakılmaksızın temel insan hakları ve özgürlüklerden yararlanma şartlarının geliştirilmesi ve “*Tüm vatandaşların*” sosyal, ekonomik ve kültürel imkanlarının artırılması istenmiştir. Dikkat edilirse KOB Fransız hukukunda olduğu gibi hak ve özgürlüklerin bireye ve yurttaş a ait olduğunu saptamaktadır (Cem, 2009: 278-284). Ayrıca KOB'un, AB üyeliği ile Kıbrıs sorunu arasında bir bağlantı kurmaya çalıştığı da görülmektedir. KOB'da Türkiye'nin AB'ye katılımı konusunda Kıbrıs'ın siyasal kriterlerden biri olduğu anlamına gelecek muğlak ifadeler vardır (Sönmezoğlu, 2016a: 268).

Türkiye, AB ile ilişkilerinde Kıbrıs sorununun yeri bulunmadığına dair çeşitli açıklamalar ile tutumunu tekrar etmiştir. Başbakan Bülent Ecevit, Türkiye'nin kendisini sadece Helsinki kararlarında yer alan ifadelerle yükümlü tuttuğunu ve KOB'da yer alan Kıbrıs ile ilgili tüm atıfların çıkartılması talebini AB üyesi ülkelerin Başbakanlarına yazdığı bir mektupla istemiştir (Sönmezoğlu, 2016a: 268). Daha Sonra Başbakan Bülent Ecevit 22 Kasım 2000 tarihinde Meclis Grup Toplantısında şu açıklamayı yapmıştır: “*Türk ulusunun siyaset anlayışı dürüstlük üzerine kuruludur. O nedenle bana göre, uluslararası ilişkilerde güvenilirlik ölçütü Kopenhag ölçütünden çok daha değerlidir. Avrupa Komisyonu'nun 8 Kasım günü Türkiye için açıkladığı KOB bu açıdan bende derin hayal kırıklığı yaşatmıştır. Çünkü bu belge ile, AB, 10 Aralık 1999 günü Helsinki Doruğunda Türkiye'yi üye adaylığına kabul ederken, Kıbrıs ve Ege konularında bize vermiş olduğu sözü çiğnemiştir. Üstelik her iki konu Türkiye için yaşamsal önem taşımaktadır. Her iki konuda da asla veremeyeceğimiz ödümler vardır. Bu iki konuda ki duyarlılığımız bütün AB üyesi ülkelerce bilinmektedir. 18 Kasım günü yaptığım açıklama da belirttiğim gibi, AB Komisyonu veya Konseyi bizim bu duyarlılığımızı gereğince değerlendirmezse, AB ile ilişkilerimizi yeniden gözden geçirmemiz kaçınılmaz olacaktır. Önümüzde ki günlerde yeniden toplanacak bu kurulun, Kıbrıs ve Ege konularında Türkiye'nin beklentilerine uygun bir sonuca varacağını umarım. Böyle bir sonuca varılmazsa, Türkiye'nin tepkisi herhalde sözde kalmayacaktır. Ancak Türkiye üyelik amacından*

vazgeçmeyecektir.” (Somuncuoğlu, 2002: 257-258). 4 Aralık tarihinde AB Genel İşler Konseyi’nin yaptığı toplantıda Türkiye’nin beklentileri dikkate alınmış ve Kıbrıs ile Adalar Denizi konuları siyasal diyalog kapsamına alınmıştır (Sönmezoğlu, 2016a: 268).

7-9 Aralık 2000 tarihlerinde gerçekleşen *Nice Zirvesi* AB açısından önemlidir. Bu zirvede Nice Antlaşması imzalanmıştır. Nice Antlaşması AB’nin kurumsal yapısında genişleme sonrası etkili ve verimli bir işleyişin sağlanması için gerekli değişiklikleri içeriyordu. Şimdiki haliyle bile AB kurumlarında sorunlar çıkıyordu. 15 üyeden bir anda 27 üyeye çıkılmasının yaratacağı sorunlar bu anlaşmanın yapılmasına neden olmuştur (Baykal, Arat, 2010: 361). Bu toplantıda AB Doğu Avrupa ülkeleri ile bütünleşme çabasını yinelemiştir. Üye sayısını Türkiye’nin yer almadığı biçimde 27 üye ile sınırlamıştır. Bu da Türkiye’de hayal kırıklığı yaratmıştır. Böylelikle Nice Zirvesinde, Türkiye’nin üyeliği 12 aday ülkenin gerisine düşürüldüğü için yakın gelecekte Türkiye’nin üye yapılmayacağı bu şekilde ilan edilmiştir (Ünalı, 2019: 101-102). Kıbrıs ile ilgilide Avrupa Konseyi, BM Genel Sekreterinin Kıbrıs ile ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla uyumlu bir çözüm bulunması çabasını desteklediğini belirtmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/nice-zirvesi-8-aralik-2000.tr.mfa>, erişim tarihi: 22.11.2020).

Türkiye ile ilgili strateji belgesi ve ilerleme raporu 2001 yılında açıklanmış ve fazla rahatsız edici bulunmamıştır. Raporda Türkiye’nin AB üyeliği için hazırlıkları ve yaptıkları incelenmiştir. 14-15 Aralık 2001 tarihinde gerçekleşen *Laeken Zirvesi* Türkiye açısından Nice Zirvesine göre olumludur. Bu olumlu gelişmelerin hem Türkiye’nin yapmış olduğu reform çalışmalarının hem de ABD’de yaşanan 11 Eylül 2001 saldırısından sonra Türkiye’nin stratejik öneminin etkili olduğu söylenebilir. Laeken Zirvesine Başbakan Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem de katılmıştır. Bu zirvenin sonuç bildirisinde Türkiye için “*üyelik müzakereleri perspektifinin yaklaştığı*” cümlesi yer almıştır. Ayrıca AB Anayasa çalışmalarına Türkiye aday ülke sıfatı ile davet edilmiştir (Çakmak, 2007: 131-132).

3.9. 2002 SEVİLLA VE KOPENHAG ZİRVELERİ

21-22 Haziran 2002 tarihleri arasında gerçekleşen *Sevilla Zirvesi* sonuç belgesinin 24. Paragrafı Kıbrıs ile ilgilidir. Helsinki Zirvesi’nin kararlarının temel alındığı belirtilmiş ve Kıbrıs’ın yeniden birleşmiş bir ada olarak üyeliğinden yana olunduğu

belirtilmiştir. Kıbrıslı Türk ve Rum liderlere de kapsamlı bir çözüm için yürütülen görüşmeleri yoğunlaştırmaları istenilerek nihai sonuca Rum kesimi ile yapılan üyelik müzakerelerinin tamamlanmasından önce ulaşılmasının beklendiği belirtilmiştir. BM'nin çözüme yönelik çabaları desteklenmiş ve AB birleşmiş bir adada, adanın kuzey tarafının gelişmesi için mali katkı yapacağını açıklamıştır. Türkiye ile ilgili 25. Paragrafta ise Türkiye'nin yapmış olduğu reformlar olumlu karşılanmış ve bundan sonraki değerlendirmelerin Helsinki Zirvesi kararlarına uygun olarak yapılacağı belirtilmiştir. Böylelikle Helsinki'de Kıbrıs ile ilgili alınan kararlarında bu kapsama gireceği açıktır (Özarslan, 2007: 150-151).

2002 Kopenhag Zirvesine kadar geçen süreçte Türkiye KOB ve KOB temelli hazırlanan Ulusal Programa uygun olarak 2001 ve 2002 yılları boyunca reform paketleri hazırlamış ve uygulamıştır. Bu minvalde Anayasa'nın ve kanunların AB kanunlarına uyum sağlaması için değişiklikler yapılmıştır (Baykal, Arat, 2013: 347). 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde yapılan *Kopenhag Zirvesi* sonuç bildirgesinde Türkiye'ye 3 paragraf ayrılmıştır. AB Konseyi özellikle Türkiye'nin KOB uyarınca ve Kopenhag Kriterleri doğrultusunda yaptığı reformları memnuniyetle karşıladığını dile getirmiştir (Karluk, 2013:392).

Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye ile ilgili alınan diğer kararlar ise şöyledir: Helsinki Zirvesinde alınan kararlar uyarınca, diğer AB üyeliğine aday ülkelere uygulanan kriterler ile Türkiye'nin birliğe katılacağı belirtilmiş. Yeni Türk hükümetinin 1993 Kopenhag Siyasi kriterlerini karşılamaya yönelik girişimleri olumlu karşılanmış, eksikliklerinde yasalar ve uygulamalar açısından giderilmesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye dahil üyeliğe aday ülkelerin hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasinin korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarının sağlanması gerektiği söylenmiş. Eğer Türkiye Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşılar ve bunu da Aralık 2004 tarihinde toplanacak olan Avrupa Konseyi, kriterlerin karşılandığına karar verirse Türkiye ile katılım müzakerelerinin gecikmesiz olarak başlatılacağı dile getirilmiştir. Türkiye-AB arasında imzalanan Gümrük Birliği Antlaşmasının genişletileceği ve derinleştirileceği ve AB'nin Türkiye'ye katılım öncesi mali yardımı dikkate değer bir biçimde artıracığı, bu yardımın ise 2004 'den itibaren bütçedeki "*katılım öncesi yardım*" başlığında gösterileceği belirtilmiştir. Toparlamak gerekirse 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye ile katılım müzakerelerinin ne zaman başlatılacağı açık bir takvime bağlanmamış ancak hızlı bir uyum çalışması ve 1993

Kopenhag siyasi kriterlerinin karşılanması durumunda Aralık 2004'te ki toplantıda müzakereleri başlatma kararlılığı belirtilmiştir. Ayrıca Kıbrıs ile ilgili olarak alınan kararda ise GKRY'nin AB üyeliğine aday diğer 9 ülke ile beraber 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyeliğine kabul edileceği onaylanmıştır (Tecer, 2007: 200-201).

Kopenhag Zirvesi karar belgesinde yer alan *“Katılım müzakereleri tamamlanan Kıbrıs'ın AB'ye yeni üye olarak girmesi kabul edilmiştir. Ancak AB Konseyi, Birleşmiş bir Kıbrıs'ın AB'ye katılmasını tercih eder. Bu kapsamda Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının 28 Şubat 2003 tarihine kadar BM Genel Sekreterinin önerileri doğrultusunda çözüm bulunması için görüşmeleri sürdüreceklerine ilişkin kararı memnuniyetle karşılar. AB konseyi bir anlaşma olmaması durumunda, müktesebatının Adanın kuzey bölümünde uygulanmasının askıya alınmasını kararlaştırmıştır.”* paragrafı ile AB, Kıbrıs'ı birleşmiş olarak üye yapmak istiyordu. Bunun için ise bir katılım anlaşması imzalanması gerekiyordu. Bu sırada devam eden Annan Planı görüşmelerinde de anlaşmanın 28 Şubat 2003 tarihine kadar sonuçlandırılması isteniyordu. Yani o tarihe kadar taraflar bir anlaşmaya varırsa KKTC'ye yönelik düzenlemelerde anlaşmanın içinde yer alabilecekti. Yani bu tarih AB'nin programına göre belirlenmiş bir tarihtir (Şimşir, 2004:200-201).

Kopenhag Zirvesi kararlarına bakıldığında en kritik konu GKRY'nin AB üyeliğinin gerçekleşeceğinin tescil edilmiş olmasıdır. Alınan bu kararla GKRY sanki Kıbrıs'ın tek meşru temsilcisiymiş gibi resmen üyeliğe kabul ediliyordu. AB, Kıbrıs'ta Annan Planı çerçevesinde bir çözümün gerçekleşmesini istiyor ancak çözüm olsun ya da olmasın GKRY'nin AB üyeliğinin gerçekleşeceğini de belirtiyordu. Ayrıca bir çözüm çıkmazsa AB müktesebatının Kıbrıs'ın kuzeyinde yani KKTC'de askıya alınacağını açıklıyordu. Daha önceki zirve toplantılarında aldığı karar gereği de adanın kuzeyini tamamen sistem dışına itmiyor Kıbrıs'ın kuzeyini ekonomik açıdan geliştirmek için AB Komisyonunu GKRY ile hareket edilmesi aracılığıyla görevlendiriyordu (Özarslan, 2007: 154). Görüldüğü gibi AB, Annan Planı çerçevesinde devam eden Kıbrıs görüşmelerine dolaylı da olsa GKRY'nin elini güçlendirecek şekilde müdahil olmuştu.

Kopenhag Zirvesi sonuçlarına Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tepki göstermiştir. Sezer'e göre AB, Türkiye'nin üyeliği için Kıbrıs ile bağ kurmaya çalışırken, GKRY'nin çözüm olsun ya da olmasın üyeliğe alınacağını

açıklamasını eleştirerek “AB haksız ve çelişkili bir tutum takınıyor” dedi. Başbakan Abdullah Gül ise Kopenhag’dan sonra bir gazeteye verdiği demeçte “Kıbrıs konusunu biz bir iç politika konusu olarak görmüyoruz. Orada bize bir dayatmada yapılmadı. Biz çözümden yanayız. Bunu söyledik. Ama adil bir çözümden yanayız, Türk tarafının da çıkarlarını gözetken bir çözümden yanayız. 28 Şubat’a kadar da tavrımız, yaklaşımımız bu olacak.” değerlendirmesini yaptı (Şimşir, 2004: 205-206).

3.10. 2004 BRÜKSEL ZİRVESİ

AB, 2002 Kopenhag Zirvesi kararları uyarınca Türkiye için KOB’u güncellemiş ve 2003 Nisan’ın da onaylamıştır. Türkiye’ de AB’nin onayladığı bu yeni KOB’u baz alarak Ulusal Programını yenilemiş ve bu program Resmi Gazetede 24 Temmuz 2003’de yayınlanması ile yürürlüğe girmiştir. Yeni Ulusal Program insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokratikleşme, liberal ekonomi politikaları ve iç piyasa konularındaki çalışmaları hızlandırmıştır (Tecer, 2007: 201).

Bu dönemde AB ile ilişkileri etkileyen en önemli konulardan biri ABD ile Türkiye arasında ortaya çıkan Irak Tezkere Krizi idi. 2003 ve 2004’ün ilk ayları Irak tartışması ile geçti. 1 Mart 2003 tarihinden yapılan Türkiye’nin ABD’ye desteğini öngören ve ABD askerlerinin Türkiye’nin kuzeyinden Irak’a girmesini öngören tezkerenin TBMM’de reddedilmesi tüm dünyada şaşkınlık yarattı. Başta hem Ortadoğulu ülkeler hem de Avrupalı devletler ABD’nin baskısı ve Türkiye’nin ihtiyaçlarından dolayı hükümetin isteği ile mecliste tezkerenin kabul edileceğini düşünüyorlardı. TBMM’de tezkerenin reddedilmesi Türkiye’de demokrasinin yerleşmiş olduğu yorumlarına neden oldu. Almanya ve Fransa gibi AB’nin etkili ülkeleri ABD’nin Irak müdahalesine karşı çıkmışlardı. Türkiye’de böyle bir karar alınması AB’nin birçok ülkesini memnun etti (Çakmak, 2007: 133-134).

Türkiye TBMM’de Irak tezkeresini reddetmiş, Annan Planı çerçevesinde Kıbrıs’ta bir çözüme varılmasını kabul etmiş ve Kopenhag Kriterleri uyarınca AB’ye uyum yolunda 2001-2004 yılları arasında Anayasada 43 maddeyi, 8’i uyum yasası olmak üzere 66 yasayı, 49 genelge ve 29 yönetmelik olmak üzere toplamda 175 maddeyi değiştirmiştir. Ayrıca 28 uluslararası sözleşmeyi de yürürlüğe koymuştur. Meclis ve hükümet birlikte AB üyelik yolunda çok çalışmışlardır. Bu olumlu gelişmeler 2003 ve 2004 yıllarında AB raporlarına da yansımıştır. Türkiye’de bundan sonra AB’nin

Türkiye için karar vereceği Aralık 2004 Brüksel Zirvesini beklemeye koyulmuştur (Çakmak, 2007: 134).

17-18 Haziran tarihlerinde gerçekleşen Brüksel Zirvesi kararlarında Türkiye'den, Hem Ankara Antlaşmasını hem de Gümrük Birliği Antlaşmasını 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye katılan yeni ülkelere uyarlanması ile ilgili görüşmelerin biran önce tamamlanması istenmiştir. Ayrıca AB, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda BM çözüm planı çerçevesinde yaptığı katkıyı memnurlukla karşıladığını belirtmiştir. Zirve'de Kıbrıs ile ilgili alınan kararlar oldukça kısadır. Çünkü 1 Mayıs 2004 tarihinde GKRY ve diğer 9 ülke AB'ye üye olarak katılmışlardır. Bu noktadan sonra AB'nin Türkiye'den beklentisi Ankara Antlaşmasını yeni üyeleri de kapsayacak şekilde genişletecek ek protokolün imzalanmasıdır. Böylelikle AB Müktesebatı Kıbrıs'ın kuzeyinde de geçerli hale gelecekti (Özarslan, 2007: 157-158).

Avrupa Komisyonu 6 Ekim 2004 tarihinde Türkiye raporunu "*Türkiye'nin Katılıma Doğru İlerleyişine İlişkin Avrupa Komisyonu Tavsiyesi*", "*Türkiye'nin Üyelik Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar*", "*Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 İlerleme Raporu*" adında 3 ayrı belge şeklinde açıkladı (Baykal, Arat, 2013: 351). Bu rapor Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'ni de şekillendirecektir. Böylelikle Türkiye'ye öteki adaylardan farklı bir müzakere süreci ve çerçevesi öngörülmüştür. AB'nin geçmiş kararlarında Türkiye'nin AB üyeliğine mukadder bir aday ülke olduğu belirtilirken bu raporda Türkiye'nin AB'ye katılım süreci için bir tarih verilmeyip ucu açık bir sürece çevrilmiştir. Yani sonucunun önceden belli olmadığı bir süreçtir. Bu belgeyle birlikte Türkiye'nin üyelik süreci aşamalarında AB'den onay alamayabileceği belirtilmekte ama yine de bunlara bakılmaksızın Türkiye-AB ilişkileri Türkiye'nin AB kurumlarına tamamıyla bağlılığını sağlayacak şekilde olmalıdır denmektedir. Kısacası AB'nin demek istediği müzakereler olumsuz sonuçlanabilir ya da AB üyesi ülkelerden biri Türkiye'nin üyeliğini veto edebilir ama buna rağmen yine de Türkiye, AB kurumlarına bütünüyle bağlılığını devam ettirmeli (Cem, 2009: 297-298).

Brüksel'de ki Zirve toplantısı 16-17 Aralık 2004 tarihleri arasında gerçekleşti. Toplantının sonunda yayınlanan 73 maddelik zirve sonuç bildirgesinin 17 'den 23'e kadar olan maddeleri Türkiye ile ilgiliydi. AB, daha önce Türkiye ile ilgili Helsinki'de aldığı kararı ve bunu takiben eğer Türkiye Kopenhag Siyasi Kriterlerini

tamamlayıp bunu da Avrupa Konseyi rapor ederse derhal katılım müzakerelerine başlanacaktır kararını bir kez daha hatırlatır. Avrupa Konseyi'nin Türkiye'deki reform uygulamalarından memnun olduğu ve reform çabalarının devam etmesini beklediğinin altını çizer. AB Konseyi, Türkiye'nin Ankara Antlaşmasını birliğe yeni katılan ülkelere uyarlanmasına dair protokolü imzalamak yönündeki kararını olumlu karşıladığını belirtmiştir. Türkiye'nin komşuları ile ilişkilerini geliştirmesi ve sınır uyuşmazlıklarını BM şartları doğrultusunda barışçıl bir çözüm arayışı kararında olduğunu açıklamasını memnuniyetle karşıladığını belirtir ayrıca çözümlenemeyen anlaşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanına götürülmesi yönündeki görüşünü bir kez daha teyit eder. AB, eğer Komisyon'un tavsiyesi ve raporu doğrultusunda Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirdiğine dair karar verirse Türkiye ile katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılacağı yönünde karar alır (Karluk, 2013: 401-403).

AB, sonuç bildirgesinin 23. maddesinde müzakerelerin hedefinin birliğe üyelik olduğunu belirtmiştir. Ancak Sonuçları daha önceden garanti olmayan bu müzakerelerin açık uçlu olduğunun da altını çizmiştir. Demokrasi, insan hakları, temel haklara saygı ve hukukun üstünlüğü gibi AB'nin üzerine kurulu değerlerin aday ülke tarafından ihlal edildiği tespit edilirse üye ülkelerin 3/1'i ya da komisyonun kendi inisiyatifi ile müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye edeceğini ve müzakerelerin tekrar başlaması için tavsiyelerde bulunabileceğini belirtmiştir. Müzakerelerin her ülkenin kendine has şartlarına, özel durumlarına göre ve 5. genişlemenin tecrübeleri dikkate alınarak olacağı belirtilerek müzakerelerin esasının üye ülkelerin bir tarafta, aday ülkelerin diğer tarafta olduğu, kararların oy birliği ile hükümetler arası konferansta belirleneceğini açıklamıştır. Ayrıca Komisyon tavsiyesi ile oybirliği ile hareket eden konseyin gerektiğinde müzakere başlığını geçici olarak kapatabileceğini ve uygun olduğunda geri açılması hakkında karar alabileceği belirtilmiştir (Karluk, 2013:403-404).

Brüksel Kararları değerlendirildiğinde AB katılım müzakeresi için sadece tarih vermişti yani bu Türkiye'nin birliğe tam olarak katılacağı anlamına gelmiyordu. Zaten müzakerelerin ucu açık bir şekilde yapılacağı belirtilmişti. Yani müzakereler uzun yıllar sürebilirdi ve bu sürenin sonunda da Türkiye'nin tam olarak üye olması kesin değildi. Ayrıca Türkiye'nin üyeliği AB üyesi ülkelerin her birinde bir referandum şeklinde halka sorulabilecekti. Bu da üyeliği güçleştiren uygulamalardan

biriydi. Türk vatandaşlarına serbest dolaşım hakkı ve tarıma sübvansiyon olmayacağı gibi daha önce hiçbir aday ülkeden istenmeyen şartlar Türkiye'nin önüne çıkarılıyordu. AB'nin 1963 Ankara Antlaşmasını ve ek protokolü birliğe yeni katılan 10 ülkeye uyarlamak istemesi GKRY'nin dolaylı olarak tanınması anlamına gelebilirdi. Bu yüzden Türkiye ek protokolün imzalanmasının hiçbir şekilde GKRY'yi siyasi olarak tanıma anlamına gelmeyeceğini belirten bir deklarasyon yayınladı. AB sonuçta hedefine ulaşmış GKRY'yi tam üye olarak arasına katmıştı. AB'nin baştan beri hedefi buydu. Türkiye ise üyelik müzakereleri adı altında bir oyalama sürecine sokulmuştu (Önalp, 2010: 333-336).

SONUÇ

Türk dış politikasının 70 yıldır ana gündem maddelerinden biri olan Kıbrıs, tarihi ve Akdeniz’de bulunan stratejik, politik ve jeoekonomik konumu nedeni ile Türkiye için önemli olmuştur. Son yıllarda çevresinde bulunan enerji kaynakları ve enerji geçiş güzergahında bulunması nedeni ile Kıbrıs’ın uluslararası siyasette önemi gittikçe artmıştır. Kıbrıs’ın tarihi çok eski dönemlere uzanır. Ada, tarih boyunca Mısırlıların, Hititlilerin, Perslerin, Roma İmparatorluğunun, İngilizlerin, Fransızların, Cenevizlilerin ve Venediklilerin egemenliğinde bulunmuştur.

Kıbrıs 1571 yılında tamamıyla Osmanlı Devleti’nin egemenliğine geçmiştir. Adanın yerli halkıda Kıbrıs’ın Osmanlı Devleti’nin egemenliğine geçmesine sevinmişlerdir. Çünkü Venedik yönetimi yerli halka zorluklar yaşatmıştır. Osmanlı Devleti Kıbrıs’ı 307 yıl adalet ve hoşgörü ile yönetmiş ada en huzurlu yıllarını bu dönemde yaşamıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin yenilmesini fırsat bilen İngiltere, Rus Devleti’nin yeni bir saldırısına karşı Osmanlı Devleti’ni korumak için karşılığında Kıbrıs’ı istemiştir. İngilizler için Kıbrıs hem stratejik konumu hem de Süveyş Kanalı’nın güvenliği için önemlidir. 1878 yılının Haziran ayında Osmanlı Devleti ile İngiltere Devleti arasında bir Antlaşma yapılmış ve Kıbrıs’ın sadece idaresi belli şartlar ile İngiltere’ye bırakılmıştır. Temmuz ayında anlaşmaya yapılan ek ile de eğer Rusya son savaşta işgal ettiği Osmanlı topraklarından çekilirse İngiltere’de Kıbrıs’ı geri Osmanlı Devletine teslim edecektir. Dikkat edilmesi gereken nokta Kıbrıs’ın hukuken hala Osmanlı Devleti’nin egemenliğinde olduğudur.

İngiltere Kıbrıs’ın idaresini almakla Süveyş Kanalı’nın güvenliğini sağlamasının yanı sıra Akdeniz’i ve Ortadoğu’yu da kontrol altında tutabilecekti. 1878 Temmuzunda adaya İngiliz yönetimi ayakbastı. Sir Garnet Wolseley Kıbrıs Yüksek Komiserliğine atandı ve Kıbrıs’ı yönetmeye başladı. İngilizler yönetimi devraldığında adada Türkler ve Rumlar çoğunlukta idi. Rumlar, İngiltere’nin yönetimi devralmasından memnun oldular. Çünkü bu dönemde adanın Yunanistan’a bağlanacağını düşündüler. Zaten ilk günden enosis faaliyetlerine de başladılar. İngiltere yönetimi boyunca Rumlara, Türklere nazaran daha iyi davranılmış ve yönetimde daha çok pay verilmiştir.

Birinci Dünya Savaş'ında Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında yer alınca 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere Kıbrıs'ı tek yanlı ilhak ettiğini ve İngiltere'nin mülküne kattığını ilan etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra yenilen devletlerle ağır antlaşmalar imzalanmıştır. Bu antlaşmalardan biri de Osmanlı Devleti ile yapılan Sevr Antlaşmasıdır. Ancak bu antlaşmayı kabul etmeyen Türk Milleti, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Ulusal Kurtuluş Mücadelesini başlatmış ve başarılı olmuştur. Mücadele bittikten sonra 1923 yılında Lozan Antlaşması imzalanmıştır. O dönemde Türk Milletinin ilk amacı yeni kurulan devletin tanınmasıdır. İngiltere'nin 1914 yılında ki Kıbrıs'ı tek yanlı ilhak kararı da Lozan Antlaşmasıyla resmi olarak kabul edilmiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs ve Kıbrıslı Türkler ile bağlantısını hiç koparmamıştır. Daha sonra İngiltere adaya diğer sömürgelerinde ki gibi bir vali atamış ve Kıbrıs'ı Taç Kolonisi olarak ilan etmiştir.

Kıbrıs'taki Rumlar adanın tamamen İngiltere'nin egemenliğine geçmesine sevinmişlerdir. Çünkü İngilizler, Rumların enosis taleplerini adanın Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu öne sürerek reddediyorlardı. Yine de İngilizler Rumların bu isteğine olumlu yanıt vermedi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da savaş nedeniyle maddi ve manevi bir yıkım yaşanmıştı. Ortaya ABD ve SSCB gibi yeni iki süper güç çıkmış. Başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupa Devletleri eski prestijini kaybetmişti. İngiltere savaş sonrası sömürgelerinden birer birer çekiliyordu. Kıbrıslı Rumlarda bunu fırsat bilerek Kıbrıs için enosis taleplerini daha da artırdılar. Ancak Kıbrıs öyle bırakılıp gidilemeyecek kadar önemliydi. Savaştan sonra İngiltere çeşitli muhtariyet planları hazırlasa da bunlar başarılı olmadı.

Kıbrıs'ın dünya siyaset sahnesine çıkması 1950'lerden sonrasına rastlar. Bu yıldan sonra adadaki enosis talepleri artmıştır. Daha sonra adada ki Rumlar şiddet ve terör yoluna başvurarak enosis'e ulaşmak için çabalamışlardır. Türkiye'nin başlardaki politikası adanın mevcut statükosunun korunması üzerinedir. 1955 yılında toplanan konferansta' da Türkiye adanın neden kendileri için önem arz ettiğini uzun bir şekilde açıklamış eğer İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilme gibi bir niyetleri varsa adanın eski sahibi Türklere verilmesini istemiştir. Adada artan Rum şiddeti İngiltere'yi bir şeyler yapmaya zorluyordu. Türkiye ise Kıbrıs için yeni politikasını belirlemiş adanın Taksim edilmesini istemiştir. İngiltere adadan tamamen çekilmek

istemiyordu. Bu yolda çözüm arayışlarına başladı. 1958 yılının sonlarına doğru başlayan görüşmeler sonucunda Zürih ve Londra Antlaşmaları ortaya çıkmış ve 1960 yılında da bu antlaşmalar doğrultusunda Kıbrıslı Türkler ile Rumların ortak ve eşit kurucu olarak yer alacakları Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti kendine has bir yapıda devlettir. Antlaşmalara ek olarak Garanti ve İttifak Antlaşmaları da imzalanmıştır. Bu antlaşmalara göre de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Kıbrıs Cumhuriyeti'ne garantör ülkeler olacaklardır. İngiltere de adadaki üslerini korumuş ve kendi egemenliğinde kalmasını sağlamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Rum Yardımcısı ise Türk olacaktır. Bürokrasi ve Mecliste %70 Rum, %30 Türklerden oluşacaktır. İlk Cumhurbaşkanı Rum Makarios Yardımcısı ise Türk Fazıl Küçük olmuştur.

Ancak Rum yöneticiler ilk günden sorun çıkarmaya başladılar. Makarios, önce eski eoka teröristlerini kendi kontenjanlarından bakan olarak atamıştır. Daha sonra devletin işleyişinde Türkler dışlanmış Rum bürokratlar ve bakanlar Türk muhataplarına haber vermeden işler yapmaya başlamıştır. Ayrıca antlaşmalar ile Türklere tanınan haklarda engellenmiştir. 1963 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı Makarios 13 maddelik anayasa değişikliği teklifi sunmuştur. Bu değişiklik teklifi ile antlaşmalar ile Türklere verilen yetkiler kaldırılıyor adayı tamamen Rum egemenliğine geçirecek öneriler sunuluyordu. Kıbrıslı Türkler bunu reddetti. Makarios ve arkadaşları da bunun üzerine önceden hazırladıkları Akritas Planını devreye sokarak Kıbrıslı Türklere saldırarak terör eylemlerine başladılar.

Türkiye'de bu saldırılara karşılık olarak Garanti Antlaşmasına dayanan hakkını devreye soktu. Diğer Garantör devletlerden de müdahil olmaları için talepte bulundu. Makarios ile Küçük'ün anlaşması üzerine Türkler ile Rumların arasına İngiliz kuvvetleri yerleşti. Ancak bu da bir çözüm olmadı. Rumlar saldırılarına devam etti. Bunun üzerine 4 Mart 1964 tarihinde BM'de alınan karar gereği BM Kuvvetleri araya girme kararı aldı. Ancak burada resmi hükümet olarak Rumların egemenliğindeki hükümetin tanınması büyük bir hata oldu. Rumlar günümüze kadar bu yanlış kararın arkasına sığınarak Kıbrıs'ın tek yetkilisi gibi davrandılar. BM Gücü de olayları önleyemedi. Artık Türkiye'nin beklemeye sabrı yoktu. Sonunda Türkiye uçaklarını göndererek olaylara müdahale etti ve Türkleri saldırılardan korudu. 1967

yılında Rum saldırıları tekrar başladı. Türkiye tekrar adaya kapsamlı bir müdahale için hazırlanırken araya ABD'nin girmesi ile sorun diplomasi yolu ile halledildi. 1968 yılında ise toplumlararası görüşmeler başladı.

Kıbrıs'ta Rumlar arasında da bir çekişme vardı. Makarios'un başını çektiği ekip enosis'in yavaş yavaş gerçekleştirilmesini isterken, Yunanistan taraftarı ekip enosis'e birden ve hızlı şekilde ulaşmak istiyorlardı. Bu iki ekibin anlaşmazlığı 1974 yılında had safhaya ulaştı. Yunan cuntası destekli darbe sonucu Makarios düştü ve yerine eski eokacı Nikos Sampson geldi ve Kıbrıs Hellen Cumhuriyeti'ni ilan etti. Türkiye için artık bardağı taşıran son damla bu oldu. Garanti Antlaşmasına dayanarak Türkiye Kıbrıs Barış Harekatını başlattı ve adadaki Türklerin can ve mal güvenliğini sağladı. Harekat iki aşamalıydı. İlk aşamadan sonra Cenevre'de iki konferans toplandı. İlk konferansta Türkiye yeni statüyü kabul ettirmiş ve adada iki otonom idarenin varlığı tescil edilmiştir. Daha sonra toplanan ikinci Cenevre konferansında bir sonuca ulaşılamaması üzerine Türkiye ikinci harekatı başlatmış ve Kıbrıslı Türklerin huzur içinde yaşayacakları bir alan oluşturmuşlardır.

Kıbrıs'ın kuzeyinde artık tamamen Türklerin egemenliğinde bulunan bir alan vardır. Rumlar 1974'ten sonra toplumlararası görüşmeleri sonlandırmıştır. 1977 yılında Denktaş ve Makarios görüşmüş ve burada ilke anlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma da da adada iki toplumun bulunduğu bir kez daha teyit edilmiştir. Makarios'un ölümünden sonra Rum liderliğine seçilen Kyprianou ile' de 1979 yılında Denktaş bir görüşme gerçekleştirmiş ve 1977 yılındaki anlaşma baz alınarak daha geniş çaplı bir uzlaşya varılmıştır. Ancak Rumlar bu antlaşmaların hiçbirine riayet etmemiştir. Konuyu sürekli uluslararası platformlara taşıyarak kendi lehlerine kararlar çıkarmaya çalışmışlardır. Bu kararlardan biri de 1983 yılında BM'de alınmıştır. Bunun üzerine Kıbrıslı Türkler Self Determinasyon hakkından faydalanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini ilan etmişlerdir.

Artık adada KKTC'nin kurulması ile yeni bir statü belirlemiştir. BM iki tarafı da müzakere masasına oturtmak istemiş ve ortaya çeşitli planlar sürmüştür. 1984 yılında başlayan dolaylı görüşmeler sonucu ortaya Cuellar'ın anlaşma tasarıları çıkmıştır. Bu tasarılar Rum yöneticiler tarafından reddedilmiştir. Daha sonra Denktaş-Vasiliu görüşmeleri yapılmış Cuellar ortaya yeni bir plan daha çıkarmıştır ancak bu planda başarısız olmuştur. 1992 Gali Fikirler Dizisi, 1993 Güven Artırıcı Önlemler Paketi,

1997 Troutbeck ve Glion görüşmeleri ve daha sonra 2000 yılı Denктаş-Klerides görüşmeleri Rumların uzlaşmaz politika izlemesi nedeniyle hiçbir sonuç vermeden neticelenmiştir. Bu planların ayrıntıları ve dönemin olayları tezde geniş bir şekilde tüm detaylarıyla anlatılmıştır. BM, 2002-2004 yılları arası Genel Sekreterin adı ile anılan Rumların tezlerine yakın olan Annan Planı'nı ortaya atmıştır. Bu planda, Rumların AB üyeliğini garantilemesi neticesinde her iki toplumda uzlaşamamasına rağmen referanduma götürülmüştür. Referandumda plana KKTC'de evet oyu çıkarken, GKRY'de hayır oyu çıkmıştır. Böylelikle Annan Planı da reddedilmiştir.

1990 yılında GKRY tüm Kıbrıs adına AB'ye üye olmak için başvuruda bulunmuştur. GKRY'nin AB'ye üyelik başvurusu kurucu antlaşmalara ve uluslararası hukuka aykırıdır. Ancak AB, uluslararası hukuku çiğneyerek bu başvuruyu kabul etmiştir. 1990'dan sonra AB'nin de Kıbrıs olaylarına müdahil olması meseleyi çok boyutlu bir hale getirmiştir. AB sürekli Rum yanlısı kararlar alarak toplumlararası müzakerelerde ve çözüm planlarında Rumların uzlaşmaz politika izlemesine katkıda bulunmuştur. Bir yandan Türkiye'yi müzakere süreçleri ile oyalayan AB, diğer yandan ise GKRY ile ilişkilerini geliştirmiştir. AB, 1995 yılında GKRY'yi adaylık görüşmeleri takvimine alırken, Türkiye ile' de aynı yıl Gümrük Birliği Antlaşmasını imzalamıştır. 1997 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü dahi vermeyen AB, GKRY ile 1998 yılında katılım müzakerelerinin başlayacağını belirtmiştir. Türkiye bu karara sert tepki gösterince bu sefer 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye resmen adaylık statüsü verilirken, GKRY'nin ise AB üyeliği sürecindeki bütün engelleri ortadan kaldırılıyordu. Nitekim AB, 2004 yılında GKRY'yi üye olarak kabul ederken, Türkiye'nin AB üyeliğini de ucu açık bir süreçte bırakmıştır. Kısacası AB, Türkiye'yi müzakere süreçleri ile oyalarken GKRY'yi de istediği gibi üye olarak bünyesine katmıştır. Türkiye bundan sonra AB ile ilişkilerinde de dikkat etmek ve yeni bir politika geliştirmek zorundadır. Çünkü hem Yunanistan'ın hem GKRY'nin içinde olduğu ve ellerinde veto kartı bulunan bu ikili, çıkarları doğrultusunda AB'yi de kullanmaktan geri kalmayacaktır.

Bu çalışmayı özellikle 2004 yılına kadar yaşanan gelişmeler çerçevesinde ele aldım. Çünkü 2004'ten sonra artık her şey değişmiştir. Hem önceden beri GKRY, neredeyse tüm ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından sanki adadaki tek yetkili hükümetmiş gibi tanınırken artık hem de 2004 yılında GKRY'nin AB'ye üye olması Rum yönetimini daha da uzlaşmaz bir hale getirmiştir. Ve birde eline artık Avrupa

Birliği'nde veto yetkisi geçmiştir. Böylelikle Türkiye-AB ilişkilerini de Kıbrıs'ta kendi istedikleri biçimde bir politika izlenmezse çıkmaza sokma şansları da vardır. Oluşan bu yeni durumda Türkiye ve KKTC'nin Kıbrıs meselesinde eskiye nazaran yeni bir politika geliştirmesinin zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Artık bu durumda federasyon ya da konfederasyon temelli çözüm arayışları hem tarih hem diplomasi hem de insan mantığına uygun bir politika olmaz. Bu çalışmada bahsettiğim gibi Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs konusunda çok çeşitli politikalar geliştirmiştir. Ancak artık KKTC ile birlikte yeni bir politika oluşturmanın vakti de gelmiştir. Bu politika da KKTC'nin uluslararası kuruluşlar ve diğer ülkeler tarafından resmen tanınması üzerine olmalıdır. Türkiye'nin diplomatik destekleri ve girişimleri ile bir an önce vakit kaybetmeden KKTC'nin resmi olarak diğer ülkeler tarafından tanınması için çalışmalara başlanmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akmaral, Kemal, **Kıbrıs Türk'ünü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı Ve Annan'a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2004.

Alasya, H.Fikret, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Kronik Kitap Yayınları, İstanbul, 2019.

Ateş, Toktamış, **Siyasal Tarih**, Der Yayınları, İstanbul, 1997.

Başbuğ, İlker, **Unutulan Ada Kıbrıs**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016.

Baykal, Sanem, Arat, Tuğrul, “AB’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 2 (1980-2001), Baskın Oran (Editör), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.326-365.

Baykal, Sanem, Arat, Tuğrul, “AB’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 3 (2001-2012), Baskın Oran (Editör), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.337-400.

Birand, Mehmet Ali, **Diyet Türkiye Ve Kıbrıs Üzerine Pazarlıklar**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1979.

Birand, Mehmet Ali, **Otuz Sıcak Gün**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1980.

Bozkurt, Enver, Demirel, Havva, **Birleşmiş Milletler Ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

Cem, İsmail, **Türkiye, Avrupa, Avrasya İkinci Cilt Avrupa'nın “Birliği” Ve Türkiye**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Çakmak, Haydar, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Platin Yayınları, Ankara, 2007.

Çeçen, Anıl, **Kıbrıs Çıkmazı**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005.

Çetingüleç, Mehmet, **Ecevit'in Anıları**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2018.

Demirer, Mehmet Arif, **Türk'ün Onur Sorunu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.

Denktaş, Rauf Raif, **Kıbrıs Girit Olmasın**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004.

Denktaş, Rauf Raif, **Kıbrıs Elli Yılın Hikayesi**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2008.

Ecevit, Bülent, **Dış Politika Ve Kıbrıs Dosyası**, Rahşan Ecevit-Bülent Ecevit Bilim Kültür Ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara, 2015.

Efegil, Ertan, “Temel Konular Işığında Annan Belgesinin Analizi” **BM'nin Kıbrıs'ta Son Diplomatik Girişimi K.Annan Planının Analizi**, Derleyen: Ertan Efegil, Gündoğan Yayınları & Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2003, s.9-100.

Erhan, Çağrı, Arat, Tuğrul, “Avrupa Topluluklarıyla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 2 (1980-2001), Baskın Oran (Editör), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 83-101.

Fırat, Melek, “Yunanistan'la İlişkiler(1960-1980)”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 1 (1919-1980), Baskın Oran (Editör), İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.716-767.

Fırat, Melek, “Yunanistan'la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 2 (1980-2001), Baskın Oran (Editör), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.102-123, 440-480.

Gazioğlu, Ahmet C, **Kıbrısta Türkler 1570-1878**, Kıbrıs Araştırma Ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2000a.

Gazioğlu, Ahmet C, **Enosis Çemberinde Türkler**, Kıbrıs Araştırma Ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2000b.

Gazioğlu, Ahmet C, “Kıbrıs’ın AB Üyeliği, Enosis Hayalleri Ve Gerçekler” **Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi Bugünü Ve Yarını**, İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil (Editörler), Yayınevi Belirtilmemiş, Ankara, 2002, s.81-102.

Gürdeniz, Cem, **Hedefteki Donanma**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013.

Gürel, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk Ve Uluslararası Politika**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2020.

Gürel, Şükrü Sina, **Tarihsel Boyutları İçinde Türk – Yunan İlişkileri 1821-1993**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2018.

Hakeri, Bener Hakkı, **Başlangıcından 1878’e Dek Kıbrıs Tarihi**, KKTC Milli Eğitim Ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1993.

Hale, William, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, çev. Petek Demir, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.

Hasgüler, Mehmet, Uludağ Bülent, **Kriz Üçgeninde Türkiye, Ortadoğu, Avrasya Ve Kıbrıs Yazıları (1997-2003)**, Anka Yayınları, İstanbul, 2004.

Hammer, J. Von, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cilt 2, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2008.

Hazar, Numan, **İnsan Hakları Ve Diplomasi**, Büyükdag Yayınları, İstanbul, 2015.

Hill, George, **Kıbrıs Tarihi Osmanlı Ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948**, çev. Nazım Can Serbest, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

İnalcık, Halil, **Devlet-i Aliyye Klasik Dönem (1302-1606)**, Cilt 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

İnalcık, Halil, **Devlet-i Aliyye Ayanlar, Tanzimat, Meşrutiyet**, Cilt 4, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

İsmail, Sabahattin, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998.

İsmail, Sabahattin, **Kıbrıs Sorunun Kökleri**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet Ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, VII. Cilt, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Karluk, Rıdvan, **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2013.

Kissinger, Henry, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

Kumkale, Tahir Tamer, **Küçük Adada Büyük Oyunlar**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2006.

Manisalı, Erol, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2003.

Mendelson, Maurice H, **Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır Hukuki Mütalaa**, Yayınevi Belirtilmemiş, Londra, 2001.

Mor, Hasan, **Türk Dış Politikasında Kıbrıs Ve AB Çıkmazı**, Çizgi Kitabevi, Ankara, 2019.

Mütercimler, Erol, **Satılık Ada Kıbrıs**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

Oberling, Pierre, **Bellapais'e Giden Yol**, çev. Mehmet Erdoğan, Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Oberling, Pierre, **Kıbrıs Faciası**, çev. Fahir Armaoğlu, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

Olgun, Aydın, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Yayınevi Belirtilmemiş, Ankara, 1991.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 2000.

Önalp, Ertuğrul, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.

Öymen, Onur, **Silahsız Savaş Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2017a.

Öymen, Onur, **Zor Rota Gençlik Ve Diplomasi Anıları**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2017b.

- Özakman, Turgut, **Çılgın Türkler Kıbrıs**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012.
- Özarslan, Bahadır Bümin, **Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu Ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Özersay, Kudret, **Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2009.
- Özersay, Kudret, “Kıbrıs Konusu”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 3 (2001-2012), Baskın Oran (Editör), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 632-689.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’E**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.
- Somuncuoğlu, Sadi, **Arka Kapımıza Dayandılar Kıbrıs'ta Sirtaki**, Boyut Tan Matbaası, Ankara, 2002.
- Sönmezoğlu, Faruk, **Son On yıllarda Türk Dış Politikası 1991-2015**, Der Yayınları, İstanbul, 2016a.
- Sönmezoğlu, Faruk, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Kıbrıs Sorunu”, **XX. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi**, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2016b, s. 551-560.
- Süer, Berna, Atmaca, Ayşe Ömür, **Arap-İsrail Uyuşmazlığı**, ODTÜ Yayıncılık, 2007.
- Şahin, Haluk, **Johnson Mektubu**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2019.
- Şimşir, Bilal N, **AB, AKP Ve Kıbrıs**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.
- Tecer, Meral, **Avrupa Birliği Ve Türkiye Sorular Yanıtlar**, Türkiye Ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, **Türkiye Ve Avrupa Topluluğu Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa’nın Türkiye’ye Yaklaşımı 1. Kitap**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.

Tuncer, Hüner, **Türk Dış Politikası 2.Cilt Cumhuriyet Dönemi (1920-2002)**, Kaynak Yayınları, Ankara, 2017.

Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, 3.Cilt, 1.Kısım, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

Ünalnı, Ahmet Nafiz, **AB' nin Kıbrıs Sorununa Bakışı Ve Türkiye AB İlişkileri (1960-2012 Arası Dönem)**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019.

Vardar, Deniz, "Türkiye Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği İlişkileri" **XX. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi**, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2016, s. 427-440.

Yavuzalp, Ercüment, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.

Yaycı, Cihat, **Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi Ve Türkiye**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020.

Yolak, Seyit, **1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri**, KKTC Milli Eğitim Ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1989.

Zia, Nasim, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı Ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1975.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

BİLDİRİLER

Ak, Gökhan, Keser, Ulvi, "Kanlı Noel'den Johnson Mektubuna Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu", **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s.263-289.

Babaoğlu, Resul, "Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulması Ve Makarios'un Türkiye Ziyareti 22-26 Kasım 1962", **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve**

Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s. 301-328.

Bilgin, Mustafa Sıtkı, “1964 Johnson Mektubu Öncesi Ve Sonrası Dönemde Kıbrıs’ta Türk-İngiliz İlişkileri”, **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s. 3-11.

Erhan, Çağrı, “Johnson Mektubunun Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi”, **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s. 13-20.

Fırat, Melek, “Johnson Mektubunun Türk Yunan İlişkilerine Ve Kıbrıs Sorununa Etkisi”, **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s. 21-30.

Kaya, Mehmet, “Atatürk Dönemi Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1923-1938)”, **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s.33-54.

Köse, İsmail, “Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB Üyelik Süreci Ve Kıbrıs Sorununda Çözumsuzlük Modeli” **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s.643-674.

Özgöker, Uğur, Çelik, Hüseyin, “Kıbrıs’ta Enerji Politikaları Ve İngiltere İlgisi”, **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik,

Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s.531-549.

şener, Bülent, “Kıbrıs Barış Harekatı’nın Meşruiyeti Ve Uluslararası Hukuk Açısından Bir Değerlendirmesi”, **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker elik, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s. 395-433.

Tuna, Işıl, “1950-1960 Yıllarında Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları”, **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker elik, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s.81-98.

MAKALELER

Arık, Umut, Kıbrıs Krizi, **Lefke Avrupa Üniversitesi (LA ) Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 01, Cilt: 02, 2011, s.3-21.

Armaoğlu, Fahir, 1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti Ve Türk Kamuoyu, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 02, Cilt: 14, 1959, s. 57-86.

Babaoğlu, Resul, Türkiye’nin Kıbrıs Politikasının Evriminde Bir Dönüm Noktası: Londra Konferansı (29 Ağustos – 6 Eylül 1955), **ağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 36, Cilt: 18, 2018, s. 323-347.

Eroğlu, Hamza, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç Ve Son Gelişmeler, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 54, Cilt: 18, 2002, s. 735-793.

Fırat, Melek M., Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri erevesinde Kıbrıs Gelişmeleri, **Ankara Avrupa alışmaları Dergisi**, Sayı: 1, Cilt: 4, 2004, s. 47-79.

Keser, Ulvi, Strateji Ve Güvenlik Bağlamında CIA Ve Yunan İstihbarat Belgelerinde Kıbrıs, **Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 1, Cilt: 1, 2016, s. 3-34.

Kuşat, Nurdan, Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Zayıf Halka: Kıbrıs, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 15, Cilt: 8, 2016, s.112-133.

Küçüköğlu, Bayram, Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım Ve Algıların Türk Basınına Yansımaları (1954-1974), **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 48, Cilt: 12, Güz 2011, s.791-814.

Özey, Ramazan, Adalar Denizi Ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 3, Cilt: 1, 2001, s.27-36.

Sevinç, Derya, Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960), **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 60, Cilt: 15, Bahar 2017, s. 171-206.

Tamçelik, Soyaloğlu, Kıbrıs'ta Gali Planı'na Göre Toprak Meselesi, **Gazi Akademik Bakış**, Sayı: 11, Cilt: 6, 2012, s. 103-129.

Tamçelik, Soyaloğlu, Kıbrıs'ta Çözüm İçin Ortaya Çıkan Gali Ve Annan Planlarının Temel Özellikleri, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sayı: 32, Cilt: 3, Kış 2015, s.63-68.

Yalçın, Emruhan, Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı Ve Rauf Denktaş, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 58, Cilt: 15, Bahar 2016, s. 279-301.

RESMİ YAYINLAR

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 23, Devre: 8, Celse: 4, Ankara 23 Ocak 1950, s. 271-306.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 15, Devre: 10, Celse: 3, Ankara 28 Aralık 1956, s. 311-402.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 8, Devre: 11, Celse: 2, Ankara 28 Aralık 1956, s. 21-59.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Sayı 02, Ekim 1964, s. 1-130.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Sayı 36, Eylül 1967, s. 1-92.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Sayı 39, Aralık 1967, s. 1-81.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Sitesi <http://www.mfa.gov.tr/>

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Sitesi
<https://kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1983-2004>

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı İnternet Sitesi
<https://ab.gov.tr/>

İsmet İnönü Vakfı Resmi Sitesi <http://www.ismetinonu.org.tr/>

VİDEOLAR

32. Gün (Mehmet Ali Birand). (2017). Kıbrıs'ın 50 Yılı 1. Bölüm | 32.Gün Arşivi.
<https://www.youtube.com/watch?v=JH7ssDHvgug>

32. Gün (Mehmet Ali Birand). (2017). Kıbrıs'ın 50 Yılı 2. Bölüm | 32.Gün Arşivi.
<https://www.youtube.com/watch?v=mxHs4N66UCM>

32. Gün (Mehmet Ali Birand). (2017). Kıbrıs'ın 50 Yılı 3. Bölüm | 32.Gün Arşivi.
https://www.youtube.com/watch?v=_gBF5tk8OKw

32. Gün (Mehmet Ali Birand). (2017). Kıbrıs'ın 50 Yılı 4. Bölüm | 32.Gün Arşivi.
<https://www.youtube.com/watch?v=fGTVApVSmmI>

